EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Fericirea sau nefericirea oamenilor sînt, în ultima instanță, produsul condițiilor sociale, al mediului, al rînduielilor. Crezul artistului nu trebuie să pornească de la premiza că el are obligația de a-i „distra“ pe oameni, ci de la un considerent superior și anume acela de a-i determina pe contemporani să reflecteze la realitatea înconjurătoare.

ORHAN KEMAL

Lei 6,75

55

1968

ORHAN KEMAL • ANI DE PRIBEGIE

ℳ

ORHAN KEMAL

ANI DE PRIBEGIE

COLECȚIA MERIDIANE

ℳ

Orhan Kemal

Ani de pribegie

Traducere, prefață și note
de Paul Dinu

Editura pentru Literatură Universală

București — 1968

PREFAȚĂ

Personalitate artistică robustă, Orhan Kemal se plasează în primele rînduri ale celor mai marcanți scriitori turci contemporani. O mărturie elocventă o constituie și ancheta organizată de revista *Varlik*, în numărul său din iulie 1967, revistă care apare la Istanbul, avîndu-l ca diriguitor pe fidelul prieten al literaturii lui Panait Istrati, scriitorul și editorul Yaşar Nabi Nayir. Acest test — care a însemnat, practic, consultarea a nu mai puțin de patruzeci de oameni de litere, cu scopul de a stabili pe cei mai valoroşi cinci poeți, cinci nuveliști și zece romancieri, ale căror opere să fie tălmăcite și puse, astfel, la îndemîna numeroșilor iubitori de literatură — l-a desemnat pe Orhan Kemal ca fiind cel mai îndreptățit mesager al romanului turc contemporan, a cărui creație se cere să fie cunoscută și peste hotarele țării.

Pe numele său adevărat Mehmed Raşid, Orhan Kemal s-a născut în anul 1914, în tîrgușorul Ceyhan, vilayetul Adana. Tatăl lui, Abdulkadîr Kemali, avocat de profesie, avea o sfoară de pămînt și se îndeletnicea mai ales cu agricultura. În 1930, fiind osîndit la moarte pentru încercarea de a crea un partid de opoziție, este nevoit să fugă în Siria, iar mai apoi în Liban. Curînd îl urmează întreaga familie, Orhan Kemal abandonînd din această pricină școala primară. La Beirut, familia viito-

rului scriitor este condamnată la o existenţă mizeră: tatăl nu putea găsi o slujbă, întrucît legea interzicea cetăţenilor străini să profeseze avocatura. Cu mare trudă izbuteşte să deschidă un birt, în care chelneri, ajutori de bucătari „băieţi la toate", erau cei cinci fii ai săi, între care şi Orhan Kemal. Curînd însă, tatăl dă faliment şi totul trebuie luat de la capăt. Orhan Kemal izbuteşte să afle de lucru într-o tipografie, dar la puţină vreme este concediat şi pleacă în Turcia. Aici, timp îndelungat hoinăreşte în căutare de lucru, pînă cînd reuşeşte să se angajeze la o fabrică de textile. Observator atent, el reţine disputa surdă în care sînt angajaţi cei nevoiaşi, siliţi să aştepte concedierea, schilodirea, ba chiar moartea omului de lîngă ei, pentru a putea ocupa locul rămas liber. Cunoaşte totodată fenomenul ridicării muncitorului turc deasupra condiţiei de robot căreia îi era supus, gata să ia apărarea tovarăşului obidit, să părăsească, în semn de solidaritate, locul de muncă dobîndit cu atîta trudă. Orhan Kemal este, în acest fel, martorul apariţiei treptate în conştiinţa muncitorului turc, a ideii unităţii şi necesităţii organizării în vederea cîştigării drepturilor legitime.

Toate aceste observaţii s-au dovedit nespus de utile pentru formaţia artistică a scriitorului. Cele văzute şi trăite de el în anii copilăriei şi adolescenţei s-au aşezat temeinic la fundamentul multora dintre creaţiile sale, dintre care nu puţine sînt dominate de autenticitatea elementului autobiografic.

În căutare de lucru, Orhan Kemal ajunge, în 1938, la Istanbul. Aici îi aflăm pe rînd chelner, cărbunar, brutar, asimilîndu-se mediului muncitoresc şi dovedindu-se foarte receptiv la ideile şi interesele vitale ale celor mulţi.

De această perioadă sînt legate primele sale încercări literare mai consistente. În puţinul timp liber de care dispunea, scrie cu pasiune versuri, schiţe sau nuvele, primele sale creaţii apărînd semnate Raşid Kemali şi Raşid Ögütcü. Poezia sa dobîndeşte aprecieri unanime, poetului decernîndu-i-se premiul literar instituit de revista *Yedi gün*. Într-o zi, în cafeneaua muncitorească, le vorbeşte prietenilor despre Nazim Hikmet, despre întemniţarea acestuia, despre versurile scrise de poet, după gratii, fapt pentru care Orhan Kemal este arestat şi osîndit la cinci ani închisoare, ceea ce-i dă prilejul, între zidurile carcerii, să-l cunoască personal pe marele poet turc.

După întîlnirea cu Nazim Hikmet, care a avut asupra lui o înrîurire covîrşitoare, scriitorul abandonează poezia şi se dedică prozei. „Oricum nu voi putea scrie niciodată aşa cum o faci tu!" i-a mărturisit el marelui poet.

Vreme îndelungată, Orhan Kemal îşi caută cu fermitate drumul în literatură. De altfel, tendinţa de a învăţa de la alţii, de a reţine ceea ce este valoros, dar în acelaşi timp de a rezista tentaţiei facile a reproducerii, de a rămîne mereu el însuşi, este dominanta crezului artistic al scriitorului. „Problema cea mai de seamă constă în a dispune de forţă şi talent pentru a te putea elibera de toate influenţele şi a-ţi înălţa propriul tău glas", afirma nu de mult prozatorul turc. Şi el a rămas fidel acestui crez.

În închisoare, Orhan Kemal scrie nuvelele: *Pîine, săpun şi iubire (Ekmek, sabun ve aşk)*, *Micuţul Ali (Küçük Ali)* şi altele. Tot aici, tălmăceşte în limba turcă romanul lui Mihail Şolohov *Pămînt desţelenit*.

Urmează apoi o perioadă de efervescentă activitate creatoare. Într-un răstimp destul de scurt, mai puţin

de zece ani, Orhan Kemal încredinţează tiparului şaisprezece volume. Şapte culegeri de nuvele: *Bătălia pîinii (Ekmek kavgasi — 1949), Beţivanii (Sarhoşlar — 1951) Faţa spălătoresei (Çamaşircinin-kizi — 1952), Celula 72 (72-inci koguş — 1953), Greva (Grev — 1954), Fundătura Arka sokak — 1956)* şi *Turnul Babel (Babil kulesi* — 1957), precum şi nouă romane: *Casa părintească (Baba evi* — 1949), *Ani de pribegie (Âvare yillar* — 1950), *Cemile (Cemile* — 1952), *Murtaza (Murtaza* — 1952), *Pe pămînturi roditoare (Bereketli topraklar üzerinde* — 1964), *Evenimentul (Vukuat var* — 1955), *Conacul doamnei (Hanimin ciftligi* — 1955), *O noapte furtunoasă (Firtinali gece* — 1955) şi *Turnul Babel (Babil kulesi* — 1957), ultimul inspirat după nuvela cu acelaşi titlu.

Au văzut apoi lumina tiparului *Păsări pribege (Gurbet kuşlari), Era o mlădiţă (Bir filiz vardi), Revizorul revizorilor (Müfettişler müfettişi)*, ultimul său roman fiind *O casă ca oricare alta (Evlerden biri).*

Un loc însemnat în activitatea din ultimii ani a scriitorului îl ocupă creaţia dramatică. Piesele sale *Cintezoii (Ispinozlar)* şi *Celula 72 (72-inci koguş)* — este evidentă tendinţa autorului de a se întoarce către aceeaşi temă — au ţinut cu un remarcabil succes afişele unei apreciate scene din Turcia, bucurîndu-se de un larg ecou în rîndul iubitorilor de teatru. De altfel, ca o nouă confirmare a valorii scriitorului, piesei sale *Celula 72* i-a fost decernat în 1967 Premiul pentru dramă al Societăţii oamenilor de artă din Ankara.

Personalitate artistică puternică, Orhan Kemal s-a impus atenţiei generale încă de la primele sale încercări literare. Creaţia sa este tipică pentru un însemnat număr de scriitori turci contemporani, cum sînt Melih Cevdet

Anday, Sabri Soran, Samim Kocagöz şi alţii asemenea lor, care au ieşit din mijlocul poporului şi care îşi întorc necontenit privirile şi îşi deschid inimile cu înţelegere şi căldură spre omul nevoiaş.

Primele sale scrieri îl arată pe Orhan Kemal ca pe un observator atent şi receptiv. Este adevărat că începuturile sale literare îl situează în miraculoasa şi atît de complexa lume a faptelor cotidiene, din care cauză nu o dată şi-a dat obolul unor tendinţe de factură naturalistă. Scriitorului nu i-a fost tocmai uşor să se elibereze de iluziile care învăluie viaţa aspră de toate zilele în culori aurii. Încă în anii adolescenţei, şi-a cîntat tristeţile şi dorul de frumos şi de adevăr în versuri, care, aidoma covorului fermecat, l-au purtat în lumea plăsmuirilor. Mai apoi însă, continuînd să se afle puternic ancorat în realitatea înconjurătoare, pe care n-o mai putea ignora, Orhan Kemal invită tot mai mult la reflecţie, la atitudine.

Eroul operelor lui Orhan Kemal s-a conturat încă de la începutul activităţii sale creatoare. Acesta este omul de rînd, apăsat şi schilodit de o viaţă mizeră, în condiţiile unei rînduieli nedrepte. Nu întîmplător scriitorul notează pe coperta întîielor sale romane şi a cîtorva dintre volumele de nuvele drept subtitlu: „Însemnările unui om neînsemnat". În *Cuvîntul înainte* la *Casa părintească*, prima sa carte, eroul său nu se deosebeşte cu nimic de cei din jurul său. „Unde este el acum? se întreabă scriitorul. Cine ştie? Poate la Izmir, poate la Istanbul sau poate în Van, ducînd viaţa de zbucium şi trudă căreia îi sînt sortiţi oamenii neînsemnaţi..." Sînt doar cîteva rînduri, care însă cuprind în ele crezul artistic al scriitorului ce şi-a ales eroul dintre cei mulţi,

tipul reprezentativ al omului simplu din Turcia, de cele mai multe ori printre hoinari şi şomeri, deţinuţi şi supraveghetori, slujbaşi mărunţi şi conţopişti. Aceştia înnoptează pe unde apucă, fac de toate, joacă fotbal pentru cîţiva kuruşi, sînt cînd bucătari, cînd zeţari, cînd ţesători. Toate paginile sale sînt străbătute ca de un fir roşu de tema principală — viaţa grea, întunecată a omului obidit, supus unei condiţii subumane şi încercările acestuia de a păstra nealterat sentimentul demnităţii. Opunînd lumea eroilor săi unei lumi guvernată de legea goanei după profit, lume dominată de ipocrizie şi minciună, scriitorul demonstrează cum nu se poate mai convingător valoarea generozităţii, bărbăţiei şi cinstei oamenilor simpli, atribute pe care aceştia le conservă chiar şi în faţa spectrului mizeriei, înfometării şi nesiguranţei zilei de mîine.

Dorinţa scriitorului de a nu face concesii, de a spune despre viaţă adevărul întreg, oricît de crud ar fi aceasta, a rămas nealterată. Umanismul lui Orhan Kemal constă, înainte de toate, tocmai în aceea că, zugrăvind o lume adesea obscură, lume a deznădejdii şi ignoranţei, condamnă nu atît natura umană — aşa cum deseori o făcuseră pînă la el scriitorii turci — cît mai ales condiţiile sociale ca element determinant, rînduielile nedrepte care îl împing pe omul năpăstuit mereu spre fund, ca în povestirile *Telefonul, Hatice Akdur şi ceilalţi, Fostul supraveghetor, Salih-orbul, Mantaua jegoasă* ori *Gunoierul*.

Orhan Kemal nu-şi idealizează eroii. Obiectivitatea, exactitatea faptică a materialului şi, pe alocuri, accentele de naturalism din operele scriitorului se explică prin dorinţa sa expresă de a zugrăvi lumea oamenilor simpli în toată realitatea ei. De aici şi o anumită grijă pentru

detaliile vieţii cotidiene a celor sărmani, descrierea amănunţită a obiceiurilor, modului de existenţă a acestor oameni, împinşi fără vrerea lor la marginea vieţii.

Destinul femeii de moravuri uşoare a preocupat pînă la Orhan Kemal şi pe alţi scriitori turci, cum au fost Reşat Nuri, Halide Edip şi alţii. Dar, spre deosebire de predecesorii săi, care priveau prostituţia ca pe un rezultat al decăderii morale şi fizice a individului, Orhan Kemal analizează în profunzime fenomenul, demonstrînd că pricina acestui aspect monstruos trebuie căutată în condiţiile sociale care determină femeia să se vîndă pentru a-şi putea cîştiga existenţa. Scriitorul încearcă, şi nu rareori izbuteşte, să trezească un sentiment de înţelegere pentru asemenea femei şi un altul nu mai puţin puternic, de îndîrjire faţă de realitatea care le aruncă pe drumul deznădejdii ca în nuvelele *Două fete, O liră, O femeie stricată*. Nu puţine dintre personajele acestor povestiri alunecă, fără putinţă de redresare, pe drumul mocirlos al decăderii umane. De cele mai multe ori însă, Orhan Kemal înfăţişează chipul femeii care, în pofida mocirlei în care este nevoită să se zbată, îşi păstrează acea demnitate umană, de care are atîta nevoie. Un exemplu convingător în această privinţă ni-l oferă nuvela *Femeia în mantou roşu*, a cărei eroină este nevoită să facă negoţ cu trupul său pentru a-şi putea hrăni copiii. Cînd i se oferă însă bani pentru oficii pe care nu le acordase, ea îi refuză. Nu doreşte să fie miluită, ci vrea să cîştige banii în mod „cinstit". Căldura cu care autorul se apleacă asupra unor asemenea victime ale condiţiilor sociale vitrege iradiază şi din nuvela *Nevasta lui Teber Celik*, închinată aceleiaşi teme.

Orhan Kemal acordă un loc deosebit în opera sa copiilor sărmani, copiilor străzii. Zugrăvind viaţa intimă a micilor săi eroi, autorul rosteşte un aspru rechizitoriu la adresa adevăraţilor vinovaţi ai tragediei acestora. Într-un şir de povestiri, scriitorul ne vorbeşte cu multă gingăşie despre copiii oraşului, atrăgînd atenţia cititorului asupra condiţiilor nespus de grele, inumane, în care sînt nevoiţi să trăiască, munca ce depăşeşte cu mult puterile lor şi chiar corecţiile corporale pe care le îndură. Aproape toţi copiii din scrierile lui Orhan Kemal cresc în stradă, tot aici îşi fac şi educaţia. Mai întotdeauna flămînzi, ei primesc ca pe o veste extraordinară promisiunea tatălui că le va cumpăra un peşte *(Peştele)*.

În nuvelele sale, Orhan Kemal a creat un timp nou pentru literatura turcă, tipul muncitorului conştient, care ia atitudine deliberată în faţa evenimentelor. Acesta se deosebeşte de eroul din creaţiile lui Sadri Ertem sau ale lui Sabahattin Ali — scriitori cu care adesea este comparat — ba chiar şi de cel din operele timpurii ale prozatorului. În această privinţă este caracteristică nuvela *Greva*, una din cele mai izbutite scrieri ale lui Orhan Kemal, în care autorul demască, fără cruţare, falsul declaraţiilor zgomotoase despre apărarea intereselor muncitorilor.

În cîteva dintre nuvelele sale, Orhan Kemal se ridică pînă la apelul direct la lupta împotriva plăgilor sociale. Trebuie spus însă că scrierile sale cu un pronunţat caracter militant nu sînt prea multe la număr, centrul de greutate în opera prozatorului situîndu-se în planul povestirii obiective, exterior detaşată, în care se poate sesiza fără efort compasiunea faţă de soarta oamenilor neînsemnaţi, atitudinea sa faţă de tarele unei societăţi aşezate pe temelii strîmbe.

Desigur, consecvent cu sine însuşi, nu abandonează tema demascării rînduielilor nedrepte nici în lucrările următoare. În 1952, la Istanbul, apare romanul său *Cemile*, în care este zugrăvită viaţa muncitorilor de la o fabrică de textile. Este evident că tema n-a fost aleasă de scriitor întîmplător. Întrucît pe vremuri a lucrat la o asemenea fabrică, autorului îi este foarte familiară ambianţa în care se desfăşoară existenţa acestor muncitori, în lumea cărora Orhan Kemal îşi introdusese cititorul încă din romanul *Ani de pribegie*. Iată de ce, capitolele în care descrie viaţa din fabrică ori mahalaua muncitorească, dovedesc, pe lîngă cunoscuta-i măiestrie, şi o grijă deosebită pentru amănuntul revelator şi autentic. Fabulaţia cărţii este, aşa cum de altfel ne-a obişnuit şi cu alte prilejuri, liniară, fără ramificaţii colaterale, fără nimic căutat. În schimb mahalaua muncitorească este descrisă cu căldură, iar eroii sînt umani şi sensibili. Grijile şi necazurile, mereu şi pretutindeni aceleaşi, i-au strîns laolaltă pe oamenii neînsemnaţi într-o mare familie.

Chipul lui Cemile este de asemenea o apariţie întrucîtva nouă în literatura turcă. Spre deosebire de eroinele altor scriitori — şi trebuie spus că tipul feminin este departe de a constitui o raritate în galeria de personaje care populează această literatură — eroina lui Orhan Kemal nu este o fiinţă năpăstuită şi jalnică. Cemile este energică, fermă, ştie să-şi apere cauza. Ea nu se împacă cu soarta, ci se luptă pentru a o schimba, pentru dragostea şi fericirea ei.

Romanului *Cemile* i-a urmat un altul, *Murtaza*, apărut în anul 1952. Acesta, mai curînd o nuvelă de mare întindere, este o satiră la adresa societăţii din acea vreme. Eroul romanului, Murtaza, este un tipic repre-

zentant al acelei categorii sociale, care, educată în spiritul supunerii oarbe în faţa a tot ce vine „de sus", a devenit, inevitabil, una din coloanele de susţinere a elementelor diriguitoare. Şi totuşi, chipul lui Murtaza, în pofida josniciei faptelor sale, trezeşte în cititor nu ură şi dispreţ, ci un simţămînt de compătimire. Scriitorul demonstrează încă o dată că nu atît Murtaza poartă stigmatul nimicniciei sale, cît mai ales condiţiile sociale al căror produs este. Cu acest roman, Orhan Kemal răspunde la una dintre principalele probleme pe care le ridică literatura turcă în acea vreme : cusururile şi viciile oamenilor sînt determinate de o anumită ordine socială. De la această constatare şi pînă la îndemnul de a tăia din rădăcină răul nu mai este decît un pas, pe care Orhan Kemal l-a şi făcut prin opera sa.

Un alt fenomen social caracteristic pentru Turcia contemporană, surprins cu multă pregnanţă de Orhan Kemal, este abandonarea satului de către ţăranul fără pămînt şi tentativa lui de a-şi face un rost în peisajul ademenitor al oraşului. Acestei teme îi este închinat romanul intitulat foarte sugestiv *Păsări pribege (Gurbet kuşlari).* Cu o deosebită măiestrie şi deplină cunoaştere a detaliilor, scriitorul ne înfăţişează soarta sumbră a acestor „păsări călătoare", care nu-şi pot afla nici unde loc sub soare şi ale căror iluzii se sparg ca nişte baloane de săpun, atunci cînd se lovesc de realitatea dură.

Nici în ultimul său roman prozatorul nu-şi trădează crezul. *O casă oarecare (Evlerden biri)* ne poartă încă o dată prin lumea atît de bine cunoscută a mahalalei de la periferia oraşului. Dar *O casă oarecare* nu este numai o poveste despre lumea celor nevoiaşi. Ea pune, totodată, faţă-n faţă societatea strîmbă şi omul de jos, obidit, îi confruntă, trezind în cititor certitudinea că rînduielile nedrepte nu pot dăinui.

Structura compoziţională a operelor lui Orhan Kemal oferă eroilor săi largi posibilităţi de a se dezvălui nemijlocit în acţiune. O asemenea construcţie face ca intervenţiile directe ale autorului să fie deosebit de laconice, încît cititorul are senzaţia că din paginile pe care le parcurge îi vorbeşte însăşi viaţa, cu numeroasele ei glasuri.

Un rol însemnat în operele lui Orhan Kemal îl joacă limba. Scriitorul este un meşter neîntrecut al vocabulei ; fiecare dintre eroii săi cîştigă în personalitate mulţumită faptului că, în tendinţa de a-i individualiza, prozatorul utilizează multiplele mijloace de expresie ale limbii populare turce, întreaga ei bogăţie şi culoare.

Creînd chipul omului neînsemnat şi înfăţişîndu-ne trăsăturile uneori înduioşătoare, alteori cu accente tragice ale acestuia, Orhan Kemal rămîne puternic ancorat în realitatea istorică concretă, respingînd ideea implacabilului destin al omului năpăstuit şi demonstrînd cu convingere că rătăcirile dramatice ale acestuia, suferinţele sale, sînt inacceptabile.

Orhan Kemal refuză didacticismul. Concluziile nu sînt formulate direct de autor, acesta asumîndu-şi, cu multă dezinvoltură doar rolul de a-l conduce pe cititor la concluzia finală prin logica desfăşurării acţiunii, a caracterelor şi evenimentelor înfăţişate.

Creaţia lui Orhan Kemal se află în stadiul deplinei şi necontenitei afirmări, proiectele sale artistice rămînînd, ca şi pînă acum, ambiţioase. „Mai presus de orice, afirmă însuşi scriitorul[1], ţin să mă definesc a fi un scriitor cu

[1] *Contemporanul*, nr. 19 (1074), din 12 mai 1967.

tendințe sociale. Fericirea sau nefericirea oamenilor sînt, în ultimă instanță, produsul condițiilor sociale, al mediului, al rînduielilor. Crezul artistului nu trebuie să pornească de la premiza că el are obligația de a-i „distra" pe oameni, ci de la un considerent superior, și anume acela de a-i determina pe contemporani să reflecteze la realitatea înconjurătoare."

Și Orhan Kemal nu-și trădează crezul.

DINU PAUL

Casa părintească

Orhan Kemal: BABA EVI
VARLÎK YAYINEVI
Ankara Caddesi, Istanbul, 1963

Pe omul acela l-am întîlnit întîmplător, într-una din cafenelele Adanei. Şedea dus pe gînduri, cu faţa-i nerasă prinsă în palme. Avea ochii albaştri ca cerul, părul blond, ondulat. După ce ne-am măsurat îndelung cu privirea, s-a apropiat de mine. Mi-a spus că mă asemuieşte cu cineva. Am înţeles însă că, de fapt, caută prilej să intre în vorbă.

Ne-am împrietenit de îndată.

Şi doar mult mai tîrziu, la stăruinţele mele, mi-a vorbit despre viaţa lui zbuciumată. I-am spus să aştearnă totul pe hîrtie. A rîs. „Dacă vrei, scrie tu !" mi-a răspuns el. Însemnările, prinse de mine din cele ce, plin de emoţie, mi-a povestit el, sînt fără număr. Acestui volum îi vor urma, probabil, al doilea, al treilea, al patrulea.

Unde este omul acela acum ?

Cine ştie ! poate la Izmir, poate la Istanbul sau poate în Van [1], ducînd viaţa de zbucium şi trudă, căreia îi sînt sortiţi oamenii neînsemnaţi.

O. K.

[1] Regiune situată în estul podişului Anatoliei.

I

Cînd am văzut lumina zilei, tatăl meu era, se spune, un locotenent de artilerie fercheş, cu mustăţile cănite, aflat în fruntea unei baterii, în Canakkale, Dardanos. Bunicul i-a făcut tatei cunoscut acest eveniment printr-o telegramă, semnată chiar de mine, care suna cam aşa : *Venit-am pe lume pentru a îndura şi eu vitregia soartei.*

Aveam, se pare, cam la cinci luni. Bunicul mă scosese înfăşat, în ogradă. Pe cer strălucea luna plină. Am privit cît am privit şi deodată am scîncit. Acesta a fost un adevărat eveniment în casă : „A vorbit ! Flăcăul a vorbit !"

II

Împlinisem, se spune, vreo cinci ani.

În minte îmi stăruie un conac imens, peste care se întinsese umbra deasă şi răcoroasă a arborilor cu frunzişul stufos. La o margine a livezii se afla o cişmea a cărei apă cădea înspumată, sub bătaia soarelui, într-un jgheab de piatră. Aici îmi spălam picioarele şi încercam

să înec pisica cea galbenă. Sora mai mică a tatii, cu chiu cu vai, scotea din mîinile mele bietul animal, mai mult mort decît viu.

Mătuşa număra cu şapte ani mai mult decît mine. Împărţeam cu ea ciocolata şi biscuiţii primiţi, iar ea, drept mulţumire, exagera micile mele boroboaţe numai pentru ca tata să mă ciomăgească.

Aveam un ghiozdănaş brodat la mijloc cu ibrişin verde. Tata, cu gulerul scrobit, tare ca osul, care-i strîngea grumazul stacojiu, mă chema negreşit la el, înainte de a pleca la slujbă şi, umezind vîrful creionului chimic, făcea un semn pe lecţie.

— Ia-o, îmi întindea el cartea. Ia-o şi pînă seara s-o înveţi ca pe apă!

Mă zăvora într-o cămăruţă, sub scara care ducea la catul din mijloc. Iar dacă izbuteam să ies de aici, mătuşa cea tînără dădea de veste tatălui meu. Cînd însă în faţa uşii, ea juca şotron, făcînd să salte codiţele-i legate cu fundă roşie, sora mai mare a tatii venea încetişor, mă scotea din celula mea şi mă ascundea în odaia ei de la etajul de sus. Şi ce frumoasă era această odaie! În timp ce soarele se strecura prin perdelele de tul ale celor două ferestre, aşezate una lîngă cealaltă, dînd şi mai multă strălucire culorilor verzi, mov ori galbene ale covorului catifelat, eu mă tolăneam, mă rostogoleam, făceam tumbe pe puful ademenitor.

Mătuşa avea nişte cosiţe galbene ca paiul, numai zulufi. Eram gelos pe unchiul meu. Într-o zi, de ciudă, am făcut bucăţi cu foarfeca aşternuturile. Şi totuşi mătuşa nu i s-a plîns tatii.

Către seară, cu puţin înainte de întoarcerea tatii, eram dus iar în închisoarea mea. Îl auzeam venind. Şi, pe măsură ce pasul lui greu făcea să scrîşnească podelele, să se cutremure casa, la locul meu, eu mă făceam tot mai mic, mă pierdeam aşteptînd cu frica în suflet, la gîndul că, negreşit, voi fi scărmănat.

Cine era tata şi ce făcea?

Nu ştiu.

Cu bastonul său argintat la capăt, cu servieta-i galbenă, cu fesul roşu din pai, cu sprîncenele groase, care, mai cu seamă cînd mă privea, se încruntau, era pentru mine o neîntreruptă teamă ascunsă într-un trup enorm.

Venea tuşind cu gravitate.

— Pe unde o fi băiatul acela?

Ca şi cum n-ar fi ştiut unde mă aflu...

— Ei, ia să vedem. Şi-a învăţat lecţiile? Da, ori ba?

De cele mai multe ori răspundea bunica:

— Fireşte, tătuţă, a-nvăţat cu voce tare.

Uşa celulei mele se deschidea. Cu cartea la subţioară, în cămaşa mea albă de noapte, păream doar un cap mare cu părul blond; cu ochii pironiţi în pămînt, cu inima bătînd să se spargă, aşteptam.

— Ia să vedem, ai învăţat?

Îmi ridică bărbia, îmi căută privirea...

— Spune, ai învăţat ori ba?

Atît de bine mă deprinsesem să-i ghicesc intenţia după voce încît...

— Răspunde odată, băiete, ai învăţat ?
— Am învăţat...
— Ca pe apă ?
— ...
— Spune, ca pe apă ?
— Ca pe apă...
— Dacă-i aşa, citeşte !

Degetul lui mare, păros, se aşeza la începutul rîndului pe care vroia să-l citesc. Numai că... Din lecţia pe care mătuşa mă pusese s-o învăţ ca pe apă nu mai rămăsese în capul meu nici urmă. Doar degetul gros, păros, la începutul rîndului... şi ochii mei aţintiţi spre porii de la rădăcina firelor de păr de pe deget...

— Citeşte odată !

Pe spate începe să mă furnice... Porii de la rădăcina firelor de păr de pe deget aci cresc, aci se fac mici, ba se îndepărtează, ba se apropie, din nou se îndepărtează... Ba par o gură, ba nişte ochi... Cînd sînt gură, scot limba, cînd sînt ochi mijesc a batjocură. Dar literele ? Şi ele ba se strîmbă, ba se învîrtesc într-o horă îndrăcită.

Deodată se pornesc palmele, loviturile, ghionturile... Şi în timp ce, de cele mai multe ori, bunica mă ridica de la pămînt şi mă ducea în odăile de sus, tata, leoarcă de sudoare, bodogănea scos din fire :

— Feciorul unui om ca mine, ca mine !

Cît despre mama (o femeie obişnuită să nu se amestece cu nici un chip atunci cînd taţii fac educaţie copiilor), ea rămînea tristă, cu ochii înlăcrimaţi.

Într-o bună zi, tata a venit acasă bine dispus. Nici n-a întrebat de mine. Rîdea din te miri ce. O ţinea într-un fluierat. Fluierînd, şi-a schimbat hainele. Apoi, la fel de vesel, a venit şi s-a aşezat la masă. De-abia după aceea mi-am venit în fire. Am fost scos din celula mea, de unde, prin gaura unui nod de scîndură căzut, observasem ce se petrece, şi am fost aşezat pe scaunul cu picioare înalte, aflat la un capăt al mesei ; bineînţeles, cu cartea sub braţ...

— Ei, spuse tata, pierde-vară, cum stăm cu lecţiile ?

Am început să tremur. De data aceasta însă nu s-a mai repetat...

— Uite ce, fiule, a zis el, să cădem la-nvoială. Ştii doar, că în lumea asta fiecare îşi cîştigă pîinea cum poate. Unul e băcan, altul cizmar, unul plugar, altul, de pildă, măturător. Şi de ce aşa ? Fiindcă Allah dă unuia minte mai multă, altuia mai puţină. După cum un măturător n-o poate scoate la capăt cu treburile unui doctor, tot aşa un doctor nu se descurcă în ale unui măturător. S-ar putea ca mintea ta să nu fie făcută pentru ca, învăţînd carte, să te faci domn. În sinea ta poate îţi spui : „Eu nu vreau să învăţ, să mă fac domn, eu vreau să fiu cizmar, sau, să zicem, măturător". Ei ? Ia spune, tu ce vrei să fii ?

De nu m-ar trage de limbă...

— Spune deschis ce gîndeşti, nu te teme... Priveşte la măturători. N-au nici *Coran* de învăţat, nici părinţi care să-i asculte seara, să vadă dacă şi-au făcut lecţiile. Dacă şi tu ai să

spui : „Eu vreau să fiu măturător, nu vreau să-nvăţ", te las cu ale tale, nu te mai întreb niciodată de lecţii...

Ce s-o mai lungim, i-am spus că vreau să mă fac măturător.

— Aşa, va să zică d-ăştia-mi eşti ?!

Lovituri, ghionturi, pumni, şi, împreună cu scaunul — la pămînt. După care, lecţiile s-au înteţit şi, bineînţeles şi chelfăneala.

Multă vreme repeta : „Of, doamne, ce copil am !" El, se spune, citise *Coranul* din scoarţă-n scoarţă pe cînd număra doar cinci ani !

III

Apoi am fost dat la şcoală.

Cînd, unde, la ce şcoală mai întîi ? Nu ştiu. Am schimbat atît de multe, atît de diferite şcoli...

Prima şcoală la care am mers a fost medrese[1]. Aveam un dascăl cu un turban cît toate zilele. Şcoala cuprindea o singură clasă. O încăpere de geamie, ori poate o moschee, pe jumătate întunecată, umedă. Dascălul avea o barbă lungă, mustăţi întoarse, mari, şi nişte sprîncene care se încruntau fără încetare, amintindu-mi de tata...

Şedeam cu picioarele strînse sub noi. Cu giuza[2] în faţă, în timp ce dascălul, alegînd la

[1] Şcoală musulmană de tip seminaristic.
[2] Parte a Coranului.

întîmplare pe unul dintre noi, îl punea să citească, noi ceilalţi vînam muşte şi după ce le prindeam de coadă cîte o hîrtiuţă, le dădeam drumul. Muştele descriau cîteva cercuri leneşe în aerul greu, irespirabil, alteori se aşezau pe urechea vreunuia dintre colegii noştri ori pe turbanul dascălului.

În zilele luptei naţionale, cînd avioanele inamice veneau adesea şi bombardau oraşul, m-au luat de la şcoală. Cîţi ani aveam pe atunci ? Fratele meu, Niyazi, ce vîrstă avea ?

Mai apoi, s-au auzit strigăte : „Vine duşmanul !"

Prin faţa casei noastre, care dădea spre stradă, purtaţi pe tărgi, al căror număr creştea neîntrerupt, au început să treacă ostaşi gemînd, cu bandajele însîngerate, cu feţele acoperite de praf, pline de sînge, cu ochii stinşi. Sub privirile neliniştite ale celor din casă, tata schiţa nişte planuri de război, explicîndu-ne, cu ajutorul unor săgeţi cînd scurte, cînd groase, cînd lungi, ofensiva inamicului şi apărarea noastră.

Avioanele duşmane nu veneau în fiecare zi. Atunci cînd îşi făceau apariţia şi eu mă jucam cu fratele meu în livadă, îl luam de mînă şi o rupeam la fugă. Livada, foarte mare, era înconjurată de ziduri groase şi înalte. La un capăt al ei se afla o colibă micuţă. În această colibă locuia moş Pavli. Cine era acesta ? Cu ce se ocupa ? Moş Pavli era un bătrîn acoperit de zbîrcituri. Copiii din cartier se ţineau după el şi aruncau cu pietre, strigîndu-i : „Păduchiosul ! Păduchiosul !" Atunci ne privea înfricoşat, cu

ochii lui albaştri brăzdaţi de vinişoare roşii, după care, săltîndu-şi cocoaşa, o lua la fugă.

Pesemne, singurul prieten al lui moş Pavli eram eu. De mine nu se temea. Împreună cu el scormoneam în grămezile de gunoi, adunam nasturi, agrafe, cutii de ţigări, bucăţi de zdrenţe, pe care le căram în colibă. Aceasta era plină de cîte toate, găsite în grămezile de gunoi. Rîsul lui moş Pavli era înfricoşător. Moş Pavli nu ştia să rîdă. Moş Pavli parcă plîngea. Bunica, supărată că m-am împrietenit cu el, îmi spunea : „E un ghiaur murdar, păduchios".

Într-o dimineaţă, pe cînd afară se aşternuse zăpada pînă la genunchi şi era tare frig, bunica m-a trimis să-i duc lui moş Pavli un castron cu ciorbă de linte rămasă din ajun. M-am dus. Uşa era închisă. Am bătut, dar n-am primit nici un răspuns. Am bătut din nou, dar fără rezultat. Între timp a venit şi Niyazi. Tocmai atunci au apărut avioanele inamice. Lăsînd mîncarea în faţa uşii lui moş Pavli, am rupt-o la fugă, împreună cu fratele meu. Avioanele unul după altul aruncînd cîte o bombă, s-au dus.

A doua zi dimineaţa, bunica ne-a spus :

— Copii, copii, a murit moş Pavli !

Am sărit ca ars. În faţa colibei lui moş Pavli se strînseseră oameni. Părinţii, unchii ori mătuşile copiilor care îl necăjeau strigîndu-i : „Păduchiosul ! Păduchiosul !" Fiecare spunea cîte ceva. Mi-am vîrît capul prin uşa bordeiului. Mirosea tare urît. Atît de urît, încît mi-a venit să vărs. Orice-ar fi fost, trebuia să văd trupul lui moş Pavli. L-am văzut... Îl acoperiseră cu o

zdreanţă. I se zăreau doar picioarele goale. Două picioare murdare, cu călcîiele crăpate, cu două unghii galbene, lungi, la cele două degete mari. Mi s-a făcut greaţă şi am început să vărs, dar nu m-am dezlipit din locul acela pînă cînd trupul lui moş Pavli nu a fost aşezat în teleaga de gunoi.

Într-o dimineaţă cu cerul acoperit de nori cenuşii, bunica, mama, mătuşile, eu şi Niyazı am pornit-o la drum. Bunica păşea înaintea noastră, cu şoldurile ei mari, cu sprîncenele încruntate, nervoasă şi îndîrjită. Lucrurile fuseseră expediate mai devreme. Am ajuns la gară. Aici era ca la mahşer [1]. O mulţime de oameni aştepta trenul ; mulţimea fugea de inamic, fierbea de nerăbdare. Unii veneau, alţii plecau... Sfîrşitul lumii, nu alta. În toată această vînzoleală — copii, femei acoperite cu cearşaf [2], bărbaţi cu mustăţile căzute, cu bărbile crescute, ostaşi desculţi — doar liniile de tren, nemişcate, se aşterneau de la o margine la cealaltă a orizontului plumburiu...

Totul era acoperit cu zăpadă. Pe sîrmele de telegraf — păsări zgribulite. Păsări, sărmane păsări care, ascunzîndu-şi căpşoarele între pene, priveau cu nelinişte la bezna ce se căsca înaintea lor. Din zare răzbătea bubuitul tunurilor. Pesemne, tunurile erau mult mai aproape, dar mie mi se părea că sînt dincolo de zările întunecate.

[1] Locul unde, potrivit credinţei musulmane, se vor aduna toţi oamenii în ziua judecăţii de apoi.

[2] Un fel de şal cu care femeile musulmane îşi acopereau capul.

Doi ofiţeri cu căştile pe cap au trecut pe lîngă noi. Spuneau că inamicul s-a apropiat la distanţă de numai un ceas.

Inamicul! Ce-o mai fi însemnînd şi inamicul ăsta? De ce venea oare? Noi de ce fugeam? Dar tunurile, ce fel de lucruri erau?

Deodată se porniră strigătele: „Vine trenul!" M-am uitat în direcţia în care priveau cu toţii. La orizont se zărea o dîră de fum negru ca tăciunele, încolăcindu-se asemenea unor balauri. Păsările de pe sîrmele de telegraf tresăriră şi, scoţîndu-şi căpşoarele dintre pene, îşi aţintiră privirile spre trenul care se apropia.

Şi iarăşi, bubuitul tunurilor...

Trenul nu se oprise încă şi l-am şi pierdut din ochi în mijlocul mulţimii care năvălea din toate părţile. Oamenii îl înconjuraseră. Bunica mă smuci cu putere de mînă:

— Mişcă-te, nu e vremea să te zgîieşti ca un prostănac!

Bine, dar păsările...? Ele nu aveau bunică, să le poarte cît mai departe de inamic...

În tren, toată ziua m-am gîndit la ele. Şi ce multe erau pe sîrmele întinse între stîlpii ce se fugăreau parcă unul pe celălalt de-a lungul drumului!

Trenul era plin, ciorchine. Mie mi-au făcut loc deasupra geamantanelor. Eu eram liniştit, dar păsările... Am aţipit, însă m-am trezit imediat: păsările?! Apoi iar am aţipit, iar m-am trezit: păsările?! Cînd le-am uitat? Nu ştiu.

Într-o zi, în timp ce neaua se cernea în fulgi mari, trenul nostru se opri pe o colină îngropată în zăpadă. Oamenii au coborît. Am coborît şi noi. Locomotiva pufăia obosită. Din coşul ei se înălţa un firicel de fum, iar zăpada parcă se năpustea ba din înaltul cerului, ba din adîncul pămîntului.

Ce întrebau, oare, oamenii, care coborîseră din tren?

Ce le-a răspuns mecanicul?

Nu ştiu. Înţelesesem doar atît: combustibilul trenului se isprăvise.

Apoi au venit faetoanele din Brusa.

Am urcat oare cu toţii? Nu ştiu. Caretele, împodobite cu desene, scîrţîiau, trase de cai puternici. Caii înspumaţi, care ne purtau hurducîndu-ne, sforăiau, făcînd totodată să răsune văile de clinchetul zurgălăilor de la hamuri.

Apoi, a coborît noaptea.

Stelele îngheţate abia licăreau. Luna, rotundă ca o roată, era palidă şi albă. Nimeni nu scotea o vorbă. Ţineam capul pe genunchii bunicii şi priveam luna care se iţea de după umărul vizitiului. Fratele meu, Niyazi, aţipise în braţele mamei. Mama, bunica şi mătuşile se înfăşuraseră în cearşafuri. Treptat, noaptea devenea tot mai adîncă, stelele parcă sporiseră. Vizitiul trăgea din ţigară. Din cînd în cînd tuşea gros şi, rezemîndu-şi capul acoperit cu o şapcă de marginea caretei, se îndrepta din şale.

Bunica a întrebat ceva despre haitele de lupi. Vizitiul răspundea fără să se întoarcă. Zilele trecute sfîşiaseră doi călăreţi, pe care-i trăseseră jos de pe cai. A tuşit. După ce îngînă la repe-

zeală o rugăciune, bunica îi spuse mamei cu o voce tremurătoare :

— Fată, copilul ăsta o să răcească, ia dă-mi pătura aceea !

M-am deşteptat, scuturat de bunica. Ajunseserăm într-un sat. Nici urmă de stele ori de lună. Un om uriaş, cu o şapcă mare pe cap ţinea lampa. Am fost duşi în încăperea unui han. Aici era un miros care te trăsnea. Au adus un mangal care scotea fum şi o lampă cu gaz, a cărei sticlă era cîrpită cu foiţă de ţigară. Bunica a întrebat iar ceva despre bandiţi. Ceva înfricoşător despre ostaşii dezertori, care se alăturaseră bandiţilor, despre inamic, despre haitele de lupi. Omul răspundea pe rînd la toate acestea, cu o voce groasă. Răspunsuri într-o doară...

Bunica o ţinea într-o rugăciune.

Afară se desluşeau şoapte tainice.

Cineva tuşi răguşit, scuipînd...

Privirile mamei şi ale mătuşilor mele erau pline de nelinişte...

Cum să mai închizi ochii ? Niyazi însă, dormea dus. Afară necheza un cal, lătra un cîine...

A doua zi, dis-de-dimineaţă, am pornit din nou la drum. Nu mai ningea. Era o zi fără soare. Doar vîntul şuiera deasupra văilor strălucitor de albe... Mai apoi, am pătruns în regiunea munţilor... Munţii, munţii acoperiţi de nea, cu urme şerpuite care duceau încolo şi-ncoace, urme înfricoşătoare, singuratice... Urmele lăsate

de roţile carelor acelora care trecuseră înaintea noastră...

Drumul ducea pe marginea unei rîpe. De o parte, stînca abruptă, de cealaltă, prăpastia ameţitoare.

— Pe aici, zilele trecute s-a prăbuşit un cal, rosti vizitiul.

De pe buzele tremurînde ale bunicii curgeau rugăciunile, laudele aduse lui Allah... Mama şi mătuşile erau galbene ca turta de ceară. Cît despre mine, m-am strîns lîngă bunica, de parcă se pregăteau să mă arunce în prăpastie.

Am mers cale lungă, am străbătut munţi şi văi...

Şi deodată, am ajuns într-un oraş, înălţat înaintea noastră, cu casele lui din bîrne, cu cupole de plumb şi chiparoşi negri ca tăciunele. Eram salvaţi. Mai tîrziu a venit şi tata. Era obosit şi mai ales nedormit. Îi crescuse barba. Înainte de toate, m-a luat pe mine şi m-a sărutat. În casă reînviase buna dispoziţie, începuse să se vorbească despre dragoste, se iveau noi speranţe. Apoi, cînd m-am trezit într-o bună dimineaţă, tata iar nu mai era. Plecase pe neobservate.

Încotro ?

Nu ştiu.

Acum, însă, înţeleg : tata plecase la Ankara. Ankara !

Cînd aud de Ankara, îmi vin în minte nişte case înjghebate din cărămizi şi scînduri arse, putrede ori roase, aşezate una peste alta, de ostaşii cu chipie fără cozoroc, întîlniţi pe stră-

3 — 1266

zile înguste, părăginite, de ofiţeri cu caschetă, de copii vînzînd ziarul Hâkimiyeti Milliye [1], de apa îngheţată de seara pînă dimineaţa, de un ulcior spart...

Dar, înainte de aceasta, îmi amintesc de Konya.

Casa noastră se afla între colina Alâettin şi şcoala armenească. Era o clădire înaltă, grecească sau armenească... Proprietarul locuia la catul de jos; avea copii... Aproape tot timpul, nevasta proprietarului, cu şalul ei negru pe umeri, împletea felurite lucruri din lînă.

Ne-am trezit dintr-o dată în mijlocul unei răzmeriţe. Ori poate aşa mi s-a părut mie... Oameni cu cuşme ascuţite, cu şalvari largi veneau agitaţi din toate părţile, tropăind apăsat şi strigînd : „Nu vrem, nouă nu ne trebuie asemenea stăpînire !"

Nu o dată fusesem povăţuit ca, de m-ar întreba careva, să spun că sînt fiu de cărbunar. Toate cărţile, hîrtiile, fotografiile, cheile, armele tatălui meu; într-un cuvînt tot ce avea tata la Ankara, bunica le-a înfăşurat în saltele şi le-a ascuns în podul casei. Se spunea că gloanţele trase de pe colina Alâettin, pătrunzînd prin geamurile de la etajul de sus al casei noastre, ajungeau la şcoala armenească, în timp ce plumbii sloboziţi de la şcoala armenească, trecînd, în acelaşi chip, prin ferestrele de la catul de sus al casei, nimereau pe colina Alâettin. La ferestrele şcolii se iţeau nişte chipuri cu mus-

[1] Naţiunea suverană.

tăţi uriaşe. Ziua şi noaptea găseam ascunziş pe treptele scării care duceau la etajul de jos.

Într-o zi s-a răspîndit vestea că rebelii l-au legat pe Vali [1] într-un staul. Altă dată, se auzi că răzvrătiţii care ocupaseră colina Alâettin i-au tăiat unui tînăr ofiţer capul, aşezîndu-l pe genunchii mamei acestuia. „Vrem şeriat [2], nu ne trebuie un asemenea guvern de ghiauri ! N-avem nevoie de păgîni, vrem şeriat !" Gemetele oamenilor şi pocnetul armelor nu ştiau ce-i răgazul... Uşile se spărgeau, oamenii erau sugrumaţi.

Au trecut zile fără număr...

Strigătele : „Nu vrem ! Nu ne trebuie ! Nu vrem !" au mai răsunat cîtăva vreme pe străzi, apoi au încetat şi într-o bună zi aerul încărcat de gemete, împuşcături şi de „Nu vrem" fu străbătut, ca de un fulger, de ştirea că s-a instituit Kuvâyi Milliye [3]. „Nu vrem !" s-a curmat, tropăitul încălţărilor grele, ponosite, s-a stins, împuşcăturile au contenit.

Într-o dimineaţă însorită, împreună cu fratele meu, cu batistele în mînă, ne-am amestecat cu mulţimea care se strînsese în faţa casei procurorului. Tropotul potcoavelor unor cai puternici, cu boturile înspumate, învăluia totul în jur. Femei bătrîne, tinere, copii, fete, plîngeau de bucurie, mulţimea cu strigăte vesele se agita,

[1] Guvernator, şeful unui vilayet (diviziune administrativă în Turcia).

[2] Drept religios la musulmani.

[3] Armata naţională din perioada războiului de eliberare din Turcia.

cuprinsă de emoţie. Călăreţii. Treceau călăreţii... Sub soarele strălucitor treceau călăreţii, cu caschetele şi mustăţile lor uriaşe. Apoi, cei care luptaseră pentru şeriat, cu mîinile ferecate la spate, cu şalvarii largi, cu cuşmele lor înalte... Imediat veneau carele de povară. În care — trupuri însîngerate, despărţite de capetele lor... În ziua aceea atîta am urlat, încît am răguşit şi am căzut la pat. În faţa şcolii armeneşti, copiii au încins un fel de mortiz [1] cu tuburile de cartuşe. Străzile erau pline de tuburi de cartuşe.

IV

Îmi amintesc, apoi, de o moşie...

O moşie aşezată în afara unui tîrguşor din sud, plin de ciori, ascunsă de nişte duzi uriaşi, pe malul unei ape ale cărei unde păreau nemişcate.

Cîţi ani oi fi avut pe vremea aceea? Dar Niyazi, ce vîrstă avea? Nu-mi pot aminti. În cămăşile noastre de noapte albe, alergam ziua întreagă încoace şi-ncolo, asudam, beam apă şi din cînd în cînd ne îmbolnăveam. Cînd cădeam la pat, mama, buna mea mamă ne veghea toată noaptea la căpătîi, cu privirea aţintită în ochii noştri, fără însă să lase să-i cadă măcar o lacrimă. Din vreme în vreme ne punea termometrul la subsuoară, ne umezea tîmplele cu

[1] Joc de copii.

colonie ori cu oţet, aşternea sub noi o pînză uscată, iar atunci cînd nu vroiam să înghiţim doctoriile, nu ne bruftuluia, nu se supăra, ci cu frumosul ne făcea să bem.

Tata era un slujbaş de vază, cu gulerul scrobit, tare ca osul, în jurul grumazului său gros şi stacojiu, cu geanta lui galbenă, grozav de elegantă. Umbla pe meleaguri îndepărtate. În zilele cînd tata era plecat departe, eu şi Niyazi alergam ca nişte bezmetici prin tinda mare, zburdam, împărţeam ghionturi în dreapta şi în stînga. Îl puneam pe feciorul zilierului să-i adune pe copiii din sat şi ziua întreagă ne-o treceam alergînd sub razele mîngîietoare ale soarelui. Îi învăţaserăm şi pe ei jocuri pe care le deprinsesem la oraş sau la şcoală. Nu ştiau ei prea multe, dar erau grozav de isteţi. Pricepeau totul cît ai clipi. Şi cînd le citeam *Călătoria celor doi copii în jurul lumii* fremătau plini de înfrigurare. Nu mai spun cît erau de uimiţi cînd săream în înălţime cu o prăjină lungă. Iar cînd treceam peste sfoara întinsă mai sus decît propria-mi statură, rămîneau uluiţi. Mai tîrziu s-au obişnuit şi cu asta. Ba chiar unul dintre ei, un diavol de băiat, cu părul ca ariciul, nu peste mult timp, cu o uşurinţă uimitoare, a sărit mult peste sfoara pe care eu o atinsesem de cîteva ori. Ne plictiseam de jocurile noastre. A venit pînă la urmă şi rîndul furtului de pătlăgele... Alături de moşia noastră se afla o livadă mare. Printr-o margine, ne strecuram neobservaţi în această livadă, păzită de doi dulăi ciobăneşti. Pe crengile copacilor atîrnau smochine,

felurite soiuri de prune, corcoduşe... Nemaivorbind de pătlăgele... Învăţasem să mîncăm pătlăgele crude de la Haso, feciorul zilierului. Uneori, cîinii ne luau urma şi cum începeau să latre, noi ne împrăştiam ca puii de potîrniche. Şi cînd, abia trăgîndu-ne sufletul, săream peste cîte un şanţ, mărăcinii galbeni, sălbatici ne însîngerau picioarele.

De cele mai multe ori mă jucam cu fratele meu, Niyazi.

De pildă, găinile şi cocoşii fără număr de pe moşie ne dădeau de lucru, uneori ceasuri întregi. Împreună cu fratele meu eram stăpînitorii acestei moşii, iar găinile, cocoşii, curcile, ba chiar şi dulăii Karabaş şi Sari ne erau supuşi. Cîteodată, una dintre găini nu se pleca în faţa legilor noastre. Vinovatul era de îndată pus sub arest şi se poruncea întemniţarea lui. Într-un colţ al ogrăzii conacului aşezam unul dintre dîrmoanele mari prin care femeile cerneau grîul, legam de acest dîrmon o sfoară lungă, presăram în faţa lui nişte grăunţe şi ne ascundeam într-un colţ unde găinile nu ne vedeau, ca să le speriem. Şi cînd găina, care potrivit ordinului „majestăţii sale imperiale" trebuia închisă, venea chiar sub dîrmon, noi trăgeam de îndată de sfoară. Găina rămînea ostatică sub ciur şi în ciuda tuturor cotcodăcelilor şi zbuciumului ei, nu mai putea fugi. Supusul care a nesocotit rînduielile „majestăţii sale imperiale", îşi va primi pedeapsa!

Mai întîi, treceam pasărea printr-o scurtă judecată. Aşa cum deprinsesem de la tata, cu cartuşe oarbe, încercam să strecurăm groaza în

ochii ei strălucitori ca sticla şi aspri. Dar ea ne asculta cu o indiferenţă care te scotea din sărite. În sfîrşit, cu ajutorul unei sfori, spînzuram pasărea de una dintre crengile dudului şi o loveam făcînd-o să cotcodăcească amarnic. Fiecare lovitură o înnebunea pe biata pasăre. Zbătîndu-se, aruncîndu-se cînd într-o parte cînd în alta, cotcodăcea atît de jalnic, încît mama, care venea în fugă la auzul ţipetelor ei, ne bruftuluia :

— Ce faceţi, ce puneţi la cale iar, hăbăucilor ?

Nu-i suflam o vorbă despre porunca „majestăţii sale imperiale".

— O educăm, îi răspundeam.

— Ce educaţie mai e şi asta ? întreba ea uluită. Oare găina poate fi educată ? Cine a mai pomenit asemenea blestemăţie ? Zănaticilor !

Dezlega găina. Apoi ne povăţuia, încruntîndu-şi sprîncenele subţiri :

— Să nu faceţi nimănui ceea ce nu v-ar place să vi se facă vouă ! Chiar dacă este vorba despre o găină, adăuga ea îndată.

Nu ne mai ajungeau zilele cînd tata era plecat pe meleaguri îndepărtate. Pe vremea aceea mama, mai cu seamă noaptea, le chema pe mătuşa Seher, nevasta zilierului şi pe slujnica Gülizar.

— Haideţi, le îndemna ea, şi cît nu este el aici, să întindem o masă pe cinste, cu bucate să te lingi pe degete, nu alta...

Tata se supăra foc cînd se mînca pe jos ori cînd se servea batîrîk făcut din bulgur şi care se prepara în foi de viţă proaspăt opărite. Şi mai tare îşi ieşea din fire atunci cînd mama se tutuia cu „tagma servitorilor". În casa noastră,

unde niciodată nu duceam lipsă de flecărelile nurorii, soacrei ori cumnatei, bunica, dimpreună cu mătuşile, o bruftuluiseră o dată pe mama :

— Neam de slujnică, femeie de rînd, femeie netrebnică !

Iar mama, mama, care se trăgea dintr-o familie de învăţători, chiar dacă ar fi vrut şi tot n-ar fi putut să-şi dea ifose... Fiindcă nu-i era la-ndemînă...

Se aşternea pe jos o cergă, se întindeau feţele de masă, se aduceau din belşug castraveţi galbeni ca chihlimbarul, ardei muraţi şi se pregăteau felurite mîncăruri : kîsîr, batîrîk, pilaf de bulgur cu ceapă din abundenţă...

Iar mama, neliniştită de aerul stînjenit al nevestei zilierului şi al tinerei slujnice Gülizar, le spunea :

— Pentru numele lui Allah, lăsaţi de-o parte această sfială. Că doar sîntem între noi... Să mîncăm cu poftă, rîzînd şi glumind, bine dispuşi.

Ca urmare, ele uitau de toată stînjeneala. În timp ce mîncam, plini de veselie, nevasta zilierului făcea tot ce-i stătea în putinţă să ne facă să rîdem, cu tot felul de snoave şi, mai cu seamă, vorbe fără perdea.

După ce mîncam, stăpîna casei, cu ajutorul servitorilor, strîngea masa. Apoi venea rîndul stafidelor, smochinelor, al nucilor şi pistilului de smochine. Nevasta zilierului, tot răsucindu-se, cu brăţara ei de argint, prea îngustă pentru încheietura bronzată şi foarte mobilă, povestea într-una.

Şi cît de mult ne plăceau aceste poveşti !

Poveşti bîntuite de balauri cu şapte capete, înfiorători, vrăjitoare, vampiri, duhuri necurate, poveşti cu zîne, arapi cu o falcă în nori şi cu una în pămînt, păsări Phöenix, cu penele ca smaraldul, padişahi, fete de padişah, vrăjitori, feciori de împăraţi. La ceasurile înaintate din noapte din depărtare răzbăteau urletele şacalilor. Şi tare înfricoşătoare mai erau aceste urlete, care veneau, ca nişte lătrături, din adîncul nopţii !

— Aceşti şacali străbat rîul înotînd şi pătrund în coteţul păsărilor. Împrăştie lumină din ochi întocmai ca un proiector. E de ajuns să arunce o privire asupra găinilor, că acestea încep să cadă de pe crengi ca nişte bolovani... Şacalii au puteri vrăjitoreşti, povestea nevasta zilierului.

Tremurînd din toate mădularele, eu şi fratele meu ne îngălbeneam şi ne strîngeam tot mai mult unul în celălalt. Trăgeam plapuma peste cap şi, cuprinşi de fiori de groază, trecîndu-ne sudorile, ascultam lătratul şacalilor, venind din partea cealaltă a rîului şi apropiindu-se din ce în ce mai mult. Parcă auzeam scrîşnetul oaselor de vrăjitoare şi voci ce ieşeau din basmele nevestei zilierului, urletele strigoilor care rătăceau, în linţoliile lor, prin ţintirime.

Şi cîte amintiri nu se leagă de această moşie...

Cîteodată veneau oaspeţi de la oraş... Se întindea masa sub duzii uriaşi din ograda moşiei, se serveau din belşug unt, lapte, ouă proaspete. Apoi, mama le poftea pe doamne să vadă moşia. Către prînz se împrăştiau care încotro, prin livezile date în pîrg, verzi, liliachii, galbene ori albe.

Noi, dimpreună cu copiii musafirilor, fie că ne jucam de-a mama şi tata, fie că ne răspîndeam ca puii de potîrniche prin lanuri. Băieţi, cu părul ca ariciul, zburdalnici, prinzîndu-le pe fete de poalele rochiilor, călcau pe vîrful picioarelor şi, mergînd înaintea noastră, puneau o mie şi una de întrebări, dar cum zăreau un şarpe de cîmp, galben, alunecînd cu repeziciune sub razele soarelui, scoteau cîte un strigăt şi o rupeau la fugă spre măicuţele lor ; li se dădea să bea apă, apoi sporovăiau despre limba despicată a şarpelui, cum i-a fugărit acesta, cum sîsîie şarpele, despre pălălăile care ţîşneau din ochii lui, se grozăveau cu voinicia lor, socotind că eu şi Niyazi îi luăm în serios.

Bărbaţii se aşezau separat, împreună cu tata, discutînd cu cuvinte alese. Nu pot uita cum într-o zi, un bătrîn, Beyefendi, căruia pînă chiar şi tata îi arăta stimă, după ce a numărat boabele de grîu dintr-un spic, a spus :

— E straşnic ! E pur şi simplu un colţ de rai ! Pentru numele lui Allah, fiule, de-ai şti ce fericire e să trăieşti aşa, în mijlocul naturii... Ce, aia e viaţă, pe care o ducem noi ? Am fost aruncaţi în aceste iatacuri ale desfrîului, în oraşe fără aer...

Apoi, încep amintirile amare...

Conacul moşiei rămăsese fie de la greci, fie de la armeni. Tata îl închiriase de la un oarecare. Avea o poartă mare, pe care se legăna un lacăt negru, precum şi o pivniţă... Această pivniţă, cu ferestrele sale, care aduceau cu nişte

ochi, şi cu uşa sa ferecată de ani de zile, părea că ascunde cine ştie ce taină teribilă.

Într-o bună zi vecinii, descurcăreţi, au făcut ce-au făcut şi au plecat încredinţaţi că mama s-a-nvoit să deschidă pivniţa. Mama, în tindă, călca straiele tatei, iar eu şi Niyazi meşteream nişte păsări, mai bine zis zmeie, din hîrtie colorată.

Deodată în pivniţă au răsunat bufnituri.

— Ia vezi, ce-i, mă trimise mama.

Am sărit. Vecinii deschiseseră pivniţa. Femei, fete, plozi, parcă era un furnicar, nu altceva. Pivniţa era pur şi simplu prădată. Cazane mari şi mici, cratiţe, tăvi, lighene de aramă, farfurii de porţelan, fructiere, lămpi de cele mai felurite culori, rame pentru fotografii, galerii pentru perdele, carafe de cristal zburau din mînă-n mînă. M-am amestecat şi eu printre ei. Totul era învăluit în praf. Pe jos, puzderie de gîndaci negri buimăciţi ; pe cuferele prăfuite, păianjeni, şoareci care fugeau ca glonţul dintr-un capăt în altul. Şi mai era o oglindă mare, impresionantă, pe care se aşezase praful de un deget şi care îţi dădea fiori.

Ş-apoi, cuferele acelea... Şi cărţile... Cărţi ghiaureşti în volume de soi, caiete scrise. Şi iar cărţi... Peste tot, cărţi. Erau aşa de multe...

M-am afundat într-un fotoliu, mic întocmai ca o jucărie, pe care-l descoperisem într-o laviţă. Forfota agitată a celor din mahala a contenit pentru o clipă. Mă uit, în uşă — mama. Sta ţintuită locului, palidă, înspăimîntată...

— Ce-ați făcut ? murmură ea. Ce-ați făcut ? Vreți să mă nenorociți ?

Vecinii i-au căzut la picioare :

— Doamnă, doamnă, buna noastră doamnă... Să te ție Allah, pentru bărbatul și copiii tăi... Oricum, este avutul ghiaurilor. Mulțumită ție, ne-om mai putea duce zilele. E o faptă mărinimoasă... Ne-om ruga pentru tine...

Mama s-a făcut mică în cămașa ei albă de noapte. Așteptă cîtăva vreme cu sprîncenele încruntate a neliniște. După care spuse :

— Ascultați-mă, lăsați lucrurile la locul lor. Fie-vă milă de mine... Bărbatul meu este foarte aspru. O să vină peste cîteva zile, o să afle și atunci nu voi, ci eu voi fi pierdută !

De altfel, luaseră tot ce putea lua... Au plecat unul cîte unul. După ce m-a scos și pe mine afară, mama a tras obloanele și a zăvorît ușa. Numai că din ziua aceea a dus-o tot într-o frică, fiind mereu pe gînduri. Era limpede că se temea de tata, se temea că, mai devreme ori mai tîrziu, tot o să afle cele întîmplate.

Și iată că, la numai o săptămînă, de ce i-a fost frică n-a scăpat.

Știam că tata va sosi către miezul nopții. Mama le-a îndepărtat din casă pe nevasta zilierului și pe Gülizar, slujnica, apoi ne-a dăscălit pe toți : Nu cumva să suflăm vreo vorbă despre pivniță, despre prădarea acesteia.

— Altfel, ne-a spus ea, tatăl vostru o să mă ucidă !

Adormiserăm. Ne-am trezit la zgomotul ușii de la stradă, care trosnea, de parcă sta să se

prăbușească. Eu și Niyazi am sărit din pat. Ca un făcut, tocmai atunci s-a stins și lampa. Auzeam cum mama bodogănea, căutînd chibriturile, pe care nicicum nu le putea găsi :

— Bată-vă Allah să vă bată de chibrituri... Nu vă mai găsesc odată ! Copii, dați fuga, deschideți. Smintitul s-a dezlănțuit... Or, mai bine stați, stați. Voi n-ați văzut pe unde-or fi surcelele astea ale iadului cărora li se spune chibrituri ?

Ușa se prăvălea...

— Blestemate să fiți ! Numai Allah știe pe unde sînteți...

Tata striga cît îl ținea gura, bătea în ușă, împroșca cu înjurături. Între timp s-au pornit să latre și dulăii Karabaș și Sarî. Pînă la urmă, mama a găsit chibriturile, a aprins lampa și a dat fuga. Eu și frate-meu priveam din capul balustradei.

Mama a deschis ușa. Tata s-a năpustit înăuntru ca o ghiulea... Avea în picioare cizmele lui de lac... S-a repezit la mama copleșit de furie și a înșfăcat-o de păr...

Mama, cu un geamăt sfîșietor, s-a făcut ghem. Lampa pe care o ținea în mînă a căzut la pămînt, făcîndu-se țăndări. Într-o clipită, totul a fost învăluit în flăcări... Flăcările... Flăcări purpurii, galbene, portocalii... Și gemetele mamei...

Tata a dat fuga sus, făcînd să geamă treptele scării.

— Lampa, țipă el, lampaaa ! Ce te zgîiești ca o vită, găsește altă lampă, dobitocule !

La lumina galbenă a flăcărilor, care țîșneau pe scară, am găsit chibriturile, am luat din dulap

o altă lampă, am aprins-o și am dus-o de grabă. Tata se străduia să stingă flăcările cu ajutorul unei pături. Din cînd în cînd, la cîte o margine a păturii, o flacără portocalie se întindea cu un pufăit ușor, iar tata o înăbușea de îndată, acoperind-o cu cizma.

În casă mirosea a gaz, a fum și a tămîie.

În sfîrșit, tata a ridicat-o pe mama și a tîrît-o sus. Ea avea fața albă cum îi era și cămașa de noapte, se clătina pe picioare, cu părul răvășit.

— Spune, i-a cerut tata, este adevărat ce-am auzit ?

Mama căzu în genunchi și nu răspunse. Tata, izbind-o cu vîrful cizmei, îi strigă din nou :

— Spune, e adevărat ce-am auzit ?

— Bine, dar, gemu mama, eu... eu nici nu știu ce-ai auzit !

— Că ați cărat totul din pivniță.

— Pentru Allah, îngînă printre sughițuri mama, eu n-am nici cea mai mică vină !

Tata o prinse din nou de păr și o tîrî încoace și-ncolo prin tindă... Apoi, o lovi o vreme cu cizmele, o pisă și zmuci cu furie de șuvița de păr pe care o ținea în mînă.

Noi, cei doi frați, în cămășile noastre de noapte lungi, tremurînd de ne clănțăneau dinții în gură, ne-am strîns unul în altul și am rămas împietriți, neîndrăznind măcar să plîngem. Cît despre mama, nici nu mai mișca. Se întinsese cît era de lungă. Pesemne, își pierduse cunoștința, ori, cine mai știe... Deodată îmi trecu prin minte că poate a murit. L-am privit pe tata cu un înspăimîntător sentiment de revoltă. Dar sprîncenele lui încruntate, negre ca pana corbului... Tata era uriaș și puternic ca un demon.

Nici măcar nu se uita la mama.

Se plimba încoace și încolo, făcînd să trosnească podelele tindei, cufundat în gînduri. Din cînd în cînd lăsa să-i scape cîte o înjurătură grosolană. După cîtva timp, se opri din nou. Prinzînd-o de mînă pe mama, care zăcea cu fața în jos, neînsuflețită parcă, o ridică dintr-o zmucitură. Mama îl privi cu ochii măriți de groază și își ascunse fața în mîini.

— Spune, răcni iar tata, cum de te-ai încumetat să faci una ca asta ? Nu te-ai gîndit oare, nu te-ai gîndit la onoarea și la demnitatea mea ? Dacă mîine te ridică și te aruncă în închisoare ? Dacă, nu numai pe tine, ci pe amîndoi ne tîrăsc la judecată ? Cîtă prostie, of, doamne, cîtă nepricepere ! Cum se nesocotește parafa stăpînirii, cum se poate una ca asta ?

În noaptea aceea s-a despărțit de mama și a doua zi, dis-de-dimineață, a trimis-o acasă la bunicul. În aceeași seară au sosit la moșie bunica și mătușa cea tînără. Amîndouă au întors casa pe dos. Apoi, bunica și-a pus poalele-n brîu, a dat poruncă slujitorilor să spele casa de la un cap la altul, s-o facă lună.

Erau tare mulțumite... Hohoteau din te miri ce...

— Vai, ce murdărie, ce murdărie ! Numai dușmanului să-i hărăzească Allah o asemenea femeie ! exclamau ele.

Ori :

— La drept vorbind, băiețașul meu, Eyüp, a avut tare multă răbdare... Că doar nu e un fleac să trăiești alături de o femeie atît de neîngrijită !

Nu pot uita cum amîndouă s-au apropiat de cufărul de culoarea meiului al bunei mele mame, cum au scos tot ce se afla acolo, de la rochii și pînă la jartiere, cum le-au aruncat pe jos. Ba chiar cîțiva dintre ciorapii și jartierele mamei le-au dat nevestei zilierului și slujnicei Gülizar.

Într-o zi, mătușa cea tînără o repezi pe nevasta zilierului, care rîdea într-una.

— Nu te mai hlizi atîta ! S-a dus vremea stăpînei voastre, care se amesteca laolaltă cu servitorii... Slugile să-și vadă de treaba lor... În fața stăpînelor...

Și abia după ce, cam la vreo două luni, în ciuda tuturor stăruințelor bunicii, tata, iertîndu-i mamei toate păcatele, a adus-o din nou lîngă noi, am aflat că, de fapt, bunica era aceea care-i împuiase tatei capul : „Nevastă-ta, îi spusese ea, a golit toată pivnița, împreună cu cei din mahala... Tîrgul vuiește, azi-mîine te trezești cu poliția, să știi !"

Mama îl iertase de mult pe tata.

— Lasă-l să mă bată... E bărbat... Nu-i el de vină... Ceilalți l-au ațîțat. De mă bate după ce a aflat totul, n-am ce să mai fac, trebuie să-mi primesc osînda...

V

Dar pe tata l-am cunoscut cu adevărat în luptele de rezistență.

Ce vreme a fost și asta !

Străzile erau pline de o mulțime de oameni, mînați de ură și porniți pe profanare, care, de cele mai multe ori, nici măcar nu știau de ce îi aplaudă pe cei ce țineau discursuri.

Mulțime, mulțime, pretutindeni mulțime... O mulțime, care amintea de locul întîlnirii în ziua judecătii de apoi, a celor ce, cu pantofi, cu opinci ori desculți, au călcat pe același pămînt ; o mulțime strașnică, ce-l făcea pe om să se înfierbînte.

Îmi amintesc de două conace, așezate unul în fața celuilalt, pe o uliță îngustă. Unul dintre acestea, cel cu console, zăbrele și cornișe împodobite întocmai ca o dantelă, care amintea de casele meșterite din mucava de elevii silitori ai școlilor primare, era al nostru. Tot aici se afla și sediul partidului tatei. Catul de jos era pardosit cu piatră grea, albă. Tare mă mai temeam de acest cat ! Poate unde era casa unui bătrîn armean, mi se părea că acum-acum se vor deschide ușile din scîndură roasă ale celor două șoproane, aflate unul lîngă celălalt, în partea de jos și că dinăuntru vor apărea armeni cu chipuri cadaverice.

Deși în viața mea nu văzusem un armean, din pricina născocirilor de tot felul, înfricoșătoare, care se scorneau despre ei, mi-i închipuiam ca pe niște făpturi înfiorătoare, cu fețe palide,

cu pletele împreunate cu barba. La acest prim etaj se ţineau şedinţele partidului. Erau nişte şedinţe furtunoase, în timpul cărora, într-un fum de ţigară să-l tai cu cuţitul nu alta, pumni agitaţi descriau spirale hotărîte.

Ce fel de oameni erau aceştia, cărei clase aparţineau ? Ce doreau, ce gîndeau ?

Spectacolul care mi se înfăţişa ochilor atunci cînd, din antreul aflat la etajul al doilea, priveam prin gaura unui nod de scîndură căzut, era următorul : se rosteau discursuri, adresate unei mulţimi alcătuite, se vede treaba, din oameni de cele mai diferite pături sociale. Discursurile erau subliniate de gesturi ale mîinilor. Se striga : „Trăiască !" Eu pricepusem că sînt feciorul unui om, care, din cînd în cînd, agită o asemenea mulţime. Ştiam, totodată, că tata scria articole, care se întindeau pînă la paginile micii publicităţi. Numai că pe mine nu mă interesau nici articolele lui nesfîrşite, nici faptul că tata era căpetenia partidului.

Eu duceam articolele la tipografie, aduceam şpalturile, purtam corecturile.

Şi, deşi, în zilele cînd îl prindea dimineaţa citind cine ştie ce cărţi groase, încruntîndu-şi sprîncenele şi aruncîndu-şi peste articole ochii injectaţi, brăzdaţi de firişoare de sînge, tata îmi cerea : „Du-te de grabă la tipografie, dă-le ; adu-mi o gazetă", eu tot mai găseam motive care să mă facă să zăbovesc pe stradă. Desigur, nu le căutam, dar pe stradă erau atît de multe, atît de diferite lucruri care să-l ademenească pe un copil şi să-l facă să întîrzie !

De pildă, fotbalul, duelul cu trestiile, pariurile pe ciocolată... Ştiam că atunci cînd întîrzii mănînc papară. Numai că, încă de la intrare, trînteam nişte scorneli atît de iscusite, încît se lăsa amăgit pînă chiar şi tata, care mă cunoştea prea bine şi care îşi făcuse un principiu din a nu da cu uşurinţă crezare explicaţiilor mele. Iar dacă nu reuşeam să-l trag pe sfoară, situaţia mea nu era de invidiat. Nu mai ştiam numărul loviturilor, al bastoanelor rupte pe spinarea mea.

Într-una din zile, o zi plumburie, tata s-a trezit cu noaptea în cap şi m-a trimis să cumpăr aspirină. Luasem şi tocmai mă întorceam spre casă. Cînd am dat colţul, deodată îl văd... Era în paltonul său greu, negru, cu pălăria maro de fetru pe cap, cu geanta-i galbenă în mînă, mai grav şi mai înfricoşător ca întotdeauna. Alături — doi prieteni de-ai lui...

Am grăbit pasul. Cînd am ajuns lîngă el, mi-a luat aspirina din mînă, mi-a spus să-mi pun restul în buzunar şi după ce a iscodit cu privirea în jur, m-a sărutat pe obraz şi mi-a spus :

— Să fii cuminte ! Continuă şcoala, învaţă bine...

Ceva înţelegeam eu, simţeam că tata pleacă undeva, undeva tare departe.

M-am întors acasă într-un suflet. Mama plîngea. Am întrebat-o ce s-a-ntîmplat. N-a vrut să-mi spună. Cam la vreo cincisprezece zile, eu, ca şi ceilalţi, am aflat că : „Sâlimen trecuse de partea cealaltă !"

Cei mai mulţi dintre copiii care se despart de părinţii lor suferă. Eu, dimpotrivă, m-am

bucurat. De ce ? Nu ştiu... Această insensibilitate trebuie că avea foarte puţin de-a face cu faptul că eram copil.

VI

În casă mi-am decretat domnia... Tăiam şi spînzuram. De cîte ori aveam chef, puteam să-i ciomăgesc, cu mare plăcere, pe fraţii mei ; nu era nimeni care să mă întrebe, atunci cînd veneam acasă cu mingea de fotbal, pe unde am stat, de ce am zăbovit, de ce mi-am lăsat lecţiile şi am plecat din nou la fotbal ; puteam să trimit poruncă cerului, de pe creasta staulului, cu zmeiele mele multicolore.

Mama nu era în stare s-o scoată la cap cu mine. Cît era ziua de mare, alerga pe la neguţători, judecători ori la dughenele de scris jalbe, prinsă de grijile casei, pe care tata le trecuse pe umerii ei ; şi de cele mai multe ori se întorcea acasă lac de sudoare şi istovită. Şi chiar de-ar fi fost bine dispusă, chiar de n-ar fi alergat atîta, s-ar fi putut ea, oare, măsura cu mine ? !

În anul acela am rămas repetent.

Aceasta însă n-a ştirbit cu nimic autoritatea mea. Mama a mai făcut o încercare, două şi pe urmă mi-a spus cu năduf :

— Uite în ce hal ai ajuns ! Eu n-am de gînd să-i mai port de grijă ditamai găliganului...

Şi m-a lăsat de capul meu.

Eram tare mulţumit de toate... Socoteam că această stăpînire a mea va mai dăinui multă

vreme... Numai că într-o bună zi, de la tata a sosit o scrisoare lungă. Ne scria să cerem neîntîrziat paşaport şi, vînzînd tot ce aveam, să pornim de îndată la drum.

Să mă lovească damblaua, nu alta...

Trebuia să spun adio libertăţii mele, de care cu nici un chip nu mă puteam sătura.

Rămas bun, cer albastru, rămas bun, vînzători de trestie de zahăr, rămas bun, neguţători de ciocolată, tovarăşi de fotbal, maidane prăfuite, rămas bun ! Rămas bun, Cin Memet, pisici, cîini, vrăbii, lilieci, geamii, ceasornicării, Siptilli pazari[1], rămas bun !

Şi iată că într-o zi, către seară, am urcat în tren, înciudat de mai, mai să plîng. De m-ar fi atins careva m-aş fi pornit pe bocit.

În mijlocul acelor tristeţi fără alinare, sîcîitoare, pe care ţi le dă semnul de rămas bun ce-l faci cu mîna meleagurilor, pe care puţin mai înainte le iubeai atît de mult, trenul se urni din loc.

VII

Noaptea întreagă, ghemuit într-un colţ al compartimentului de clasa a treia, plăsmuind tot felul de închipuiri straşnice, m-am gîndit la cele dobîndite de mine.

[1] Piaţa Siptilli, una dintre cele mai renumite, pentru culoarea locală, din Adana.

Mama era mulţumită. Toate grijile vieţii le va trece adevăratului stăpîn. Niyazi şi surorile mele erau şi ei mulţumiţi : scăpau de sub stăpînirea mea. De acum n-am să-l mai pot sili pe Niyazi să stea portar, pe fete nu le mai puteam forţa să mă scarpine îndelung pe spinare ; acasă nu mă voi mai putea întoarce atunci cînd am chef...

Rîd, sporovăiesc între ei. Iar trenul, parcă ţinîndu-le parte, zbura, despicînd întunericul, alerga din ce în ce mai repede. Simţeam în suflet o întristare care creştea treptat. În minte mi se perindau Cin Memet, casa lui arătoasă cu cerdac, maidanele pline de praf, pe care încingeam meciurile noastre, faetoanele, cărora li se spunea kerusa, vînzătorii arabi care treceau prin mahala strigînd : „Măcriş de baltă... ridichi... pătrunjel... ceapă !" Apoi prietenii mei Kürt Ado, feciorul hogei, Kertiş Süreyya, Tekin...

VIII

La Beirut, locuiam în raionul Fîstîklî. Întrucît nu eram supuşi libanezi, tatei nu-i era îngăduit să se ocupe de avocatură. Aşa că a vîndut podoabele mamei şi cu un capital de zece lire de aur a deschis un birt, într-unul din locurile care dădeau spre piaţa Burç, sub o clădire înaltă.

Tata nu prea se ocupa de el. Mîncărurile le prepara un refugiat turc, pe nume Süreyya, iar eu şi Niyazi făceam pe chelnerii şi totodată spălam vasele murdare.

Aveam şaptesprezece ani şi eram tare mulţumit de felul meu de viaţă. Patria, fotbalul, Cin Memet şi toate celelalte mi se şterseseră din minte. Cînd se crăpa de ziuă, ieşeam din casă împreună cu Niyazi. La ceasul acela, pînă chiar şi tramvaiele verzi ale Beirutului treceau foarte rar. Numai muncitorii, cei care în orice parte a lumii dorm mai puţin decît toţi ceilalţi, mulţime de femei, bărbaţi şi copii, numai ei, în grupuri mari, se aflau deja pe stradă. Ne amestecam cu ei. Asemenea lor, cu hainele pe umeri, eram mîndri că puteam călca pe acelaşi caldarîm, pe care păşeau picioarele lor ; eram oameni cu ocupaţie.

Încălţămintea îmi era, se vede treaba, destul de nouă. Într-o zi, pentru ca să semene cu a lor, am tăiat-o pe ici, pe colo, i-am stricat fasonul şi, bineînţeles, am primit o chelfăneală zdravănă de la tata.

Mă săturasem să tot fiu feciorul unei căpetenii de partid, destul de bine cunoscută în ţară, al unui avocat, al unui gazetar. Mi se făcuse lehamite de poveţe ca acestea : „Nu mai hoinări pe stradă, nu te juca cu copii fără educaţie, nu vorbi urît". Şi de cîte ori nu gîndeam : „Ah, de-aş fi feciorul unui sărăntoc !"

Ce bine era la birt...

— Du-te şi adu patru ciorbe de burtă !

— Serveşte-l pe domnul cu un tacîm !

— Spală vasele !

— Curăţă ceapa asta !

Eu şi cu Niyazi ne-am împărţit treburile. De dimineaţă pînă la prînz, el spăla vasele iar eu

făceam pe chelnerul. După masă, eu treceam la vase, iar el îmi lua locul. Pe deasupra, eu mergeam la piaţă şi tot eu aduceam apă de la cişmea. Nici vorbă că eram nedreptăţit de o asemenea diviziune a muncii, dar am făcut acest lucru dinadins. Niyazi era pricăjit, în copilărie suferise de multe boli. Uneori se trezea tîrziu şi venea la birt cu mult după mine. De obicei, seara pleca acasă înaintea mea.

Birtul nostru era înconjurat din toate părţile de clădiri uriaşe. La orice oră din zi, pe străzi hoinăreau femei sulemenite, îmbrăcate cu rochii pestriţe şi decoltate, hohotind cu neruşinare.

Automobile strălucitoare opreau din cînd în cînd şi, luînd cîteva dintre aceste femei, îşi vedeau de drum. În clădirea învecinată cu birtul nostru locuia Naciye, o femeie care pretindea că ar fi fiica unui vechi paşă. Ca şi celelalte, avea buzele date cu suliman şi era veşnic cu ţigara în gură. Numai că, deşi nu era mai chipeşă decît celelalte, vorbea tare frumos turceşte. Ne-am împrietenit de îndată. Ne-a istorisit viaţa ei. Ar fi fost, se pare, fiica unui paşă din Vahdettin. Tatăl ei fugise din ţară, mai întîi în Egipt, iar apoi au trecut în Damasc. Aici, tatăl murise. A rămas singură cu mama şi fraţii ei. Au pribegit prin o mulţime de ţări... În sfîrşit, poveşti ştiute... Numai că ea istorisea atît de simplu, atît de sincer, încît uneori izbucnea în plîns şi puţin rămînea să ne facă şi pe noi să bocim !

Mai mult decît orice, mie îmi plăceau ochii ei negri. Nişte ochi luminoşi, umezi... Cînd venea la tejghea, pînă chiar şi bătrînul Süreyya se schimba. Faţa lui, care nu ştia ce-i zîmbetul se îndulcea. Cît despre Naciye, sau se aşeza pe vreun scaun, picior peste picior, sau se studia în oglinda de deasupra chiuvetei, sau, în sfîrşit, venind lîngă cratiţele aflate în vatră, privea la mîncărurile de pe foc. Din cîte am priceput eu, meşterul Süreyya era gelos pe mine din cauza ei. Atunci cînd venea ea, meşterul mă trimitea ori la piaţă, ori după apă. Şi chiar dacă nu mă trimitea nicăieri, tot îmi poruncea să fac cîte ceva. E drept, mie îmi plăcea să trebăluiesc, dar nu cînd era şi Naciye de faţă.

Ce bine că Naciye nu prea da importanţă acestui lucru. În ciuda tuturor străduinţelor lui, orice ar fi fost, ea venea lîngă mine, mă mîngîia pe obraz, sta de vorbă cu mine. Priveam cu coada ochiului la meşter. Omul era furios, turba nu alta...

Cît despre Niyazi, pe el nici nu-l lua în seamă.

Într-o zi, cînd meşterul Süreyya plecase la piaţă, eu cu Niyazi rămăseserăm singuri în dugheană. El spăla vasele, în timp ce eu îmi udasem părul şi mi-l pieptănam în faţa oglinzii. A venit Naciye. Am văzut-o în oglindă. Avea pieptul descoperit de un decolteu din cale afară de mare, iar pe cap o panglică mare roz. S-a apropiat de mine, mi-a cuprins mijlocul cu braţul. Şi-a lipit obrazul de al meu şi am rămas astfel, în faţa oglinzii, o bucată de vreme. Totul în mine fremăta, ardeam...

— Ţi-e aşa de ruşine ? m-a întrebat ea.

N-am răspuns.

— Astăzi, mi-a spus ea sărutîndu-mă pe obraz, nu s-ar putea să-mi aduci tu prînzul ?

Niyazi, în fundul dughenii, fredona o melodie.

— Cine e ? m-a întrebat Naciye.

— Fratele meu, i-am răspuns.

Ne-am apropiat. El, prins cu cîntecul, spăla înainte vasele.

— Spor la treabă, prietene ! i se adresă Naciye.

Niyazi se întoarse, tresărind. Se înroşi ca un rac, văzînd-o pe Naciye. Îşi ştergea de şorţ mîinile ude de la apa de vase şi privea înainte ruşinat. Naciye, mîngîindu-l şi pe el pe păr, se întoarse către mine :

— Şi tu speli vasele ?

— Nicidecum, i-am răspuns eu, uitîndu-mă la Niyazi.

Acesta însă se făcu vînăt.

— Nicidecum ! sări el, nicidecum, va să zică?

Se întoarse către Naciye :

— Minte, tanti, dimineaţa le spăl eu, după masă el... Vă trage pe sfoară !

Am crezut că intru în pămînt de ruşine. M-am făcut mic, mic de tot... Dar Naciye, nici n-a luat în seamă acest lucru. A trecut lîngă cratiţe, a ridicat capacele, s-a uitat la mîncăruri, apoi a plecat, fluierînd.

Am rămas singuri. Niyazi bănuia că-i voi cere socoteală. Lîngă vasele nespălate, în picioare, aştepta cu nelinişte.

— Ce-ai făcut, băiete ? l-am luat eu din scurt.

Se temea că am să-l lovesc.

— Ca şi cum tu nu speli ! bombăni el.

Puteam să-i ard vreo două să mă ţină minte, dar era ceva care mă oprea. Nu eram atît de prost să nu pricep că, plîngîndu-se că „l-am bătut pentru o prostituată", tata s-ar fi făcut foc şi pară.

Masa de prînz a abonaţilor era gata. Eu m-am repezit la blidul cu mîncare pentru Naciye. Dar parcă Niyazi putea sta locului ?!

— Las-o pe asta, îmi zise el, ce te repezi la ea aşa ?

— Astăzi am să i-o duc eu, i-am spus. Tu ai grijă de masa abonaţilor.

— Nici vorbă ! mi-o reteză bătrînul Süreyya. Ce-i asta ? Rînduială nouă în sat vechi ? Copilul ăsta poate să bată, oare, atîta amar de cale ?

— Cînd e departe, în fiecare zi — eu ! mă împotrivii. El să meargă de fiecare dată aici, la doi paşi, iar bacşişurile le vîră în buzunar.

— Zău, nene, nici vorbă de bacşiş, spuse Niyazi.

Mi-era atît de lehamite, încît slobozii o înjurătură îngrozitoare. Pînă chiar şi meşterul Süreyya rămase încremenit. Niyazi se porni pe scînceală :

— Ai să vezi, ai să vezi tu... Am să te spun... Am să mă plîng tatii.

În suflet mi se strecură teama. Dar dacă se plînge, cu adevărat ? Am luat vasul cu mîncare pentru abonaţi şi am ieşit din birt. Pînă seara n-am vorbit cu Niyazi. Seara, muşteriii au cinat, şi au plecat care încotro, iar eu eram gata să mă apuc de spălatul vaselor.

Niyazi, privindu-mă chiorîş, îşi luă rămas bun de la meşterul Süreyya.

— Rămîi în paza lui Allah !

Se uită la mine ca și cum ar fi vrut să spună : „Am să mă plîng". Apoi ieși.

Am lăsat baltă spălatul și toate celelalte și m-am luat după el. Afară se înserase de-a binelea. În jur totul strălucea... Tramvaiele verzi făceau ca întunericul să fie brăzdat de fulgerele albastre ale firelor electrice, pe trotuare forfotea mulțimea. L-am ajuns chiar în fața barului. Lua niște banane de la un negustor. L-am prins de braț. M-a privit și s-a smuls cu ciudă...

— Dacă ești bărbat, nu cere îndurare, spuse el.

Eram bărbat, eram bărbat, dar...

Am pornit-o iar în urma lui. Era însă tare îndărătnic. Am scos bani și i-am luat niște halva cu nucă. Pînă la urmă mi-a făgăduit să nu-i spună tatii. Ah, ce bine ar fi fost dacă nu făceam asta...

Din ziua aceea, mi-a devenit cu adevărat stăpîn. El, care înainte, la orice poruncă a mea — da, la porunca mea ! — se supunea fără să crîcnească, acum devenise un răzvrătit.

De-i spunem :

— Adu-mi un pahar cu apă ! el mi-o întorcea :

— Că doar nu ești olog, du-te singur de bea.

Ba într-o zi, mă trezesc cu el că-mi spune :

— De-acum înainte, vei spăla vasele, tot tu, și dimineața... Că doar n-o să stai să-ți aranjezi frizura și să nu-ți vezi de treabă !

Atunci m-am adresat meșterului Süreyya :

— Meștere, i-am zis, spune-i ăstuia să meargă încaltea după apă !

Meșterul Süreyya a ridicat din umeri :

— De el se ocupă taică-său !

Speranțele mele s-au spulberat pentru totdeauna. Niyazi venea la birt doar ca ornament... Își pieptăna părul, se așeza într-un scaun în fața dughenii. Off ! Niyazi ducea doar mîncarea abonaților mai apropiați și punea bacșișul în buzunar.

Cît despre mine, nu-mi puteam vedea capul de curățatul măruntaielor, căratul apei, spălatul vaselor. Într-o zi, i-am spus :

— Uite ce, Niyazi, oricum, spală și tu astăzi vasele...

A ridicat din umeri :

— Eu sînt slab, ostenesc tare repede... Tata mi-a spus : „Dacă obosești, fiule, nu mai face nimic !"

— Bine, dar ce-o să ne facem ? Tu vii aici doar ca podoabă ?

— Ce să fac ? spuse el, cu un sînge rece care te scotea din sărite. Așa m-a sfătuit tata...

— Tata, ha !... Tatăl lui de tată !

De-acum, nici tu pieptănat, nici nimic. A pus stăpînire pînă chiar și pe scaunul din fața birtului, pe care mă așezam din cînd în cînd... Ba într-o zi, de față cu Naciye, mi-a spus :

— Du-te și spală vasele acelea... În ce vrei să se servească masa ?!

— Băiete, i-am tăiat-o eu, vezi-ți de treabă. Fir-ai să fii...

— Vezi că n-am uitat înjurăturile de rîndul trecut ! mi-a atras el atenția.

Demult îmi pierise cheful pentru asemenea treburi. Era timpul să le pun capăt odată pentru

totdeauna, așa încît de-aici înainte să meargă strună.

S-a mai scurs o săptămînă.

În ziua aceea mă întorsesem mai devreme acasă. Niyazi zăcea bolnav. Tata sta la căpătîiul lui, ținîndu-l de mînă. Cum m-a văzut, a și sărit la mine :

— Ia spune, de ce s-a îmbolnăvit băiatul acesta ?

— Nu știu !

— Nu știi, ai ? Îți arăt eu „nu știu" ! Cine mai știe ce i-ai făcut copilului, viperă !

Atunci, m-a fulgerat un gînd. Am tras-o pe mama de-o parte :

— Niyazi se ostenește prea mult la birt, asudă, răcește. Și apoi, el e firav... N-ar fi rău dacă nu l-ați mai trimite...

— Foarte bine, fiule, spuse mama, dar... în acest caz toate treburile vor cădea pe spinarea ta !

— Nu-i nimic, i-am răspuns, numai să nu mi se mai îmbolnăvească frățiorul.

Din ziua aceea nu l-au mai trimis pe Niyazi la birt. Și chiar dacă era mai greu...

IX

Trecuse o lună de zile de cînd birtul dăduse faliment. Crătițele, clondirele, furculițele, cuțitele, le-am vîndut unul după altul. Cheltuiam cu chibzuință, atît banii luați pe ele, cît și cîștigul lui Niyazi — șapte-opt kuruși sirieni pe zi.

Niyazi era vînzător ambulant. Eu — șomer. Unul dintre prietenii tatii a făgăduit că-mi va găsi de lucru, dar, întrucît au trecut două săptămîni fără să dea vreun semn de viață, am început să merg, ca și mai înainte, la pescuit.

Era într-o duminică. O vreme închisă și friguroasă. Și cum era sezonul măslinelor, localnicii, cu prăjini lungi și cu coșuri împletite din papură, mergeau la cules. Cu undița pe umăr, cu mîinile în buzunarele pantalonilor, pășeam cu vîntul umed în față, tremurînd din toate mădularele.

M-am așezat pe cheiul dintre niște clădiri minunate, fiecare mai frumoasă decît o jucărie. Pescarii se înșiruiseră pe digul de beton. M-am îndreptat spre o stîncă aflată în dreapta, dincolo de hangarul de avioane.

Marea tălăzuia... Valurile de culoarea cenușii se apropiau înspumate și, izbindu-se de stîncă, se sfărîmau cu zgomot. Mi-am îngropat papucii umezi în nisip, acolo unde nu ajung valurile și m-am cățărat pe cea mai înaltă stîncă. Am prins o rîmă în undiță și am aruncat plumbul, cu toată puterea, în mare. Treptat, ploaia, care începuse să cearnă, s-a întețit. Pe măsură ce haina mea subțire se uda, vîntul rece mă pătrundea pînă la os. Așezîndu-mi trestia într-o despicătură a stîncii, am lăsat-o acolo și m-am ridicat. M-am adăpostit în cafeneaua de lîngă hangarul de avioane. După ce cafegiul, un om cu niște mustăți uriașe, m-a privit cruciș, mi-a spus ceva în arăbește.

— Ene mabiarif Arabi [1], i-am răspuns eu în aceeași limbă.

Omul s-a oțărît dintr-o dată. A lăsat din mînă narghileaua meșterită din lemn de cocos.

— Ente Ermeen ? mă iscodi el. Yallah ruh mih hoon [2].

— Lâ... ene turk [3], i-am spus.

Omul se înmuie, mă bătu pe spate și mă întrebă într-o turcească stîlcită :

— Băiat, tu de unde ?

— Din Adana...

— Frumos... Eu, marele război, soldat acolo...

Scoase din buzunar puțin hașiș și, mărunțindu-l în palmă, îl amestecă cu tutunul din narghilea, după care o aprinse. Și, pe măsură ce trăgea adînc din narghilea, ochii lui se făceau tot mai mici, fața lui smeadă devenea tot mai palidă.

Nu scoteam nici o vorbă. Privea marea, care tălăzuia, în timp ce pe mine mă învăluise tristețea acestei zile plumburii, ce-mi pătrunsese în suflet cu toată povara ei... Nu știu cîtă vreme s-a scurs în acest fel. Într-un răstimp, cînd ploaia s-a mai ostoit, am ieșit din cafenea, luîndu-mi rămas bun :

— Hatirküm [4] !

— Maasselâm [5] ! mi-a răspuns el.

[1] Nu știu arăbește.
[2] Ești armean ? Du-te cu Allah.
[3] Nu... sînt turc.
[4] Rămîi cu bine.
[5] Mergi sănătos.

M-am apropiat de undița mea. Aceasta era tot cum am lăsat-o. Am strîns firul. Am pus o altă rîmă în undiță și am aruncat-o din nou în mare.

Zarea era violetă. Am început să îngîn o melodie din Ciukurova. Mi-am amintit de patrie... Școala, Cin Memet, Kürt Ado, Kertiș Süreyya, maidanul prăfuit din mahalaua lui Cin Memet... Mi s-au umplut ochii de lacrimi. În sfîrșit, Beirutul... Desearǎ n-o să avem ce mînca. Orice ar fi, trebuie să mă întorc măcar cu un pește...

Deodată am fost strigat pe nume. M-am întors. Virginia. O fată de armeni, care locuia într-una din barăcile de tablă din spatele casei noastre, și a cărei mamă era bolnavă. A venit la mine în fugă, călcînd, cu picioarele goale, pe pietrele ascuțite. Rochia ei subțirică era stropită de noroi, iar părul, ciufulit...

— De azi dimineață n-am prins nimic, îmi zise ea. Ia te uită !

Îmi arătă trestia frîntă pe care o ținea în mînă.

— Cine a rupt-o ?

— E un arab murdar acolo, el a rupt-o...

Plîngea cu suspine. Am smuls firul de la trestia ei, l-am făcut ghem și i l-am vîrît în buzunarul de la rochie...

Afară se însera... Sirena sălbatică a hangarului de avioane a început deodată să sune tăios. Această sirenă semnaliza apropierea de port a hidroavionului care făcea ruta europeană.

Virginia și-a întors către mine ochii ei mari, negri :

— Nici tu n-ai reuşit să prînzi ?
— N-am reuşit...
— Mama e foarte bolnavă, şopti ea, abia auzit.
— Ce are ?
— O doare în piept ; scuipă sînge...
— De ce n-o duceţi la spital ?
— Fiindcă n-avem bani...
— Dar rudele voastre ?
— N-avem pe nimeni... Am nişte unchi, dar... în America...
— Eee !?
— Ne-au uitat...
— De ce ?
— S-au îmbogăţit...
— Adevărat ? Si noi avem neamuri bogate, în patrie...
— Aţi fost înstăriţi ?
— Înstăriţi ! Aveam moşie, automobil...
— Ş-acum, ce s-a-ntîmplat ?
— Nu ştiu... Se vede treaba că aşa a vrut Allah...
Ochii Virginiei străluciră dintr-o dată.
— Ah, de-ar mai trăi mama încă trei ani...
— Ce va fi atunci ?
— Împlinesc paisprezece ani...
— Ce are asta cu mama ta ?
— Sora mea cea mare, Sinorik, spune că peste trei ani am să pot cîştiga bani ca şi ceilalţi...
Picioarele ei murdare de noroi erau groase şi albe ca zăpada.
— Ea a început la treisprezece, continuă ea.
— Ce anume ?

— Să cîştige bani...
— Cum ?
— Noaptea aducea bărbaţi în casă...
— Cu alte cuvinte, prostituţie... Vrei să devii cocotă ?
— Nu... Doar să-i port de grijă mamei...
— ... ?
Marea mugea. În depărtare, o geamandură se ridica deasupra talazurilor, apoi se pierdea în genunea căscată în valurile negre, ce se spărgeau cu zgomot, după care iar se ivea.
Virginia privea marea. Deodată se întoarse spre mine. Tocmai voia să spună ceva, cînd un val uriaş veni rostogolindu-se şi se izbi de ea. Fata îşi pierdu echilibrul şi-mi căzu în braţe. Ne-a udat leoarcă pe amîndoi.
— Haide, să mergem, am îndemnat-o eu. Astăzi, de la mare nu căpătăm nimic de-ale gurii.
Voiam să ne ridicăm cînd trestia mea începu să se agite brusc. Am strîns repede firul. În undiţă se zbătea un peşte cît toate zilele. L-am scos bucuros şi l-am curăţat de măruntaie. Virginia privea uimită la cele ce făceam. M-am ridicat. Am scos papucii din nisipul în care îi îngropasem. Vremea se răcise simţitor.
— Îngheeeţ, scînci Virginia, căreia îi clănţăneau dinţii în gură.
Mi-am scos haina udă şi am aşezat-o pe umerii ei umezi. Toate luminile oraşului erau aprinse. Am traversat piaţa Burç şi am ajuns la Re's Beirut. Pe cînd treceam prin faţa casei consulului adjunct al Turciei, l-am întîlnit pe Niyazi.

— Doar un singur peşte ?! se miră el.

— Ce era să fac, i-am răspuns eu, marea este atît de înfuriată...

— Noi să ne rupem picioarele de dimineaţa pînă seara, să măsurăm ditamai Beirutul, iar dumnealui să vină cu un singur peşte !...

Nu i-am răspuns. Ca şi cum nu voia să se înjosească mergînd alături de noi, iuţi pasul.

— Tii, că tare mai face pe grozavul frate-tu ! observă Virginia.

Afară se înnoptase de-a binelea.

La băcănia lui Nasruni, din colţul după care se află casa noastră, se aprinsese lampa cea luxoasă. Mi-am luat haina de la Virginia. Cînd să ne despărţim, m-a prins de mînă :

— Pot să-ţi spun ceva ?

— Spune...

— Dar, dacă n-o faci ?

— Poate c-o fac...

Oftă.

— Mama o să moară noaptea asta.

— Hai, nu mai vorbi prostii, smintito !

Din rochia ei picura apa.

— O să moară, prietene, o să moară...

Apoi, prinzîndu-mă de braţ, îmi spuse :

— Ai să faci ce-ţi cer eu, nu-i aşa ?

— Încă n-ai spus...

— Mama este flămîndă, de trei zile n-a pus nimic în gură... Dacă mi-ai da acest peşte, l-aş frige şi i-aş da să mănînce...

I l-am întins fără să preget. L-a luat bucuroasă şi a rupt-o la fugă.

Am ajuns acasă tot cu gîndul la Virginia. În timp ce băteam în uşă, mă gîndeam : „În orice caz, Allah mă va răsplăti !"

Uşa mi-a deschis-o Niyazi, care dădu de veste c-am sosit.

— Ei, ia vino-ncoace, haimana ! îmi strigă tata. Desigur, de azi-dimineaţă baţi străzile ca un netrebnic, nu-i aşa ?

— Da de unde, m-am împotrivit eu. N-am bătut străzile, numai că n-am izbutit să prind peşte... Marea a fost aşa de înfuriată...

— A prins doar un peşte... Nouă ne crapă tălpile de atîta umblat, toată ziua... sări Niyazi cu vorba.

Tata se repezi la mama :

— Ce-i, v-aţi înzăpezit ? Asta ce mai este ? Daţi fuga după mangal şi puneţi peştele pe ieratic.

Mama ceru peştele.

— Ce fel de peşte ? mă prefăcui eu mirat. Ce, peştele se află aşa, pe oriunde ?

Tata se întoarse către Niyazi :

— Ei, băiete, spuneai că a prins un peşte !

— De unde să ştiu eu ce a făcut cu el... L-am întîlnit pe drum, avea un peşte în mînă...

Tata mă ţintui cu privirea.

— N-am putut prinde...

— Nu mai spune. N-ai putut prinde, va să zică ? Nu tu veneai cu fata aceea de armeni ? Nu tu mi-ai spus că n-ai prins mai mult de unul ?

— L-am dat fetei aceleia, am recunoscut eu, văzîndu-mă fără scăpare. Maică-sa de trei zile...

Tata îşi ieşi din fire :

— În casă nu este gaz, nu e pîine, nu e zahăr, n-a mai rămas de nici unele şi, în timp ce eu îmi storc creierii să văd cum s-o scot la capăt, tu te-apuci să-ţi arăţi mărinimia faţă de nişte prostituate. Ce, eşti Allah, băiete, să împarţi pîinea cea de toate zilele ?!

Şi m-a altoit pe cinste.

Pînă la miezul nopţii a tot bombănit.

M-am urcat în pat şi mi-am tras pătura peste cap. „Ce fel de lume mai este şi asta ?! mă gîndeam. Toată ziua te zgribuleşti în vînt şi ploaie, ud pînă la piele, tremuri, îţi dai duhul şi pe deasupra mai mănînci şi papară, mai asculţi şi vorbe..."

În noaptea aceea am visat-o pe Virginia. Rîdea cu dinţii ei albi ca zăpada.

X

Locuinţa noastră de pe Re's Beirut avea o singură încăpere.

Locul tatii era în colţul drept al tindei cimentale, în care dai de cum deschizi uşa de la stradă. Înaintea lui se află o laviţă în care se ţine gazul. Pe această laviţă, numeroase sticle, tot felul de lucruri, caieţele, prafuri în cutii rotunde, cu capacele sparte, cremă de ghete, lacuri, creioane de diferite mărimi, coli de hîrtie scrise, resturi de pastramă...

Sub laviţă era aşternută o cergă albă, cu dungă viorie şi o pernă veche. Aceasta îi rămăsese tatii din copilărie. „Perna aceasta păstrează parfumul mamei, al patriei", îi plăcea tatii să spună.

Citea pînă la miezul nopţii, ba uneori chiar şi mai tîrziu, dormind foarte puţin. Cînd a venit aici, şi-a adus toate cărţile.

Cei patru pereţi erau plini cu colecţii de reviste avînd coperţi negre, cum erau *Sebîlürreşat, Sîrâtîmüstakim,* cu istorii de diferite mărimi, cu cărţi avînd marginile îndoite, ca *Tevrat, Kur-ânîkerim, Incil, Zebur, Imam Gazâlî, Muhiddîni Arabi* şi cu altele de acest fel. Mai avea şi o istorie politică groasă, cu coperta roşie şi marginea arsă cu ţigara, pe care n-o lăsa de loc din mînă.

La puţin timp după ce a trecut de partea cealaltă, au început să-l chinuiască junghiuri groaznice la stomac. Medicul consulatului nostru i-a prescris cîteva doctorii, dar farmaciile cereau o grămadă de parale. Atunci, tata a aflat un leac prin cărţile vechi de medicină şi botanică şi, amestecînd nişte ierburi din partea locului cu praturi de la spiţer, a dobîndit un soi de ceai. Se spune că îşi datorează viaţa acestui leac.

Tata avea un obicei : în fiecare vineri ne aduna pe toţi şi ne scotea la iarbă verde. Mie, încă din ţară, nu-mi era pe plac acest nărav al lui. La fel şi la Beirut... Umpleam panerele cu de-ale gurii şi — fuga la Fîstîklî. Aici întîlneam nişte familii de turci, care, ca şi noi, întindeau masa la umbra copacilor. În asemenea zile, pentru

mama şi surorile mele era sărbătoare. Şi dacă familiile acelea mai aveau cumva şi fete de-o vîrstă cu noi, surorile mele, sătule să tot stea luni de zile în cămăruţele lor mici, se zbenguiau, adunau flori, făceau buchete. De cele mai multe ori, la iarbă verde mîncam chiftele crude, de Adana... Bărbaţii se aşezau de-o parte. Tăifăsuiau despre patrie, despre vremurile trecute. În acest răstimp, tata, cînd găsea ocazia, aducea vorba despre religie, îşi scotea caietul său cu coperţi negre, citea fragmente din versurile ori povestirile prinse acolo. Şi în timp ce le tîlcuia, era din nou agitat. Pe măsură ce se înflăcăra, cei care se aflau prin apropiere, ba chiar şi trecătorii, erau atraşi şi veneau să se alăture mulţimii.

Uneori se amestecau cu mulţimea rabini, preoţi, ba chiar şi hogea. Probleme, studiate din anul una mie şi nu ştiu cît, care făcuseră să sece credinţa, erau din nou dezbătute, se spuneau vrute şi nevrute, ceasurile se scurgeau şi ziua se ducea fără ca să se poată ajunge la vreun rezultat.

Era pe timpul ramazanului...[1]

În conacul de peste drum locuia un zaraf avut. Era un om tare pios. Din cînd în cînd eram chemaţi la iftar[2] şi ni se dădea să mîncăm pe săturate. Cît despre tata, de cele mai multe ori se simţea rău în timpul iftarului.

[1] Cea de a noua lună a anului arăbesc, cînd musulmanii ţin post.
[2] Masă care se serveşte în trapezăria unei mănăstiri în zilele ramazanului.

Bairamul cădea iarna. Eram tare prost îmbrăcaţi. Eu încă n-aveam de lucru, iar Niyazi vînduse de mult cărţile tatii, pentru ca să facă rost de bani. Tata şi mama chibzuiau cît era ziua de mare, dar nici nu se putea găsi de lucru, nici nu sosea ajutorul pe care noi îl aşteptam din patrie. În ajun venisem tîrziu acasă. Am bătut la uşă, gîndind că cine ştie ce vorbe aspre mi-o fi dat să aud. În casă domnea o linişte altfel decît de obicei. Toate luminile conacului de peste drum erau stinse. Un glas molcom îngîna Coranul. Se auzea un zgomot de galenţi răsunînd pe lespezi.

Sora mijlocie, care mi-a deschis uşa, avea pe cap o năframă albă şi faţa galbenă ca turta de ceară, părînd îngrozită.

— Hai degrabă, nene, mă întîmpină ea, tata e pe moarte !

Am dat fuga. Încăperea era mai întunecată. Tata se afla în pat...

— Aaah, copiii mei, aah...

La căpătîiul lui, mama plîngea, fetele plîngeau, Niyazi, alături, plîngea şi el.

— Ţi-a venit feciorul, tată, priveşte-l, e lîngă tine, tot întrebai de el ! îi vorbi mama.

Tata se uită cu ochii lui injectaţi :

— Care ? Unde ? Care din ei ?

— Iată-l aici, alături de tine. Cel mare...

Întinse braţele spre mine.

— Copilul meu, îmi spuse el, tatăl vostru vă părăseşte... Rămîneţi singuri pe lume... Am fost foarte aspru cu tine. Te-am bătut adesea. Iartă-mă ! Nu v-am putut lăsa nici un fel de avu-

ţie. Aşa a vrut Allah. Fă-te băiat de treabă, ascult-o pe maică-ta, nu-i năpăstui pe fraţii tăi, adună-i sub aripa ta ocrotitoare. Aveţi grijă, nu vă răzleţiţi... Scrieţi-le rudelor din patrie, spuneţi-le că v-a murit tatăl, spuneţi-le că aţi rămas singuri pe lume, cereţi-le bani, întoarceţi-vă în patrie!

Bocetele mamei şi surorilor mele s-au înteţit dintr-o dată. Cît despre mine, deşi eram, pesemne, mai mişcat decît ele, stăteam împietrit; voiam să plîng, dar nu era chip... Socoteam nedemn de mine să mă smiorcăi. Gîndeam ca un copil, dar tot nu puteam pricepe că nu se cade să stai înfipt ca un par în faţa unei asemenea privelişti, în timp ce toţi ceilalţi hohoteau de plîns. Întorcîndu-mi capul în altă parte, mi-am umezit ochii cu scuipat. De n-o făceam, iar îmi spuneau că am inimă de piatră...

— Şi pe mine, continuă tata, de-o fi cu putinţă, luaţi şi trupul meu, nu mă părăsiţi pe meleaguri străine!

Săptămîni în şir, în ciuda tuturor alinărilor mamei, pe măsură ce bairamul se apropia, mîhnirea tatei creştea, îşi făcea sînge rău din cauză că nu le-a putut cumpăra daruri copiilor.

În dimineaţa aceea, trecea prin piaţa Burç împreună cu surioara mea cea mică. Oameni, agitîndu-se bucuroşi — fără îndoială tata vedea numai dintre aceştia — cu pachete în mînă şi cu o droaie de copii după ei, îi aminteau, acum mai mult ca oricînd, de vremurile trecute, de noi...

Deodată i s-au întunecat privirile şi totul a început să se învîrtească. Se prăbuşi la pămînt. Sora mea începu să plîngă... S-au adunat oameni din toate părţile... O descoseau pe sora mea unde stă, de parcă ei i-ar fi fost cu putinţă să spună! S-a scurs astfel o bucată de vreme şi, în sfîrşit, un şofer armean, care-l cunoştea pe tata, l-a luat şi l-a adus acasă...

— De unde i-aţi dat bani şoferului? am întrebat eu.

— Nu ştiu, mi-a răspuns mama. Nici el n-a cerut nimic, nici nouă nu ne-a trecut prin minte...

În noaptea aceea l-am privegheat pe tata pînă în zori. Din cînd în cînd îşi pierdea cunoştinţa, delira, din nou leşina, îşi revenea în simţiri, ne săruta, ne cerea fiecăruia iertare.

Dimineaţa a început cu un ger năprasnic. Înainte de toate, mama a îmbrăcat-o pe sora mea mică şi, tăind dintr-o zdreanţă o bucată de pînză roşie, ca o panglică, i-a pus-o în păr. Celelalte fete şi-au pus rochiile lor de stambă, scămoşate din loc în loc, pe care le îmbrăcau zi de zi. Tata stătea în pat, cu pătura pe umeri. Pentru ca să nu se îmbolnăvească mai rău, seara ne-am dat silinţa să părem veseli, să nu ne arătăm nelinişţiţi.

Pe stradă răsunau paşi grăbiţi...

Dreptcredincioşii zoreau la namazul[1] de bairam. Într-un timp, tata spuse:

[1] Namaz — rugăciune, la musulmani.

— Bre, nevastă, nu s-ar putea găsi un dram de cafea ?

Mama își plecă privirile spre bocceaua cu zdrențe.

— Așa de mult aș fi vrut, șopti, abia auzit, tata...

Trebuia să mergem la zaraful de peste drum, pentru a-i săruta mîna... Nici tata, nici mama nu ne-au spus să facem acest lucru, dar nouă ne-a trecut prin minte că, sărutîndu-i mîna, avem poate norocul să primim ceva bani.

Înainte de toate trebuia însă să sărutăm mîna tatii și mamei.

Ne-am rînduit, ca pe vremuri, după vîrstă. În față eu, după mine Niyazi, apoi fetele. Am sărutat mai întîi mîna tatii, apoi pe a mamei. Ne-au îmbrățișat și ei și ne-au urat să ne hărăzească Allah zile cît mai bune.

Tata arăta sigur pe sine, în timp ce mama se străduia să-și ascundă ochii înlăcrimați...

Am ieșit în stradă. Razele soarelui făceau să strălucească pavajul umed. Porțile conacului erau deschise larg. Unii intrau, alții ieșeau... In ușă stăteau doi maiștri de ceremonii, cu niște mustăți uriașe și cu fesuri pe cap. Am trecut pragul și am străbătut, rușinați, curtea așternută cu lespezi grele și albe ca spuma laptelui. Tocmai dădeam să urcăm scările, cînd cei doi maiștri de ceremonii s-au apropiat într-un suflet și ne-au ținut calea.

— Haide, duceți-vă cu Allah, ne-au repezit ei.

Pesemne, ne-au luat drept niscaiva cerșetori...

Conacul uriaș începu să se învîrtească, privirile mi se întunecară... Cele două surori ale mele au plecat imediat. Cea mai mică însă, a rămas acolo, încercînd să urce scările. Unul dintre cei doi a prins-o de braț și a îmbrîncit-o afară pe poartă. Niyazi, vînăt la față, stătea în poartă și se uita chiorîș.

Am ieșit și eu. Așteptam înciudat pentru mîndria mea călcată în picioare, pentru omenia mea nesocotită.

Cîte nu mi-au trecut atunci prin minte !

Multe... Între acestea, în orice caz, și dorința de a arunca în aer cu dinamită acest conac, dimpreună cu toți ai lui.

Am căzut pe gînduri... Deodată am observat că sora mea mică nu se mai afla lîngă mine. Era peste drum, lîngă taraba unui halvițar rotofei și se zgîia la dulciuri. N-am mai avut timp s-o strig. A apărut un om cu doi copii alături. S-au apropiat de vînzătorul de halva. Omul a cumpărat halva pentru copiii săi. I-a plăcut surioara mea. I-a dat și ei o bucată. Fetița a venit la mine într-un suflet :

— Ia te uită, strigă ea, privește, am halva... Nenea acela mi-a dat-o.

Treptat, străzile se umpleau de oameni. O mașină, răsunînd de cîntece și rîsete de copii, trecu în goană. În depărtare se deslușeau sunete de tobă și zurna[1]. Sub razele soarelui strălucitor, afară se încălzea tot mai mult.

[1] Instrument muzical turcesc de percuție.

Ne-am întors acasă. Tata era tot în pat, iar mama, la căpătîiul lui. Stăteau de vorbă. Ochii mamei înotau în lacrimi. Tata nu ne-a întrebat ce s-a întîmplat, dar era limpede că din privirile noastre înțelesese totul. Ochii amîndurora își pierduseră strălucirea.

— Blestemat să fie ! nu-și mai putu stăpîni mama năduful.

Chiar atunci, cea mai mică dintre surorile mele, cu halvaua în mînă, se repezi la tata :

— Ce fel de tată mai ești și tu, îl certă ea, o/ce tată este alătos...

Ca și cum ar fi primit o lovitură puternică, tata a rămas uluit, privind cu ochii pustiiți. În odaie se strecurase ceva care aducea a teamă, a deznădejde...

De atunci tata a căzut la pat, de unde nu s-a mai ridicat timp de două luni și jumătate, chinuit de febră și delir.

XI

Fără o para chioară, hoinărind pe bulevardele aglomerate ale Beirutului, drepte de parcă ar fi fost trase cu rigla, adesea mă opream ceasuri întregi în fața vitrinei vreunui magazin de jucării.

Ce prostie, să stau cu șapca dată pe ceafă, cu mîinile înfundate în buzunarele pantalonilor, și să privesc cu interes la toate aceste lucruri frumoase, fără ca măcar să-mi treacă prin minte dorința de a intra în stăpînirea uneia sau

chiar a mai multora dintre ele. Hoinăream pe străzile Beirutului...

Cum se crăpa de ziuă, pentru a mă izbăvi de necazurile casei și mai cu seamă de privirile ucigătoare ale tatei, de cele mai multe ori cînd el se trezea, o porneam pe stradă. Căutam de lucru. Dar unde ? Cine îi dă de lucru unui copil pribeag, visător, care nu știe altceva decît limba lui maternă ? !

Cu toate că mă socoteam la fel de puternic ca Jano și tot atît de șiret ca și Yanik din *Călătoria celor doi copii în jurul lumii* și, deși eram atît de isteț, încît să-mi rîd pe sub mustăți de pupilele enorme și de cefile groase, încutate, ale patronilor de la care ceream de lucru, totuși, asemenea oameni îmi semănau teama în suflet. Mergeam fie prin mahalaua armenească, fie pe la seminarul din mijlocul livezilor de portocali și de aici la Küllive ; apoi, dădeam o raită pe cheiul unde pescarii își rînduiau peștii prinși și mă întorceam acasă doar seara, pe-ntuneric.

Era o zi ca toate celelalte... Purtînd în suflet uimirea soarelui strălucitor, a cerului albastru, a mării ca oglinda și a clădirilor minunate, mă întorceam acasă, fără nici un chef.

Tata era la locul său obișnuit, între vrafuri de cărți și ziare. Încă nu se aprinsese lampa. În încăperea sumbră, părea un pachet întunecat de nervi și ocări.

Pe cînd încercam să mă strecor în odaie, fără ca să prindă de veste, îmi spuse deodată :

— Mîine să nu pleci nicăieri. Vine Ibrahim Efendi.

Şi adăugă îndată :

— Ţi-a găsit o slujbă !

M-am bucurat aşa de mult... De parcă mi-ar fi spus : „Fii gata, mîine pleci la Adana".

M-am uitat mai cu atenţie, cu sufletul plin de mulţumire, la el, la stăpînul acestor buze, care de fiecare dată revărsau asupra mea un potop de înjurături, la omul acesta spătos, cu sprîncenele încruntate, cu vocea aspră. Şi deodată m-a cuprins o stare atît de plăcută... De-acum n-am să mai gîndesc niciodată lucruri urîte despre el, n-am să-l mai ocărăsc în sinea mea... Îmi părea rău că odată mi-a putut trece prin minte : „Şi dacă moare, ce ?" Pe acest om care-mi dăduse vestea bună că Ibrahim Efendi mi-a găsit de lucru, l-am iertat pentru toată tirania, pentru toate înjurăturile de pînă acum. Aşa încît, îmi stăpîneam cu mare greutate dorinţa ca, în clipa aceea chiar, să-i sar de gît, şi spunîndu-i : „Tăticule, tăticuţule ! ştii tu, oare, ce-am gîndit eu despre tine ?" să-i povestesc totul, să-i cer iertare, să-i sărut mîinile, să plîng.

El însă se cufundase de mult în cărţile sale, în tinda în care tot mai mult se înstăpînea întunericul. Desigur, nu observase bucuria care făcea să-mi freamăte sufletul, nu ştia ce-mi trece prin minte.

Ridică privirea şi se uită la mine îndelung.

— Ei, mă repezi el, de ce ai rămas aşa, ca un par înfipt în pămînt ? Nu prea îţi e pe plac lucrul, nu-i aşa ? Hoinăreala ţi-a pătruns pînă

în măduva oaselor... Să ştii însă că nici un tată nu poate fi silit să hrănească un fecior de şaptesprezece ani ! Mîine ai să mergi cu Ibrahim Efendi şi ai să începi treaba... Hai, cară-te !

Toate gîndurile curate, pe care în clipele acelea le simţeam pentru el, s-au prefăcut în ţăndări, aidoma unei scrumiere de sticlă căzută pe o lespede de marmoră. De n-ar fi făcut asta... De n-ar fi făcut asta, probabil aş fi continuat să-l îndrăgesc.

Apoi ?

Apoi, nişte lucruri urîte, foarte urîte... N-avea decît să moară, nu-l mai iubeam, nu-l mai iubeam, da, nu-l mai iubeam !

Strivind pe buze o înjurătură, am intrat la mama.

Trebuia să fi fost trecut de miezul nopţii. Mama şi surorile mele dormeau duse. Din cînd în cînd, de afară răzbătea tusea răguşită a tatei. Eu şi Niyazi, îmbrăţişaţi, vorbeam abia şoptit :

— Ce fel de om o mai fi şi ăsta ?

— Ce vrei să facă ? Se gîndeşte doar la noi...

— Ia mai las-o încolo. Cum se gîndeşte ? Măcar la tine... Că doar, toată ziua, cu coşul în spinare...

Niyazi era mulţumit că poate cîştiga un tovarăş gata să poarte povara întreţinerii unei familii cu şapte suflete.

— Pentru Allah, spunea el, cum începe săptămîna vîrîm paralele în buzunar şi fuga la Fîstîklî...

— Bineînţeles că mergem... Atunci n-o să ne mai împiedice să jucăm fotbal...

— Sigur că n-o să ne mai împiedice. Că doar nu el ne dă să mîncăm. Nu ne dăm bătuţi, nu-i aşa ?

— Nici în ruptul capului nu ne dăm bătuţi. Ştie doar să strige. Atîta mă necăjeşte...

— D-apoi pe mine ? Mă întorc de la lucru şi nici nu vrea să ştie de sînt obosit ori flămînd... Dacă ai ceva, dă-i...

— Mi-a spus : „Ibrahim Efendi ţi-a găsit de lucru". De-ai şti cît m-am bucurat şi chiar atunci... (Nu-i puteam mărturisi ce gîndisem.) Mama o să facă iar plăcintă tătărască, chiftele crude... Cînd am să iau simbria pe o săptămînă, am să-i spun mamei să facă şi cataif... Îţi place, nu-i aşa ?

— Ia te uită, şi prostul ăsta ! Ce e aia, cataif ?

— Dacă muncesc cu tragere de inimă, patronii vor prinde de veste şi îmi vor mări, desigur, simbria...

— Mai încape vorbă ? Cel mai de seamă lucru este strădania.

— Ah, măi Niyazi, de-ar veni odată ziua de mîine...

Oare cine o fi adormit mai întîi, eu ori Niyazi ?! Nu ştiu. Cînd m-am trezit, razele soarelui se furişau prin perdelele albe ale încăperii.

XII

Ibrahim Efendi, căruia tata, nespus de umilit, abia reţinîndu-şi o înjurătură, îi spunea, nemulţumit ca întotdeauna : „Prea bine... tatăl a fost proprietar de tipografie, lasă să fie şi fiul muncitor tipograf", era un om cu faţa zîmbitoare, cu părul roşcat, care atunci cînd sta în picioare, aducea cu un cocoş uriaş şi care, nesocotind obiceiul, vorbea zgomotos atît turceşte cît şi arăbeşte.

În ziua aceea, străbătînd bulevardele însorite ale Beirutului, Ibrahim Efendi înainte şi eu după dînsul, am coborît spre piaţa Burç... Am apucat-o spre o stradă dreaptă. Era un loc înghesuit, de o parte şi de cealaltă, între clădiri înalte, adăpostit sub o umbră deasă. După ce am mai mers — el tot înainte iar eu în urmă — o bucată de drum, am ajuns la treptele de piatră ale unei clădiri din scîndură, deasupra uşii căreia, pe o placă de marmoră, sta scris în arăbeşte „Matbaatül Hameriyye". Aceasta era aşezată într-o fundătură, unde stăteau alături mici neguţători de ierburi tămăduitoare, crîşme, vînzători ambulanţi şi fructe pentru iarnă şi unde duhnea a rachiu şi acrituri. Am intrat într-o culegătorie. În dreapta, o maşină enormă, care semăna cu o ghilotină — maşina de tăiat hîrtie — în stînga, o altă maşină (mai tîrziu am aflat că este pentru hîrtie poleită) cu roţi şi volan, aducînd cu o ladă strălucitoare, iar în faţă, rînduite una lîngă alta, casetele de litere.

Ibrahim Efendi, după ce i-a salutat cu mîna pe cei aflaţi în culegătorie, mi-a spus, în timp ce se îndrepta către o uşă pe jumătate capitonată, aflată în stînga :

— Aşteaptă aici !

Culegătorii, cu mîinile şi feţele negre, cu braţele boite pînă la cot, trebăluiau fără zgomot, aruncîndu-mi din cînd în cînd cîte o privire. Eram înfricoşat... Mă trăsesem într-un colţ, mititel, neluat în seamă. Se auzea vocea puternică a lui Ibrahim Efendi. În timp ce oamenii aceia cu mîinile şi feţele înnegrite mă priveau, îmi trecea prin minte că ei ştiu de ce stau proţăpit acolo şi rîd în sinea lor de mine... Mă temeam că ei gîndesc : „Limba n-o cunoaşte, de culegătorie habar n-are şi vrea să se căpătuiască prin favoruri". Nu m-am putut niciodată împăca cu protecţie. La şcoala primară eram printre cei leneşi, din rîndul cărora n-am putut ieşi multă vreme (pesemne, pînă la sfîrşit). Numai că tata, în fiecare zi, se ruga ba de învăţător, ba de unul, ba de altul, să mă treacă clasa. Simţeam că pentru angajarea mea aici se face o intervenţie şi de aceea intram în pămînt de ruşine.

Apoi, Ibrahim Efendi a apărut în uşă, m-a arătat unui om zdravăn, foarte elegant, care venea în urma lui. Omul nici măcar nu s-a uitat la mine ; mi s-a părut doar că o dată a aruncat o privire la încălţările mele, care de mult nu mai ştiau ce-i crema.

Ibrahim Efendi explica fără contenire, dînd din mîini, se întorcea din vreme în vreme către culegători, se răsucea. La rîndul lor, aceştia clătinau din cap a compătimire. Şi fiindcă vorbeau arăbeşte, nu puteam pricepe nici ce spunea Ibrahim Efendi, nici ce răspundea omul acela. Mă dumirisem doar că îi arăta că „sînt fiul unui refugiat" şi îl ruga, „chiar dacă are oameni destui, să-mi dea şi mie ceva de lucru, pentru numele lui Allah".

M-a necăjit peste măsură faptul că tocmai atunci, pe o uşă laterală a ieşit o fată tînără, cu părul blond, numai zulufi, care semăna cu o păpuşă, s-a oprit cînd l-a observat pe Ibrahim Efendi şi, ascultîndu-l pe acesta, mă măsura din cap pînă-n picioare. Mă simţeam de parcă aş fi fost luat în rîs, ciomăgit, făcut de ruşine în faţa femeilor... Totul în mine tremura, mîinile îmi erau reci ca gheaţa, urechile îmi ardeau.

Terminînd cele ce avea de spus, Ibrahim Efendi veni lîngă mine.

— S-a aranjat treaba ta, îmi spuse el. Mi-am făcut datoria !

Cei din culegătorie mă iscodeau cu privirile. Am tras cu urechea la cele ce-şi spuneau fata cu părul blond şi patronul cel elegant. Ibrahim Efendi încă mai povestea. („Mă luaseră numai si numai de hatîrul lui... N-avea nici o pretenţie... Simbria mea pe o săptămînă urma să fie de o sută cincizeci de kuruşi sirieni.")

Fata cu părul blond mă măsura într-una. Şi cînd ochii ei albaştri, limpezi, îi întîlneau pe ai mei, simţeam cum ceva cald mi se strecura în suflet. Iar ea, parcă n-ar fi luat în seamă atenţia pe care i-o arăta patronul. De n-ar fi avut şorţ negru, ca al muncitorilor, puteai să crezi că este proprietara unei case, ţanţoşă, ghiftuită de atîţia biscuiţi, jamboane, biftecuri, rosto, cîţi a înfulecat. Dar ea avea figura gravă a oamenilor

care s-au aşezat înainte de vreme, din cauza necazurilor.

Şi în timp ce, după ce a ciupit-o de bărbie, patronul se retrăgea în biroul său, ea era foarte gravă. A mai privit pentru ultima oară spre mine. Apoi a dispărut pe nesimţite, pe uşa pe care nu de mult ieşise.

După aceea a plecat şi Ibrahim Efendi... Cît despre mine, aşteptam uluit, neştiind ce să fac, cu mîndria-mi rănită de moarte.

Pe cine ? Ce ?

Cine mai ştie...

XIII

Datoria mea era să învîrtesc manivela maşinii de tăiat hîrtie. Meşterul meu, care îşi lăsa întotdeauna fesul de culoarea vişinei putrede pe sprînceana stîngă, era uscăţiv, deşirat şi mucalit fără pereche. Se lega de fiecare, hohotind aproape tot timpul. În buzunarul dinăuntru al hainei sale agăţate de maşină, întotdeauna se găsea o sticlă de rachiu. Aşeza în grămezi, pe placa de fier a maşinii, hîrtia ce trebuia tăiată, o trăgea sub cuţit, o apăsa şi, după ce îmi striga : „Gataaa !", scotea rachiul din buzunar şi îl dădea de duşcă. Şi pînă cînd îmi adunam în braţele firave toată puterea şi învîrteam cu mare sforţare manivela pînă ce se tăia hîrtia, el punea sticla de unde o luase şi glăsuia : „Destuuuuul !"

Mă aruncam din nou peste manivelă, ţinîndu-mi respiraţia. Manivela roţii de fier, care se învîrtea cu o viteză ameţitoare, descriind curbe precise, îmi lovea dureros mîinile. Înăbuşindu-mi cu mare greutate, între dinţii strînşi, durerea pe care o simţeam, cu o nouă sforţare mă aruncam iar asupra ei, încercînd s-o prind. Atunci manivela, care nu-şi micşorase încă viteza, mă izbea de cele mai multe ori de peretele alăturat.

Treaba aceasta era, fără îndoială, făcută pentru oameni în toată firea. Dar, la gîndul că dacă aş fi lăsat să se înţeleagă acest lucru, îmi vor spune : „De nu eşti în stare să faci asta, altceva n-avem" şi mă vor da pe uşă afară, mă speriam de moarte. Şi înţelegînd că de s-ar fi petrecut una ca asta, dacă aş fi rămas fără slujbă, s-ar fi dus de rîpă tot prestigiul meu de acasă şi aş fi fost silit să îndur vorbele grele şi privirile ucigătoare ale tatii, treceam cu vederea toate necazurile pe care mi le pricinuia manivela.

Veneam la lucru înaintea tuturor, mă rezemam de maşină şi mîncam pîine neagră cu cîteva măsline. La puţin timp după aceea veneau şi ceilalţi muncitori, împreună cu culegătorii, şi se apucau de lucru.

Iar eu mă răzbunam straşnic pe manivela care, făcîndu-mă să asud de dimineaţa şi pînă la amiază, iar apoi — după pauza de prînz de un ceas — pînă la ora şapte şi nu rareori opt seara, îmi măcina nervii şi îmi mînca sufletul.

Dimineaţa, atunci cînd veneam înaintea celorlalţi, îmi făceam rugăciunea şi oftam. Numai că tăcerea de fier şi scîndură a manivelei, cu o neobişnuită gravitate, nesocotind rugăciunea mea,

mă privea chiorîş cu bucata de pîine neagră, aflată pe capătul unde se întîlneau lemnul cu metalul.

De altfel, eu luasem seama că acolo unde se află maşini rugăciunile sînt neputincioase. În centrala de comandă a volanelor uriaşe şi a minunatelor maşini care gemeau, Allah părea neajutorat, aidoma unei bucăţi de batist subţire, agăţată de un cui. În maşină vedeam o forţă organizată care se răzvrătea împotriva lui Allah, care nu ştia ce-i îndurarea, care nu ierta, care spulbera mizeria. În ea sălăşluia o forţă pe care n-o putea zăgăzui nici o rugăciune. Această forţă stîrnea în mine o uluială straşnică. Iubeam maşina. Ea era o descoperire a omului, era cel mai loial prieten, sprijin, rob. Şi totuşi, mă temeam de aceeaşi maşină.

Socoteam că viaţa este cu adevărat o cale întortocheată pe care eu nu sînt în stare să merg. „Da, spuneam, dacă moare tata..."

Mi se părea că în existenţa lui era ceva ca un talisman, care împiedica prăbuşirea casei noastre. Cu toate că nu-l iubeam, că mă temeam, că doream din tot sufletul să plec cît mai departe pentru a mă izbăvi de el, îl găseam puternic ca un arbore de care mă puteam rezema, ori ca o creangă de stejar trainică de care mă agăţam cu disperare pe marginea unei prăpăstii.

Adesea, învîrtind manivela, mă trezeam vorbind fără voie. Şi în timp ce îmi disputam aceste gînduri şi altele asemănătoare cu un alt „eu" din mine, uitam pe ce lume sînt. Meşterul meu striga, cine ştie pentru a cîta oară : „Destuuul !"

Şi fiindcă nu auzeam, îmi trăgea cîte o scatoalcă după ceafă.

Cînd ieşeam de la lucru, după o muncă de douăsprezece ore, adică de la şase dimineaţa pînă la şapte seara, ca şi ceilalţi, cu haina pe umeri, cu mîinile şi faţa murdare (ca să semăn cu ei îmi luam haina pe umeri şi îmi înnegream într-adins mîinile şi faţa), călcînd apăsat pe caldarîm, simţeam o mîndrie fără seamăn, uitam cu totul de junghiurile care făceau ca braţele să mă doară.

Sprinten ca o capră sălbatică, fără griji, ca unul care n-avea stăpîn, mă întorceam acasă, lîngă oamenii cărora le asiguram pîinea cea de toate zilele, apoi mă strecuram în aşternut.

Deşi nu-mi luasem încă simbria, prestigiul meu în casă crescuse simţitor. De fiecare dată cînd mă întorceam de la lucru, tata mă întîmpina cu faţa luminată de zîmbet, le bruftuluia pe surorile mele, strigîndu-le : „Hei, fetelor, unde naiba sînteţi ? Aţı pregătit apa pentru fratele vostru ? Ayşe, ia haina fratelui tău ; Hayrinnisa, nu sta ca viţelul la poartă nouă, pregăteşte masa pentru flăcăul acesta flămînd". Îmi punea întrebări cu o căldură pe care nu i-o cunoşteam, arăta foarte întristat (întristarea îi era adevărată), apoi se cufunda în gînduri.

Oricum ar fi fost, eram mulţumit de felul meu de viaţă. Dimineaţa mergeam la lucru, străbătînd străzile pustii, mă apucam de treabă cu gîndul că ziua nu se va mai sfîrşi, că n-o să mai vină seara.

Şi totuşi, zilele se scurgeau...

XIV

Într-o sîmbătă, după pauza de prînz, au început să dea banii muncitorilor. În afară de cei din atelierul nostru, în faţa uşii biroului unde se afla patronul cel elegant, se adunaseră femei, fete cu funde în păr, de la fabrica de ciocolată — această fabrică era tot a patronului nostru — unde lucra fata aceea cu cosiţe blonde. Aşezat pe o ladă întoarsă cu fundul în sus, în care se ţinea gazul, lîngă maşina mea, priveam la mulţimea aceea zgomotoasă care se vînzolea, arunca ocheade, se agita, fremătînd fără contenire.

Femeile erau cutezătoare, fetele — nişte ştrengăriţe. Fiecare însă era bucuros că peste puţin timp va primi simbria.

Pînă chiar şi cei mai vîrstnici se potriveau tinerilor, se sileau să pară veseli ; ori, poate, într-adevăr, se bucurau de buna dispoziţie a acestora.

Deodată apăru fata cu părul blond... Azi era mai frumoasă ca oricînd. Îşi legase cosiţele cu o panglică groasă, albastră, iar la urechi îşi prinsese nişte cercei mici, roşii. Nu ştiu de ce, dar n-aş fi vrut s-o văd astfel. Să nu rîdă, să nu vorbească cu nimeni, să nu glumească. Privirile mi-au alunecat din nou spre încălţările mele. Li se crăpaseră feţele. Mă gîndeam că unul ca mine, care are asemenea conduri, nu va avea niciodată dreptul să iubească vreo fată. Mi i-am tras înapoi, i-am aşezat unul peste celălalt ; degeaba... crăpăturile tot se vedeau.

Iar ea rîde, vorbeşte într-una. În juru-i se strînseseră tineri, bătrîni... Rîdeau împreună... Rîdea pînă chiar şi culegătorul nostru şef, care arareori zîmbea...

Eram furios. Cu pantofii ei deocheaţi, cu cerceii roşii, cu panglica albastră... Nu, nu se poate, ea trebuie să şi le scoată pe toate acestea, trebuie să nu mai rîdă, să nu mai vorbească cu nimeni. Patronul o ciupea de bărbie... Oare numai atît ? Nu merge cumva mai departe ? Ce păcat... De ce nu se întoarce ? Să-l scuipe în obraz pe tipul acela... I-aş fi luat apărarea, negreşit i-aş fi luat apărarea... M-ar fi dat afară ? ! Ooof, of, ce lume ! De n-ar fi tata, mama, fraţii mei... De-aş fi singur pe lume... I-aş altoi una patronului drept în bărbie, aş prinde-o pe fată de mînă şi du-te cu Allah ! Ne-am urca într-unul din vapoarele cu trei coşuri aflate în port, vaporul ne-ar duce în America !

America...

Cînd aud de America, în mintea mea prind viaţă clădirile cu sute de etaje, ale căror fotografii le ştiam pe de rost din cărţile mele de geografie, patronii burtoşi şi cu monoclu din filmele americane, gîndurile mă poartă la pădurile răcoroase de arbori cu frunze mari.

De fapt, am cunoscut America numai din *Călătoria celor doi copii în jurul lumii*. Am rătăcit prin mahalalele chinezilor, i-am ciomăgit, împreună cu Jano, pe banditii din Mexic, împodobiţi cu batiste, am căzut captivi împreună cu

Yanik, la pieile roșii, am fost legați de stîlp, am scăpat de primejdia arderii pe rug...

Jano era mai puternic, dar Yanik era mai șiret, mai îndemînatic, mai șugubăț. Aflam în el agilitatea unei capre sălbatice.

Și deodată, meșterul meu. M-am trezit la realitate. Rîdea. Mi-a arătat biroul patronului cel elegant și m-am ridicat. Femeile care o înconjurau pe fata mea mi-au făcut loc. Mi s-a părut că mă privesc á batjocură. Am trecut printre ele cu obrajii în flăcări. Intram pentru prima dată în această încăpere. Avea niște ferestre joase, cu perdele de tul, fotolii de marochin, un birou mare de nuc, acoperit cu sticlă groasă... Pe birou — pachete de bancnote...

Cum m-a văzut, patronul cel elegant a făcut o figură nemulțumită. A mormăit ceva. Era limpede că este indispus fiind silit să plătească încă un om.

Luînd două bancnote de cîte o liră și ceva mărunțiș, le-a împins cu dosul palmei pe sticlă. Pentru întîia dată în viața mea primeam simbrie. Mi-am făcut loc spre masă. În timp ce urechile îmi vuiau, iar ochii mi se împăienjeneau, am luat banii în palmă și am privit spre patron pentru a-i mulțumi. Cu aceeași figură acră, acesta îmi spuse :

— Ei, haide, du-te !

M-am îndreptat către ușă. Ea era acolo. S-a uitat la banii pe care-i țineam în palmă. Apoi, privirile noastre s-au întîlnit. Cînd mi-a văzut paralele a strîmbat din nas a dispreț. Ușa, mulțimea din fața ei, cerceii roșii în mijlocul mulțimii, au început să se învîrtească.

Am ieșit. În clipa cînd mă așezam pe lada de pe care, cu puțin înainte mă ridicasem, urechile tot îmi mai vuiau, culegătoria se rotea în juru-mi.

Va să zică a strîmbat din nas. A strîmbat din nas... Ei și ! O prostituată ca toate celelalte... De n-ar fi fost o prostituată, s-ar fi lăsat ciupită de bărbie ?! Dar, a strîmbat din nas. De ce ? Pentru că nu cîștig parale multe ?

Și deodată, pantofii ei... Mi-am ridicat privirile. Ea rîdea vesel.

— Sînteți armean ?

— Nu.

— Dar ?

— Sînt turc.

— Turc ? Ochii i s-au mărit, a devenit mai serioasă.

— Care va să zică, turc ?

— Turc. Ce-i de mirare ?

— Mie mi-au spus că sînteți armean...

Mi-am pironit privirile în pămînt. Ea stătea nemișcată. Deodată privirile noastre s-au încrucișat.

— Ați strîmbat din nas văzîndu-mi banii, i-am spus.

— Cînd ?

— Nu demult, cînd ieșeam din birou...

Se gîndi preț de o clipă.

— Nu-mi amintesc...

— Adevărat ? Deci, n-ați strîmbat din nas ?

— Hotărît lucru.

— Poate și dumneavoastră sînteți turcoaică ? !

— Eu sînt rum, adică grecoaică... Meşterul litograf, Baba Dmitri...
— Da, ce-i cu el ?
— E tatăl meu...
— Aşadar, meşterul Dmitri este tatăl dumneavoastră ? Meşterul Dmitri bea mult rachiu...
— Mult... Dar dumneavoastră de ce aţi venit încoace ?
— La tipografie ?
— Nu, la Beirut.
— Habar n-am. Mai întîi a venit tata, apoi şi noi.
— Tatăl tău e refugiat ?
— Refugiat...
Porni înaintea mea. Scăpînd de sub privirile batjocoritoare ale mulţimii adunate în faţa uşii patronului, am pornit pe urmele ei. Am străbătut bulevardul, apoi am apucat-o spre un loc pustiu.
— Cîştigi foarte puţin, a rupt ea tăcerea.
— Foarte puţin, i-am răspuns.
— Tu le porţi de grijă părinţilor tăi ?
— Eu.
— Şi eu le port alor mei de grijă.
— Dar tatăl tău ?
— Lasă-l încolo... Bea întruna. Nimic bun nu poţi aştepta de la el.
Am schimbat pe neaşteptate vorba :
— În ţară, noi eram foarte bogaţi ; acum mi-e ruşine...
— De ce ?
— Din cauza încălţărilor mele...
— Nu lua în seamă acest lucru.

— Cum să nu iau în seamă ? Oare nu este ruşine să umbli cu aşa ceva ?
— De ce să fie ruşine ? Eu am un frate mai mare care spune că cei bogaţi ar trebui să se ruşineze pentru ghetele noastre ponosite...
— Şi tu zici la fel ?
— Noi toţi zicem la fel.
— Şi tatăl tău ?
— Şi tata, dar lasă-l pe el...
— Fratele tău cu ce se ocupă ?
— E cizmar. Lucrează cu toptanul, pantofii îi face acasă...
— Ştii, tu nu semeni a grecoaică.
Rîse.
— A ce semăn ?
— A turcoaică...
— Ce te face să crezi ?
— Vorbeşti foarte frumos turceşte...
— De fel sîntem din Istanbul... Pe vremea schimbului[1] ne-am dus la Atena. Eram foarte mică...
— Şi pe urmă ?
— Pe urmă l-au arestat pe fratele meu.
— Şi ?
— Fratele meu a fugit din închisoare, încoace... Apoi, am venit şi noi.
— De ce l-au închis pe fratele tău ?
— E o poveste lungă...
Am mai mers vreo zece minute. Deodată, s-a ivit marea... Se întindea sub razele soarelui, ne-

[1] Schimburile între populaţia greacă şi cea turcă în perioada **kemalistă**.

mişcată, de un albastru prăfuit. Undeva, în depărtare, o barcă cu pînze, în spatele căreia se profilau munţii vineţi, ca un tul subţire, fin...

— Uite şi casa noastră, îmi spuse ea şi, întorcîndu-se cu spatele spre mare, îmi arătă o cocioabă micuţă, acoperită cu stuf.

— Aici locuiţi ?

— Aici...

— De ce aici ?

Rîse :

— Tu de ce încalţi asemenea ghete ponosite ?

— ... ?!

— Ș-apoi, casa noastră nici nu este atît de rea... Uneori, noaptea, marea se înfurie, freamătul valurilor pare omului ca un cîntec de leagăn. Şi mai sînt multe alte motive...

Ne-am apropiat de cocioabă. La malul mării era legată o barcă mică.

— Şi asta e a voastră ?

— A noastră...

— Ce faceţi cu ea ?

— Oof, că multe mai întrebi, mă certă ea zîmbind.

— Am întrebat prea multe, iartă-mă...

— Așteaptă puțin, îmi ceru ea.

Se îndreptă spre intrare şi se opri :

— Cum spuneai că te cheamă ?

I-am spus numele.

— Pe mine mă cheamă Eleni, spuse ea.

Intră înăuntru de unde, puțin după aceea, ieşi împreună cu mama ei. Femeia mă întîmpină bucuroasă. Arăta foarte tînără, doar părul îi

era pe jumătate alb. Eleni îi vorbea fără încetare despre mine. I-am sărutat mîna, apoi am intrat în casă. Era o încăpere îngustă şi întunecoasă. În colţul opus se afla o masă pe care stăteau îngrămădite nişte cărţi. Lîngă masă, un tînăr zdravăn, cu privirea aspră, cu o barbă mică, pe un scăunel, croia nişte fețe de pantofi dintr-o piele galbenă. Mînuia cuţitul de cizmărie atît de repede, cu atîta pricepere...

— Bine-ai venit, tinere, mă întîmpină el.

Mi-a plăcut nespus de mult. Mi-a trecut prin minte că tare ar fi bine ca atunci cînd voi fi mare să arăt la fel de zdravăn şi de chipeş ca el...

Mama lui Eleni mă tot întreba despre Turcia. Fratele ei, aflînd că tata este refugiat, îşi lăsă cuţitul din mînă şi-mi spuse :

— Așadar, tatăl tău este refugiat politic. Cum îl cheamă ?

I-am spus numele tatei.

— Da, zise el, am auzit... Dar, ce folos ? La ce bun toată această luptă ?

Se cufundă în lucrul său.

Deodată mă înfuriai. Socoteam că tata nu poate fi ţinut de rău. Îl privii înciudat pe fratele lui Eleni.

— Tatăl meu este avocat, îi atrăsei eu atenţia. Ba încă unul foarte învăţat. De i-ai vedea cărţile...

El nu mă luă în seamă.

— În ţară, noi am fost foarte bogaţi.

Din nou nu-mi dădu nici o atenţie. Apoi, îmi spuse :

— Tu nu-ţi da atîta importanţă şi nici nu pune atîta preţ pe asemenea lucruri... Mai bine dă-ţi silinţa să ajungi mult, mult, mult mai departe decît tatăl tău.

Mă privi cu atenţie, apoi se apucă din nou de lucru.

Am ieşit afară împreună cu Eleni. Aici era soarele, era marea, erau munţii.

— Ce-a vrut să spună fratele tău ? am întrebat-o.

Mă prinse de bărbie.

— Cînd o veni vremea, ai să înţelegi singur, copile !

Pescăruşii, ca nişte pete de spumă, coborau şi urcau în zbor din înaltul cerului spre mare, din mare iar spre cer. Adia un vînticel slab. Barca cu pînze din depărtare era tot la locul ei. Mi-am scos şapca. Ne-am aşezat, eu şi Eleni, jos, pe iarbă.

— Îţi place să citeşti romane ? mă întrebă ea.

— Nu-mi place, i-am răspuns ; mie-mi place doar *Călătoria celor doi copii în jurul lumii*. Ai citit-o ?

N-o citise.

Am privit-o cu compătimire.

— Eu am citit de zece ori, cred, cele patru volume.

Şi am început să-i povestesc *Călătoria celor doi copii în jurul lumii*.

În ziua aceea m-am împrietenit la cataramă cu Eleni. Întinşi pe iarbă, am mîncat pîine cu brînză şi ceapă verde, ne-am jucat fugărindu-ne, hîrjonindu-ne, am asudat, apoi, rezemîndu-ne de pereţii cocioabei, am privit soarele care îşi ascundea măreţia discului său sîngeriu în spatele talazurilor albăstrinde. Ea mi-a vorbit despre cîte toate, iar la sfîrşit mi-a spus :

— Am să-ţi dau nişte cărţi. Acestea sînt mai folositoare decît *Călătoria celor doi copii în jurul lumii*.

Cînd m-am întors acasă, se întunecase de-a binelea. Tata era tot la locul lui, într-un colţ al tindei, în mijlocul cărţilor sale. Astăzi, lampa fusese aprinsă mai devreme decît de obicei, iar tata era bine dispus.

— După masă ai fost liber, nu-i aşa ? mă întrebă el în timp ce eu scoteam simbria pe o săptămînă.

I-am spus că am primit banii tîrziu şi i-am pus paralele în palmă. Le-a luat, le-a trecut de trei ori în jurul feţei şi a zis :

— De-acum nu mai mor. Fiul meu cîştigă parale !

XV

Deşi hotărîsem cu fermitate să ascund de Niyazi chestiunea cu Eleni, la puţin timp după ce m-am strecurat în aşternut, l-am înghiontit :

— Niyazi !

Sta întors cu spatele către mine. În noaptea aceea, fie că era tare somnoros, fie că făcea din nou pe nebunul. Se prefăcea a fi cufundat în somn. L-am înghiontit din nou :

— Măi, Niyazi !

— ...
— St, Niyazi !
— Ce-i, mă, ce s-a-ntîmplat ?
— De ce strigi aşa ? Întoarce-te, să stăm de vorbă.
— Uite că m-am întors. Ce-i ?
— Ai chef de glumă ?
— Ce glumă, de glumă-mi arde mie acum ? Mi-e somn, îţi spun, nu pricepi ?
— Mie, dimpotrivă, nu mi-e somn de loc.
— Ei, şi ?
— Nimic... Să stăm de vorbă. Îţi dau bani.
— Nu stau de vorbă !
— Nici cu bani ?
— Ce să fac, pic de somn.
— Ascultă, îţi dau bani, băiete.
— Auzi, îmi dă bani... Cîţi bani îmi dai ?
— Parcă ţi-era somn !
— Mi-era. Îmi este şi-acum... Cîţi bani îmi dai ?
— Lasă banii acum...
— Fără bani nu te ascult... Ba chiar, ia aminte, îl mai strig şi pe tata...
— Of, că dat dracului mai eşti. Vorbeşte mai încet !
— Dacă vrei... Dacă am să ţip, tata va auzi, am să-i spun că dormeam dus şi că tu m-ai trezit, că nu-mi dai pace. Tu ştii...
— Bine, bine, cît vrei ?
— Dacă-mi dai zece kuruşi, mă-nvoiesc...
— E mult...
— Dacă e mult, nu stau să te ascult... Ţine-ţi gura. Dacă rosteşti un singur cuvinţel...

— Dar, nu bani peşin...
— Dar cum ?
— Săptămîna viitoare, cînd iau simbria...
— Ohooo !
Pînă la urmă am căzut la-nvoială, dar cu o condiţie : dacă fac pe nebunul şi nu-i dau banii, el ştie ce are de făcut...
Am început să sporovăim.
— La noi este o fată, o grecoaică, dacă ai vedea-o, Niyazi... O asemenea fată... Ce mai, una pe cinste !
— Aha, din nou o fată. Bine, mă, dar tu n-ai pic de ruşine ?
— Cum aşa ?
— Măi, băiete, din cauza acestor fete ai pătimit destule, dar tot nu ţi-a venit mintea la cap... O vreme, Naciye, apoi fata aceea de armeni, acum asta... Măcar de-ai fi în stare de ceva, a mîrîit el.
— Apoi să ştii tu că...
— Vrei să spui că ai reuşit să-i faci ceva lui Naciye ?
— Ţi-am spus o dată, să ştii că...
— Aşa. Să ştiu... Şi pe urmă ?
— Pe urmă... Of, doamne, cu Naciye n-a fost nimic. Cu „panglica albastră" e altceva...
— Cum staţi ?
— Minunat... Lumea primea banii, eram şi eu acolo... Deodată, mă uit, ea... Cică m-a luat drept armean... „Sînt turc", i-am spus eu. Şi ea vorbeşte atît de frumos turceşte... De fel e din Istanbul. Pe timpul schimbului au plecat la Atena... Tii, dar ce fată !

— Va să zică, stați bine.
— Mai încape vorbă ; ba chiar...
Puțin a rămas să-i mărturisesc că am fost la ei acasă.
— Ieri — o zi, cu cea de azi — două... Ce repede s-a aranjat totul între voi !
— Fiule, asemenea treburi...
— Fiule ? Se vede treaba că ai uitat papara pe care ai mîncat-o în Antakya.
Papara din Antakya ! Da... Odată, tata, auzindu-mă că-i spun lui Niyazi fiule, s-a năpustit asupra mea. „Va să zică tu spui fiule ? Du-te și adu-mi o nuia dintre acelea care nu se rup." M-am dus. Am răscolit toată grădina și, adunînd toate nuielele care ar fi fost numai bune pentru o asemenea chelfăneală, le-am ascuns în boschetul de trandafiri din livadă. Am ales o nuielușă subțire, pe care i-am dus-o. Tata nici măcar nu s-a uitat la ea. La a treia lovitură nuielușa s-a rupt în două și numai așa am scăpat de la o ciomăgeală strașnică.
— Mai las-o încolo, i-am spus eu lui Niyazi. M-a luat gura pe dinainte.
— Gura ? Mai bine ți-ai stăpîni limba.
— Părul ei de aur, numai zulufi... Și-apoi, știi ce face ? Cu o panglică albastră... Dar cel mai bine îi vin cerceii ! Ce să-ți mai spun ? Sau pantofii ei de lac !
— Laud-o ! Hai, copleșește-o cu laude !
— ... !
— ... !
Nu mai știu cînd m-a prins somnul. Cînd am deschis ochii, se luminase de ziuă. Noaptea am

avut un vis minunat, extraordinar. Se făcea că sînt alături de ea ; o mare albastră, cum e cleștarul ; pe puntea unui transatlantic alb, ca laptele... Vîntul adia ușor, pescărușii... Și, deodată — zgomot, dangăte de clopot, sirene... Se-auzea că vine poliția pentru a face o percheziție, că pe vapor s-ar fi ascunzînd un dezertor, pe care vor să pună mîna. Vaporul s-a oprit, s-au apropiat niște șalupe ; între polițiști era și tata. M-a prins de ureche și răsucindu-mi-o, m-a tîrît după el. Inima-mi bătea cu putere. Urechea mi s-a lungit între degetele tatei, s-a lungit cu metri întregi...
Numai că asta nu era o plăsmuire. Tata venise cu adevărat și mă trăgea de ureche.
Mi-am luat pachetul cu mîncare și am ieșit.

XVI

Și cum mă ispitea mereu fabrica de ciocolată din imediata vecinătate, unde lucra ea, într-o zi, de față cu fetele, patronul m-a prins de ureche, m-a adus lîngă mașina mea, a țipat, a urlat... „Dacă te mai prind acolo o singură dată, te dau afară !" m-a amenințat el, după cîte îmi aduc aminte.
Fusesem făcut de ocară. Drept e că, mulțumită tatii, eu mă deprinsesem cu asemenea fleacuri, dar cu toate acestea era umilitor. Am început să mă frămînt. Mi se părea că în numai un ceas m-am tras la față, m-am împuținat la trup, mîinile mi s-au subțiat și urîțit.

Parcă totul în culegătorie — fier, lemn, sticlă, oameni, maşini — s-au făcut una şi rîdeau de mine. Pînă chiar şi bucata de pîine, aflată pe manivela de fier a maşinii de tăiat hîrtie, care întotdeauna privea chiorîş, de data aceasta rîdea, arătîndu-mi parcă limba. Şi încălţările mele ponosite ? Nu mai erau bune de nimic. Pentru prima oară în viaţă, afurisind faptul că eram un om neînsemnat, aşteptam nedumerit cele ce aveau să urmeze. Nu mă puteam supăra, orice aş fi făcut, nu era chip să-mi ies din fire. Se vede treaba că n-aveam dreptul s-o fac...

— Nu te necăji, îmi spuse deodată Eleni, roşie ca para focului, îl aranjez eu chiar acum.

Se duse şi, fără să bată la uşă, intră. Eram curios să ştiu cum îl aranjează. Înăuntru a început o discuţie tăioasă. Dincoace, culegătorii rîdeau, priveau din cînd în cînd la mine şi clătinau din cap. Vocea iritată a lui Eleni creştea din ce în ce mai mult. Pe de-o parte, mi-era ruşine că n-am fost vrednic să fac nici cît o fată.

Eleni se apropie de mine :

— Ai auzit cum l-am aranjat ? mă întrebă ea.

— Am auzit, dar nu prea am înţeles...

— De-ai şti cîte i-am spus. L-am făcut de două parale... De-acum înainte voi lucra şi eu tot aici, la maşina aceasta de tăiat hîrtie.

— Adevărat ? Vorbeşti serios ?

— Vezi bine...

— Bine, dar cum ai izbutit ?

Cum de s-a aranjat treaba aceasta n-am putut cu nici un chip pricepe... Din ziua aceea, Eleni a început să lucreze la maşina de hîrtie poleită. Fie că ea îmi întindea hîrtia şi eu o luam, fie că eu o dădeam şi ea o primea. Amîndoi eram acoperiţi, din cap pînă-n picioare de hîrtie poleită, dar lucram cu atîta tragere de inimă...

XVII

Dar iată că, într-o bună zi, Eleni şi tatăl ei, meşterul Dmitri, au dispărut. Nimeni nu ştia de ei, nici măcar patronul... Ba, acesta m-a întrebat chiar pe mine. Am hotărît ca după lucru să merg la ei acasă. Numai că Niyazi a venit în întîmpinarea mea şi am fost nevoit să plec cu el.

În sfîrşit, nici a doua, ci a treia zi — era, se pare, într-o sîmbătă — după ce mi-am luat simbria pe o săptămînă, m-am dus. Casa era la locul ei, dar privea trist cu ferestrele fără perdele şi cu uşa dată de perete. Am iscodit-o pe nevasta unui armean vecin... Vestea era groaznică : cu două zile înainte fuseseră obligaţi să părăsească, în douăzeci şi patru de ore, teritoriul Libanului.

— Da fapt, era limpede că se va întîmpla astfel... Feciorii ăia ai lor... Feciorii ăia îi nenorroceau, nimic altceva. Aveau o barcă, tot mereu hoinăreau. Şi-apoi, casa lor... Crezi că de puţine ori i-a călcat poliţia ? se destăinuia femeia.

Mi se făcuse aşa lehamite de Beirut, încît...

M-am întors acasă pe străzi pustii. Eram copleşit de tristeţe.

În noaptea aceea, în aşternut, nu mi-am putut stăvili lacrimile.

XVIII

Mergeam ca şi mai înainte, la lucru dar mă săturasem pînă-n gît de toate. Pe cînd îmi luam pentru a patra oară simbria, patronul mi-a spus ceva, mai aspru ca de obicei. Am înţeles că slujbei mele i se punea capăt.

Nu-mi păsa de mine... Tata însă a fost foarte necăjit ; cît despre mama...

Din nou fără lucru, din nou cu mîinile înfundate în buzunarele goale, din nou cu cascheta dată pe ceafă, din nou cheiurile mării, din nou seminarul, Külliyye, Fîstîklî... Zilele se scurgeau.

Pînă chiar şi eu observasem schimbările care se petrecuseră în firea mea. Intram în casă cu o figură abătută, nu schimbam o vorbă cu nimeni, iar cînd eram întrebat, răspundeam în silă. Tot mai mult stam la sfat cu mine însumi şi asta a început să-mi placă într-adevăr.

Mi se făcuse lehamite de aceste locuri străine, de aceste locuri cu care nu mă putusem obişnui, cu nici un chip, timp de doi ani. Mă mistuia dorul de patrie. De patrie şi mai cu seamă de locurile natale, de şcoală, de prieteni.

Noaptea, în pat, aproape că nici nu mai stam de vorbă cu Niyazi. Starea de iritare în care mă găseam îl înfricoşa. În aşternut mă întorceam cu spatele la el şi mă cufundam în lumea plăsmuirilor.

Se făcea că, pe neaşteptate, mă întorsesem în patrie şi mă dusesem de-a dreptul în casa lui Cin Memet... Cin Memet rămăsese uluit văzîndu-mă apărîndu-i deodată în faţă şi spunea : „Vai, vai ce mare te-ai făcut !"

Îl uimeam cu vorbele mele arăbeşti. Îi povesteam despre birt, despre Naciye, seminar, despre mare, despre casele, bulevardele şi tramvaiele verzi ale Beirutului, despre Virginia şi, în sfîrşit, despre Eleni.

Şi cîte nu mai născoceam.

Fata mă iubea nebuneşte, mă întîlneam cu ea în taină. M-a rugat cu lacrimi în ochi să nu mă întorc la Adana. Dar eu, de dragul patriei, şcolii şi prietenilor mei... Ba chiar, într-o zi, patronul i-a făcut lui Eleni o propunere jignitoare. Fata a venit plîngînd la mine, mi-a povestit totul. Mi-am ieşit în aşa hal din fire, încît mi s-a urcat sîngele la cap... Mînjit şi murdar din cap pînă-n picioare, mă năpustesc în biroul patronului şi-i strig : „Ascultă, desfrînatule, ce i-ai spus fetei ?"

Patronul, buimăcit, şi-a pierdut cumpătul, s-a făcut ca turta de ceară... Că hîr, că mîr... I-am altoit o dreaptă, o stîngă şi apoi un picior în fund. Nătăfleţul ! S-a întins cît era de lung.

Şi în timp ce îi îndrugam toate acestea lui Cin Memet, au apărut şi Kürt Ado, feciorul hogei şi Kertiş Süreyya. Cînd m-au văzut, să-şi piardă minţile, nu alta. Ne-am îmbrăţişat cu căldură. Cin Memet le-a spus :

— De-aţi şti cîte a avut de îndurat! E mai încercat decît noi toţi. De-am fi fost în locul lui, n-am fi fost în stare de toate cîte a înfăptuit el...

Pe cînd toţi ceilalţi mă priveau cu uimire, Cin Memet mă rugă :

— Povesteşte, mai povesteşte o dată, să te audă şi ei !

Tot ce-i spusesem pînă atunci lui Cin Memet, am mai povestit o dată, dar mult mai grav, mult mai sigur pe mine. Mă ascultau cu gura căscată. Fireşte, în comparaţie cu mine, se făcuseră mici de tot.

Apoi, am început să jucăm la două porţi.

Eu eram centru înaintaş. Aveam mingea la picior... O conduc, îmi iese unul în faţă, îl driblez, încă unul, îl fentez şi pe acesta... În faţa porţii opuse era o îmbulzeală de nedescris... Nu mai puteam fi oprit. Un şut, gol !

Mingea este din nou la centru... Cîteva clipe mai tîrziu, primesc o pasă de la interul stînga. Înaintez, ca şi pînă atunci, driblez fără încetare, pînă la poarta adversarului. Un nou şut, încă un gol.

Fotbaliştii adverşi se împotrivesc, ba că jucătorul acesta nu este de-al nostru, ba că nu sîntem de acord, ba că joacă prea bine... Zîmbeam, abia perceptibil. Mihriban, o fetişcană cu şorţ negru de satin, care mergea la liceul de fete şi locuia în casa de peste drum de Cin Memet, stă la fereastră, mă priveşte de cîtăva vreme cu emoţie. Aplaudă într-una. Numai că eu... Eu nu iau în seamă nici pe femei, nici pe fete. Eu

o iubeam pe Eleni... Nici unul dintre aceştia nu o puteau iubi pe Eleni...

În nopţile cînd făuream tot felul de închipuiri, somnul fugea cu totul. Îmi ieşeam din fire, cînd tusea răguşită a tatii pătrundea în cameră, alungîndu-mi mai întotdeauna plăsmuirile. De cele mai multe ori mă podidea plînsul. Ştiam că cea mai mare oprelişte în calea întoarcerii mele în patrie e tata. Socoteam că din pricina lui n-am să mă pot întoarce niciodată în ţară, că n-am să pot povesti păţaniile mele prietenilor care mă aşteptau, că am să mă sfîrşesc pe meleaguri străine. De aceea, eram sigur că se va întîmpla o mare nenorocire.

Între timp, cînd aveam chef, prindeam peşte. Dar de cele mai multe ori nu-mi ardea de aşa ceva.

Mă obişnuisem să cred că sînt o povară, un necioplit, mereu pus pe gîlceavă şi un răzvrătit care îngreuna şi aşa destul de neînsemnatul buget al familiei ; o asemenea povară inutilă, care, în ciuda ocărilor, ba chiar şi a ciomăgelilor tatii, îi sîcîia de moarte pe cei ai casei.

Tata m-a bruftuluit o dată, de două ori... Apoi s-a săturat şi şi-a zis : „Ducă-se pe pustii !"

Îndeobşte, noaptea, frunzăream colecţiile de vechi reviste sportive, privind cu uimire, cu invidie, la portretele unor fotbalişti renumiţi, ori citind, iar şi iar cu aceeaşi emoţie, cronicile meciurilor.

Şi din nou mă năpădeau închipuirile...

Se făcea că mă întorsesem în patrie. M-am înscris la unul dintre cluburi. Aveam să joc şi

eu în meciul din săptămîna aceea. În sfîrşit... Iată şi ziua meciului. Îmbrăcat într-un echipament nou-nouţ şi cu nişte ghete de fotbal de-ţi luau ochii, nu alta. Acest meci, nu ştiu de ce, era foarte important... Trebuia să-l cîştigăm, orice s-ar fi întîmplat... Toate privirile erau aţintite asupra mea. În timp ce echipa noastră, însoţită de aplauze, ieşea pe teren, conducătorul clubului, luîndu-mă de o parte, îmi spuse : „Ai grijă ! Toate speranţele noastre sînt în tine !"

Am intrat pe teren ca unul care îşi ştia valoarea. Vă închipuiţi, desigur, ce alură, ce şuturi extraordinare, ce goluri fără pereche... Ieşim de pe teren învingători, în aplauzele spectatorilor. Eu — se putea altfel ? — purtat pe braţe...

N-a trecut mult însă şi tusea răguşită a tatii m-a făcut să-mi vin în fire, trezindu-mă la realitate ; asemenea unui duş rece ca gheaţa... Îmi muşcam pumnii de ciudă. Rosteam cu voce scăzută, dar plină de ură :

— Am să plec, uite c-am să plec !

Dorinţa de a mă întoarce în patrie creştea cu fiecare zi. Mă gîndeam că, înainte de toate, eu sînt turc. Se apropia şi timpul să fiu încorporat. Ce-ar fi să merg la consulat şi să cer sprijin ?

Şi de ce nu ? Care este datoria consulilor ? Să se ocupe de cetăţenii aflaţi în ţări străine, nu-i aşa ? S-a hotărît !

Dar mă gîndeam că şi consulul este prieten cu tata. Nu se poate să nu-i spună ceva despre cererea fiului său, să-i ceară, oricum, aprobarea.

În acest caz, era clar ca bună ziua că tata va spune : „Ia seama !"

Într-o zi m-am adresat mamei :

— Eu vreau să-nvăţ. M-aţi adus aici şi mă veţi lăsa neştiutor de carte... Eu vreau să-nvăţ, vreau să-nvăţ !

Mama i-a vorbit despre toate acestea tatei, iar tata — mai încăpea vreo îndoială ? ! — a izbucnit :

— Doamnă, doamnă, vino-ţi în fire. Eu nu sînt atît de mărginit. Cu asemenea poveşti te poate trage pe sfoară doar pe tine. Tot ce vrea el este să se afle cît mai departe de mine, pentru a face ce-l taie capul... Cu alte cuvinte, nici să înveţe, nici să se apuce de vreo treabă mai ca lumea.

Rămăsese o singură ieşire : fuga !

Am chibzuit zile întregi... Mi-am făcut tot felul de planuri... Am căutat mijlocul de a fugi în Turcia. Pe o hartă din cartea de geografie am măsurat cu compasul distanţa dintre Beirut şi Adana. Mi-am făcut tot felul de socoteli, ţinînd seamă că pot străbate cel mult cinci kilometri într-un ceas. Şi totuşi, simţeam că în treaba aceasta, ceva nu era în ordine. Se cereau, pe semne, oarecari formalităţi, o anumită sumă de bani.

Să presupunem că aş fi izbutit să fug. Cînd ar fi venit seara, tata ar fi aşteptat cît ar fi aşteptat, apoi, observînd că fecioru-său nu mai vine, s-ar fi neliniştit, ar fi făcut tărăboi, ar fi dat fuga la poliţie.

Ce-ar fi urmat, se ştie. Încă înainte de a ajunge la graniţă, aş fi fost înşfăcat...

Şi-atunci ?

Nu mai este altă cale în afară de a înălţa stindardul răzvrătirii !

Într-o dimineaţă, pe cînd ne pregăteam să bem ceaiul, tata împărţea bucăţile de pîine veche, rămase din ajun. Cînd mi-a venit mie rîndul, mi-a aruncat un codru mare de pîine, strigîndu-mi :

— Na, cuţu, cuţu !

Pîinea s-a lovit de paharul cu ceai, acesta s-a răsturnat şi ceaiul mi-a opărit dureros piciorul... Şi aşa eram ca un butoi cu pulbere. Nu mai ştiu cum am sărit ca ars, ce-am spus, îmi amintesc doar că am intrat în odaia mea şi că le-am trîntit în nas, cu furie, uşa încăperii.

Cîteva clipe a domnit o tăcere înfricoşătoare. Ştiam că lucrurile nu se vor opri aici, că tata îmi va cere socoteală. Aşteptam în cameră, plin de nelinişte. Apoi, ca să fac ceva, m-am dus, mi-am luat geanta din dulap şi tocmai cînd m-am urcat în pat, tata strigă :

— Ascultă, ia vino-ncoace !

Nu m-am dus şi nici nu i-am răspuns. Aşteptam înlemnit, tremurînd din toate încheieturile.

M-a strigat din nou, iar nu m-am dus ; şi nici nu i-am răspuns... Din nou, o scurtă tăcere... Apoi uşa s-a deschis brusc şi a apărut tata, în cămaşa lui albă de noapte, vînăt de furie.

— Ascultă, fir-ai să fii, de ce nu vii cînd te chem ?

— N-am să vin, i-am strigat eu plîngînd cu sughiţuri. De-acum înainte n-am să mai vin niciodată, n-am să mă mai aşez la masa voastră... Te porţi cu mine de parcă aş fi copil vitreg, şi îţi dai nişte aere !

Tata s-a făcut galben ca turta de ceară, iar mîna care ţinea mînerul uşii i-a căzut.

Apoi ? Apoi a plecat.

În timp ce împachetam diploma de absolvire a şcolii, actele de stare civilă şi alte cîteva hîrtii care socoteam că-mi vor fi de folos, în odaie a intrat mama. S-a apropiat de mine :

— Rău ai făcut, mă mustră ea, foarte rău...

M-am înfuriat şi pe ea...

— Nu, continuă mama, orice ar fi, tatăl tot tată rămîne. Datoria copilului este...

— Dacă e tată, să ştie ce are de făcut, că doar n-o fi Allah.

Mi-am împachetat şi restul. Mama a privit cu îngrijorare la bocceaua mea.

— Asta ce mai este ? Ce-ai de gînd ?

— Actele mele de stare civilă, diploma...

— Şi de ce le-ai împachetat ?

— Uite aşa...

— De ce le-ai împachetat ? Pesemne, ai vreun motiv !

— Am hotărît să plec la Adana... Dacă nu s-o putea altfel, am să fug, i-am răspuns eu hotărît.

Mama s-a pornit pe plîns.

— O să-ţi pară rău. N-ai să afli niciodată ceea ce cauţi. O să-ţi pară rău, ai să te căieşti...

Şi adăugă încetişor :

— Să te răzvrătești împotriva tatălui și a mamei... Astăzi sîntem, mîine s-ar putea să nu mai fim... Toată viaţa ta o să porţi în suflet amărăciunea acestei fapte.

Prestigiul meu în casă a crescut brusc.

Mi-am recîștigat demnitatea pe care o pierdusem încă de pe vremea birtului, iar pe frații mei, în frunte cu Niyazi, i-am făcut inofensivi. Chiar dacă lui Niyazi îi trecea prin minte uneori să se împotrivească, îi trăgeam o chelfăneală, se tăvălea pe jos, iar apoi, înţelegînd că tot nu are ce cîștiga dacă se plînge tatii, se smiorcăia un pic, după care, supărîndu-se, se retrăgea într-un colţ.

Știam că întreaga casă mă ura. Oameni sîntem... Dacă așa le era voia... Și eu, la rîndu-mi, îi uram pe ei.

În clipele cînd eram tare supărat pe tata, îmi făuream visuri de felul acesta :

Mă întorsesem, chipurile, în patrie. Am terminat încă o dată liceul și toate celelalte și am devenit ofițer. Trecuseră anii. Îmi crescuse și rangul ; eram deja pașă... Într-o bună zi, a izbucnit războiul. Și iată că într-o zi mi-au adus un bătrîn ale cărui plete se împreunau cu barba... Mi s-a aruncat la picioare și îmi cerea îndurare, spunîndu-mi fără încetare : „O, pașă, o, pașă al meu !" M-am uitat la el și plin de uimire, în fața privirilor uluite ale celor de față, m-am aruncat de gîtul lui și am murmurat : „Tăticuțule, tăticuțule, sînt eu, fiul tău !"

El, spre deznădejdea mea, hohotind de plîns, mi-a căzut în brațe și și-a pierdut cunoștința.

Într-o bună zi, pe cînd hoinăream prin portul Beirutului, am zărit un vapor turcesc. Pe catarg — drapelul nostru. Acest vapor, drapelul acesta, erau o părticică din meleagurile natale, din patria mea. Ore întregi nu m-am putut dezlipi de lîngă el. Parcă aş fi fost vrăjit. Privirile îmi erau aţintite la drapelul nostru. Fremătînd de emoţie, m-am învîrtit în jurul lui, m-am oprit îndelung lîngă el. Îmi amintesc că după aceea, mişcat peste măsură, m-am dus într-un suflet la consulatul nostru. Ce le-am spus ? Cine erau aceia care m-au ascultat ? Nu ştiu.

Seara, cînd m-am întors acasă, încă nu-mi venisem în fire.

Cam la vreo două zile după aceea, către seară, tata a venit acasă tare abătut. S-a aşezat în colţul său, între cărţi. Puţin mai tîrziu, fără să mă privească, mi-a vorbit pentru prima dată din ziua în care am trîntit uşa.

— Tot ce-ai spus la consulat e-adevărat ?

— Adevărat ! i-am răspuns eu.

N-a mai întrebat nimic altceva.

Mama s-a ridicat să aprindă lampa, iar tata, în colţul său, a căzut pe gînduri.

XIX

În fiecare dimineaţă coboram pînă la bazarul armean și luam pîine veche de la brutarul Bogos. Pîinea veche era mai ieftină cu doi kuruși decît cea proaspătă, așa încît era mai convenabilă.

Bazarul acesta, unde se vorbea turcește, se glumea turcește și se ocăra tot turcește, era parcă o părticică din patria mea.

Parcă-l vezi pe un băcan — numele lui trebuie să fi fost Ali — că se pornește pe cîntat *Turnam* [1], cu o voce de parcă ar fi avut guturai ; în altă parte, un măcelar, parcă răspunzîndu-i, îi ținea isonul : „Heee, heee !" Ori, în dugheana vreunui negustor de dulciuri, aflată într-o fundătură, meșterul, ciomăgindu-l pe băiatul de prăvălie, înjură în turcește, se oțărăște întocmai ca un turc sadea ; dincolo, un negustor de chiftele împănate, așa cum se fac numai în Adana !

În dimineața aceea, cu coșul pe braț, plecasem să iau pîine. Pășeam agale, pe lîngă cei care scoseseră scaunele joase în fața dughenelor și jucau table, bînd cafea, ori priveam pe negustorii care pufăiau din narghilea.

Deodată mă auzii strigat pe nume. M-am întors : Virginia. Fata de armeni din cauza căreia fusesem ciomăgit pentru pește. Alături de ea — o femeie. S-au apropiat de mine. M-a prezentat femeii în armenește, iar mie mi-a făcut cunoștință cu ea în turcește :

— Ea este sora mea, Șinorik. Cea care în ziua aceea...

Femeia trebuie că număra mai bine de treizeci și cinci de ani. În ciuda buzelor sale rujate și a ochilor sulemeniți, se observa că e trecută. Era dintre femeile acelea...

[1] Melodie populară turcească.

— Așadar, ești turc ? se miră ea.
— Turc, i-am răspuns.
— De pe unde, din Turcia ?
— Din Adana....
— Din Adana ?
— Da...
— Din ce cartier al Adanei ?
— Hurmalî...
— ... !

Mergeam toți trei unul lîngă altul. Trecătorii îi aruncau cîte o vorbă. Iar ea povestea despre biserica Bebekli, din Adana, despre grădina preotului, despre Dilberler sekisi [1], se oprea, îl repetea pe vreunul care se lega de ea cu grosolănie ; răsunau hohote de rîs. Deodată se opri :

— Va să zică, te întorci în patrie ?

Mă măsură cu atenție :

— Ce fericire pe tine, ce fericire, murmură ea.

După care adăugă cu glas hotărît :

— Du-te fiule, du-te în țara ta. Se spune că patria este locul unde poți fi și tu sătul, dar nu sta să asculți asemenea vorbe...

Căzuse pe gînduri.

— Allah să nu fie îndurător cu cei de la ocîrmuire, spuse ea apoi. Ce-am avut noi de-mpărțit cu turcii ?!

Trecusem de brutăria lui Bogos. Mi-am cerut iertare.

— Nici vorbă, spuse ea, fata asta mi te-a ridicat în slăvi. Orice-ar fi, mergem la noi acasă...

[1] Locuri frecventate îndeosebi de prostituate.

— Nu pot, m-am împotrivit eu, trebuie să duc pîinea.

Și-a pus mîinile în șolduri :

— Poate îți este cumva rușine cu noi ? Prostituția nu e molipsitoare, fiule, nu te neliniști. Și prostituata este tot un supus al lui Allah, și ea e om...

— Of, doamne, îmi puneți în seamă lucruri pe care eu niciodată...

— Lasă, lasă, se amestecă Virginia, tu n-o lua în seamă. Du pîinea și vino la noi, bine ?

Le-am făgăduit. La despărțire, Șinorik mi-a spus :

— Mie, prietene, îmi cam lipsește o doagă. Mă iartă, sînt tare flușturatică.

Apoi mă prinse de braț.

— Stai puțin, dacă nu ne mai întîlnim vreodată, să ții minte : cînd ai să ajungi la Adana, să bei și pentru mine o cană cu apă din rîul Seyhan.

Soarele se înălța cu repeziciune. Ele s-au depărtat grăbite.

Am lăsat pîinea acasă și m-am îndreptat către cartierul Șinoriki. Acest cartier, locuit de oameni sărmani, era tare părăginit. O îngrămădire de case pitice, povîrnite, cu pereții prinși în tinichea ruginită, cu scîndurile putrezite. Străzile înguste erau înecate în glod. Turme de porci grohăiau în voie, în fața ușilor stăteau aruncate tot felul de cutii cu gunoi... Copii desculți se fugăreau împroșcîndu-se cu noroi, femei, la

ferestre, sporovăiau peste drum ; undeva, un gramofon urla o melodie veche turcească.

După ce am rătăcit o bună bucată de vreme, am găsit, în sfîrșit, casa Șinoriki. Încălțările mele erau pline de glod, apa intrase cu nemiluita prin crăpăturile lor...

M-au întîmpinat cu bucurie, în ușă. Ba chiar, Virginia mi s-a aruncat de gît.

— Ia te uită, destrăbălata ! spuse Șinorik. Asta o să mă-ntreacă !...

Am urcat pe o scară neagră care scîrțîia îngrozitor sub pașii noștri. Sus era o odaie încăpătoare. O bucată de pînză, atîrnată de frînghia de rufe, o despărțea în două. Pe jos era întins un preș de Sivas tare ponosit. Într-un colț al încăperii se afla o masă șchioapă, iar pe masă — sticle de rachiu goale, vase nespălate, resturi de pește, coji de ouă...

În odaie mirosea greu a pește.

— Credeam că nu mai vii, ca să nu te înjosești, spuse Șinorik.

Neghioaba, neroada, zăbăuca...

S-a dus și a adus un ibric cît toate zilele, pe care l-a așezat pe mangal. A scos din dulap niște cești de cafea foarte fine, cu flori pe margine...

— Sînt amintiri de la răposatul nostru... Le-a adus de la Paris... Nu le-am vîndut, doar ele ne-au mai rămas...

Apoi, îmi vorbi despre Virginia. Îi murise mama.

— De-acum, ea e fata mea, zise Șinorik.

Virginia şi-a scos cutia cu păpuşi de sub pat.
— Ia te uită ce am eu, îmi atrase ea atenţia. Priveşte la păpuşa aceasta... Pe aceea a făcut-o Şinorik, iar pe asta eu... Care e mai frumoasă ?
I-am spus că cea meşterită de ea e mai frumoasă şi s-a bucurat. Mi-a arătat apoi nişte poze micuţe ale unor artişti, scoase din cutiile de ciocolată.
— Mi le-au dat fetele doctorului Altunya...
— Rochiţa aceasta eu am cusut-o... Zău, eu am cusut-o... Nu-i aşa, surioară ?
— ... ?
— ... !
Şinorik, cu bărbia pe genunchi, privea la Virginia.
— Of, sărmană orfană, ooff ! Lasă toate acestea pentru fetele celor avuţi, iar tu găseşte mijlocul de a cîştiga ceva bani, mijlocul...
Pulpele Virginiei, groase, albe ca laptele, se zăreau pe sub poalele rochiei sale pe alocurea tocită, care îi alunecase în sus. Împodobea una dintre păpuşi cu o rochie nouă, cînd am prins de veste că cineva urca pe scări cu zgomot ; apoi, acesta se ivi în uşă. Era unul cu cozorocul caschetei întors într-o parte, cu părul răvăşit, cu un nas cît toate zilele. Şinorik sări ca arsă. Au schimbat cîteva vorbe. Omul s-a interesat, pesemne, de mine şi, trecîndu-şi capul peste umerii Şinoriki, mă sfredeli cu privirea.
Vroia s-o îmbrăţişeze pe Şinorik. Cum însă aceasta îi scăpa, turba de furie. Apoi, au dispărut amîndoi după pînza agăţată pe frînghia de

rufe. Li se auzeau doar vocile... S-au ciorovăit un timp, după care au urmat lovituri, înjurături...
— Cine e omul acesta ? am întrebat eu.
— Kegam, spuse Virginia. Prietenul surorii mele, lua-l-ar să-l ia...
Şi din nou îmbrînceli, bocete şi hohote de rîs ale bărbatului.
— Iar îi cere surorii mele bani...
Vocile au contenit ; au început apoi şuşotelile.
— Ce vrea ?
— Un cartofor... Se vede treaba că iar a pierdut...
— Să nu-i dea...
— Cum să nu-i dea ? O spintecă pe soră-mea.
De partea cealaltă s-a deschis un cufăr, apoi s-a închis la loc. Ibricul aşezat pe mangal aburea. Virginia l-a luat de pe foc şi a turnat cafea în ceşti.
— Dacă ai şti cîte avem de pătimit în fiecare zi...
— De la cine ?
— De la beţivi...
— De ce ?
— Ei, şi tu, sora mea Şinorik aduce noaptea bărbaţi în casă... Şi, în timp ce ea este ocupată dincolo (arătă spre pînză), eu, aici, le port de grijă chefliilor !
— Cum ?
— Of, doamne, nu te pricepi la nimic... Simplu ca bună ziua... Le dau ceva bun, îi las să mă îmbrăţişeze...
— Să te îmbrăţişeze ?
— Dacă plătesc...

Înfricoşat, mi-am purtat privirile prin cameră şi deodată m-a trăsnit mirosul de rachiu...

Şinorik şi prietenul ei se întorseseră. Omul avea privirea rătăcită.

— Va să zică, te-ai săturat de cocoşii bătrîni, ai, Şinorik ? se hlizi el.

Şinorik, împingîndu-l de umăr, voia să-l scoată afară, dar omul s-a proţăpit în uşă, iar apoi, cu un ghiont, o trînti la pămînt. Mă măsură îndelung cu privirea. Şinorik se ridică de jos, îl îmbrînci din nou, scoţîndu-l cu mare greutate afară. Bodogănind, el coborî scările făcînd un tărăboi îngrozitor şi plecă.

— Dă-l încolo, spuse Şinorik. E un cîine...

Am rîs cît ne-a fost voia, am cîntat... Şinorik a vorbit despre Adana, despre mama, tatăl, despre primul ei bărbat, apoi mi-a ghicit, mi-a prezis că voi călători cu bine şi că voi fi fericit. Făcea ce făcea şi aducea mereu vorba despre plecarea mea în patrie.

— Să nu te superi, mi-a spus ea, este tocmai ce-ţi trebuie. De n-ai fi plecat, aţi fi fost prieteni...

Virginia era ocupată cu păpuşile ei. Şinorik continuă să-mi ghicească.

— Va cădea la întîi ale lunii...

Cînd soarele sta să asfinţească m-am ridicat. Ne-am luat încă o dată rămas bun. Virginia a izbucnit în plîns. Şinorik mi-a cerut să le scriu din patrie. Striga în urma mea :

— Să nu uiţi, prietene, n-ai să uiţi, nu-i aşa ? Pentru mine, din rîul Seyhan...

XX

Eram în aşteptare. În sfîrşit, într-o zi către seară, tata, ca şi cum nici n-aş fi fost de faţă, se adresă mamei :

— Spune-i băiatului acela că mîine va porni la drum...

Am schimbat o privire cu mama. Ochii ei erau din nou înlăcrimaţi. Iar eu fremătam de bucurie... Am dat fuga în livadă. Dacă aş fi rămas acolo, n-ar fi fost cu putinţă să-mi ascund bucuria.

Acum îmi părea rău de toţi. Chiar şi de tata... Deşi mai eram supărat pe Niyazi, îl iertasem de mult, nu mă mai necăjeam din pricina lui. Acum chiar îmi părea rău că l-am lovit. Eram aşa de bine dispus, dar dacă m-ar fi atins cineva, aş fi izbucnit în plîns... În fiecare lucru pe care îl lăsam în urma mea, simţeam ceva trist. Havuzul în care făceam să plutească vapoarele meşterite din hîrtie, cu clipocitul lui răcoros, parcă se tînguia şi el.

În lăstarii de trandafir, în cîrligele spînzurate pe frînghia de rufe, într-o jucărie — o maşinuţă căreia i se rupsese una din roţi — în anvelopa peticită a mingiei mele de fotbal, în galenţii cu bareta ruptă, în scîndurile putrezite care despărţeau curtea vecinului de a noastră, în fiecare lucruşor se simţea parcă întristarea, singurătatea.

Niyazi se gîrbovise, de parcă ar fi vrut să spună : „Nu ne lăsa, nene !" Iar surorile mele parcă ar fi glăsuit : „Ne laşi şi pleci, iar noi aici ce ne vom face ? O să murim !"

Am intrat în bucătărie.

— Ai aflat ? Mîine plec la Adana, i-am spus tigăii unsuroase care mă privea cu niturile sale de aramă.

Mi se părea că şi cratiţele, tăvile, farfuriile, cuţitele şi furculiţele de pe poliţă mă priveau parcă pline de un reproş care mă făcea să sufăr. În uşa bucătăriei l-am întîlnit pe Tekir. Îndoindu-se de şale, s-a strecurat printre picioarele mele. L-am ridicat şi l-am sărutat.

— Ştii tu, Tekir, mîine plec la Adana !

A mieunat.

— Nu, nu, pe tine nu te iau... Tu rămîi aici. Îmi pare rău şi de ei.

A mieunat din nou.

I-am dat drumul şi m-am apropiat de mama. În timp ce îmi pregătea bocceaua, ea plîngea abia auzit, deşi se străduia să nu observăm noi. Acest lucru m-a mişcat peste măsură şi de n-ar fi fost bucuria de a pleca în patrie...

Am ieşit apoi în tindă, din tindă — iar în odaie, din odaie la bucătărie, de la bucătărie — în livadă, de aici — la closet... Pe scîndura closetului, dată proaspăt la rîndea, am scris ceva cu creionul, apoi temîndu-mă ca nu cumva să vadă tata, am înnegrit.

Tata era neschimbat... Tot între cărţile sale, tot cu sprîncenele încruntate...

Noaptea, cu Niyazi, îmbrăţişaţi, cîte nu ne-am spus.

— De pildă, i-am spus, dacă ai fi fost în locul meu... Închipuieşte-ţi... Tu pleci la Adana ! Ce-ai fi făcut ?

A stat îndelung pe gînduri.

— În locul tău, eu nu m-aş fi dus...

— De ce, băiete ?

— Nu m-aş fi dus şi basta !

— Bine, bine, dar de ce ?

— De ce, de ce... Nu e păcat de el ? Parcă mai are pe cineva în afară de noi ?

— ... ?

Mi-a trecut prin minte că am inimă de piatră, dar...

— Să-i transmit salutări din partea ta fratelui lui Cin Memet ?

— Transmite-i...

— Altceva ce să mai fac pentru tine ?

S-a gîndit îndelungat, apoi :

— Du-te la podul de piatră şi priveşte rîul !

Oftă.

— Bine, i-am răspuns. Am să-l privesc îndelung în locul tău. Tu nu te necăji. Am să-ţi scriu în fiecare săptămînă, am să-ţi trimit reviste de sport...

Oftă din nou.

M-am trezit în zorii zilei, la zgîlţîielile tatii :

— Cum se poate ca cel care se pregăteşte de drum să doarmă aşa, ca un netot ?

Am sărit din pat. Fratele şi surorile de asemenea. M-au înconjurat. Tata părea foarte agitat.

— Ce se întîmplă aici ? strigă el. Fără să-i pese, vă părăseşte. Ei şi ce-i cu asta ?

Mă îmbrac la repezeală, cu inima bătînd să se spargă de bucurie... Cu toată grija mea, răstorn ulciorul cu apă, apoi lovesc cu mîna sticla de lampă, calc pisica...

Tata stă lîngă bocceaua mea cu rufe... Mama i le arată :

— Două perechi de izmene, două maieuri, două cămăşi străine, un tricou. Ar mai fi şi asta, dar nu mai e bună de nimic, toată e tocată.

— Pune-o, îi cere tata, pune-i şi flanela mea de lînă.

Mama, aducînd şi flanela lui, mi-o împachetează.

— Şi mănuşile mele.

Îmi pune şi mănuşile. Apoi aşază bocceaua în geamantan.

Ies, pentru ultima oară, în livadă. În aer se simte o boare plăcută ; soarele tocmai răsare, bolta cerească este parcă în flăcări. Pe havuz se aşează cîntînd o privighetoare arabă, cu căpşorul roşu. Pe mlădiţele de trandafiri tremură picături ca lacrima. Motanul Tekir s-a oprit în faţa uşii closetului şi îşi spală botul. Înşirate, de la un capăt la altul, pe frînghia de rufe, se gîlcevesc vrăbii gureşe.

— Hei, pe unde eşti, măi băiete !?

O rup la fugă.

— Unde ai fost ?

— La closet.

— Of, doamne, unde s-a mai văzut ca feciorul care se desparte de părinţii săi să se bucure atît de mult ?!

Îmi sărut pentru ultima oară fraţii. Plîng. E rîndul mamei. Îi prind mîna şi i-o sărut, iar ea, hohotind, mă sărută pe obraz de nenumărate ori. Rămînem cîtăva vreme aşa, mamă şi fiu. Ca

să nu fie martor la toate acestea, tata a ieşit în stradă ; mă aşteaptă, este nerăbdător...

În sfîrşit, cu geamantanul în mînă, ies. În urma mea se pornesc dintr-o dată hohotele de plîns ale celor pe care îi părăseam. Fraţii mei îmi stropesc urmele cu apă din castroane după vechiul obicei.

Merg alături de Niyazi ; îmi ia geamantanul. Tata este înaintea noastră. Îl văd din spate. A început să se gîrbovească, să slăbească.

Mergem de o bună bucată de vreme. Pe drum, tata nu se întoarce nici măcar o dată să privească la noi. Vorbesc în şoaptă cu Niyazi. Soarele se înalţă grăbit, se porneşte arşiţa.

La gară, tata cumpără opt banane. Mîncăm trei din ele. Pe celelalte mi le întinde, spunîndu-mi să le mănînc pe drum. Dar privirile lui mă ocolesc cu îndărătnicie. Se uită mereu în altă parte.

— Cînd ajungi, spune-le... îmi vorbi el deodată. Spune-le că am rămas aici, în mizerie... Să li se înmoaie un pic inimile de piatră !

Tot nu se uită la mine. Îşi suflă fumul de la ţigară către clădirea gării...

Primul semnal !

Îmi fac loc în compartiment. Niyazi urcă şi el. Tata rămîne jos, în faţa ferestrei compartimentului meu. Are un aer preocupat. Aprinde o nouă ţigară, dar la mine tot nu se uită.

Al doilea semnal !

E limpede că tata este emoţionat... Trage înfrigurat din ţigară, fum după fum. Parcă ar vrea să spună ceva...

Ultimul semnal !

Eu şi Niyazi ne îmbrăţişăm, ne sărutăm ; el izbucneşte în plîns şi coboară în grabă din tren. Prind mîna tatii, întinsă spre fereastră, şi o sărut.

— Mai bine nu le mai spune lor nimic, îmi ceru el. Ai doar grijă de tine, de tine şi de şcoală. Nouă ne-o purta de grijă Allah !

Răsună şuieratul strident al locomotivei, trenul se smuceşte, urnindu-se din loc.

— Mergi cu Allah, copilul meu !

Trenul prinde viteză. Tata şi Niyazi aleargă alături de compartimentul meu.

— Scrie-ne cît mai des, dă-ne de veste despre sănătatea ta...

În timp ce trenul, ca o săgeată subţire, îi lasă în urmă, îl văd pe tata întors cu spatele, cu capul plecat. Niyazi flutură o batistă...

În suflet mi s-a strecurat o întristare fără margini... Trenul grăbeşte tot mai tare. Apoi, munţii, munţii Libanului... Cîmpiile cu plantaţiile lor de banani... Gările trec, una după alta... Arbori înverziţi, tulpane de mătase cu ciucuri, fesuri, un soare strălucitor, apoi, marea...

Şi cam atîta...

XXI

De cum am coborît din tren, am sărutat pămîntul patriei mele, încălzit de soarele de iunie. Apoi, cu geamantanul în mînă, am pornit-o la drum. Aveam bani ca să mă pot urca într-o maşină. Numai că maşina m-ar fi împiedicat să

calc pe pămîntul ţării mele. Şi-apoi, mai ştii, te pomeneşti că nici nu merge atît de repede ca mine !

Simţeam cum în suflet creştea neîncetat neliniştea.

În ciuda soarelui, a prafului, în ciuda a orice, am început să alerg. Mi se revărsau pe buze frazele arăbeşti pe care le pregătisem pentru a-l da gata pe Cin Memet. Eleni, Virginia, tipografia, seminarul din mijlocul livezilor de portocali, marea albastră, plantaţiile de banani, bazarul armenesc, întreg Beirutul mi se învîrtea în minte.

Am pătruns în oraş prin una din periferiile lui.

Şi dintr-odată, meleagurile natale mi-au părut tare pustiite. Străzi triste, cu pisici pricăjite, murdare, cu dughene ai căror proprietari dăduseră faliment unul după altul şi care te priveau chiorîş, cu lacătele lor cît toate zilele...

Nu-mi mai stătea gîndul la bunica.

La ea puteam să merg şi mai tîrziu. Dacă m-aş duce acum, nu mi-ar mai da pace, mi-ar pune o mie şi una de întrebări despre tata, mama, despre fraţi, despre Beirut, s-ar porni pe plîns.

Îmi las geamantanul la un comisionar şi dau fuga la Cin Memet... Pe măsură ce mă apropiam de mahalaua în care, în zilele de vară, umbra ajungea mai tîrziu, frămîntarea mea creştea. Cît de mult s-a schimbat această mahala, pe maidanul căreia se adunau copii fără izmene pe ei, mucoşi, care îmi amintea de vremea repausurilor muncitorilor vlăguiţi, această mahala unde mişună cîinii... Uliţele care se întindeau, nepăsă-

toare, sub razele soarelui necruţător, casele de lemn, ale căror ziduri erau şi mai scorojite. Maidanul pe care jucam noi fotbal era împrejmuit cu sîrmă ghimpată. Pe maidan străjuiau mormane de olane roşii, gropi de stins var, o baracă de scînduri...

Iată şi casa lui Cin Memet. O casă roz, cu streşinile de scîndură meşterite întocmai ca nişte dantele. Iată şi fereastra cu ieşitură, de unde mama lui Cin Memet, înaltă şi nervoasă, ne privea oţărîtă şi încruntată cînd jucam fotbal pe maidan. Obloanele erau trase. Şi doar aceste obloane, fie iarnă, fie vară, stăteau mereu ridicate. Cînd am bătut în poartă cu ciocănelul de lemn care amintea de o mînă cu inel, tremuram. Eram cunoştinţe vechi, eu şi scîndurile acestei porţi. Cu ani în urmă, scrisesem cu creionul colorat : „Şa, şa, şa". Încă nu se ştersese, se decolorase doar.

Am bătut din nou, mai puternic. Undeva, înăuntru, s-a auzit zgomot de papuci şi un clopoţel care răsuna vesel. Uşa se deschise. O femeie tînără pe care n-o cunoşteam, mă întrebă pe cine caut. Îi spun. Se gîndeşte. Avea o rochie cu decolteu mare. Privirile îmi sînt aţintite către vinele albastre de pe gîtul alb ca laptele al femeii.

Spunîndu-mi că nu cunoştea pe nimeni care să semene cu cel căutat de mine, femeia plecă.

Pe drum întîlnesc un vechi cunoscut.

— Ehei, exclamă el, de multă vreme nu te-am mai văzut. Pe unde-ai fost ?

Îi spun. Nu se miră de loc. Şi de-ar fi arătat cel mai mic interes, cîte nu i-aş fi povestit !

— Cin Memet s-a mutat, se vede treaba, din acest cartier !?

— Care Cin Memet ?

— Cum care ? Cel cu care jucam fotbal pe maidanul acesta...

— Cin Memet, Cin Memet. A, da... Au plecat, dragă, la Istanbul, la Izmir, nu ştiu, undeva au plecat... E mult de-atunci...

— Dar Ado ?

— Feciorul curdului ? Ei, şi tu ! Lăsă-l încolo pe netrebnicul acela. Încă nu l-ai uitat ?

— Dar Süreyya ?

Scuipă dispreţuitor.

— Tekin ? Feciorul hogei ? Ceilalţi ?

Dă din umeri. Ne despărţim. Meleagurile natale au început parcă să se învîrtească în capul meu. Simţeam că s-a rupt ceva în mine, în fundul sufletului meu.

Pe cine am să mai dau eu acum gata cu vorbele mele arăbeşti ? Cui am să-i mai povestesc despre seminar, despre patronul căruia i-am altoit una în bărbie, despre tramvaiele verzi, Virginia, Eleni şi despre toţi ceilalţi ? Ce caut eu aici ?

XXII

Într-una din zile, la o lună după toate acestea, am primit o scrisoare de la tata. Chipurile, mi-o trimisese mama. În scrisoare nu erau prea

multe amănunte, dar eu aflam că tata socotea că „un băiat de optsprezece ani era mai de preţ decît o fată" şi că, fără îndoială, tata mă iubea. Mama nu putuse să vină cu nici un chip.

A trecut vara, s-au deschis şcolile. M-am înscris din nou la şcoala medie. Numai că legăturile dintre mine şi şcoală se rupseseră în aşa hal, încît...

Se lumina de ziuă... În ciuda supravegherii bunicii, cu cărţile la subsuoară, cu cascheta mea de şcolar cu tresă galbenă, mă duceam într-un suflet la dugheana de neguţător de tărîţe a lui Yorghi.

Yorghi era feciorul unui refugiat, cu care făcusem cunoştinţă chiar în săptămîna întoarcerii mele în patrie. De fapt, îl chema Ismail, dar, nu ştiu din ce pricină, îi spuneau Yorghi şi numele acesta i se potrivea mai bine.

Şi Yorghi era un microbist fără leac, dar nu se pricepea nici să tragă vreun şut mai acătării, nici să fenteze cu meşteşug, nici să găsească cel mai bun loc, atunci cînd se executa lovitura de la colţ. Cu toate acestea, noi îl îndrăgisem tare mult. La numai cîteva ceasuri după ce l-am cunoscut, am devenit prieteni la cataramă.

Yorghi, care, turtindu-şi nasul şi şontîcăind, te făcea să te prăpădeşti de rîs, avea un unchi cu baston, cocoşat, care se văita de reumatism. Omul acesta îmi amintea de moş Pavli de pe vremea copilăriei mele...

Era foarte înstărit şi avea o fată pe cinste, pe care se spunea că i-o va da de nevastă lui

Yorghi. De aceea, dragostea lui Yorghi pentru unchiul său aducea mai mult cu o teamă.

Yorghi depozita cărbune în spatele dughenii. Vara îl lua pe te miri ce, iar iarna cerea pe el cît nu făcea. Locul unde se depozita acest cărbune era centrul clubului nostru de fotbal din mahala. La orice ceas al zilei, aici era plin de muncitori din fabrici, ucenici de măcelari, studenţi, calfe de cizmari, vînzători de ziare şi şomeri. Oricare microbist cunoştea, fireşte, locul acesta. Vara, cînd pămîntul ardea sub soarele straşnic al sudului, în timp ce fiecare era ocupat cu cîte ceva — unul tăia şiretul pentru mingea de fotbal, altul punea petic camerei, un altul pregătea anvelopa — sporovăiam fără contenire despre meciuri. Dacă era nevoie de closet, nu trebuia să mergem prea departe :

— Daţi-i drumul pe cărbuni, ne îndemna Yorghi. O să tragă mai mult la cîntar.

Şi udam cărbunii, care din cauza căldurii duhneau îngrozitor. Cîteodată, Yorghi venea în fugă şi striga :

— Unchiul !

O rupeam de fugă care încotro. După sacii cu tărîţe, în lăzile mari, prăfuite, ba unii dintre noi ne ascundeam chiar în cărbuni. Unchiul venea sprijinindu-se în baston. Yorghi îl întîmpina în uşă, vorbindu-i mieros, îl prindea de braţ, îl ducea în dugheană, îi oferea un scaun, comanda cafea. Cu toate străduinţele lui, unchiul său nu era niciodată mulţumit. Găsea, negreşit, un cusur, şi nu pierdea ocazia să-l dojenească pe Yorghi :

— Din tine om n-o să iasă, degeaba... Nu sînt de loc mulțumit de tine !

Cîteodată uitam să punem pe cineva de strajă în fața dughenii, ori acesta nu-şi vedea de treabă şi, în timp ce noi eram cufundaţi în discuţii aprinse despre cei care, în meciul de duminică jucaseră bine ori prost, unchiul venea pe neaşteptate şi cădeam în cursă. Făcea un tărăboi îngrozitor... Ne gonea pe toţi, iar apoi îl ciomăgea pe Yorghi cu bastonul.

Era o mare plăcere să vezi cum încasa Yorghi chelfăneala. Pe cînd mînca papara, noi priveam spectacolul din fața dughenii, prăpădindu-ne de rîs. Unchiul se năpustea la Yorghi, acesta fugea de colo-colo, ferindu-se de baston şi în timp ce loviturile cădeau în gol, unchiul turba de furie. Se înroşea ca un rac şi, săltîndu-şi cocoaşa, ne înjura de mătuşi.

După o asemenea muştruluială, care semăna cu köşe kapmaca [1], Yorghi se cuminţea, se aşeza, bosumflat, lîngă cîntar şi orice ar fi fost, nu mai primea în dugheană pe nici unul dintre noi.

Iar noi ne supăram. Hotăram să nu mai călcăm în dugheana lui şi ne adunam la cafeneaua lui Ahmet Efendi, de fel din Alasonya.

Cafeneaua lui Ahmet Efendi se afla peste drum de dugheana de neguțător de tărîțe a lui Yorghi.

De cum ne vedea pe noi, adunătură gălăgioasă, aşezaţi în scaunele scoase la umbră în

[1] Joc turcesc, în care partenerii caută să ajungă cît mai repede la colț.

fața cafenelei, Yorghi turba de mînie. Nu trecea mult şi vedeam că trimite pe ucenicul din atelierul de biciclete, de alături :

— Vă cheamă nenea Ismail !

— De-o crăpa în dugheană, şi tot nu mergem, ne împotriveam noi.

Băiatul pleca şi venea din nou :

— Spune că să nu vă prostiţi, să veniţi.

Îl întoarceam iar pe copil :

— Să vină el să ne cheme !

Venea. Rîdea cu gura toată şi cafegiul Ahmet Efendi îl repezea :

— Nu te mai rînji atîta, nerodule !

Yorghi rîdea cu gura pînă la urechi.

— Doar v-am chemat, de ce n-aţi venit, ai, neisprăviţilor ?!

Nici unul dintre noi nu-i răspundea. Atîta ne dădeam silinţa să nu izbucnim în rîs, încît ne tremurau buzele.

— Ai ? De ce n-aţi venit ?

— ... ?

— ... !

— Ascultă, Recep, ghebosule, şi tu ? Ia te uită la chiorul ăsta ! Ia priveşte, neisprăviţii ! Apoi, cînd m-oi porni acum pe-njurături !

Pînă la urmă se pornesc chicotelile, iar apoi hohotele de rîs şi nu mai rămînea nici urmă din aerul nostru serios şi grav. Toată cafeneaua se pornea să hohotească.

Yorghi în frunte, noi toţi după el, ne îndreptam spre dugheana-i de neguțător de tărîțe. Yorghi, ca şi cum ar fi uitat ceva, se oprea brusc şi ne număra :

— Ohooo ! exclamă el. Cinsprezece nerozi !
Apoi devenea serios :
— Hei, cafegiule ! striga el.
Ahmet Efendi, care stătea în uşă, făcea pe seriosul.
— Fiule, Adem, îi spunea el băiatului de prăvălie, ia vezi ce vrea Ismail-bey !
Yorghi, la fel de serios, comanda :
— Limonadă pentru băieţii mei. Iar pentru mine, o cafea mai puţin dulce.
Şi cînd Ahmet Efendi îi răspundea : „Hait !", Yorghi părea nedumerit :
— Poftim ?
Din nou hohote de rîs... Rîdeam, ţinîndu-ne de burtă.
Legat cu toată fiinţa mea de dugheana de neguţător de tărîţe a lui Yorghi, de fotbal, departe de lecţiile, care nu mă interesau nici cît negru sub unghie, umblam la şcoală fără să-mi intre ceva în cap. Şi la şcoală se juca fotbal, iar eu jucam inter dreapta în prima echipă ; dar la şcoală nu era nici Yorghi, nici dugheana lui cu tărîţe, şi nici cărbunii pe care îi udam din belşug cu fiecare prilej.

XXIII

Yorghi o iubea pe Mendiye.
— Am să mă însor cu fata unchiului meu, am să mă înavuţesc, dar pe Mendiye tot am să mi-o ţin de prietenă, spunea el.

Mendiye era slujnică în casa de deasupra cafenelei lui Ahmet Efendi, o fată de ţigani, de vreo optsprezece ani, albă ca hîrtia, cu ochii mari, negri, care, îndeosebi cînd rîdea cu dinţii ei de aur, pîrjolea orice întîlnea în cale. Se mîndrea cu frumuseţea ei. Cînd trebăluia în balcon, ori ştergea geamurile care dădeau spre stradă, îşi arăta insistent pulpele şi trăgea galeş cu coada ochiului la trecători.
Cînd isprăvea cu treaba, ieşea în stradă. Pe vremea aceea încă nu se interzisese feregeaua. Şi cînd îşi punea feregeaua ei de mătase neagră, era atît de frumoasă încît, scoşi din minţi, porneam după ea ; ameţiţi cu toţii, eram în stare să intrăm în belea ; numai că ea, fără ca măcar să se uite la vreunul dintre noi, trecea încet şi se ducea.
Unde se ducea ?
— Lîngă feciorul săpunarului, spunea Vatür Salih. Mie nu-mi acordă cinstea...
— Da de unde, la alde Amado, îl îndrepta Parlak Saim. Cu băiatul cel mare al lui Amado...
Eram cu toţii îndrăgostiţi de ea pînă peste urechi. Fără să lăsăm să se observe, eram geloşi unul pe celălalt, dar, oficial, ea era „viitoarea concubină" a lui Yorghi. Ne spunea cu atîta însufleţire şi fantezie cum, după ce s-o însura cu fata unchiului său şi se va înstări, o s-o ducă pe Mendiye într-o locuinţă separată, ce-o să-i cumpere, cum o să se culce cu ea, cum o s-o sărute, încît eram cu toţii tare amărîţi că nu sîntem bogaţi.

A venit şi o zi cînd parcă uitaserăm cu totul de discuţiile noastre despre fotbal. Am lăsat-o mai uşor şi cu antrenamentele. Şi chiar dacă nu ne uscaserăm cu totul, nici nu plesneam de graşi. Pînă atunci habar n-aveam ce înseamnă vinul ; acum, dragostea pentru Mendiye ne învăţase şi acest lucru.

Nu ne mai sta gîndul la şcoală şi, adunînd parale pentru băutură, trăgeam la măsea pînă ne făceam turtă, în crîşma lui Hüseyin cretanul, aflată peste drum de casa lui Mendiye.

Beţi criţă, din fereastra crîşmei, fluturam batista către Mendiye, strigînd : „Allaaah !" Adesea, chiar dacă nu izbuteam să încropim bani pentru vin, simţeam nevoia să ne afumăm. Cei care erau lefteri, înghiţeau în sec şi priveau cu lăcomie la cei care aveau bani şi beau ; iar atunci cînd erau cinstiţi, se aruncau asupra paharului pe jumătate plin şi sorbeau vinul pînă la ultima picătură, pînă le rămînea paharul gol între dinţi.

Într-o zi, din nou turmentaţi, fluturam batista în faţa dughenei lui Yorghi şi îi trimeteam bezele. Ea era, se vede treaba, într-o zi tare bună : îşi ridica mereu poalele. Iar noi ne ieşeam din minţi, în faţa privirilor curioase ale trecătorilor. La un moment dat a dispărut din balcon. Nu peste mult timp a ieşit din casă, spilcuită, sulemenită. Se îndreptă spre oraş, apoi trecu uliţa pe trotuarul unde se afla dugheana lui Yorghi, după care, brusc, întorcîndu-se, se apropie şi, trecînd pe lîngă noi, ne aruncă :

— Destrăbălaţilor !

Am înlemnit. Iar ea, dusă a fost. După puţin timp ne-am revenit :

— Destrăbălaţi, ai ?

— Va să zică noi sîntem destrăbălaţi ? !

— Auzi, ce-a spus, auzi ce-a spus. Allah...

— Bine, bine, dar noi, la o adică, sîntem destrăbălaţi ?

— Dar ce, nu sînteţi ? ne luă în rîs Yorghi.

— Ce, ţi-ai ieşit din minţi, fecior de paşă ?

— Mi-am ieşit, ţie ce-ţi pasă ? !

— Va să zică şi tu, om de nimic ce eşti...

— Ptiuu !!!

De atunci, ea n-a mai călcat prin casa aceea, nici nu s-a mai arătat prin piaţă. Fireşte, cu timpul am uitat-o, am luat-o iar de la capăt cu fotbalul şi cu flecărelile despre el.

Către iarnă, în casa lui Doç Ali au venit nişte chiriaşi noi. Aceştia aveau fete. Sora mai mare era văduvă şi tare pofticioasă... După miezul nopţii, împreună cu Doç, ne strecuram ca nişte răufăcători la catul întîi. Femeia îl lua mai întîi pe Doç, apoi şi pe mine. Mie mi-era tare ruşine. Ca şi cum ea era dascălul, iar noi elevii.

Nouă ne plăcea tare mult, însă atunci cînd o întîlneam pe stradă, ori aiurea, încrunta sprîncenele şi nici măcar nu se uita la noi.

Într-una din zile, Yorghi ne spuse :

— Băieţi, aveţi vreo veste de la Mendiye ?

— Nuuu...

— A fost prinsă cu feciorul vînzătorului ăluia de săpun. Au luat-o cu maşina şi au dus-o.

Apoi a fost supusă unui examen medical şi ieri au aruncat-o într-un bordel.

— Uraaa ! strigă Parlak Saim. Mergem şi noi !

XXIV

Unul din droaia de microbişti pe care îi cunoscusem în dugheana cu tărîţe a lui Yorghi era şi Hasan Hüseyin. Hasan Hüseyin nu făcea parte din prima echipă fiindcă Hasan Hüseyin nu juca grozav fotbal. La început eram foarte reverenţioşi, însă, după aceea, am devenit camarazi, iar mai apoi prieteni. Aşa încît, am început să merg la ei acasă. Cu vremea, am devenit unul de-ai lor, de-al casei.

Alde Hasan Hüseyin locuiau într-o odaie încăpătoare a unei clădiri din chirpici, dărăpănată, în unul dintre maidanele care dau spre Tayvanpazari. Şopronul se povîrnise, aerul de pe stradă mirosea a tizic ars şi a balegă. (Această parte a locurilor mele natale, ca multe altele, cu şoproane de chirpici, cu vacile şi boii săi, cu găinile care scurmau în mijlocul uliţelor înguste şi întortocheate, departe de orice zgomot de maşini, aducea foarte bine cu un sat. Atît de mult, încît odată cu venirea serii dispărea orice urmă de viaţă. Despre electricitate, nici vorbă. În zilele de vară, băcanii cu bărbi rotunde, care moţăiau lîngă tereziile lor, vindeau sare, albăstreală marca „cap de bou", vopsele ori caiele, precum şi dulciuri învechite, copiilor desculţi.)

Hasan Hüseyin, mama, tatăl, bunica, cele trei surori ale lui Hasan Hüseyin, adică taman şapte suflete, îşi duceau viaţa în această singură încăpere. Uneori, într-un colţ al încăperii, Hasan Hüseyin întindea capacul de la maşina de cusut, alteori folosea drept masă lada unde se păstra gazul şi îşi făcea lecţiile cu rigla, cu tuş şi cu o călimară de faianţă.

Despre ai lui auzisem atîtea de la Hasan Hüseyin, încît... În ciuda faptului că tatăl lui era sănătos tun, capul familiei era tot maică-sa. Cosea la maşină, spăla rufele burlacilor, vindea iaurt ; şi dacă mai rămînea vreme, mai mergea pe la unul ori pe la altul să spele. Trecuse cu puţin de patruzeci de ani, dar era gîrbovită, cu faţa şi mîinile numai zbîrcituri, cu ochii bolnavi de trahomă. Adesea se plîngea că ţinerea de minte nu o mai ajută, că atunci cînd se scoală în picioare i se împăienjenesc privirile. Se trezea înainte de apariţia primelor raze ale soarelui, mulgea vaca şi o ducea la cireadă. Apoi, lua castronul cu lapte bătut, pregătit de cu seară, îl vindea la Kuruköprü, se întorcea acasă, aşeza pe focul de tizic ceainicul violet, cu smalţul sărit, apoi trecea la maşina de cusut. Şi cu toate că o folosea, străduindu-se să facă, pe cît cu putinţă mai puţin zgomot, tatăl lui Hasan Hüseyin se trezea şi o bruftuluia :

— Of, măi femeie ! N-ai pic de educaţie, de bun simţ, proasto ! Ce idee, să te scoli şi să ţăcăneşti la drăcovenia aceea de ghiauri !

Iar el, în zilele reci de iarnă, cînd cerul era strîns îmbrăţişat de nori plumburii, se scula după

ora nouă şi cel puţin o jumătate ori trei sferturi de ceas se întindea, căsca, iar se întindea, se freca la ochi, aprindea o ţigară de la alta şi, după ce zăcea o bună bucată de vreme în pat cu faţa în jos, îi striga nevestei :

— Ce e de mîncare, măi, fato ?

Femeia aşeza în faţa bărbatului un pahar de mărimea unei călimări, plin cu un ceai care se făcuse negru ca păcura din cauza fiertului îndelungat şi care mirosea a fum, o felie de pîine proaspăt umezită, brînză şi o ceapă uscată.

Eu mă nimeream mai cu seamă dimineaţa, cînd el ieşea din casă. Îşi freca ochii bolnavi de trahomă cu pumnii şi aducînd laudă lui Allah, trecea pragul casei. Cu nădragii croiţi din postav negru-lucios, cu încălţările lui galbene, cu tocul jos, cu haina albastră pe umeri şi cu mătăniile cu boabe mari, de culoarea chihlimbarului, păşea agale, legănîndu-se, către cafeneaua de ţară de pe strada Melekgirmez.

Mama lui Hasan Hüseyin se oţăra şi mai abitir din această pricină :

— Cu haina pe umeri, cu mătăniile în mînă, doar atîta ştie, să scoată omul din minţi. De-ar face stăpînirea un pustiu de bine, să închidă această cafenea care nu-i decît o adunătură de trîntori ! bodogănea ea. Ce mai e şi asta ? Ai găsit o iesle cu borceag, vii, te-ndopi, te-adăpi, te îmbeţi, te tolăneşti, totul să-ţi vie de-a gata ! Într-o săptămînă, două, adună tot felul de neisprăviţi, ca şi tine, adu-i acasă, dă-le rachiu... Oare aşa vrea Allah ?!

Femeii i se făcuse lehamite să-şi mai bodogănească bărbatul.

— Nici răbdarea nu mai e de vreun folos, spunea ea. Mi s-a uscat limba în gură de cînd îl tot bat la cap. Dacă mi-aş fi îndreptat stăruinţele spre piatra aceea din colţ, tot s-ar fi înmuiat !

Şi Hasan Hüseyin se plîngea de taică-său :

— Ei bine, spunea el, cînd începe să toarne la gogoşi, uită de toate. Ajunge să creadă singur bazaconiile pe care le îndrugă. Eh, de fel sîntem ţărani. Ţărani, ţărani, dar am cam uitat de asta. Eu am văzut lumina zilei la oraş. Uite, merg pe optsprezece ani şi habar n-am ce este acela un sat. Se zice că, pe vremea bunicului, am fi avut un şopron ce sta gata să cadă, şi două vaci ; atîta tot. Mama mi-a povestit toate acestea. Cînd se apucă însă el de palavre, şopronul ia înfăţişarea unei vile, vacile devin o cireadă.

Întrucît atunci cînd vroiam să-l necăjim pe Yorghi, Hasan Hüseyin era numai bun pentru asta, nu lipsea niciodată de lîngă noi. Cînd primeam vreo invitaţie pentru meci, oriunde am fi mers, neapărat venea şi Hasan Hüseyin cu noi. Uneori îl ştergeau de pe listă. Atunci, Gazi, eu, Parlak Saim şi ceilalţi, dar mai ales eu şi Gazi, făceam pe dracu-n patru să-l înscriem din nou.

La prînz căutam cu tot dinadinsul să nimerim toţi trei la aceeaşi masă. Ceream de îndată să ni se aducă cele mai alese bucate şi înfulecam totul de parcă nici n-ar fi fost. Atîta mîncam, că ne apucau durerile de stomac. Rîgîiam acru şi începeam să ne burduşim burţile cu pumnii.

— Nişte bucate pe cinste, îl auzeam pe Hasan Hüseyin. Ducă-se pe pustii nu unul, ci cinci stomacuri, ce-mi pasă !

Într-una din zile ne pregăteam să mergem la meci cu trenul, în unul din vilayetele[1] învecinate.

— Conducătorul clubului l-a şters pe Hasan Hüseyin de pe listă, ne vesti Yorghi.

Ne-am supărat foc şi am coborît imediat, unul cîte unul din teren, îmbufnaţi. Yorghi s-a dus şi a încercat să aranjeze treburile spunînd că „uite că s-au supărat, că nu vor mai juca, c-aşa şi pe dincolo". Conducătorul s-a apropiat de noi. Mai întîi a vrut să fie aspru, apoi a lăsat-o mai moale.

— Că doar nu sînteţi legaţi de el, ne-a spus el, în sfîrşit.

— Ba sîntem, i-am întors-o noi.

A izbucnit în rîs.

— Dacă-i aşa... Să facă rost de parale de tren ; cu mîncarea om aranja noi cumva.

Hasan Hüseyin îşi scosese ochiul de sticlă urduros şi îl ştergea cu batista. I-am transmis cele spuse de conducătorul clubului. S-a întristat, gata să-l podidească plînsul.

— De unde să găsesc eu bani de drum ? Cine-mi dă mie atîta bănet ?

Neavînd altă ieşire, am pus mînă de la mînă, Parlak Saim a luat cu împrumut bani de la cafegiul Ahmet Efendi şi am încropit banii de tren. Bucuria lui Hasan Hüseyin n-avea margini. S-a dus, i-a mototolit pălăria lui Yorghi, şi-a aruncat

[1] Unitate administrativă în Turcia, la nivelul provinciei.

cascheta de elev cu cozorocul plesnit în aer, a prins să chiuie...

Apoi m-a luat de braţ. Haina, cu gulerul şifonat, una veche, a lui taică-său, îi era lungă...

— Miroase a cotlet, îmi spuse el şoptit, dar cu toată seriozitatea. Ce zici, în restaurantul în care vom merge noi, or fi cotlete ?

— Nu cred să fie chiar în orice restaurant, i-am răspuns eu. Nu ştiu, dar...

Se agăţă de braţul meu :

— Să nu-i sufli un cuvinţel lui Gazi despre cotlete. Bine ? Apoi, ca şi cum n-ai şti nimic, sileşte-l să meargă într-un restaurant unde sînt cotlete. De acord ?

După care adăugă :

— Mîine dimineaţă nu mănînc nimic. Nici la prînz. Iar seara... Dă, doamne !

A doua zi, după ce am prînzit acasă, ne-am adunat la cafeneaua lui Ahmet Efendi. Hasan Hüseyin se apropie de mine :

— N-am mîncat ; nici de dimineaţă, nici la prînz. Îmi ghiorăie maţele de foame, dar strîng din dinţi...

Apoi şopti cu lăcomie :

— Cotlet, cotlet şi iar cotlet. După el, baclava, compot...

Pentru ca să mai economisim cîte ceva din banii de maşină, am mers la gară pe drumul cel mai scurt. Ne-am urcat în tren şi acesta a luat-o din loc... Cîntece, marşuri naţionale, apoi giumbuşlucurile lui Yorghi. Ni s-au alăturat şi alţi călători. Parlak Saim cînta *Tangilita* la muzicuţă.

Micul Aydin îngîna gazele[1] cu vocea lui proaspătă de copil ; şi trenul nostru zbura.

În sfîrşit, am ajuns. Marea plumburie, prăfuită parcă, se aşternea nemişcată. În port, cîteva vapoare şi şlepuri moţăiau sub soarele sudic.

Am coborît din tren. Au strigat : „Uraaa !" La rîndul nostru am strigat în cinstea lor : „Uraaa !" Şi străbătînd străzile pline de praf ale oraşului, am ajuns la club.

Clubul se afla într-o clădire masivă de piatră. Ferestrele sălii întunecoase şi răcoroase dădeau spre mare, iar briza care adia abia simţit, aducea dinspre apă mirosul algelor de mare.

Ne-am împrăştiat prin sală, în grupuri mici. Parlak Saim juca ping-pong ; Gazi îşi punea şireturi la bocancii de fotbal. Cît despre mine, cu Hasan Hüseyin alături, răpus de ardeii umpluţi pe care îi înfulecasem la prînz, m-am prăvălit pe un scaun.

— Cotletele de pe aci sînt prăjite în ulei, nu ? mă întrebă el.

— ... ?

— Aşa-i ? Desigur, în fiecare restaurant se găseşte compot ?

— ... !

— Acum nu e sezonul merelor. Atunci, de unde iau mere pentru compot ?

— ... ?

— Le păstrează de astă iarnă ?

[1] Gen poetic specific poeziei orientale.

— ... ?

— De fiecare dată, omul ar trebui să mănînce cotlet şi compot.

— ...

— Nu-i aşa ? Spune, nu-i aşa ? În acest fel omul nu mai are de suferit, se îngraşă... E bine să fii director de bancă... Nu ? Şi dacă eşti contabil, tot poţi să mănînci în fiecare zi cotlet şi compot...

— ...

— La noi în casă dacă intră o jumătate de kilogram de carne pe săptămînă, şi aia nici tatii nu-i ajunge. O jumătate de oca de carne şi atîţia oameni !...

— ...

— Am să termin neapărat şcoala, m-am jurat. De-aş putea să fiu vreun contabil, sau aşa ceva, la o bancă... Dac-am să fiu contabil, pe cinstea mea, am să mănînc în fiecare zi cotlet şi compot !

— Dar straiele, plozii ?

— Înainte de toate, sufletul meu. Şi-apoi, dacă simbria nu-mi va fi prea mare, nici nu mă însor... M-am săturat de sărăcie... De cînd mă ştiu, doar nevoi. Mi-e lehamite... Compotul se face şi din caise, nu-i aşa ?

— Aşa-i.

— Dacă nu e compot de mere, am să cer de caise...

— ...

— O, prietene, nu uita. Să aleagă un restaurant unde se găseşte cotlet. Auzi ?

Apoi, privi la pendula atîrnată pe unul din pereţii clubului.

— E aproape trei, şopti el. Peste trei, ba nu, peste patru ceasuri, vom fi la restaurant !

Ochii îi străluceau. Zîmbea. Îl trecu un fior, după care căscă îndelung.

Meciul l-am cîştigat la diferenţă de un gol. În uralele publicului am venit la club, ne-am dezbrăcat, am făcut în grabă cîte un duş, sub furtun, ne-am pus hainele şi am fost invitaţi la restaurant. Hasan Hüseyin era glaben ca turta de ceară. La orice mişcare tresărea, temîndu-se că nu va putea intra în restaurant.

— Ce-ar fi să lăsăm mîncarea şi să prindem trenul ? propuse unul dintre noi.

— Tacă-ţi fleanca, îl repezi Hasan Hüseyin. Sînt lihnit de foame. Cît am aşteptat eu ceasul ăsta ! O să mergem cu celălalt tren, ori, dacă vreţi, nu mai mergem de loc...

Am intrat în restaurant, eu ţinîndu-l pe Hasan Hüseyin de un braţ, Gazi de celălalt. Ne-am instalat la o masă, mai la margine. Nici n-am apucat să ne aşezăm că Hasan Hüseyin şi strigă :

— Hei, prietene ! Unde e lista aceea ? Dă odată lista, bre Gazi !

— Ssst ! îl linişti Gazi. Lumea priveşte la noi. Să nu ne facem de ruşine. Uite, pînă chiar şi chelnerii ne privesc...

Hasan Hüseyin îşi ieşi din fire :

— Să ne privească. Să ne privească şi Allah, dacă vrea... Hei, garçon !

— Aoleuuu ! strigă Yorghi de la distanţă.

Se porniră hohotele de rîs. Chelnerul s-a apropiat rîzînd.

— Cotlet, comandă Hasan Hüseyin. Dar aşa... pe cinste !

Gazi luă chebap, iar eu cerui iahnie de fasole albă şi pilaf.

Cînd apărură bucatele, Hasan Hüseyin a dat de-o parte furculiţa şi cuţitul.

— Lasă acum eticheta, prietene ! îşi zise el.

Cotletele erau făcute din carne macră. Din două înghiţituri l-a dat gata pe primul, apoi, pe cel de al doilea.

— Tii, că puţin a fost...

Apoi îl strigă pe chelner :

— Psst ! Prietene, du astea de-aici şi mai adu-mi un cotlet. Şi vezi, să fie mai gras...

Ce s-o mai lungim. După cea de a cincea porţie de cotlet, mai înfulecă două de vinete umplute, două de pilaf, două de fasole, chebap şi nu mai ştiu ce, iar apoi a venit rîndul compotului.

Fiecare era ocupat cu ale lui. Lui Hüseyin i se aduceau compoturile de caise unul după altul. Eu şi Gazi ne vedeam de mîncare. Cu mulţumirea pe care o încerci cînd eşti sătul, îi priveam, la întîmplare, pe cei aflaţi în restaurant. Hasan Hüseyin avea un aer speriat şi vinovat. Gazi se ridică, ieşi şi, după ce-şi spălă gura şi mîinile, se întoarse. Tocmai cînd dau să mă ridic şi eu, conducătorul clubului advers, care pusese la cale banchetul, ni se adresă :

— Prieteni, am uitat să vă spun din capul locului. Banchetul este doar pentru cei unsprezece fotbalişti şi doi conducători. Cu alte cuvinte...

Lui Hasan Hüseyin i-a căzut lingura din mînă şi s-a făcut alb ca varul. Pe Gazi şi pe mine ne-a umflat rîsul.

— Ai văzut ce nenorocire? se văită Hasan Hüseyin, care arăta ca un cadavru. Ce-am să mă fac acum?

Sta gata să-l podidească plînsul.

— Scoate ce-ai mîncat, îl sfătui Gazi.

— Lasă-ncolo gluma. Ai găsit şi timpul pentru aşa ceva! Nu-i aşa că n-o să plecaţi lăsîndu-mă aici? N-am nici o para chioară. Unde să găsesc, de la cine să iau? Bre Gazi, ia cheamă-l pe Yorghi!

Gazi se prăpădea de rîs.

— Ce zici de el, îi arde de rîs, de rîs...

Se întoarse către mine:

— Încearcă tu pe lîngă ceilalţi, bine? Altfel mă fac de ocară... Ooof, se vede treaba că şi chelnerul a priceput cum stau lucrurile. Uite, m-a arătat celui de lîngă el. Rîd. Mai bine nu puneam nimic în gură!

Cei care nu fuseseră invitaţi la banchet făceau nota de plată. Curînd urma să-i vină şi lui rîndul. Între timp, Gazi dispăruse.

— Crezi că a şters-o?

— Nu cred, l-am liniştit eu. Uite-l colo, stă de vorbă cu Yorghi.

Privi în direcţia lor.

— Mai şi rîde... Iar eu nu ştiu ce să mă fac...

I-a venit rîndul să achite nota de plată.

— Dumneavoastră, domnule? i s-a adresat chelnerul.

Hasan Hüseyin înghiţi în sec, apoi se ridică sprijinindu-se de marginea mesei. Era aşa de sfîrşit... Chelnerii începură să rîdă, privind jos. Cînd mă uit, compoturile lui de caise... Pe fruntea palidă a lui Hasan Hüseyin apăruseră broboane mari de sudoare.

— A băgat şi în buzunar, spuse unul dintre chelneri.

— Haide, domnule, socoteala! îi ceru celălalt. Să nu ne pierdem vremea!

Chiar atunci apăru şi Yorghi.

— Chelner, interveni el, dă-mi mie nota lui de plată!

Privirile i se pironiră asupra compotului de caise de pe jos.

— Asta ce mai e?

— S-a vărsat de la dumneavoastră, spuse chelnerul care ceruse socoteala.

Hasan Hüseyin, gîrbovit, cu haina mototolită, se îndreptă spre chiuvetă.

Yorghi privi nota de plată şi exclamă:

— Tii, dar a mîncat, nu glumă!

— Ca şi cum nu i-ar mai fi ajuns, se amestecă un chelner.

Mîna lui Gazi se ridică fulgerător:

— Ţine-ţi gura, netrebnicule! Cum îi arunci omului în faţă asemenea mojicii? Tu vezi-ţi de paralele pe care le ai de luat... Eu mănînc, eu plătesc!

Chelnerul plecă, Gazi izbucni în rîs.

În tren ne-am aşezat din nou alături.

— Mai bine muream ! se văită Hasan Hüseyin.

— De mîncat, ai mîncat... Dar ia spune, de ce ai băgat şi în buzunar ?

— Buzunarul drept îmi era rupt. Din grabă, am pus acolo... Voiam să-i duc şi micuţei mele surioare. „Să-mi aduci şi mie, nene", m-a rugat ea.

Trenul nostru prindea viteză, despicînd noaptea întunecoasă cu pufăitul lui cald, lăsînd în urmă stîlpii de telegraf.

XXV

Jucam meciuri... Pe sirop, pe cîte cinzeci de kuruşi...

În zăpuşeala de şaizeci de grade, sub soarele de august, alergam după mingea de fotbal. Ne prăjiserăm, eram numai pielea şi osul. Din zori şi pînă în noapte jucam reprize fără număr. Într-o bună zi Yorghi ne spuse :

— Ascultaţi băieţi, e grozav să joci fotbal la lumina lunii, ce ziceţi ?

Aşa era. Sub razele de argint ale lunii, maidanul era luminat ca ziua. De-atunci, reprizele pe care nu le puteam încheia la lumina zilei, le continuam noaptea. Ne deplasam şi în tîrguşoarele ori satele învecinate. În asemenea zile — de obicei era duminica — încă înainte de răsăritul soarelui, cu ochii cîrpiţi de somn, ne adunam la cafeneaua lui Ahmet Efendi. Căpitanul echipei noastre, Mehmet, un tînăr de douăzeci şi şase

de ani, puţintel la trup, cu mîinile murdare pînă la cot, pantalonii Charleston şi şapca ce puţea ca un leş, venea înaintea tuturor, dădea porunci în dreapta şi-n stînga. Pe Hasan Hüseyin îl trimitea să coasă anvelopa mingii de fotbal, pe Doç Ali să găsească soluţie de lipit, iar apoi, se trăgea de-o parte, aruncîndu-şi încă o dată privirile asupra componenţei echipei, pe care o tăinuia cu străşnicie ; într-un cuvînt, arăta din cale-afară de agitat.

Niciodată nu era totul pregătit. Cu toată grija noastră, întotdeauna se uita cîte ceva şi Mehmet, cel de douăzeci şi şase de ani, se enerva negreşit, striga, ţipa, dar pînă la urmă se urca, vrînd-nevrînd, în camion.

Paralele pentru maşină le agoniseam din banii de buzunar. Cei care aveau îi îndatorau şi pe cei cărora le lipseau, iar restul îl adăuga Yorghi, ori luam cu împrumut de la cafegiul Ahmet Efendi. Camionul se urnea în mijlocul marşurilor naţionale, aplauzelor şi veseliei. Aydin se pornea pe cîntat, iar apoi, Yorghi îşi începea giumbuşlucurile, care te făceau să te prăpădeşti de rîs. Dacă învingeam, întoarcerea era şi mai veselă. Să ne fi văzut la banchetul dat de clubul echipei gazdă ! De o parte a lui Yorghi se afla Parlak Saim, de cealaltă, ori Doç Ali, ori Kambur Recep, iar în faţa lor Hasan Hüseyin şi Gazi... În timp ce conducătorii noştri, ca şi cum se angajaseră într-o întrecere de discursuri, se ridicau unul după altul, noi, folosind prilejul, ne îndopam stomacurile.

Din cînd în cînd, Yorghi şoptea :

— Ţin-te bine, Hasan Hüseyin, că doar e de pomană, ţin-te bine !

Neputîndu-ne stăpîni hohotele, îi puneam în mare încurcătură pe oratori.

Într-o zi am trimis o propunere de meci într-unul din tîrguşoarele din împrejurimi. Întrucît şi înainte mergeam adesea să jucăm, era deajuns să le facem cunoscută venirea noastră printr-o simplă scrisoare. La fel am făcut şi de data aceasta. S-a întocmit scrisoarea şi a fost înmînată lui Kasafan Cemal, s-o ducă la poştă. Duminică dimineaţa, ca de obicei, cu ochii cîrpiţi de somn, ne-am adunat la cafeneaua lui Ahmet Efendi. Cel de douăzeci şi şase de ani a trimis oamenii încoace şi-ncolo, şi-a făcut socotelile cu privire la echipă, după care tot el le-a dat peste cap, ne-a împroşcat cu ocări din te miri ce. În cele din urmă ne-am urcat în camion şi acesta a pornit la drum, în mijlocul hohotelor vesele ale celor douăzeci de tineri.

Am ajuns în tîrguşor cu puţin înaintea prînzului. Atîta am urlat pe drum, că ne ghiorăiau maţele de foame. „De-am ajunge odată !"

— Pe cinstea mea, zise Yorghi, dacă n-am să golesc treizeci şi unu de blide.

— Dar eu, dar eu ? sări şi Hasan Hüseyin.

— Eu vreau compot de caise cu frişcă...

— Eu revâni[1]...

— Eu karniyarik[2]...

[1] Un fel de plăcintă dulce.
[2] Mîncare de vinete împănate.

— Pilaf de orez, cu fasole, oh, Allaaah...

Camionul nostru a intrat în orăşel, gîfîind obosit şi mirosind a benzină. Tîrguşorul, care amintea de un sat mai arătos, părea sub razele soarelui fără viaţă, neprimitor, pustiu chiar. Totuşi, la ferestrele caselor de cărămidă apăreau capete care ne priveau cu uimire. Am oprit dinaintea clubului. Dar, ce să vezi ?! Pe uşa mare de scîndură a acestuia atîrna un lacăt cît toate zilele.

— Ce-o mai fi şi asta ?

Mai întîi a sărit jos cel de douăzeci şi şase de ani, a cercetat lacătul vrînd parcă să spună : „Îţi arde de glumă ?"

Numai că lacătului nici prin gînd nu-i trecea să glumească. Ochii lui Yorghi, măriţi de nelinişte, te înfricoşau. Cel de douăzeci şi şase de ani se întoarse amărît :

— Şi-acum, ce facem ?

— ... ?

— Poate n-au primit scrisoarea noastră !

— Cum se poate ? E doar la doi paşi ! Unde s-a mai văzut aşa ceva ?!

Deodată ne-am amintit de Kasafan Cemal ; am căutat cu privirea statura lui zdravănă, ochii lui de culoarea oţelului, aşezaţi pe o faţă cît toate zilele. Am rămas uluiţi : Kasafan Cemal lipsea...

Ori, dimineaţa era cu noi.

Cîţiva ţînci s-au apropiat de camion şi priveau la noi. Li s-a dat de veste conducătorilor clubului ; aceştia au venit. Dar... nu primiseră scrisoarea. Şi-apoi, nici nu erau pregătiţi cum se cu-

vine pentru meci. Cei mai mulţi dintre jucători se găseau în nu ştiu care sat, la arie. Antrenorul s-ar fi aflat la Izmir... Dacă vrem, aşa, ca antrenament...

Lui Hasan Hüseyin îi bătea inima să se spargă. Ţinîndu-se de burtă, se aşeză la umbra clădirii clubului, îşi scoase ochiul de sticlă urduros şi îl şterse cu batista.

La rîndu-mi, am simţit deodată o foame straşnică. Niciodată n-am fost atît de neobrăzaţi încît să ne plîngem : „Sîntem flămînzi şi n-avem o para chioară !"

Neavînd altă ieşire, am primit, şi, către amiază, am făcut un antrenament. Şoferul îşi luase de la început banii, aşa că a plecat. Conducătorii clubului au plecat şi ei, au plecat cu toţii, de la mic la mare. Fiecare dintre noi se trăsese în cîte un colţ, unii căzuţi pe gînduri îşi prinseseră capul între mîini, iar alţii înjurau de mama focului.

— Ce ne facem ?

— Cine joacă fotbal pe stomacul gol ?

— Adică, de ce am primit ?!

— Bine, bine, dar după meci cu ce o să ne întoarcem ?!

— Asta aşa-i... Şoferul nu ne-ar fi dus dacă nu primea banii înainte...

Trecuse de amiază cu o oră jumătate.

— Băieţi, ne spuse Yorghi, eu am o sută treisprezece kuruşi. Să scoată fiecare cît are, să-i punem la un loc şi să ne astîmpărăm foamea.

— Nu, nu ! se împotrivi unul dintre băieţi. Să strîngem banii şi să închiriem un camion !

— N-avem destui bani pentru aşa ceva...

— Şi-atunci, ce facem ?

— Ce-o vrea Allah, asta o să facem, ce-o vrea Allah...

— Înainte de toate, gîtlejul, prieteni. Să ne umplem stomacurile...

— Bine zici. Îmi ghiorăie maţele de foame...

Pe lîngă cei o sută treisprezece kuruşi ai lui Yorghi s-au mai putut strînge doar optzeci şi doi. Hasan Hüseyin se duse şi luă pîine caldă, măsline şi nişte halva.

— Oooof, măi Hasan Hüseyin, îl mustră Yorghi, pîine proaspătă ţi-ai găsit şi tu să aduci ?! Uită-te la ăştia. Oho... Parcă ar fi lăcuste...

Ne-am năpustit cu toţii asupra pîinii şi cît ai clipi, n-a mai rămas nici urmă. Fiecare luase cîte o bucată de pîine, măsline, halva. În timp ce înfuleca din pîine, îndepărtîndu-şi ochii unul de celălalt, Yorghi ne sfătuia :

— În loc să muşcaţi o dată din pîine, sorbiţi două înghiţituri de apă, băieţi ; două înghiţituri de apă ţin locul unei guri de pîine !

— Ne-am umflat cu apă.

— Allah e milostiv, spuse Arap Hasan. Că doar n-o să ne secăm acum lacrimile de plîns !

— Ce să plîngem, vezi-ţi de treabă !

— Toată noaptea o să gonim...

— Mai încape vorbă ? Ba mai facem şi un meci, pe cinste !

— Dar cina ?

— Măi băieţi, strigă Yorghi deodată. Am să vă spun ceva. Să mergem la tipii ăştia, să le spunem că aşa şi pe dincolo, să le arătăm cum

stau lucrurile... Ori să ne dea să mîncăm, ori, de nu, să ne găsească un camion. Ei, ce ziceţi ?

— Să ne dea de mîncare, sări Hasan Hüseyin. De mîncare !

— Ia mai pune-ţi pofta-n cui, băiete ! îl repezi Gazi. Îi arde de mîncare dumnealui... Mai bine să ne dea un camion, să ne vedem de drum.

— Mai bine mîncare !

— Mai lasă odată mîncarea asta, ce naiba...

— Camion, camion...

— Ba nu, mîncare...

— Nu, nu, mai bine un camion...

— Mîncare, mîncare, mîncare...

Pînă la urmă am rămas la mîncare. O delegaţie, avîndu-l drept căpetenie pe Yorghi, s-a dus şi a făcut propunerea. Dar... „De n-ar fi fost plecat la Izmir antrenorul... Se ştie doar, cluburile de amatori..."

Am jucat meciul. Am marcat goluri cu nemiluita, am fost aplaudaţi, au strigat în cinstea noastră : „Uraaa !" Şi... cam atîta.

Apoi, la drum, pe drumurile prăfuite !

Cei care jucaseră fotbal erau într-o stare de plîns. Ieşind din tîrguşor, noi, fotbaliştii, unsprezece oameni, ne-am întins pe spate, pe pămîntul umed din pădurea de duzi, care foşneau suspinînd. Eram leoarcă de sudoare, ardeam. Hasan Hüseyin, Yorghi, Kambur Recep şi Vatür Salih, ne-au făcut masaj la picioare...

Un soare nemaipomenit, rotund ca o tipsie şi roşu ca para focului apunea la orizont. În jur adia o undă răcoroasă, care făcea să ne treacă

fiorii. Cu ghetele de fotbal legate de şireturi, aruncate pe umăr, desculţi, păşind prin praful fierbinte ca jeratecul din cuptor, am pornit-o la drum.

Fruntea ta, ce nu se pleacă, voinice,
E aidoma cerului, îmbrăţişat de nori.
Ferice de tine, voinice,
Munţii îţi sînt tovarăşi !

Pe umerii lui Yorghi, Aydin, care avea doisprezece ani, cînta, iar noi îi ţineam isonul, fredonînd. Cînd i-a venit rîndul cîntecului *Joacă, să ţi se aprindă surtucul,* vocile celor douăzeci de flăcăi, stinse din cauza foamei şi a oboselii, se înălţau ca o răzmeriţă, către luna ce tocmai răsărea.

Joacă, să ţi se aprindă surtucul !

Luna s-a înălţat cu repeziciune, s-a făcut mică şi s-a ascuns, cu strălucirea-i de argint, în adîncurile boltei. Coborîse noaptea... De o parte şi de cealaltă se întindeau tarlalele de grîu cosit ; în jurul nostru, noaptea răcoroasă, cu pălălăi arămii şi cu ţîrîitul gîzelor.

Înaintam. De-am fi putut merge fără contenire, la două ceasuri după namazul de dimineaţă am fi ajuns acasă. Mergeam, văicărindu-ne, din vreme în vreme, de durerea pe care o simţeam în picioare, iar căscatul, semn al toropelii care ne cuprindea tot mai abitir, se făcea auzit la fiecare pas.

Ajungînd la o perdea de stejari, Yorghi se uită la ceasul său cu cadran fosforescent şi ne spuse :

— Este unsprezece şi un sfert.

De-acum nu ne mai ascultau nici picioarele, nici pleoapele. Am pătruns în perdeaua de stejari pitici şi ne-am lăsat pradă somnului. Cînd ne-am trezit, soarele răsărea, rotund şi arămiu, aidoma unui disc.

Apoi ?

Apoi, adunînd boabe de grîu de pe locurile unde se treierase, ne-am astîmpărat foamea. Yorghi şi-a vîndut ceasul fosforescent şi astfel ne-am putut umple stomacurile la o cantină a unor constructori, întîlnită în drumul nostru. Păream nişte găini opărite. Taman pe la ora prînzului ne-am învrednicit să ajungem acasă.

Desigur, Yorghi a mîncat o papară straşnică de la unchiul său, în timp ce bunica mi-a cerut cu asprime socoteală.

A doua zi, Kasafan Cemal, cu pieptu-i uriaş, a mărturisit :

— Ce era să fac ? Mă topeam de căldură. N-am putut rezista !

Nu dusese scrisoarea la poştă, iar cu banii de timbre, băuse ayran.[1]

Ah, înfometare !

Te-am simţit în stomacul meu, în măduva oaselor, în sîngele meu.

Şi tu, neam omenesc, îndurătorul şi mărinimosul meu neam omenesc, vei afla vreodată îndestularea ?

[1] Băutură răcoritoare, preparată din lapte bătut şi apă.

Ani de pribegie

Orhan Kemal: ÂVARE YILLAR
VARLIK YAYINEVI
Ankara Caddesi, Istanbul, 1964

I

După ce Yorghi, însurîndu-se cu fata unchiului său, şi-a închis dugheana de negustor de tărîţe, clubul de fotbal din cartier s-a destrămat. Împreună cu Gazi, şi, bine-nţeles cu Hasan Hüseyin, am trecut la alt club.

Eu executam foarte bine loviturile de pedeapsă, în timp ce loviturile cu capul ale lui Gazi n-aveau pereche. În afară de fotbal şi problemele lui, toate celelalte parcă nici n-ar fi existat. Numai Hasan Hüseyin, în ciuda hainei sale lungi, cu mînecile roase, nădăjduind că într-o bună zi, cînd va fi contabil, va putea mînca cotlete pe săturate, n-a rupt-o de tot cu şcoala.

Prinseserăm slăbiciune pentru cafeneaua Cretanului.

Aşezată la umbra unor arbori groşi şi cu frunzişul des, cafeneaua aducea cu o cutie mare de chibrituri, cu numeroase ferestre. Se afla cu mult în afara oraşului. Mai cu seamă cînd vremea era frumoasă, unii domni, sătui de zgomotul de motoare al oraşului, îşi aşezau scaunele sub arbori şi se cufundau în meditaţie.

Cafegiul, un cretan mult mai vîrstnic decît noi, dar mereu pus pe glume, vorbea o turcească stîlcită şi vindea haşiş unor trîndavi.

În fiecare dimineaţă plecam de acasă, chipurile la şcoală. Cu cărţile la subsuoară, cu chipiul cu tresă galbenă de elev pe cap, fuga la cafeneaua Cretanului. La răscruce îi aşteptam pe Gazi şi Hasan Hüseyin. Dacă ei veneau mai devreme, mă întrebau de ce am zăbovit, mă bruftuluiau, iar apoi, rîzînd şi sporovăind, aruncînd cu pietre după cîini ori privind, plini de uimire, la taxiurile strălucitoare care alunecau în goană pe asfalt, ajungeam la cafeneaua Cretanului. Nu rareori, cafegiul mai sforăia încă în patul său. Atunci, intram cu băgare de seamă, pentru a nu-l trezi, aţîţam focul, dădeam ceaiul în clocot, aduceam de la băcănia alăturată nuci curăţate şi pîine caldă.

— Yassu ![1] Yassu, prieteni ! ne întîmpina cafegiul, care, cînd se scula găsea totul gata.

Uneori aducea nişte veşti uluitoare. De pildă :

— Tocmai mă pregăteam de culcare, spunea el. Numai ce vine un otomofil. Coborît patru-cinci femei şi bărbat. Ei intrat. Apoi, otomofil plecat, ele rămas acolo la ei.

Pe noi ne cuprindea neliniştea. Dacă sînt peţitori ? Dacă moşneagul se-nvoieşte ?

Ne erau dragi fetele din casa cu olane roşii, aflată în mijlocul lanului de grîu de peste drum. Erau trei, cea mare fiind fata cafegiului. Cea mijlocie era iubita mea, mezina — a lui Gazi. Hasan Hüseyin n-avea iubită. Fiindcă Hasan

[1] Cuvînt de salut, în limba greacă, corespondentul românescului „sănătate".

Hüseyin nu mînca murt[1] de pe crengile de jos. Fata pe care o va lua el, trebuia să fie ori foarte bogată, ori dintr-o familie cunoscută, renumită. Dar, deşi nu mînca murt de pe crengile de jos şi nu-şi putea găsi, fie măcar şi vremelnic, o iubită, Hasan Hüseyin, de dragul nostru, o ştergea de la şcoală, iar atunci cînd ne încăieram, şi-l snopeam în bătaie pînă leşinau pe cei care se legau de noi, el împărţea cei mai mulţi pumni.

În nenumărate nopţi friguroase, a trebuit să ne aşteptăm iubitele sub un bătrîn platan. Binenţeles, el nu lipsea de lîngă noi. Şi nici măcar o dată nu l-am auzit spunîndu-ne : „Mie ce-mi pasă ? Ce, m-am tocmit slugă la părinţii voştri ? Ce folos am eu din toate acestea ?"

Şi, în timp ce noi, sub vreun copac, învăluiţi în negura umedă, ne gîndeam doar la dragoste, trăiam doar pentru dragoste, el umbla cu paşi măsuraţi încoace şi-ncolo, printre portocalii aflaţi la vreo douăzeci de metri de noi, trăgea din ţigară, îşi scotea ochiul de sticlă urduros şi, ştergîndu-l cu batista, îl punea la loc. Din cînd în cînd tuşea înăbuşit.

— Ce băiat răbdător, observă într-o zi iubita mea.

— Fiindcă aşteaptă ?

— Şi fiindcă aşteaptă, dar şi pentru că... Nu-şi poate găsi o iubită.

De sub bătrînul platan, cu chibritul, transmiteam fetelor semnalul convenit şi aşteptam cu

[1] Fructe asemănătoare cu dudele.

înfrigurare răspunsul pe care ele, din tindă, ni-l trimiteau cu ajutorul unei feştile. Uneori, trebuia să aşteptăm vreme îndelungată. Vîntul aspru se frîngea în crengile uscate ale copacilor. Era o noapte umedă, cerul bubuia şi fulgere strălucitoare îl brăzdau tot mai des. Apoi, ele apăreau din negură, aidoma unor sfioase umbre albe. Iubita mea îmi prindea înfrigurată mîna în mîinile ei îngheţate şi-mi spunea, ducînd-o la inimă :

— Uite-o cum bate ! Dacă în patruzeci de zile am să mor, tu vei purta vina !

— Măcar de s-ar şti cît preţuim, adăuga, şoptit, cealaltă.

Pe tatăl lor, cu mare greutate, abia îl făcuseră să se culce, iar pe mama o minţiseră, spunîndu-i că se duc la vecin. Dar, tocmai cînd coborau scara, au dat peste o pisică neagră. Au ţipat înfricoşător. Puţin a lipsit ca moşneagul să sară din pat şi toate planurile să fie date peste cap...

Şi în timp ce noi, prinzîndu-ne iubitele de mînă, călcînd peste pămîntul jilav, ne pierdeam fiecare în altă direcţie, Hasan Hüseyin, aprinzîndu-şi o nouă ţigară, rămînea să tuşească înăbuşit.

Într-o zi am legat încă o prietenie. Noul nostru tovarăş, Necip, o ordonanţă, de fel din Istanbul, cu sprîncenele negre şi ochii la fel, cu faţa albă, uscată, ne făcea să ne prăpădim de rîs iar la table ne bătea pe toţi măr. Curînd, avea să meargă în permisie. Ne vorbea despre Istanbul lăudîndu-l într-atîta, încît imaginea Istanbulului copilăriei, atît cît mi-a rămas în memorie, prindea viaţă în toată măreţia ei, în timp ce meleagurile mele îşi pierdeau de îndată strălucirea.

— Aici, spunea el, oriunde te-ntorci, cîmp deschis ! Veniţi şi vedeţi Istanbulul ! Era unul, Ali, care muncea la tutun... De fel din Sinop. La început, nu ştia să joace fotbal nici măcar cît voi. Iar acum, flăcăul este inter stînga la clubul Fenerbahçe !

Într-o zi, Gazi îmi spuse :

— Ce zici, băiete, o luăm din loc ?

— Dar iubitele noastre ?

— Lasă asta ! La Istanbul găseşti iubite cîte vrei...

— Dar şcoala mea ?

— Praz ai spus ?

— Nu, sparanghel...

Gazi se scărpină la ceafă.

— De ce te scarpini ?

— Vorbeşti, de parcă pînă acum ai fi tot mers la şcoală...

— Bine, bine, dar banii de drum ?

— Banii de drum ! Aici cam ai dreptate... Să zicem că de la Mersin ne-nvîrtim de cîte un bilet de vapor...

— Pe drum ce mîncăm ? Cînd om coborî la Istanbul, unde o să tragem, unde-o să dormim ? Cu ce ne astîmpărăm foamea ?

— Aşteaptă puţin, spuse Gazi. Să-i căutăm pe Reşat şi Ahmet. Să ne-nveţe meseria de ţesători. Muncim, cîştigăm parale, economisim şi apoi...

— Apoi o luăm din loc. Că doar ţesători se caută şi la Istanbul. Iar dacă n-o să meargă...

— Dacă n-o să meargă, om face şi noi ce s-o găsi.

— Sigur, om face. Numai că de-ar fi Hasan Hüseyin, nu s-ar lua după tine...

— Mai lasă-l încolo pe Hasan Hüseyin. Şi-apoi, ştii ce ne-a spus Necip. Ali din Sinop, cel care muncea la tutun... Ei ! Te pomeneşti că şi în noi se ascunde vreo piatră preţioasă.

— Se poate, se poate... Dacă ajungem pe mîna unor antrenori pricepuţi... Dar lui Hasan Hüseyin să nu-i suflăm o vorbă. Mai ştii ? Într-o bună zi, Fenerbahçe, echipa naţională... Nu ?

— De ce nu ? S-ar putea ca totul să meargă strună...

De acum nu mai vorbeam decît despre Istanbul.

Am hotărît să ne angajăm la fabrică.

Le-am dezvăluit şi iubitelor noastre hotărîrea de a pleca la Istanbul. Atîtea le-am îndrugat, încît, deşi mai mici cu vreo trei-patru ani decît noi, au devenit tot atît de înflăcărate. Au propus să mergem împreună. Am fi plecat cu toţii, am fi muncit, am fi strîns bani, duminica am fi mers la cinematograf. Am fi avut copii, pe care i-am fi crescut cum se cuvine, i-am fi învăţat carte, i-am fi făcut oameni. Desigur, odată şi-odată, ar fi venit şi bătrîneţea... Pînă la moarte împreună, în aceeaşi casă, unul lîngă celălalt...

— O, ce frumos, ce frumos, ce frumos ! a bătut din palme iubita lui Gazi.

— Ce mai aşteptăm ? Să plecăm îndată, propuse iubita mea.

Aşadar, treaba era ca şi făcută. Aveam cele trei potcoave... Ne mai lipseau doar a patra şi calul...

A doua zi, i-am căutat pe ţesătorii Reşat şi Ahmet. Reşat şi Ahmet erau doi fraţi, albi ca hîrtia, pe care îi cunoşteam de la dugheana lui Yorghi, negustorul de tărîţe. Şi ei, ca şi noi, sufereau de boala fotbalului. Lucrau la ţesătorie. Veneau cu ochii cîrpiţi de somn, plini de scame, şi se încingeau la joc. S-au mirat tare văzîndu-ne la poarta fabricii.

— Cum ? Ţesătoria ? nu-şi putu ascunde uimirea Ahmet, aflînd că vrem să deprindem această îndeletnicire.

— Vezi bine, i-am răspuns.

— Care va să zică, veţi învăţa ţesătoria ?

— Şi ce-i de mirare în asta ? Ce, numai voi aveţi dreptul să fiţi ţesători ?

Cei doi fraţi se porniră pe rîs.

— Ştii, se adresă Reşat fratelui mai mare, ei cred că meseria de ţesător e ca jocul cu mingea.

— Ei, ia să vă văd mîinile ! ne ceru Ahmet.

I le-am arătat.

— Ah, puişorilor... Cu aceste mîini catifelate... Priviţi-le pe ale mele.

Mîinile lui erau aspre, bătătorite.

— Ne e ruşine să mai mîncăm pîinea părintească, zise Gazi. Mai bine spuneţi, ne-nvăţaţi meseria de ţesător, ori nu ?

— De-nvăţat, vă-nvăţăm noi, răspunse Ahmet, numai că...

— Ce mai e ?

— Nu veţi putea rezista nici măcar o săptămînă !

Făgăduindu-ne că vor sta de vorbă cu maistrul ţesător, ne-au expediat spre celălalt capăt al cartierului muncitoresc.

La puţin timp, aflînd despre toate acestea, Hasan Hüseyin s-a supărat foc.

— Tu, îmi spuse el luîndu-mă de-o parte, nu te potrivi lui. Asemenea lucruri nu sînt pentru tine.

— De ce nu ?

— Fiindcă tatăl tău...

Gazi, ca şi cum nici n-ar fi auzit insulta ce-i fusese adresată, cu mîinile înfundate în buzunarele din faţă ale pantalonilor săi largi, cu ţigara în gură, lovea pietrele cu piciorul...

II

A doua zi, dis-de-dimineaţă, încă înainte de răsăritul soarelui, cu haina pe umeri şi ţigara în gură, m-am strecurat tiptil afară din casă. Scăpărînd chibritul, ca şi cînd aş fi fost de cînd lumea ţesător, mi-am aprins ţigara aidoma unui vechi ţesător şi, tot ca un ţesător, am slobozit fumul ţigării către înaltul cerului.

Gazi mă aştepta în poartă. Avea, ca şi mine, haina pe umeri.

— Ei, ce mai e nou ? l-am iscodit eu.

— Totul e-n ordine !

Tatăl lui, în acest timp, stătea la fereastră şi ne privea.

— Eh, spuse Gazi, ai văzut ? Asta e pedeapsa pentru cei care nu se ţin de carte, pentru a deveni oameni !

Pe cînd dădeam colţul, Gazi, după ce trînti o înjurătură la adresa celor care, învăţînd carte, au devenit oameni, îmi ceru :

— Scoate o ţigară !

Apoi, cu poftă de lucru şi speranţa în suflet, am dat într-un bulevard unde domnea o mare animaţie, adevărat furnicar. Mulţimea gălăgioasă a muncitorilor — femei, bărbaţi, copii — călca apăsat pe trotuar. Ne-am amestecat între ei.

Cînd am intrat în ţesătoria stăpînită de ţăcănitul războaielor, m-a prins ameţeala, de parcă fiecare lucru se pornise într-un galop drăcesc. Totul era o continuă trepidaţie prăfuită, un vacarm. În aerul încărcat cu miros de apretură, zburau scame de bumbac. Prinzîndu-mă de braţ, Ahmet mă trase mai la o parte, rîzînd. Mi se părea că muncitorii, lîngă războaiele lor, mă priveau cu curiozitate şi că asemenea lui Reşat şi Ahmet, îşi băteau joc de mine. Aşa se petrecuseră lucrurile şi în Matbaatül-Haceriyye, culegătoria din Beirut...

Ahmet, care avea în grijă două războaie, şedea lîngă mine. Rîdea tot timpul, ca şi cum nu-şi putea crede ochilor. Din cînd în cînd, aduna cu o mînă deprinsă firele rupte, le înnoda cu multă pricepere, iar apoi mă cerceta din nou cu privirea.

— Ei, ce te uiţi aşa ? l-am întrebat eu.

— Aşa...

— Hai spune, de ce mă priveşti ?

— Mă gîndesc şi eu la cele ce se petrec...

— De ce ? Ce-ţi veni aşa, deodată ?

— Tu ce crezi ? Feciorul unui om ca taică-tu, să fie la dispoziția unuia ca mine... E ceva care nu mi-a trecut prin minte nici în vremurile noastre cele mai bune !

— Eu, fiule, am făcut-o pînă chiar și pe chelnerul... Ba încă și cu mare plăcere, așa, mai mult în joacă... Lasă prostiile astea... Și tu și eu, toți sîntem supușii lui Allah... Că doar eu n-oi fi puiul mamei.

Dar el clătina din cap ; nu se putea cu nici un chip dumiri cum vine treaba asta.

— Asta e suveica, îmi spuse el deodată.

Și îmi arătă o bucată de lemn lustruită, de culoare galbenă, ascuțită la un capăt și care aducea cu o torpilă micuță.

— Suveica aceasta s-a golit. O desfaci în felul acesta, îi scoți țeava, o înlocuiești cu una plină, o închizi la loc și o arunci din nou, cam așa...

— ... ?

— Asta se cheamă călușei...

— ... ?

— Asta — ițe... Astea — vatale...

— ... ?

Mirosul de apretură, scamele de bumbac, țăcănitul, Istanbulul și toate celelalte mi s-au șters din minte. Cînd m-a auzit tușind îndelung, Ahmet mi-a spus :

— Vezi, cam așa arată lumea fabricii ! Eu și fratele meu, de atîta amar de vreme înghițim aceste scame. Plămînii noștri sînt acum prinși ca într-o pînză de păianjen....

Apoi, am ieșit la closet, ne-am aprins țigările. Urechile îmi vuiau. Pe peretele coridorului, unde

se afla closetul, sta scris cu cretă : „Camera lorzilor", „Dinamo Salih", „Nu zău !", „Bekir-bosniacul" și o mulțime de alte asemenea lucruri. Closetele se înșiruiau de-a lungul coridorului.

— De ce sînt ușile closetelor retezate așa, de la mijloc ? l-am iscodit eu pe Ahmet.

— Ca să nu se piardă vremea înăuntru ; pentru ca paznicul de la closete să poată controla fără prea multă bătaie de cap, mă lămuri el.

— Dar ce, se pierde vremea în closet ?

— Gîndește-te și tu... Să-ți faci de lucru în closet este oricum mai bine decît să înghiți scame în țesătorie... Și-apoi, cîte nu-i trece omului prin minte aici ! De pildă eu, cum mă așez în closet, capul îmi e cuprins de tot felul de gînduri, îmi închipui că m-am izbăvit de toate necazurile de pe lumea asta, că am zburat și m-am tot dus... Închid ochii și... Oooooh !

Paznicul de la closete suflă fără contenire într-un fluier, trimițîndu-i la treabă pe cei care își fac de lucru. Aruncînd chiștoacele în apa murdară care se scurgea susurînd în pisoare, ne-am întors în țesătorie.

În ziua aceea abia am dus-o pînă la terminarea lucrului. Gazi arăta ca și mine, istovit și plin de scame.

— Ei, cum e ? l-am întrebat.

— Nu-mi place...

— Privește la cea din mijloc ! îi atrăsei eu deodată atenția, arătînd spre mulțimea de muncitoare care mergeau înaintea noastră. Ce zici ?

Se uită chiorîș.

— Ei, ce-i cu ea ? Ce te boldeşti aşa ?
— Pesemne din cauza oboselii... Nu mai ştiu pe ce lume mă aflu, m-a prins...
Bunica mă aştepta în poartă.
— De unde, mă luă ea din scurt, de unde vii ?
— De la şcoală... am avut meci de volei...
— Ce tot îndrugi acolo ? De multă vreme n-ai mai dat pe la şcoală. Credeai că nu aflu ? Spune drept, de unde vii ? Ce e atunci cu scamele, cu bumbacul de pe tine ?
— De la şcoală, ţi-am spus odată...
În sfîrşit, i-am retezat-o :
— Vin de la lucru, de la fabrică.
— De unde vii, de unde ?!
— De la fabrică...
— Ce fel de fabrică ?
— O fabrică ca toate celelalte... Sînt ţesător...
Se plecă şi mă ţintui cu privirea.
— Spui adevărat ?
— Adevărat...
— Muncitor, care va să zică !...
— Da, muncitor !
Şi unde nu s-a pornit pe bocit !
Mi-am scos hainele, mi-am săpunit bine mîinile şi faţa. Ea rămăsese pironită în tinda întunecată. M-am întins pe pat. După puţin, a venit lîngă mine :
— Ai spus-o într-adins, nu-i aşa ?
Nu i-am răspuns.
— Desigur, continuă ea, desigur, într-adins... Băiatul meu are un suflet ales, nu coboară el la asemenea lucruri... Cînd erai mic, mătuşile tale te întrebau ce vrei să fii cînd te vei face mare, iar

tu spuneai : „Voi fi cel mai de seamă doctor din Turcia !" Băiatul meu... asemenea lucruri... cu nici un chip...
Parcă-i vedeam pe Ahmet — cu rîsul lui sănătos — şi pe Reşat — care cu păru-i galben ca paiul semăna mai curînd cu o fată — cum mă priveau. Mi-am reţinut cu mare greutate o înjurătură zdravănă, iar bunica se îndepărtă, îngînînd o rugăciune.

III

În zilele următoare, cînd, cu haina pe umeri şi cu ţigara în gură, ieşeam din casă şi luam drumul fabricii, trebuia să mă războiesc cu bunica. Deprinsesem destul de bine treburile din fabrică. Uneori, Ahmet pleca, părăsind războaiele de ţesut. Iar eu izbuteam să înnod cu aceeaşi îndemînare ca şi el, firele rupte, să trag urzeala, să tai pînza, să potrivesc o nouă bătaie. Gazi nu se lăsa nici el mai prejos... Numai în pauză mai puteam sta de vorbă despre iubitele noastre.
Într-una din zile, Ahmet ne spuse :
— De-acum, stagiul s-a încheiat. Am să-i dau de veste meşterului, poate vă pune la-ncercare ; să fiţi gata !
I-a dat de veste meşterului. Acesta, un arab deşirat, uscăţiv, cu ochii bolnavi de trahomă, un viclean şi jumătate, mi-a cerut să opresc maşina. Prinzînd căluşeii, am oprit-o. A rupt patru-cinci fire şi mi-a cerut să le prind la loc. Le-am înnodat cu pricepere. Şi în timp ce pregăteam bătaia,

după ce tăiasem pînza care se adunase, meșterul mi-a spus :

— E în ordine ! Îți voi încredința primul război care se va elibera !

Gazi a trecut și el cu bine examenul. Dar, cînd se va elibera, oare, vreun război ? Cînd vom putea intra și noi în stăpînirea unuia dintre ele ? Cînd vom începe să cîștigăm, să încropim ceva parale ?

Toate războaiele erau ocupate. Pe lîngă fiecare dintre muncitorii pricepuți erau alții, care lucrau fără bani. Cei mai mulți dintre aceștia, ca și noi, deprinzînd destul de repede munca, au trecut examenele cu strălucire ; meșterul le spusese și lor : „E-n ordine ! Vă voi încredința primul război care se va elibera !"

Toate acestea, cu alte cuvinte faptul că noi eram cadre de rezervă, le-am aflat mult mai tîrziu. Patronii fabricii ne țineau ca pe un atu împotriva muncitorilor mai vechi. Într-una din zile am înțeles acest lucru, printr-un exemplu viu, și tot de-atunci am putut intra în stăpînirea unui război.

Cele ce urmează s-au petrecut la războiul aflat la doi pași de mine.

De la războiul lui Kürt Dursun a sărit suveica. Arnavut Nuri s-a prăbușit ca fulgerat. Am dat fuga. Gura i se deschidea și i se închidea într-una. Suveica îl lovise în tîmplă. Vestea a ajuns pînă la șeful țesătoriei. Acesta a venit, l-a examinat pe rănit și a plecat cuprins de îngrijorare. Puțin după aceea și-au făcut apariția, foarte agitați, mecanicul șef al fabricii, unul bondoc și

rotofei, administratorul, care aducea cu un pehlivan, directorul general, cu nasul lui mic, și patronul fabricii, care mergea șontîcăind, cu pași mari, cu burdihanul lui cît toate zilele sprijinit pe niște picioare firave. Au început să împartă porunci aspre, fiecare spunea ce-i trecea prin minte... Între timp, meșterul nostru s-a dus și a coborît șalterul. Țesătoria s-a oprit.

Fața lui Kürt Dursun, din al cărui război sărise suveica, era albă ca varul. Patronul fabricii zbiera cît îl ținea gura, înjurînd de mama focului. Deodată a ridicat brațul ca și cum voia să lovească. Kürt Dursun i-a prins brațul și l-a îmbrîncit. S-a iscat o învălmășeală de nedescris. Se năpustiseră unul asupra celuilalt. Fluierături, țignale, sfîrșitul lumii, nu alta. Și deodată, văd ghetele lui Dursun care se loveau. El se zbătea, purtat pe brațe de mulțimea care se scurgea ca un torent spre ușă.

Lîngă mine, Ahmet trînti în gura mare o înjurătură. Apoi, mă prinse de braț :

— Mișcă-te, haide să fumăm o țigară !

Ne-am dus la closet.

— Bine, îl întrebai eu, ce se va întîmpla ?

Ahmet scutură nervos scrumul țigării. Gîndurile parcă-i rătăceau cine știe pe unde.

— Ce se va-ntîmpla ? repetă el întrebarea mea. A sărit suveica, ai văzut doar. L-a izbit în tîmplă pe sărmanul băiat. Dacă dă ortul popii, pentru a scăpa de despăgubiri, vor să arunce vina în spinarea bietului Dursun. De fapt...

Slobozi printre dinți un scuipat pe betonul closetului.

12 — 1266

— De vină e atît războiul, cît şi meşterul nostru ţesător...

— Cum aşa ?

— Kola e rudă cu meşterii de la suveici. Urzeala este toată numai noduri. Şi cînd suveica se mişcă, cum întîlneşte un nod, gata, a sărit. Dar el, deşi nu ia în seamă...

— Crezi că Arnavut Nuri o să moară ?

— S-ar putea să moară...

— Va să zică, s-ar putea să moară ?

— Odată, tot aşa, a sărit suveica... Aveam un tovarăş bun, Lâz Haydar, mai bun chiar decît voi ; un băiat de zahăr şi pe deasupra, om de nădejde. Îi cereai, de pildă, Haydar, prietene, fă aşa şi pe dincolo. N-aştepta să-i spui de două ori ; se arunca şi-n foc. A sărit suveica, chiar în urechea lui. I-a făcut-o praf. Sîngele îi curgea şiroi. A murit pe loc, sărmanul... Nici cînd s-au sfîrşit mama şi tata n-am bocit atîta ca la moartea lui Haydar. De ce ? Era prieten, dar nu aşa cum crezi tu ; prieten la cataramă !

— Şi zici că a murit ?

— Pe loc. Ce moarte ! Cît ai clipi din ochi...

— Arnavut Nuri e-nsurat ?

— Are şi patru plozi... Noroc că nevastă-sa este o femeie şi jumătate. A luat-o de aici, de la filatura de bumbac. De fel, este din Creta, ba încă e neam de osmanlîu sadea.

— Dacă moare, copiii vor căpăta, oricum, despăgubiri.

— Asta e legat de cele ce vom declara noi. N-ai văzut ? Au pus totul în spinarea bietului Dursun... De ce ? Fiindcă vor s-o aducă din

condei ca şi cum ar fi vorba despre o neatenţie ; desigur, pricina morţii...

— Oalele se vor sparge în capul lui Dursun ?

— Vezi bine...

Ne-am întors în ţesătorie. Patronul fabricii, meşterul nostru, administratorul, mecanicul şef şi toţi ceilalţi se aflau tot acolo. Îi adunaseră pe muncitori. Era o adevărată învălmăşeală. Ne-am amestecat printre ei. Nu se-nţelegea prea bine ce spuneau, din pricina larmei. Deodată, unul dintre ţesătorii noştri, unul cu ochelari fumurii, îşi făcu loc printre oameni. Din felul lui de a vorbi, se vedea că este foarte stăpîn pe sine. În spatele lui se iscă o înghesuială şi se auzi un strigăt : „Nu noi !". Cît ai clipi, strigătele : „Nu noi ! Nu noi ! Nu noi !" au cuprins ţesătoria ; a început învălmăşeala, agitaţia, şi Ahmet a sărit de la locul său. În aer zburau suveicile, ocările... Printre maşini s-a dezlănţuit un adevărat tărăboi. O suveică cît toate zilele a trecut pe deasupra capului meu, o altă suveică a făcut ţăndări becul din tavan ; nişte ochelari fumurii au zburat în aer...

Toate acestea au durat o bună bucată de vreme. Deodată, în uşa ţesătoriei se iviră poliţiştii... Erau şapte, opt, nouă, ori poate chiar mai mulţi. Răsunau ţignalele, în războaie ţesăturile erau făcute ferfeniţă. Apoi, s-a aşternut liniştea.

Poliţiştii îi luau cu ei pe ţesătorii care sîngerau, cu arcadele sparte, cu buzele rupte şi cu hainele numai zdrenţe. Chiar şi Ahmet al nostru tremura, cu arcada stîngă spartă, cu ochiul acoperit în întregime de un sînge vîscos. Apoi

a sărit din nou de la locul său. S-a apropiat de comisar, i-a vorbit cu aprindere, după care a venit către mine :

— Ai grijă de maşini, mi-a cerut el. Mă întorc îndată...

— Unde te duci ?

— I-au luat pe tovarăşii noştri. Nu se poate să-i lăsăm singuri. Şi-apoi, depun mărturie şi mă întorc.

Aruncîndu-şi pe umeri haina ce sta agăţată de războiul de ţesut, a ieşit.

În pauză, Gazi mă întrebă :

— Ei, cum e ? Crezi c-o să iasă prost ?

— Nu ştiu, zău !

— Dar povestea cu suveica ?

— Ahmet spune că aici poţi să dai oricînd ortul popii... Moartea, zice el, se petrece cît ai clipi din ochi.

— Am crezut c-o să iasă mare tărăboi... Că tare mai sînt iuţi la mînie oamenii din fabrica aceasta. Fie vorba între noi, am tras o sperietură... Dacă într-o bună zi ne pomenim şi noi cu o suveică ?

— Adică ce vrei să spui ? Vorbeşte deschis !...

— Dacă într-o zi, spun, ne trezim şi noi cu o suveică... Ai ţigări ?

— Am... Dar, ce zici că se va întîmpla dacă într-o bună zi ne trezim şi noi cu o suveică ?

— O să fie aia a mă-ti ! Dă-mi chibriturile... Auzi, ce-ar putea să fie dacă te pomeneşti cu o suveică în tîmplă ! O să dai ortul popii, ce-o să fie ?

— Dragul meu, dacă domnul Gazi ar da ortul popii, n-ar fi nici o nenorocire ! ?

— Cine spune că nu ? Mai poate avea lumea asta vreun gust fără Gazi ?

Pe drum l-am întîlnit pe conducătorul clubului nostru... Venea cu bicicleta lui cu ghidonul strîmb. Ne-a văzut şi s-a oprit. Ne-a întrebat cu asprime de ce nu continuăm antrenamentele. I-am spus. Ne-a dojenit. Treabă e asta ? Auzi, să te apuci de ţesătorie !

— Se apropie meciurile de campionat. Trebuie neapărat să veniţi la antrenamente. Aţi înţeles ?

Am schimbat o privire cu Gazi.

— Ce vă zgîiţi aşa unul la celălalt ? continuă el. Bine, rău, găsim noi la club ceva pentru voi. E clar ? Cu tot sufletul, la antrenamente !

A plecat mai departe, pe bicicleta lui cu ghidonul strîmb, îmbrăcat în pantalonii golf, cu fundul lui mare.

— Ai auzit ? Bine, rău, aranjăm noi ceva la club ! repetă Gazi spusele lui.

— Cinci hîrtii, ba chiar zece hîrtii pe săptămînă... Şi apoi ? !

— O nimica toată. De n-ar fi fost această poveste cu suveica...

— Adică ?

— Adică...

Izbucni în rîs.

— Bine, dar... mă împotrivii eu. Faţă de Ahmet şi Reşat... E tare urît.

— Ia mai las-o... Ce, e mai bine să ne dăm sufletul ?

A doua zi, aflînd de hotărîrea noastră, Ahmet m-a luat peste picior :

— Nu v-am spus eu ? Cu trupşoarele voastre firave ? Vouă vă trebuie pîine cîştigată fără sudoare... Biroul, condeiul, hîrtia...

N-am plecat imediat ; pentru că au dat afară o mulţime de ţesători. Locurile rămase libere le-am ocupat noi, cadrele de rezervă. Astfel, am intrat, în sfîrşit, în stăpînirea unui război de ţesut ; dar cu ce preţ !

Am părăsit slujba.

IV

Au început meciurile de campionat şi, totodată, întrecerile atletice. Dar, deoarece între mîncarea pe care o primeam noi şi energia cheltuită era o deosebire cît de la cer la pămînt, atît Gazi cît şi eu eram pricăjiţi ca nişte ogari. Ne era şi ruşine pentru picioarele noastre slăbănoage, pentru piepturile noastre scobite.

În seara aceea, după ce am înghiţit un amestec de sare, boia de ardei şi chimion, dimpreună cu un sfert de pîine neagră, ne-am culcat. În acest fel, bunica izbutea s-o scoată la capăt la fiecare sfîrşit de lună.

După masă aveam întrecerile de atletism. Eu trebuia să alerg la probele : 200, la 1.500 şi la 4 × 100.

Conducătorul clubului ne prevenise :

— Măi băieţi, la prînz nu mîncaţi carne ! Şi nici ceapă... Aveţi grijă !

Trebuia să cîştigăm, cu orice preţ, aceste întreceri.

La club, am jucat ping-pong, am pus ţara la cale. Gazi l-a scos din sărite pe Hasan Hüseyin. După masă, am sporovăit despre concursuri. De sporovăit, sporovăiam noi, dar eram îngrijoraţi de un lucru : Hasan Hüseyin fuma ţigară după ţigară !

Eram patruzeci de oameni şi toţi ne cunoşteam între noi... M-am apropiat de el şi ce să văd : capătul ţigării era aurit !

Noi şi ţigări aurite !

— De unde e ? l-am luat eu din scurt.

— Ce-ţi pasă ? mi-a retezat-o el. Ţie ţi-am pus de-o parte... Lui Gazi să nu-i sufli o vorbă !

— Bine, bine, dar de unde le ai ?

— Nu-i treaba ta, ţi-am mai spus doar... Of, doamne, doamne !

Nu mă puteam linişti... Mă ţineam scai de el. Şi cum să nu mă ţin ? Dacă dăduse de urma vreunui tezaur ? L-am strîns cu uşa. Rîdea înăbuşit. Din buzunarul de la spate al pantalonilor lui cu manşete largi, a scos o cutie de carton albastră :

— Ia te uită la toricii[1] mei ! Ţi-am pus şi ţie de-o parte. Dar, pentru numele lui Allah, lui Gazi să nu-i sufli o vorbă ! Ăsta e în stare să facă omul de ocară...

— Eu aş vrea să ştiu de unde le-ai suflat ?

— Of, măi băiete, bată-te să te bată, că tare mai scoţi omul din ale lui. Ţi-am spus o dată.

[1] Peştişor de mare ce seamănă cu pălămida.

Mănîncă ciorchinele, fără să mai iscodeşti ce e cu viţa...

— Să-ţi fie clar, eu ştiu să păstrez o taină.

— Nu se ştie niciodată. Cu toate acestea, jură !

Am jurat.

— Conducătorul clubului le-a uitat pe masă, mărturisi el.

— Şi tu...

— Şi eu... Aşa cum ştii...

Am cerut şi eu una. Nu mi-a dat. Ba că după masă n-am să pot alerga, ba că îmi pierd suflul...

— Bine, dar dacă pricepe ?

— Aş, de unde, cum o să priceapă ? Că doar omul nu este un sărăntoc !

Chiar atunci a apărut, agitat, conducătorul clubului. Lui Hasan Hüseyin i s-a scurs sîngele din obraz. Numai că n-avea de ce să se teamă. Ne adusese pantofii cu cuie. Apoi, scoţînd portofelul, a luat o hîrtie de cinci lire şi i-a întins-o lui Hasan Hüseyin.

— Prietene, n-ai vrea să-mi aduci un pachet de *Bogaziçi* [1] ?

Lui Hasan Hüseyin i-a venit inima la loc. A luat banii şi a plecat degrabă.

Conducătorul nostru de club era un adevărat microbist. Cît era ziua de mare, ca o maşină însufleţită, cerceta clubul, vizita încăperile, se ocupa de fiecare în parte. Acum e aici, cîteva

[1] *Bosfor*, denumirea unor ţigări turceşti.

clipe mai tîrziu — dincolo... Uite, şi acum, cine mai ştie pentru a cîta oară, arăta ce înseamnă start şi start greşit. În timp ce Hasan Hüseyin îi întindea pachetul cu ţigări, el, cu steguleţul în mînă, ne lămurea unde trebuie să fim cu ochii-n patru, în cursa de 4 × 100.

La prînz, nu pusesem nimic în gură, pentru simplul motiv că nu aveam ce. Doar o felie de pîine, dar şi aceea uscată, fără nimic altceva.

La 200 am venit, la un piept, pe locul II.

Am cîştigat 4 × 100. Inima-mi bătea să se spargă... Unde mai pui că mi se înceţoşau privirile. Îmi ghiorăiau maţele ; mă cuprinsese greaţa. Chiar atunci, ne-au chemat pentru 1.500. Fără îndoială, pămîntul nu se legăna, copacii nu se învîrteau...

— Ai milă, se rugă conducătorul clubului, ai milă ! Toate speranţele ni le-am pus în această cursă. Dacă o cîştigăm, şi trebuie să o cîştigăm, trecem în fruntea clasamentului. Fă tot ce poţi, neapărat, neapărat...

Pe tîmple îmi şiroia o sudoare rece.

— La prînz n-ai mîncat carne, nu-i aşa ?

— Cum ? Carne aţi spus ? Eu ?

— Da, tu...

— Nu, n-am mîncat...

— Acum, rabdă pînă deseară ; ai să mănînci pe săturate !

— ... ???

Muşchii picioarelor îmi erau stăpîniţi de un tremur nervos ; sprîncenele, de asemenea, îmi tresăreau. Am fost rînduiţi, unul lîngă celălalt, vreo şapte oameni. A răsunat pocnetul pistolu-

lui ; am ţîşnit. Primul tur, al doilea... Încetoşarea din priviri creştea... Creştea şi greaţa. Ca şi cum pămîntul aluneca de sub pantofii cu cuie. Ce se petrece cu mine ?

Al treilea tur... Trec prin faţa conducătorului de club strîngînd din dinţi... Cei din urmă sînt la doi paşi... Conducătorul clubului ţine ţigara în gură, dar faţa îi e palidă, e galben ca turta de ceară...

— Mai mare pasul ! îmi strigă el. Mai mare pasul, mai mare, mai mare ! ! !

Cu o ultimă sforţare mai măresc puţin pasul. Am început turul al patrulea. Pe la jumătatea cursei încă mă mai aflu în frunte... Mai rămăsese puţin pînă la sfîrşitul celui de al patrulea tur, cînd, parcă am primit o lovitură de măciucă în moalele capului şi totul începu să se învîrtească...

Cînd am deschis ochii, am zărit luna de pe cer strălucind de-ţi lua ochii... Gazi se afla la căpătîiul meu.

— Ce se petrece ? l-am întrebat eu.

— Stai liniştit ! îmi ceru el.

— Bine, bine, dar ce e asta ?

— La naiba, stai liniştit odată !

— Mi-am pierdut cunoştinţa ?

— Ţi-ai pierdut-o şi s-a dus totul de rîpă.

M-am ridicat în capul oaselor.

Era noapte, o noapte răcoroasă, cu lumini reci — razele argintii ale lunii... Mă încerca o durere surdă în piept. Deodată mi-am amintit totul şi am simţit cu toată fiinţa foamea care mă chinuia.

— Să nu cutezi să te mai arăţi în faţa conducătorului de club !

— De ce ?

— Ai pierdut cursa de 1.500 ; din cauza ta am căzut pe locul doi în clasament !

Hasan Hüseyin se amestecă şi el :

— Netotule, îmi aruncă el, tocmai acum ţi-ai găsit să leşini ?

Glumea, fireşte.

M-au prins amîndoi de braţ, şi, cu echipamentul strîns la subsuoară, ne-am urcat în maşină. Hasan Hüseyin a dat adresa unui medic.

— Ce se petrece ? am vrut eu să ştiu.

— Nu eşti bolnav ?

— Eu ?

— Că doar nu eu !

— Ce fel de boală, vezi-ţi de treabă !

— De ce-ai leşinat, atunci ?

Aplecîndu-mă, i-am şoptit la ureche. A izbucnit în rîs.

— Dacă-i aşa, mînă şofer, dă-i drumul la Silo, neguţătorul de chebap !

În dugheana forfotind de lume plutea un miros de carne, care te scotea din minţi. Hasan Hüseyin, cu aerul unui mare patron, îl strigă pe chelner :

— Psst, băiete ! Ocupă-te de domniile lor !

Ce-o mai fi şi asta ? Era chiar Hasan Hüseyin ?!

— Vezi să nu fie vreo încurcătură, Hasan, fiule... Nici el şi nici eu n-avem o para chioară ; pe urmă...

Hasan Hüseyin era foarte grav.

— Hei, garçon, fiule, ocupă-te de domniile lor !

Am cerut chebap. Ne venise inima la loc. Ce minune mai era şi asta ?

Hasan Hüseyin ne-a oferit şi cîte o ţigară aurită din cutia de carton albastră. Aşezîndu-le după ureche, toţi trei ne-am repezit cu atîta înfometare asupra chebapului, încît l-am înghiţit dintr-o răsuflare !

După masă, ne-am spălat pe mîini şi Hasan Hüseyin ne-a mărturisit în şoaptă, taina acestei minuni :

— Paralele rămase de la ţigările cumpărate pentru conducătorul clubului... Ce mai încoace şi-ncolo...

V

Bunica i-a scris mătuşii mele mai tinere despre slujba mea la ţesătorie, a făcut ce-a făcut şi i-a spus să mă ia lîngă ea, că nu-i place de loc ceea ce fac. Mătuşa, care locuia într-o kaza[1] din apropierea Istanbulului, şi al cărei bărbat se ocupa cu negoţul, a intervenit fără întîrziere. Într-o zi am primit o scrisoare de cincisprezece pagini. Scrisoarea îmi era adresată direct. „...că doar nu sînt de capul meu ; că ce vor spune oamenii ? Că de cum primesc banii pe care i-a trimis, să pornesc la drum fără zăbavă !"

[1] Unitate administrativă în fruntea căreia se află un caimacam.

Mai întîi i-am făcut cunoscută această veste lui Gazi. Îi rîdeau ochii.

— Vai de mine, ce spui, prietene ? se bucură el. Nici că se poate un prilej mai bun !

— Bine, dar, mă împotrivii eu, voi rămîneţi aici...

— Lasă-ne pe noi... Dacă vrei, merg şi eu. M-am săturat de cicălelile mamei. S-o luăm din loc ; ne găsim cîte o slujbă, ori poate intrăm chiar la Gedikli[1]... Nimic mai simplu...

— Şi după ce terminăm şcoala, ne însurăm cu fetele noastre !

— Mai dă-le-ncolo de fete... Banii trimişi de mătuşa ta ne ajung de drum la amîndoi. Mergem cu vaporul, pe punte...

Zis şi făcut. Dar Hasan Hüseyin... I-am fi ascuns toate acestea. Că vor afla fetele nu era nici o nenorocire. De vreme ce ne iubeau, de vreme ce trăiau doar pentru noi...

Noaptea, de sub bătrînul platan, le-am chemat, trimiţîndu-le semnalul cu chibritul. Au venit. Le-am mărturisit totul. Iubita mea s-a pornit pe plîns.

— Toate acestea sînt poveşti ! a spus ea. În clipa cînd veţi pune piciorul în Istanbul, ne veţi uita.

Cum se putea una ca asta ? Oare nu trăiam noi doar pentru ele ? Fără ele ce preţ mai avea viaţa ?

[1] Şcoală de subofiţeri.

Trei zile mai tîrziu, cu geamantanul pe care-l adusesem din Beirut, cu aşternuturile mele, care se tociseră, nu glumă, cu taşca mea, m-am despărţit de casa bunicii.

Şi iată gara, fetele şi, deasupra oricăror aşteptări — Hasan Hüseyin. Iubita mea, cu capul pe umărul surorii sale mai mari, plîngea. Hasan Hüseyin, din nou, îşi scosese ochiul de sticlă urduros şi-l ştergea cu batista. Al treilea semnal, şuieratul locomotivei şi trenul nostru se urneşte... Se flutură batistele... Capul iubitei mele tot pe umărul surorii sale...

Gazi trebuia să mă aştepte într-una din staţiile următoare. Cu buzunarele goale, cu mîinile aşijderea, cu o jumătate de pachet de ţigări, el s-a urcat în tren la gara următoare. Pleca pentru prima dată într-o călătorie. Fuma într-una, scuipa şi, deşi nu-i intra în obicei, îşi rodea de zor unghiile.

Într-un răstimp, îmi spuse :

— Îmi vuieşte urechea stîngă !

După care :

— Dacă prinde de veste tata că am şters-o ?

— Ei, şi ce-i cu asta ?

— Crezi că nu mă poate aduce înapoi ?

— Nu poate ! l-am liniştit eu. Nici un părinte nu-şi poate întoarce fiul de optsprezece ani de pe drumul pe care acesta a hotărît să păşească. Nu te teme, legea este de partea noastră !

A rămas, vreme îndelungată, pe gînduri.

— Bietul tata, murmură el într-un tîrziu ; îmi tot spunea că are ameţeli şi că i se împăienjenesc privirile ; avea şi piatră la rinichi...

Oftă, apoi aruncă chiştocul ţigării.

La Mersin, după ce am luat două bilete de vapor, am coborît în port. Pe marea care unduia abia simţit, departe, vaporul care urma să ne ducă pe noi trimitea în noaptea care cobora un fum negru. Am ajuns pînă la el cu o barcă. După ce ne-am aşezat lucrurile într-un colţ al calei, am ieşit pe punte. Înaintea noastră se întindea oraşul Mersin, cu luminile lui strălucitoare.

— Bietul tata, repetă Gazi, cu piatră la rinichi...

Şi-a sprijinit capul de ancoră.

Tristeţea înserării, Gazi, luminile licărinde ale oraşului, marea... Îţi venea să plîngi, nu alta ! Nu ştiu de ce, apele dense şi tot mai întunecate ale mării mă făceau să mă gîndesc la moartea mea. În minte mi-a revenit o melodie, o melodie tristă, sicriul micuţ al surioarei mele de patru ani, care murise cu ani în urmă, un mormînt mititel, o piatră de mormînt minusculă... Era ca şi cum ne-am fi cufundat pentru totdeauna în negura acestor ape...

Brusc, Gazi întrebă :

— Cîţi bani ne-au mai rămas ?

— Şaptezeci şi cinci de kuruşi, i-am răspuns eu.

— Nu mi-au mai rămas nici de ţigări.

I-am cumpărat un pachet de şapte kuruşi şi jumătate.

Apoi, am coborît în cală, lîngă lucrurile noastre. Am întins salteaua mea şi ne-am aşezat

unul lîngă celălalt. De-o parte, unul cu o barbă albă ca zăpada, cu cozorocul şepcii întors la spate, îşi făcea namazul ; de cealaltă, un tînăr cu brîu roşu, bea rachiu. Femei cu feregele, copii care se ţin de şotii, fete tinere, nevoite să stea îngenuncheate vreme îndelungată...

În toată această mulţime ne interesa doar o singură familie. Spun familie, pentru că îi cunoşteam din Adana. Ştiam că ciungul căruia femeia plină de zbîrcituri, cu buzele sulemenite fără ruşine, îi spunea „bărbate", era un codoş. Dar, potrivit obiceiului, am făcut din nou cunoştinţă şi puţin după aceea ne tutuiam de parcă ne ştiam de cînd lumea.

Fiica femeii era fragedă, ca o cireaşă coaptă. O scoteau din sărite hohotele zgomotoase ale mamei, ai cărei dinţi se înnegriseră din cauza fumatului ; din cînd în cînd îi atrăgea atenţia printr-un strigăt :

— Mamă !

Femeia, parcă nici n-ar fi auzit. Rîdea, cocheta, se fandosea, făcea tot felul de gesturi, aprindea ţigară de la ţigară, sporovăia fără încetare. Într-o jumătate de ceas, am aflat romanul întregii ei vieţi... Poveste cunoscută, obişnuită la asemenea femei. Erau, negreşit, dintr-o familie aleasă şi cum bărbaţii le înşelau, mîndria de femeie îşi cerea drepturile, se răzbunau.

Ea era grozav de largă la inimă, de darnică. De cîte ori aprindea o ţigară, nu ne uita nici pe noi ; iar dacă făceam nazuri, ne silea :

— Luaţi, haide, luaţi !

Întrucît eu nu eram fumător, şi ştiind că mai tîrziu i-ar fi prins bine lui Gazi, după ce trăgeam de două ori, stingeam ţigara şi o ascundeam în buzunar.

Tot privind la dinţii înnegriţi ai lui Zümrüt hanîm[1], am aţipit. Cînd m-am trezit, era dimineaţă. Se pregătise dejunul. Chiar şi Gazi, cu obrazul nespălat, se aşezase, cu picioarele strînse sub el, la masă. Văzînd că m-am deşteptat, îmi spuse :

— Hai odată să mîncăm, pe tine te aşteptăm !

I-am aruncat o privire crîncenă... Apoi am ieşit, chipurile, să îmi spăl mîinile şi faţa, dar nu m-am mai întors. Era o dimineaţă răcoroasă, cu marea liniştită... Vaporul nostru plutea pe lîngă coastele locurilor noastre de baştină. Deodată, Gazi s-a apropiat de mine, plin de nelinişte.

— De ce n-ai venit să mănînci ?

L-am privit fără să-i răspund. S-a pornit pe rîs :

— Hai, lasă, nu este momentul pentru a face pe boierul ! Ce zici de fată, ai ?

— Cum adică ?

— Fata... Cum e ?

— Ptiu, fir-ai să fii !

— De ce, măi băiete ?

— Dar cea pe care ai lăsat-o acasă ?

A început să fluiere şi a plecat.

[1] Formulă de politeţe folosită atunci cînd se adresează unei femei ; echivalentul aproximativ al lui „doamnă".

13 — 1266

Pînă nu s-a lăsat soarele spre asfinţit, n-am părăsit puntea. Ah, şi delfinii ăştia ! Se ţineau scai după vaporul nostru. Sub soarele arzător, faţa unduitoare a mării, care căpătase o culoare verde străvezie, răsfrîngea razele întocmai ca cioburile unei oglinzi.

Am coborît în cală.

Zümrüt hanîm tot mai povestea. Gazi şedea lîngă genunchii fetei. Se împrieteniseră deja. Întrucît ştiam că în asemenea împrejurări sfaturile nu fac decît să necăjească, m-am făcut că nu dau nici o importanţă. Ca urmare, Gazi era tare mulţumit. Şi ceilalţi erau satisfăcuţi. Pînă chiar şi eu eram mulţumit. Fiindcă, în acest fel, nu mai trebuia să-i dau de mîncare şi ţigări.

Am ieşit din nou pe punte.

A doua zi s-a scurs ca şi prima. Nici n-apuca Gazi să spună : „Mi-e foame !" şi mama, aproape mai repede decît fiica, aşternea de îndată masa. Flăcăul nostru nu se mai lăsa poftit, se da mai aproape şi începea să înfulece.

Cît despre ciungul căreia femeia îi spunea „bărbate"... Era foarte zgîrcit la vorbă. Din cînd în cînd o ducea pe Zümrüt hanîm la closet, întindea sau strîngea masa, apoi, cît era ziua de mare, asculta sporovăielile ei.

Nu legasem nici o prietenie cu ceilalţi călători din cală. Cei mai mulţi dintre aceştia nu mergeau prea departe. De aceea, schimbîndu-se destul de des, unii urcau, alţii coborau ; ţărani, neguţători...

În cea de a cincea zi a călătoriei noastre, către seară, într-unul din micuţele porturi, a

urcat un flăcău smead, cu o statură atletică, chipeş, care cînta minunat din muzicuţă de gură. Şi era neîntrecut la charleston, cazacioc ori harmandali [1]. De cînd a venit el, atmosfera din cală s-a schimbat brusc. Ca şi noi, el mergea la Istanbul, în căutarea fericirii. Făcuse rost de un bilet de punte şi plecase să-şi încerce norocul, lăsînd în urma lui o iubită.

— Dacă reuşesc să mă căpătuiesc în Gedikli, spunea el, va fi foarte bine ; de nu... Am un prieten la Galata [2], un muncitor, pe nume Nevzat. Nu mai există altă cale, trebuie să mă aranjez în vreun fel. Orice i-aş face, el nici nu crîcneşte.

— La Gedikli ai spus ? Şi noi...

— Şi voi ? Adevărat ? Cu voia lui Allah...

— De ce cu voia lui Allah ?

— Cinci ani trec ca o clipită ; mă fac şi eu om !

— ... ?

— Am o mamă, sărmana. Pe tata nu-l ţin minte. Se spune că ar fi fost pescar. Flăcăii de pe aici nu prea îşi pot aminti de taţii lor...

— Cum aşa ?

— Iarna, vara, merg la pescuit... Dacă într-o bună dimineaţă au ieşit din casă şi seara nu s-au mai întors, nu-i nimic de mirare. Adevăraţii părinţi ai copiilor de pe la noi sînt mamele !

Într-o după amiază, Zümrüt hanîm şi fiica ei au coborît într-un port. Gazi, pe punte, rezemat

[1] Dans popular turcesc.
[2] Unul dintre cele mai vechi cartiere din Istanbul.

de ancoră, privea în urma lor, deşi ele dispăruseră de mult.

L-am bătut pe umeri :

— Ei, şi-apoi ?

Oftă.

— Dă-mi o ţigară !

I-am întins una dintre ţigările cu capătul galben, pe care le păstrasem pentru el.

— Asta ce mai e ?

L-am lămurit. S-a pornit pe rîs.

— Să trăieşti, prietene ! se bucură el. De-acum, restul e un fleac...

— Dar fata ? Dar ochii fetei ?

— Lasă asta...

— Adevărat ? Cum aşa ?

— Nu ochii fetei, ci înainte de toate, ţigările mamei şi mîncarea îmi plăceau mai mult... Toată problema este să ştii să te strecori.

Hasan, noul nostru prieten, ne spuse :

— Nu vă faceţi griji că n-avem o para chioară, că vom flămînzi şi altele de felul acesta. De-om fi la ananghie, aruncăm la cărbuni în cuptor. Dar nu vă pierdeţi cu firea. O să facem pe salahorii.

Nici n-a fost nevoie să mergem la cărbuni. Purtam poveri la încărcatul şi descărcatul mărfurilor. Şi chiar dacă nu cîştigam cine ştie cît, măcar nu rămîneam flămînzi.

Într-una din zile, cea de a noua zi a călătoriei noastre, dimineaţa ne-am trezit la şuieratul prelung şi gîtuit al vaporului nostru.

— Am ajuns, ne vesti Hasan.

Am dat fuga pe punte. Vaporul ancora în Galata. Istanbulul era învăluit într-o pîclă lăptoasă. În faţa noastră — podul Galata, tramvaiele se duc, vin, oamenii mişună ca un furnicar. În apele murdare ale portului, remorchere, şalupe, iahturi... Mulţime de glasuri, ceaţă şi miros de cărbuni...

— Allahallaaaaah ! exclamă Gazi ; Allahallaaaaah !

— Ei, ce e ?

— Istanbulul, ce vrei să fie ? Istanbulul, bre, Istanbulul ! Priveşte cît e de frumos !

Hasan ne-a însoţit la prietenul său din Galata, Nevzat, muncitorul de la cărbuni. Cu nasul lui vulturesc, cu braţele mînjite pînă la cot, cu mîinile şi faţa negre ca tăciunele, Nevzat ne-a întîmpinat descoperindu-şi dinţii strălucitori într-un zîmbet larg.

— Aveţi loc la mine, de vreme ce n-aveţi unde să vă duceţi !

Apoi, ne-a omenit cu pîine, brînză şi ouă fierte.

— Pe mine să mă iertaţi, ne-a prevenit el ; am treabă. Camera nu e a mea, e a voastră...

Era o odăiţă micuţă, îngustă. Pe jos erau frunze de ceapă, sticle de rachiu goale, iar într-un colţ vase nespălate.

— Ei, cum e prietenul meu ? vru să ştie Hasan. Aşa cum vi l-am înfăţişat eu, nu ?

Şi arătîndu-ne fotografia unei femei frumoase, prinsă de perete, cu pioneze, din patru părţi, ne spuse :

— Trăia cu femeia aceasta. S-a pricopsit de la ea cu o boală tare urîtă. De-ar fi fost altul, i-ar fi arătat ei. Dar lui nici prin gînd nu i-a trecut. A tămăduit-o şi apoi i-a urat drum bun. Nu s-a mai uitat la ea nici măcar o dată. E băiat bun Nevzat, tovarăş de nădejde.

În Istanbul erau multe lucruri care îi uluiau pe nişte provinciali ca noi.

Frumosul Istanbul !

Istanbulul n-are pereche, dar ce putea el să însemne pentru nişte tineri ca noi, care păşeau pe meleagurile lui cu cîte şaizeci de kuruşi în buzunar ?

Apoi, toţi trei, străbătînd cartierul Karaköy, am ajuns la bulevardul băncilor şi de acolo la Beyoglu [1]. Gazi se minuna la fiecare pas. Parcă îşi înghiţise limba... În ziua aceea, am străbătut de la un capăt la altul Istanbulul slăvit. Atîta fusesem prinşi de el, încît uitasem cu totul de iubitele noastre şi de şcoala Gedikli... Erau aici femei şi fete pentru care, la cel mai mic semn, am fi fost în stare să intrăm şi într-o coajă de nucă.

VI

Pînă la urmă ne-am săturat şi de frumuseţile uluitoare ale Istanbulului. Fiindcă stomacurile noastre erau tot mai adesea goale şi frumuseţea,

[1] Renumit cartier comercial.

se ştie, nu ţine de foame. Venise de mult — ba chiar şi trecuse — vremea să ne găsim de lucru.

De lucru !

Unde ?

De liberi, eram liberi cît ne era voia. Dacă doream, puteam să construim o fabrică şi ne-am fi putut ghiftui în oricare restaurant din Istanbul am fi vrut. Numai că noi n-aveam chef nici să construim o fabrică, nici să înfulecăm la, să zicem, Tokatliyan [1] şi, în orice caz, nu ştiam să ne folosim de această libertate.

Era în una din zilele în care începusem din nou să simţim foamea în toate fibrele noastre. Tocmai atunci, în cartierul Aksaray, în faţa birtului, cine credeţi că ne iese în cale ? Kasafan Cemal. (Acelaşi Kasafan Cemal care băuse ayran cu banii de timbre.) După ce ne-am îmbrăţişat atît de zgomotos încît am atras atenţia trecătorilor, am început să deşertăm sacul de noutăţi.

Anul trecut intrase la şcoala de subofiţeri. L-am iscodit dacă sînt sorţi să izbutim şi noi. A clătinat descurajat din cap. Erau aşa de mulţi amatori ! Cu toate acestea nu e sigur... Cine ştie ?

— Dar, staţi puţin, îşi aminti el. Era Memet acela al nostru. Memet cel de douăzeci şi şase de ani...

— Căpitanul nostru ?

— Chiar el... E aici în Beykoz [2]. Lucrează la un cazinou cu restaurant. Treaba merge strună.

[1] Unul dintre renumitele localuri ale vremii.
[2] Cartier muncitoresc în Istanbul.

Şi dacă tot aţi venit să vă faceţi un căpătîi, şeful lui vă poate aranja ceva la fabrica de încălţăminte din Beykoz ; fiindcă meşterii din fabrică mănîncă la restaurantul lor...

— Toate acestea, măi băiete, sînt treburi de care ne vom ocupa mai tîrziu, i-o reteză Gazi. De ieri n-am pus nimic în gură, numai Allah ştie... Mai bine, ia spune, cîţi kuruşi ai asupră-ţi ?

Kasafan Cemal îşi întoarse buzunarele pe dos.

— Alte parale n-am. Nu vă pot cumpăra decît brînză cu pîine...

— Un pachet de ţigări... Orice-ar fi, scap de chiştoace !

— S-a făcut, am căzut eu de acord. Dacă mai sorbim şi cîte o cafea...

— Prea vă întindeţi, stricaţilor. Lăsaţi ţigările, cafeaua...

— Zău, prietene Kasafan, nu putem lăsa nici ţigările, nici cafeaua...

A doua zi ne-am luat pe urmele lui Kasafan şi fuga la Beykoz ! Apropiindu-ne de cartierul Yuşâ, cînd eram la doi paşi de ţintă, Kasafan Cemal, care ne adusese într-un mic restaurant aşezat la umbra copacilor foşnitori, ne-a spus :

— Bucatele nu sînt ele chiar aşa cum le ştiţi voi ; staţi acolo...

— Cică bucatele nu sînt cum le ştim noi, sări Gazi... Uite ce, lasă-mă să mănînc aşa cum am chef. Cît mi-o fi voia, atîtea porţii am să înfulec !

— Ce vrei să spui, la o adică ? Vrei să-i bagi în sperieţi pe oameni chiar din prima zi ?

— De ce să se sperie ? Tot tu, cu nobleţea ta fără margini... Mie să-mi dai pace. Cel care o păţeşte sînt eu !

Am luat cîte un scaun şi ne-am aşezat. Puţin după aceea, au venit şi Kasafan şi cel de douăzeci şi şase de ani, conducătorul clubului de fotbal din mahalaua noastră. A rămas uluit cînd ne-a văzut. Mai întîi, s-a bucurat. Apoi, veselia lui s-a stins. Pasămite, el socotise că am venit să vedem meciurile faimosului Fenerbahçe, să tocăm paralele. Ori, noi vorbeam despre găsirea unei slujbe... Fără îndoială, eram prieteni, mai încape vorbă ! Dar, restaurantul nu era al lui... În sfîrşit, şi el muncea pentru a o duce de azi pe mîine. Iar patronul lui era un netrebnic şi jumătate. Cît despre putinţa de a ne da ceva cu împrumut... Nu vedea cum. Să ne angajăm la fabrica Beykoz ? Eh, şi noi, vorbim doar despre lucruri imposibile. Ar fi trebuit să vedem piaţa din faţa fabricii. Era plină nu numai de ăştia ca noi, ci şi de meşteri cizmari care dăduseră faliment.

Gazi îmi aruncă o privire, eu la rîndu-mi mă uitai la Gazi. Acesta stătea cu mîinile în şolduri ; tremura. Chiar şi Kasafan Cemal regreta din suflet că ne adusese aici.

— Ştii ce, spuse el, măcar cîteva zile dă-le adăpost.

— Zău, Cemal, îi răspunse cel de douăzeci şi şase de ani, nu ştiu cum să fac... Dacă ar fi restaurantul meu, voi ştiţi... Dar, la urma urmei şi eu... E adevărat că patronul nostru îmi este

prieten din Balmumcu dârüliytam[1], dar voi nu ştiţi ce fel de om e...

Gazi era gata să izbucnească în plîns de furie. Mă smuci de braţ:

— Haide, mişcă-te!

Arătă spre colinele Yüşâ:

— Să plecăm de aici!

— Bine, măi, dar se poate? sări şi Kasafan Cemal. Prietenie e asta? Omenie? Că doar, la Adana îţi dădeai sufletul de foame... De n-am fi fost noi, prietenii... Ai uitat de zilele acelea?

— N-am uitat, dragul meu Cemal, ştiu... Să vă ajute Allah la toţi. Cum puteam să uit? Mi-aţi făcut mult bine, dar...

— Dar, nedar, lasă astea; du-te şi vorbeşte cu patronul!

Cel de douăzeci şi şase de ani înghiţi în sec, se întoarse şi privi către restaurant.

— Unde e patronul? se hotărî Gazi, mă duc eu să vorbesc cu el...

Arătînd spre una dintre mesele din faţa noastră, la care se aşezaseră femei şi bărbaţi, cel de douăzeci şi şase de ani spuse:

— Cel care stă cu spatele, nemişcat... Ţine în mînă terazia[2] de cafea, acela cu cămaşa albă...

Gazi se îndreptă într-acolo iar eu şi Kasafan o pornirăm în urma lui. Îl trase deoparte pe om.

— Prietene, i se adresă el, noi sîntem nişte camarazi ai acestui neisprăvit de servitor al tău.

[1] Instituţie de binefacere.

[2] Obiect amintind de un talger, folosit în cafenelele turceşti pentru purtatul ceştilor cu cafea.

Am venit de pe meleagurile natale. Sîntem şomeri, n-avem o para chioară şi ne ghiorăie maţele de foame. Nu ne-ai putea aranja şi pe noi în restaurantul tău, măcar cîteva zile?

Omul ne măsură din cap pînă-n picioare.

— Aţi venit aici, la servitorul meu? vru el apoi să ştie.

Gazi îi povesti totul într-o suflare. Omul rîse cu poftă.

— Dacă-i aşa, ne spuse el în batjocură, aţi auzit, desigur, că la Istanbul caldarîmul este de aur?

Îl strigă apoi pe cel de douăzeci şi şase de ani. Acesta veni de grabă.

— Ai auzit? i se adresă patronul. Au venit aici pentru tine. Au aflat că la Istanbul caldarîmul este de aur... De ce nu le dai o mînă de ajutor?

Cel de douăzeci şi şase de ani se făcu roşu ca un rac...

— Dă-le scaune, îi ceru celălalt, serveşte-i cu ceai, cafea... Oricum, tot ai deschis o instituţie de binefacere. Hai, serveşte-i!

Intrînd în pămînt de ruşine, umiliţi ne-am luat cîte un scaun, ne-am aşezat în grădina aflată în dosul cafenelei şi am aprins ţigările.

— Nu-l luaţi în seamă, ne atrase atenţia cel de douăzeci şi şase de ani, aşa vorbeşte el mereu... De-aţi şti cîte îmi spune mie! Ohooo!

Ne-am prefăcut că nu i-am dat importanţă. O oră, două, pînă la căderea nopţii am sporovăit despre Yorghi, despre cafegiul Ahmet Efendi, despre Mendiye, despre meciurile jucate; ba

că în partida de cupă susţinută împotriva echipei Kubilâispor, de-ar fi jucat Köfte Ahmet în locul lui Bankocu Bayram şi dacă lovitura de pedeapsă ar fi fost executată de Gazi şi nu de Doç Ali, negreşit am fi părăsit terenul victorioşi ; ba că băcanul Nuri nu mai isprăvea să se plîngă că deşi plătea o cotizaţie atît de mare, n-a jucat nici măcar într-un meci ; şi multe altele de acest fel.

Deodată, Gazi îl pocni peste caschetă pe Kasafan Cemal.

— Nemernicule ! Dar zilele cînd ai băut ayran din banii de timbre ? Ai ?

— Da... Ce zile ! Numai că muream de sete...

— Ne-a făcut să mergem pe jos toată noaptea...

— Yorghi a vîndut ceasul lui cu cadran fosforescent... Ce băiat bun era Yorghi...

— Cînd avea dugheana lui de neguţător de tărîţe era şi mai bun... Acum e înstărit, se îndeletniceşte cu manufactura...

— Nu mai spune, sări cel de douăzeci şi şase de ani, zii, s-a însurat cu fata lui unchi-su ? Dar Parlak Saim ?

— Anul acesta termină liceul ; are de gînd să dea la juridice. O să fie judecător...

— Dar Doç Ali ? Vatür Salih ? Kambur Recep ?

— De Kambur Recep mai bine nu întreba...

— Ce s-a întîmplat ?

— A murit...

— Ce tot spui ?

— Şi ce moarte, sărmanul... L-au sfîşiat haitele de lupi...

În întunericul care cobora, foşnetul copacilor uriaşi se împreuna cu sirenele vapoarelor care treceau prin Bosfor.

— Dar Hasan Hüseyin ? întrebă cel de douăzeci şi şase de ani. A ajuns contabil ?

— O să ajungă...

— O să ajungă, va să zică ?

— O să ajungă...

Cel de douăzeci şi şase de ani rîse înăbuşit.

— De ce rîzi ?

— Mi-am amintit de ziua cînd şi-a turnat compot în buzunar...

— Dar ţigările conducătorului de club ?

— Ori atunci cînd a comandat chebap pentru noi...

— Ehe, suspină Gazi, unde sînt zilele cînd ne culcam flămînzi, fără să punem ceva în gură, ehee !

Kasafan Cemal a plecat cu ultimul vapor.

— Bine, întrebai eu, crezi că nu o fi loc şi pentru noi în ditamai oraşul ?

Cel de douăzeci şi şase de ani oftă.

— Blestemată fie sărăcia ! Sînt eu un om rău ? Spuneţi, la urma urmei, sînt eu rău ? Nu sînt rău, zău aşa, nu sînt de loc rău, voi ştiţi prea bine... Dar ce pot face ? Îţi vin doi prieteni, trebuie să-i cinsteşti cum se cuvine, să-i omeneşti... Trebuie, dar braţul, aripa îmi sînt frînte. De n-ar fi aşa...

Priveam dintr-o parte faţa rotundă a lui Gazi. Pe uliţa din spatele nostru treceau oameni, se auzeau strigătele copiilor care se jucau de-a prinselea printre copaci.

Patronul celui de douăzeci şi şase de ani s-a apropiat de noi pe neobservate.

— Aşadar, ne spuse el, vă veţi găsi cîte o slujbă la Istanbul, veţi cîştiga parale, le veţi aduce şi pe iubitele voastre... Fără îndoială, aveţi nevoie de un adăpost ca lumea... Iar apoi, ceea ce este şi mai important, de o casă de bani dintre cele mai zdravene... Asta vă trebuie neapărat. Pentru ca să aveţi unde păstra banii pe care îi veţi agonisi. Nu ?!

Rîdea cu mîinile în şolduri.

— Iar dacă o să mai aveţi trebuinţă de un bucătar şi de un ajutor de bucătar, continuă el batjocoritor, daţi-ne de veste ; sîntem noi, eu şi Memet...

Rîdea într-una. Înainte de a se îndepărta, adăugă :

— Deasupra restaurantului este o mansardă. Şi chiar dacă nu e prea potrivită pentru musafiri... Întindeţi rogojina... Oricum, e vară, nu e nevoie să vă înveliţi. Există un singur neajuns : mişună şoarecii şi gîndacii negri. S-ar putea ca aceştia să nu vă arate cinstirea cuvenită ; aveţi grijă de urechile voastre, eu nu răspund... Apoi, mai este şi un ciob de oglindă. Suflaţi frumuşel praful de pe ea. Se spune că ar fi fost a unui armean de neam. Dimineaţa, cînd vă faceţi toaleta... Singurul ei cusur este acela că te arată strîmb : l-am cam sărit şi luciul... Cu toate acestea, chiar dacă nu este un obiect de soi, faptul că a fost a unuia de viţă veche socot că poate trezi mîndria... Ce spuneţi ?

N-a mai adăugat nimic. Rîdea, rîdea singur. Apoi, îl strigă pe cel de douăzeci şi şase de ani, îl luă de-o parte şi îi spuse ceva.

În acest timp, Gazi trînti cîteva înjurături la adresa sărăciei.

VII

A doua zi, cel de douăzeci şi şase de ani propuse :

— Eu am să cobor în oraş, în Galata, să-l găsesc pe Nevzat. Am să iau lucrurile şi le aduc aici. Scrie cîteva rînduri.

Am scris un bileţel şi i l-am dat...

S-a întors bucuros nevoie mare :

— Am fost, ne-a spus el. L-am găsit pe Nevzat. Acesta a citit rîndurile tale. „Să nu se neliniştească pentru lucruri, lasă-le aici mi-a cerut el. Le voi purta eu de grijă. Oricînd pot veni să le ia..."

În seara aceea, cel de douăzeci şi şase de ani a pus la cale o petrecere pe cinste, cu vinete împănate în ulei de măsline, cu salată şi rachiu, s-a îmbătat cît ai clipi şi s-a pornit pe plîns.

— Eu, spunea el, de fapt nu sînt o pramatie, prieteni, voi ştiţi... Numai că... Blestemată fie această mizerie...

Ba mă lăsa pe mine şi-l îmbrăţişa pe Gazi, ba îl părăsea pe acesta şi venea la mine.

Am mîncat, am băut, din parcul de pe chei am privit marea, vapoarele care veneau ori plecau, am flecărit cîte în lună şi în stele, ne-am

legat de femei uşoare şi ne-am culcat foarte tîrziu.

Dimineaţa, cînd am deschis ochii, soarele arămiu se răsfrîngea în ciobul de oglindă de la picioarele noastre.

— Ce-o fi fost cu mărinimia de aseară a celui de douăzeci şi şase de ani ? se miră Gazi.

— Habar n-am, i-am răspuns, dar tare mult aducea cu seara aceea cînd Hasan Hüseyin a comandat chebap. Dacă n-a găsit cumva vreun tezaur, e pe-aproape. Om vedea.

Şi, într-adevăr, am văzut.

Ni se spulberaseră toate speranţele că vom putea găsi de lucru.

Era într-o zi, după miezul nopţii. Cel de douăzeci şi şase de ani, împreună cu patronul său pregăteau vinete împănate în ulei de măsline. În jur plutea un miros îmbietor. În ziua aceea nu pusesem nimic în gură. Trăgînd în piept mirosul de vinete care te scotea din minţi, nu alta, priveam cu nesaţ în sus, la vinetele împănate, rînduite pe platourile albe.

— Aş fi în stare să mănînc douăzeci de asemenea porţii, jindui Gazi.

— Chiftele crude ai zis ?

— Lasă glumele !

Nu ne puteam dezlipi privirile de pe vinetele împănate.

— La noapte, cobori încetişor... îmi şopti el.

— Şi-apoi ? îl iscodii eu.

— Deschizi binişor raftul.

— Ei şi ?

— Una cîte una...

— Chiar ai putea s-o faci ?

— Nu ştiu. Dar tu ?

— Eu ? Nu cred...

Gazi ocărî din nou Istanbulul.

— Aah, şi lumea asta ! oftă el. De-ar trăi răposata mamă să mă vadă... Ne dăm de ceasul morţii pentru nişte vinete în ulei de măsline...

— Dar noi ? adăugai eu. Ţin minte ca şi acum. Niyazi strîmba din nas la cotlete... Tata l-a silit să mănînce două porţii ; flăcăului i se făcuse greaţă... Carnea era adusă în hălci întregi, uleiul cu burduful, brînza cu tăvile...

— Neisprăvitul acela îşi bate joc de noi...

— Cine ?

— Patronul ăstuia de douăzeci şi şase de ani.

— A, glumele de rîndul trecut ? „Dacă va fi nevoie de bucătar..." şi altele de acest fel... Îşi bate joc ! Ia te uită, pesemne că au prea multă umplutură pentru vinete...

— Aşa mi se pare... Dar, ce-i cu asta ?

— Nimic... Dacă e prea multă... Măcar de-ar mînca-o...

Umplutura a fost cu adevărat prea multă. Patronul şi cel de douăzeci şi şase de ani au pus mîna pe cîte o lingură şi au început să înfulece.

Eu îmi muşcam buzele. Gazi înjura de mama focului. Au privit în sus şi noi ne-am tras înapoi.

— Or fi dormind oare nepricopsiţii ăia ? întreabă patronul.

Cel de douăzeci şi şase de ani clatină din cap.

— Noi sîntem nepricopsiţii ? şopti Gazi.

— Nu ştiu... N-aş crede...

— Pune-i în vedere prietenului ăluia al tău, Cemal, să nu mai aducă după el tot felul de neisprăviţi... Şi mai spune-le ăstora ca mîine să-şi ia catrafusele !

Cel de douăzeci şi şase de ani nu răspunde.

— Ştiu, adăugă omul, ditamai Istanbulul... Să hoinăreşti fără o leţcaie, fără lucru... E greu, e îngrozitor, ştiu, dar tu cunoşti şi situaţia noastră... Ţi-am spus să treci pe la Bohor, ai fost ?

— Pentru banii de abonament ? Am fost. M-a rugat să-l mai păsuiesc două zile...

— Poftim ! La oricine am merge, peste două zile, la începutul lunii. Datoriile au trecut peste o mie, să vedem cum o vom scoate la capăt. Tu spune-le, negreşit, ăstora, ca mîine să-şi ia tălpăşiţa... Că doar eu nu sînt Allah binefăcătorul... Să le umple şi el stomacurile fără fund...

Apoi se aşternu tăcerea.

Gazi se uită fără ţintă prin odaie, cu ochii duşi în fundul capului, apoi schimbarăm o privire ; şi cam atît...

A doua zi n-a mai fost nevoie ca cel de douăzeci şi şase de ani să ne poftească. Am cerut bani pentru cîte un bilet de vapor. Se prefăcea că suferă din cauza plecării noastre.

— Să nu credeţi cine ştie ce despre mine, ne ceru el. Orice-ar fi, să nu gîndiţi rău. La urma urmei şi eu...

Patronul lui se arătă plin de interes.

— Ce, nu cumva vreţi să plecaţi ? păru el mirat. Poate mai rămîneţi pînă găsiţi de lucru. Acum, ce-aţi hotărît să faceţi ?

I-am spus că n-am hotărît nimic, şi doar am schimbat o privire cu Gazi. După care, cu banii de care făcuserăm rost de la cel de douăzeci şi şase de ani am coborît la debarcader.

Din nou Istanbulul, Galata... L-am căutat pe Nevzat, cel cu nasul vulturesc, cu dinţii albi ca zăpada... Mai tîrziu am aflat cum stau lucrurile :

— A venit unul, mic şi îndesat, cu ochii mijiţi, spîn parcă, mi-a dat un bileţel ; l-am citit şi i-am încredinţat lucrurile voastre. Le-a luat şi dus a fost !

Gazi slobozi un potop de înjurături. Eu am rămas înlemnit. Cît despre Nevzat, după ce ne-a măsurat îndelung cu privirea, s-a apropiat fluierînd de fereastră. Apoi a luat de pe masă o roşie mare.

— Va să zică, continuă el, nu v-a adus lucrurile ?

— Nu le-a adus...

— Ce vă veţi face acum ? Fără aşternuturi, fără straie...

— Cine mai ştie ?

Ne privi din nou, apoi spuse :

— Dacă-i aşa, să trecem la cea de a doua parte. E drept că am primit biletul vostru, dar, de ce să mint, nu mi-a plăcut de loc mutra tipului aceluia... De dat i-am dat eu lucrurile, numai că m-am luat după el. M-am ţinut scai, fără să-i pierd urma nici o clipită. Ce s-o mai lungesc, le-a dus unui evreu, jos, le-a înmînat acestuia şi a plecat. Fără să mai stau pe gînduri, m-am năpustit asupra lui, a evreului, desigur. Că ce e asta, că aşa şi pe dincolo... I-am spus că

lucrurile astea au un stăpîn, că acesta o să pice neîntîrziat, împreună cu poliţia, ba una, ba alta... Evreul a început să dea din colţ în colţ. Pe scurt, omul vostru le lăsase zălog pentru zece lire. I-am dat banii evreului şi am luat lucrurile înapoi... Sînt jos, neatinse, cînd vreţi, le puteţi lua !

Puţin a rămas ca eu şi Gazi să ne ieşim din minţi. I-am sărit de gît, l-am sărutat, l-am sărutat...

— Cum tot n-aţi putut găsi de lucru, dacă vreţi, vă luaţi lucrurile, de nu, le lăsaţi aici... Cu alte cuvinte, vreau să spun că nu pun mare preţ pe cele zece lire. Cînd veţi avea bani...

Mi-a trecut prin minte să cer bani de la sora cea mică a tatii. Am ticluit o scrisoare, arătîndu-i în ce stare grea mă aflam, că pe deasupra mai am cu mine şi un prieten şi i-am cerut să facă ce-o face şi să-mi trimită cît mai repede parale.

Scrisoarea a dus-o Nevzat la poştă. Nu ne mai rămăsese nimic mai bun de făcut decît să hoinărim fără nici un ţel, să ne zgîim la vitrine, alegînd din mulţimea de automobile luxoase cîte unul, să ne ciorovăim al cui e mai frumos şi să aşteptăm banii care trebuiau să vină.

Cînd Gazi a propus ca, odată banii veniţi să-i trîntim o masă pe cinste, eu m-am împotrivit :

— Nu se poate ! Brînză, pîine, struguri... Trebuie să fim chibzuiţi !

— Bărbatul mătuşii tale e înstărit ?

— Destul de înstărit.

— Ei te iubesc ?

— Mă iubeau, dar...

— Te iubeau mult ?

— Mult... Spuneau că voi fi cel mai de seamă doctor din Turcia... Înseamnă că mă iubeau...

— Dacă-i aşa, nu-ţi fie teamă... Cel puţin o sută...

— O sută de lire ?

— D-apoi cum ? Se gîndesc şi ei că ai alături un prieten... „Să-i trimitem ceva mai mult, să nu se facă de rîs faţă de prieten." Nu-i aşa ?

— Se prea poate, dar tot atît de bine se poate să nu fie aşa...

— Lasă-l pe nu se poate... Dacă te iubeau...

— ... ? ? ?

În timp ce flecăream despre toate acestea, ne aflam la Beyazit, lîngă arteziană... Era cald, cerul albastru, Istanbulul fără pereche, dar nouă ne ghiorăiau maţele de foame !

— Să-ţi spun ceva, încercai eu. N-ar fi de loc rău să mai dăm o raită prin restaurantele acelea...

— Ţine-ţi gura, mă repezi Gazi, nu te mai atinge de creditul nostru. Orice-ar fi, Nevzat nu ne dă afară... Să mai îndurăm încă o zi, două şi apoi om vedea care e voia lui Allah.

— E uşor să nu scoţi o vorbă atîta vreme cît nu eşti dat pe uşă afară, nu-i aşa ? Acasă parcă nu erai atît de păcătos...

— Nu sînt nici acum, să nu crezi... Cînd rămîi însă fără ieşire...

Pe lîngă noi tocmai trecea un pierde-vară.

— Heii, Metroviçeli! strigă el la unul din prietenii săi, aflat peste drum; apoi o rupse la fugă către acesta.

Brusc, în capul meu parcă străluci un fulger.

— Ia stai un pic, măi Gazi. Aveam noi un prieten la cafeneaua Cretanului... Necip Metroviçeli, ostaşul Necip!

— Aşa-i, aveam cu adevărat... Ostaşul Necip... Dar adresa?

— Parc-o ştiam... Metroviçeli Necip, Fener, Alişfeneri, Cornul de Aur; Bomonti, nu?

— E de-ajuns atîta, ba chiar prea mult. Să mergem!

Am luat-o la picior. Întrebînd pe unul şi pe altul, am ajuns la Alişfeneri. Am dat roată depozitelor de tutun. Către prînz, plini de praf din cap pînă-n picioare, ne aflam în faţa lui Necip. Nu-şi putea crede ochilor. Ne îmbrăţişa într-una, cînd pe mine, cînd pe Gazi. Apoi, plecă să-şi ceară învoire de la depozit. Ne-a dus într-un restaurant aflat în vecinătatea depozitului, la care lucra, şi a cerut ca mai întîi să înfulecăm pe săturate.

— Eu, ne spuse el, dau o fugă pînă la depozit. Aşteptaţi-mă în cafeneaua de alături. Dar vă spun, nu cumva să daţi vreun ban!

Gazi se şi aşezase la masă.

— Nu mai sta proţăpit, băiete, mi se adresă el. Aşază-te, să ne omenim cum se cuvine!

Şi se porni vîrtos să mînuiască furculiţa.

— S-o luăm mai uşor, l-am prevenit eu, altfel...

— Vezi-ţi de treabă. Mor de foame, prietene! Garçon, prietene, ascultă! Fir-ar să fie, chelnerii ăştia sînt numai aşa, de mostră. Psst, ascultă, garçon!

Chelnerul se apropie.

— Mai întîi, adu-mi nişte vinete împănate, în ulei de măsline... Ori, dă-l încolo, uleiul de măsline... Poate fi şi de cel obişnuit, numai vezi ca mai marele tău să-mi pună dintre cele pe alese!

Chelnerul plecă rîzînd.

— Ce tot te zgîieşti? mă întrebă el. Am să mănînc simbria pe o săptămînă. Ce-ţi pasă? De unde-o fi ştiut, oare, Necip, că sîntem lihniţi? Oare chiar aşa de rău arătăm? Iată ce înseamnă prietenul adevărat... Dintr-o singură privire a înţeles că sîntem morţi de foame. Bravo lui!

Chelnerul i-a adus vinetele.

— Mie dă-mi o ciorbă, i-am cerut eu.

Necip a venit la terminarea lucrului.

Prin faţa noastră se scurgea mulţimea gălăgioasă a muncitorilor de la tutun, care invadaseră strada. În ciuda faptului că erau cu toţii murdari din cap pînă-n picioare, tare mi-ar mai fi plăcut să mă aflu şi eu în mijlocul acestei mulţimi vesele.

Necip ne iscodea, rîdea, se bucura fără contenire.

— O să mergem la meciuri... Şi ce mai meciuri se joacă! La ce club vreţi să vă duceţi? Ascultaţi-mă pe mine, mergeţi la Fenerbahçe. Fiindcă Fenerbahçe...

Din cînd în cînd schimbam cîte o privire cu Gazi şi rîdeam pe înfundate. După ce am sorbit cine ştie a cîta cafea, Necip ne-a întrebat :

— La ce hotel aţi tras ? Cel puţin e unul arătos ?

Gazi îmi făcu cu ochiul.

— Arătos... se grozăvi el.

— Astă seară rămîneţi la noi, ne ceru Necip. Haideţi, să mergem... Trebuie să lăsaţi vorbă la hotel ?

— Da de unde ?! răspunse Gazi.

Apoi se porni :

— Ce fel de hotel, nefericitule ? Sîntem oaspeţi la Hotel-rogojină...

— Care Hotel-rogojină ?

— Am cunoscut pe unul, Nevzat... În odaia lui.

— Muncitor la cărbuni...

— Şi eu care credeam că... se dezumflă Necip ; apoi o porni înaintea noastră.

Nu ştiu ce-o fi crezut, dar a fost tare de treabă.

Am dat cîteva colţuri, am străbătut cîteva străzi şi am pătruns într-o clădire scundă, din bîrne, aflată într-o mahala cu multe case cu zăbrele, console şi acoperişuri din olane roşii. Ne-a poftit în camera de musafiri.

În casă era semiîntuneric şi răcoare. În tindă, din cînd în cînd se profila pentru o clipă silueta unei femei în alb. Cuvertura din camera musafirilor, ca şi perdelele, erau lucrate cu modele în culori verzi, roz, mov. Pe pereţi nu era nici

o fotografie. Doar rînduri scrise mare, cu caractere arabe, aşezate în rame groase.

— În încăperea aceasta, ne explică Necip, mama nu aduce nici o fotografie ; aici se face namazul [1].

Podelele erau galbene ca ceara, de atîta frecat. Prin fereastra de la spatele meu se zărea o coamă de deal, iar pe ea, un cimitir.

Am sărutat mîna cu vine groase a mamei lui Necip acoperită de zbîrcituri. Ştia destul de puţin turceşte. Atît cît se pricepea, ne-a întrebat cîte ceva, iar noi ne-am străduit s-o mulţumim cu răspunsul.

În încăpere cobora întunericul. A venit şi sora lui Necip, care lucra la tutun. Avea cercei albaştri, părul buclat şi era îmbrăcată destul de lejer. Ne-a urat bun venit, apoi, aprinzînd lampa de culoare roz aflată pe laviţă, a ieşit. Puţin mai tîrziu au intrat tatăl lui Necip, cu nişte mustăţi mari, unchiul lui, cu straiele murdare de var şi fratele lui mai mare, tîmplar. Erau nişte oameni foarte veseli şi simpatici, cu turceasca lor stîlcită şi cu mîinile bătătorite. Mai cu seamă tatăl... Povestea, răsucindu-şi mustaţa groasă, neagră şi trîntind adesea cîte o înjurătură.

Între timp, sora lui Necip a aşternut jos faţa de masă, a aşezat deasupra scîndura pentru întins plăcinte, a rînduit prosoapele pe care urma să le folosim în loc de şerveţele, a adus un

[1] Potrivit *Coranului,* musulmanii nu pot atîrna tablouri sau fotografii pe pereţii încăperilor destinate rugii.

coşuleţ cu pîine tăiată felii. Făcea toate acestea în joacă parcă, rîzînd mereu cu dintele ei de aur. Cui îi zîmbea oare ? Lui Gazi, ori mie ?

După ce ne-am ospătat, am băut cafea şi am sporovăit ba de una, ba de alta, ne-am întins pe paturile pregătite de sora lui Necip. Paturile erau alăturate, dar aşternute separat. Cuverturile, păturile şi cearşafurile erau cîrpite cu pricepere şi străluceau de curăţenie... Totul mirosea a săpun...

Ne-am strecurat în aşternuturi.

— Ooh, exclamai eu, aşa da...

Gazi îşi ridică fruntea de pe pernă :

— Cum ? Despre fată vorbeşti ? M-aş însura imediat.

M-am făcut foc şi pară :

— Destrăbălatule !

— Ba tu eşti. Dacă nu mi-aş fi văzut de treabă...

— Ei ?

— Crezi că n-am observat cum te uitai la fată ?

A doua zi, după un dejun pe cinste, am coborît spre Galata. S-a scurs şi ziua aceea. In următoarea, Gazi îmi spuse :

— De-ar veni odată banii ăia de la mătuşă-ta, să-l invităm şi pe Necip.

— Bine zici... Îl poftim la restaurant...

— La un restaurant de clasă... Cu rachiu, cu aperitive...

— Ne plătim şi datoria către Nevzat...

— Mai încape vorbă ? Ar trebui să-l invităm şi pe el...

— Dacă ne-o fi cu putinţă, facem aşa : la banchetul pe care-l vom da în cinstea lui Necip, îl chemăm şi pe el... Într-adevăr...

— Dacă comandăm două sticle de rachiu de marcă...

— De ne-or veni o sută cincizeci de lire, asta e un fleac...

— Nu cred, mătusa ta ne trimite mai mult... Fiindcă se gîndeşte, desigur, că mai ai cu tine un prieten...

În seara acelei zile, Nevzat mi-a întins scrisoarea pe care o aşteptam cu sufletul la gură. Am desfăcut înfrigurat plicul. Eu şi Gazi, strînşi unul în altul, am citit-o dintr-o răsuflare. Trebuia „să-mi las prietenul şi s-o pornesc la drum fără zăbavă. Nu era nevoie de bani pentru autobuz. Era de ajuns să rostesc numele cumnatului meu. Cînd aveam de gînd să mă las odată pentru totdeauna de năravul de a tăia cîinilor frunză ?!"

Gazi s-a făcut galben ca turta de ceară. Am rupt scrisoarea şi am aruncat-o pe fereastra prin care se strecura un miros de peşte prăjit.

Mai întîi mi-am adunat hainele, apoi mi-am făcut geamantanul.

Oraşul Istanbul, cel fără de pereche !

Dacă ai chef, cobori din tramvai, urci în taxi, dai banchete în cinstea oricărui prieten, în orice restaurant doreşti, nu-ţi cauţi de lucru, durezi o fabrică, deschizi o bancă !

Oraşul Istanbul, cel fără de pereche !

Iar apoi ?

Apoi, Istanbulul e un cazan iar noi o lingură de spumă ; chelneri în cafenelele din Galata, muncitori la cărbuni, vînzători de covrigi, fotbaliști, pe mîncare, în echipele de mahala, care jucau meciuri pe cîte două lire și jumătate.

— Orașul Istanbul cel fără de pereche !

Și într-o bună dimineață, lăsîndu-le locuitorilor Istanbulului podurile, tramvaiele, marea murdară, Galata, Beyoglu, bulevardele pline de oameni și frumoasele lui femei, am urcat pe vapor.

Rămas bun, Istanbul !

VIII

În noaptea în care am ajuns acasă, am aflat de la Hasan Hüseyin că iubita mea se încurcase cu un elev de la școala de subofițeri de marină. A lui Gazi se logodise cu fiul unchiului ei, care era slugă într-unul din satele învecinate ; cafegiul cretan, prins că vinde opium, fusese aruncat în închisoare.

— Să le fie de bine, exclamă Gazi, să le fie de bine !

Cît despre mine...

— La ce te gîndești ? mă iscodea Hasan Hüseyin.

— Prostănacul acesta, se amestecă Gazi, nu poate uita așa, cu una, cu două. Ce-i asta, băiete ? Nu te mai omorî cu firea, că doar era una din alea...

Către miezul nopții, despărțindu-mă de Gazi și Hasan Hüseyin, m-am îndreptat către bătrînul platan, de unde trimiteam, cu chibriturile, semnalul.

În noapte, bătrînul platan pare plin de răbdare, supus și resemnat. Mă rezem de trunchiul lui. De partea cealaltă, una lîngă alta, două ferestre luminate, și vița de vie scăldată de raze... Toate sînt ca în ultima noapte... Scot un șuierat puternic. După perdelele luminate se deslușesc umbre, parcă trăgînd cu urechea. La al doilea șuierat se produce o neliniște, o agitație. Apoi, ies în tindă. Lămpița mă anunță : „Vin !" Pe față mi s-a furișat un tremur, iar urechea stîngă se porni deodată să vuiască... Mai știi, poate că-și va cere iertare cu lacrimi în ochi... Cine știe cît mă va ruga ? Cine știe ? Cine știe ? Cine știe ?

Se apropie și, fără să-mi ureze bun venit, stă împietrită. Așteptăm o bună bucată de vreme. În sfîrșit, întreb :

— E adevărat ce-am auzit ?

Nu răspunde.

— Așadar, e-adevărat ?

Din nou nici un răspuns.

— Cum v-ați cunoscut ? stăruii eu.

Tace cu îndărătnicie.

— Dacă-i așa, spun eu, pentru mine totul s-a sfîrșit ?

Și-a ridicat capul și a privit cerul spuzit de stele. Apoi, și-a încrucișat brațele la piept.

— Nu se poate să te iubească atît de mult ca mine, am mai încercat eu ; o să-ți pară rău, martor mi-e Allah, o să-ți pară rău !

Ridică din umeri.

Arunc chiştocul ţigării şi mă îndepărtez.

Bulevardele asfaltate, luminile electrice, signalele paznicilor... Tocmai cînd dădeam colţul, cineva m-a ajuns din urmă şi m-a prins de braţ. Mă întorc : Hasan Hüseyin.

— S-a sfîrşit ? mă întrebă el.

N-am puterea să-i răspund : „S-a sfîrşit".

— Cu tine vorbesc, s-a sfîrşit ?

— Dar...

— Nici un fel de dar. Trebuie să termini odată cu asta şi apucă-te din nou de şcoală, sau găseşte-ţi o ocupaţie ca lumea.

— Dă-mi chibriturile !

Îmi aprind o ţigară.

IX

— Dacă tu, fiule, ajungi în rîndul oamenilor, atunci şi cîinii de pe stradă ajung în rîndul oamenilor, mă bodogănea bunica.

Ar fi trebuit să-l las încolo pe prietenul meu şi să rămîn lîngă mătuşa mea. Pentru că fiecare pasăre pe limba ei piere. Şi aşa şi pe dincolo...

Gazi, la rîndu-i, a mîncat o papară straşnică de la tatăl său. Desigur, pentru că se luase după vorbele unui pierde-vară şi fugise de acasă !

La trei zile după toate acestea, a fost silit să lucreze la moara unui unchi de-al său, într-un sat învecinat ; şi, cam la două săptămîni, a venit şi mama, purtînd cu ea poruncile aspre ale tatii.

— Ai grijă, nu cumva să nu-ţi vezi de şcoală... Neapărat, dar neapărat fă-ţi un rost, un căpătîi !

— O să-nvăţ, am răspuns eu.

Mama a rămas împietrită.

— O să-nveţi ? Cum aşa, acum nu înveţi ?

Bunica se amestecă în vorbă, şi dă-i, şi povesteşte... Iar la sfîrşit, nu uită să adauge :

— Dacă şi băiatul ăsta se mai face om, atunci şi cîinii de pe stradă...

Mama mă privi înfuriată.

Ştiam că după plecarea mea, părinţii se mutaseră la Ierusalim. Din cîte povestea mama, aici au dus-o în cea mai neagră mizerie. Se înghesuiseră într-o încăpere îngustă şi dărăpănată a unui han plin de beduini. Niyazi crescuse dintr-o dată, dar era tare firav. Din zori şi pînă-n noapte purta taraba de vînzător ambulant pe străzile Ierusalimului... Măcar de-ar fi putut merge mai în voie... Dar, cum nu era supus palestinian, el, ca şi ceilalţi străini, trebuia să se păzească să nu dea nas în nas cu poliţia. Într-una din zile, i-a luat urma un poliţai. Niyazi a rupt-o la fugă, poliţaiul după el. În acel moment tocmai trecea un tramvai. Niyazi s-a urcat pe o uşă şi a sărit pe cealaltă. S-a poticnit şi taraba lui s-a făcut ţăndări, toate s-au împrăştiat, iar el şi-a zdrelit genunchii şi palmele, însîngerîndu-se.

Mama povesteşte şi ochii îi înoată în lacrimi.

— Fir-ar să fie lumea asta ! Îl creşti, tremuri pentru el cum faci cînd pui o floare în ghiveci. Şi după ce mănîncă pîinea părintească, atunci vine vremea să meargă la şcoală... Frumos... Cei

mai mici se spetesc, iar lui nici că-i pasă ; cămaşa e mai aproape de trup...

Mă gîndeam la Niyazi. Ne aşezam la marginea havuzului casei noastre din Beirut şi ne măsuram picioarele cu o sfoară de cînepă, pentru a vedea ale cui sînt mai groase. Picioarele amîndurora erau subţiri, lungi, cu nişte genunchi ascuţiţi... Ale mele, albe, cu părul blond. ale lui, smeade, cu fire de păr negru...

— Şi mai e şi lupta dintre arabi şi evrei ! continuă mama să povestească. Nu trecea o zi fără ca să nu fie ucişi oameni, să nu se pună foc dughenelor. Şi-apoi, zilele stării de asediu... În asemenea zile, tata, cu ţigara în gură, se plimba încoace şi-ncolo prin han, se înfuria din te miri ce. Ar fi vrut ca feciorul său să se întoarcă cu un ceas, un ceas şi jumătate înainte de ora fixată de starea de asediu. Dar Niyazi... Fie chiar la ora ştiută, fie cu cîteva minute mai devreme, se arăta în uşa hanului. Tata striga, tipa... iar Niyazi se strecura uşurel în odaie.

— Bine, dar el n-a vrut să vină cu tine ? nu-mi putui eu stăpîni întrebarea.

— Se putea să nu vrea ? se miră mama. Îi ieşise chiar şi paşaportul.

— Ei şi ?

— Seara a rîs, a glumit cu prietenii săi... „Cum voi ajunge la Adana, am să fac şi am să dreg... Ce-o să se mai mire fratele lui Cin Memet cînd m-o vedea ! Am să merg din nou la şcoală, am să joc fotbal." Nu-şi mai găsea locul... Apoi, nu ştiu ce s-a-ntîmplat. Dimineaţa şi-a schimbat brusc hotărîrea. Deşi pînă chiar şi tata stăruise...

N-am mai întrebat de ce... Fiindcă ştiam : el nu avea inima de piatră, ca mine.

— Să facem ce-om face, spuse mama, să strîngem ceva bani şi să le trimitem de îndată !

După ce tata trecuse dincolo, ne rămăsese o sfoară de moşie, pe care statul pusese sechestru, iar acum se afla sub stăpînirea samavolnică a proprietarilor învecinaţi. De-acum, mama se va strădui să pună din nou mîna pe acest pămînt ; dacă va fi nevoie, va umbla pe la judecăţi, va aduce oameni de la cadastru pentru a stabili hotarele moşiei noastre, apoi va găsi un muşteriu căruia s-o arendeze ; iar mai tîrziu...

— Grea treabă, o preveni bunica. Crezi că eu nu m-am zbătut ? În iarna aceea grea, înotînd în glod pînă la genunchi... În sfîrşit, ce să mai spun ! Am umblat din om în om. Era unul, Abdülfettah, bărbatul lui Gülistan, îl ţii minte ? Cel care venea să înşire păpuşile de tutun... Cruce de voinic. Ei, bărbatul ei, deci... N-ai să crezi, s-au ajuns. Cei pe care mai ieri nu dădeai două parale, astăzi sînt ca nişte balauri cu şapte capete. Ce să-i faci ? Vorba aceea, fă-te prieten cu dracul pînă treci puntea... Blestematul, a primit ce i se cuvenea... „Multe salutări de la fiul meu, i-am spus. Du-te şi-l vezi pe Abdülfettah aga, acesta nu te va lăsa la nevoie, ba el strînge toate paralele din arendă şi ţi le dă cu mîna lui", i-am transmis eu spusele fiului. Păgînul s-a tras într-un colţ, ca un porc şi stă, vînăt de ciudă. M-a ascultat... „Of, doamne, măicuţă, noi nu putem însămînţa ca lumea nici măcar petecul nostru de pămînt. A rămas

la fel cu al altora... Mi-era ruşine chiar şi faţă de mine pentru această paragină. Pămîntul dumneavoastră este pîrloagă, veniţi de aveţi grijă de el !" „Bine fiule, dar toţi îmi spun că pămînturile noastre sînt lucrate de Abdülfettah şi de fratesu !" „Vai, cum se poate !? a izbucnit el deodată, pornindu-se pe ocări. — Ascultă, femeie !" m-a repezit el apoi, ameninţîndu-mă.

Bunica se făcea foc şi pară cînd i se spunea „femeie !"

Acum venise rîndul sărmanei mele mame să-şi încerce norocul.

— N-a mai rămas altă ieşire, spunea ea. Am să merg să mă judec, de va fi nevoie, orice-ar fi... Fiindcă ei, acolo, trăiesc în cea mai neagră mizerie !

Apoi, deodată se întoarse către mine :

— Dar tu, tu trebuie să începi, negreşit, scoala !

X

Mama s-a apucat cu tragere de inimă de treburile legate de moşie. Jalbe, hîrţoage de vînzare-cumpărare, procese cu zilierii, tribunale... Treceau zilele, săptămînile, lunile. Şi toate acestea fără nici un folos. Iar mama obosise. Seara tîrziu, se întorcea acasă istovită şi, aruncînd maldărul de hîrtii timbrate, netrebuincioase, se trîntea în aşternut. Pentru a face economie de gaz nu aprindeam lampa decît foarte tîrziu.

Părul mamei, care începuse brusc să albească, ochii ei pierduţi în fundul capului, împrumutau casei o oarecare tristeţe.

Tălpile ghetelor mele se găuriseră, manşetele pantalonilor se tociseră... De cele mai multe ori mă duceam la şcoală fără o leţcaie în buzunar. În ciuda poruncilor severe ale tatii, în ciuda chipiului meu cu tresă galbenă, de elev al şcolii medii, în ciuda atmosferei extraordinare din „a III-a B" a noastră, unde se petreceau lucruri de necrezut, nu aveam nici o tragere de inimă pentru şcoală, legătura dintre noi slăbind pe zi ce trecea. Nu mai eram copil. Desigur, în timp ce dincolo, tata şi fratele meu trăiau în sărăcie, în timp ce mama, cu părul ei albind şi cu ochii ascunşi în orbite, alerga de colo, colo prin glodul pînă la genunchi, în timp ce surorile mele slăbeau din zi în zi, şcoala mea era un lux. Şi socoteam că nu am dreptul la un asemenea lux.

Prietenii noştri de altădată ne ocoleau. Nu le mai plăcea să stăm la taifas, îi plictiseam de moarte.

— Ce i-a trebuit tatii ? Tocmai el s-a găsit să schimbe lumea ? De ce să sufere el pentru altul ? Fiecare cu ale lui...

— Of, doamne, se jeluia mama. L-ai îmbătrînit pe lup şi l-ai făcut de rîsul cîinilor ! Cei care mai ieri nici nu puteau crîcni, acum...

Oricum, eu înţelegeam că ne prăbuşim fără putinţă de scăpare. De ce să ne sprijinim ? Eram singuri-singurei în mijlocul mulţimii dispreţuitoare, indiferente. Fiecare pentru el... Numeroase motive m-au făcut să înţeleg cum stau lucrurile.

Într-una din acele zile, în care noi ne luasem rămas bun pînă chiar şi de la pîinea cea de toate zilele şi de la măsline — ultimul lucru care-i mai rămîne sărmanului — mama s-a dus să împrumute ceva bani de la unul dintre cei mai apropiaţi prieteni ai noştri.

— Măcar zece lire, spunea ea... De-aş face rost măcar de zece lire, aş lua pîine, măsline, ceai, zahăr... Aşa am mai duce-o o bucată de vreme. După aceea, numai milostivul Allah... Dacă se scoală fetele, du-le cu vorba ; voi încerca să mă întorc cît mai degrabă !

Seara, ne culcaserăm flămînzi. Mama a zăbovit. Fetele s-au trezit. Au întrebat de ea. Le-am spus că s-a dus după pîine şi măsline şi că vine îndată. S-au bucurat. Cea mai mică a bătut din palme :

— Trăiască mama ! Sînt aşa de flămîndă, nene !...

Era o dimineaţă plumburie, umedă.

Puţin înainte turnase cu găleata.

Pînă la urmă, mama s-a întors cu mîinile goale. Era într-un hal fără hal. A urcat cu mare greutate scările. Cînd a dat să intre în odaie s-a sprijinit de tocul uşii :

— Apă, ceru ea, Allah, puţină apă...

Dar mama n-a mai reuşit să bea apă ; s-a prăbuşit la pămînt, în prag.

Ce era de făcut ?

Fetele au dat fuga la proprietăreasa casei. Aceasta a venit cu basmaua ei albă, îngînînd o rugăciune... A prins-o pe mama de încheietura mîinii.

— Colonie ! ceru ea.

Nici urmă de aşa ceva.

— Apă de trandafiri, oţet !

— ... ?

— Cum, nici măcar oţet n-aveţi ?

N-avem, n-avem, n-avem ! M-a cuprins ameţeala, sofaua îmi alunecă de sub mine parcă.

— Nici măcar oţet n-aveţi ?

— Da, nici măcar oţet n-avem ! Nu casă, gospodărie, moşie sau automobil ; nici măcar oţet n-avem !

Mi-am pus mîinile în şold. Era chiar atît de ruşinos să n-avem oţet ?

Proprietara s-a dus şi a luat colonie de la ea, a readus-o pe mama în simţiri. Mai întîi, mama, cu faţa palidă ca turta de ceară, a privit în jur uluită. Apoi, şi-a plecat fruntea pe genunchi şi a început să plîngă cu sughiţuri.

A plîns vreme îndelungată. Cu toate stăruinţele celor ai casei, n-a vrut să spună în ziua aceea de ce şi-a pierdut cunoştinţa. Mult mai tîrziu am aflat că mama fusese tare rău primită de bunul, foarte bunul nostru prieten, la care se dusese după bani. Nici măcar n-a poftit-o în casă. A întrebat-o la poartă ce doreşte. Mama i-a spus. Acel apropiat, acel foarte apropiat domn-prieten s-a mirat :

— Cum ? Pe asemenea vremuri ? Nici măcar cel mai de treabă om nu te poate ajuta.

Ce-i trebuise tatii politică ? Fiecare cu ale lui. De ce să se sacrifice pentru altul ? Mai bine şi-ar fi văzut de necazurile sale.

— Copiii mei sînt flămînzi acasă, a mai încercat mama. N-am venit pentru a vorbi despre vechile socoteli.

Omul acela apropiat, foarte apropiat, s-a înfuriat :

— Frumos ! s-a zborşit el. Va să zică n-aţi venit pentru a vorbi despre vechile socoteli ! Dacă-i aşa, să închidem cu totul aceste vechi socoteli.

Şi i-a trîntit mamei uşa în nas.

XI

Cînd am aflat toate acestea, încăperea noastră cu pereţii de chirpici şi cu tavanul spart a început să se învîrtească cu mine. Ce să fac ? Să dau foc conacului cel mare al domnului care închisese atît de grosolan vechile socoteli, să-l ciomăgesc pe feciorul lui, să mă duc la el acasă şi să-l fac de ocară ?

Dar eram eu în stare, oare, să fac toate acestea ?

Poate.

Numai că mă gîndeam cum o să sfîrşească. Ce folos ar fi adus asemenea fapte ? Poate ar fi ars un conac, ar fi fost scărmănat un copil, ba chiar domnul ar fi fost făcut de ocară. Rezultatul ? Rezultatul mi-ar fi fost potrivnic. Mulţimea trufaşă, la adăpostul legilor, îmi va arunca priviri crîncene, mie şi bravului meu tată, care se războia cu morile de vînt, şi va strîmba din nas a dispreţ.

Eu însumi eram încredinţat că să te războieşti cu morile de vînt nu este un lucru dintre cele mai înţelepte.

. . . .

Gazi se afla, sub aspră oprelişte, la moara unchiului său, Hasan Hüseyin în ultima clasă a şcolii comerciale, iar eu în a III-a B, la şcoala medie.

În a III-a A învăţau fetele şi cea mai mare dintre ele n-avea nici şaisprezece ani. În a III-a B a noastră, erau alde Ahmet Saim, Pipo Ziya, Arap Sadri, Ayi Mümtaz, Kürt Sermet şi dacă l-ar fi însurat pe cel mai mic dintre noi, într-un an ar fi fost tată.

Adesea, în timp ce Ayi Mümtaz, cu creta în mînă, îi făcea la tablă caricatura profesorului de istorie, Kürt Sermet îi atîrna lui Ayi Mümtaz coadă de hîrtie. Şi în vreme ce clasa scotea tot felul de exclamaţii, Ayi Mümtaz pricepea cum stau lucrurile şi îl făcea de două parale pe cel în cauză ; Kürt Sermet, puţintel la trup cum era, se trăgea de-o parte şi se ţinea cu mîinile de burtă de atîta rîs, gata să se păzească de răzbunarea lui Ayi Mümtaz. Cînd acesta din urmă lua seama, se pornea un tărăboi straşnic deasupra băncilor, planşele de ştiinţe naturale atîrnate pe pereţi se înecau în praful stîrnit în clasă. Ţipetele şi hohotele, pocnetul îngrozitor al capacelor de la bănci nu mai conteneau minute întregi. Uneori, uşa clasei se deschidea încetişor şi apărea silueta uriaşă a directorului, care clocotea de furie. Tă-

războiul acela îngrozitor înceta cît ai clipi din ochi. Clasa încremenea cu hohotele stinse pe buze.

Directorul ne privea îndelung.

— Nu pot înţelege, asta ce e, clasă, staul, culcuş de netrebnici !? Uite ce, copii, lucrurile nu mai pot continua în felul ăsta ! O să vă aplicăm şi vouă acelaşi tratament care se aplică celor din staul...

Dar niciodată nu a aplicat acest tratament. Cel puţin atîta vreme cît am mai fost eu acolo...

Mie nu-mi erau pe plac toate astea, nu le aprobam. Nu-mi ieşeau din minte mama, surorile mele şi mai cu seamă genunchii însîngeraţi ai lui Niyazi, care se rostogolise din tramvai. În timp ce aici, mama şi surorile, iar acolo, tata şi Niyazi trăiau în mizerie, fără îndoială că şcoala mea era un adevărat lux. Şcoala nu putea fi pusă înaintea pîinii. Simţeam cu amărăciune cum povara ce-mi apasă umerii era din zi în zi mai grea. Ce-mi va aduce diploma de absolvent al şcolii medii ? Şi presupunînd chiar că aş fi primit o asemenea ţidulă, cine, unde şi cu ce cutezanţă ar fi dat de lucru fiului unuia care trecuse „dincolo" ?

Trebuia să mă apuc de treabă, dar cum ? Din nou ţesătoria ? Muncitor de rînd la construcţii ? Ori, poate, argat pe lanurile de bumbac, sau la treierat, sub soarele ucigător al Çukurovei ?!

Cel mai la-ndemînă mi-ar fi fost să mă fac vînzător de pepeni ori de struguri. Era simplu. După sezon, se puteau vinde lămîi, portocale, trestie de zahăr, ba una ba alta, se putea cîştiga un ban, acolo. De cîştigat se putea cîştiga, nici vorbă,

dar ce m-aş fi făcut pe urmă în locurile de baştină, cu prietenii, de faţă cu nişte oameni prea isteţi, ca să-şi primejduiască pielea pentru alţii. Fiindcă ei socoteau sacrificiul tatii ca un fel de scrînteală. În timp ce ei înşişi... O viaţă are omul ! Să se îmbrace frumos, să mănînce bine şi din belşug, să se plimbe cît le e voia. Nu-i interesează nici cît negru sub unghie că-şi pierd vremea. Ei ţin la un singur lucru : să meargă moara fără contenire. Apa poate veni de oriunde, nici că le pasă...

Din cauza ghetelor mele ciuruite şi a pantalonilor mei cu manşetele roase, socoteam că port povara unei groaznice ruşini. Trebuie că eram feciorul neghiob al unui tată neghiob. Măsura de căpetenie era măsura lor. Potrivit acestei măsuri, eu eram şi neghiob, şi slut, şi sărman. De aceea mă vedeam silit să fug de ei, să nu mă arăt în ochii lor, să nu-mi vadă ghetele mele găurite şi nici pantalonii cu manşetele roase. Oriunde m-ar fi văzut, eram neliniştit din cauza vreunei priviri, ori vreunei şoapte care ar fi trezit în mine asemenea simţăminte.

Această trăsătură de caracter a crescut cu repeziciune, a luat proporţii. Am început să roşesc şi pentru nasul meu coroiat, pentru braţele mele firave, pentru figura mea colţuroasă. Cînd observam vreo privire a vreunuia dintre ei, mi se ridica părul, din mine răbufnea ceva rece, rece de tot, urechile prindeau să vuiască, ochii mi se împăienjeneau, mîinile mi se făceau ca de gheaţă ; aveam impresia că mă făceam mic, că

nasul meu coroiat se încovoia şi se sluţea şi mai mult.

Apoi, am început să mă ruşinez pînă chiar şi de lucrurile strălucitoare care umpleau vitrinele. Cînd mă apropiam de vitrinele cu aceste lucruri, cei care socoteau că ele sînt făcute doar pentru ei, pentru ca ei să mănînce bine şi din belşug, să se îmbrace frumos, să huzurească, atunci parcă strîmbau din nas a dispreţ, mă priveau cu asprime. Iar eu fugeam atît de ei, cît şi de tot ce era al lor, ţipător, strălucitor...

Ce bine era pe vremea copilăriei. Oare asta înseamnă să creşti ? Acum, parcă trăiam în negură. Năzuiam să ies la lumină, la un drum călăuzitor, să ajung la acea rază scînteietoare. Aveam nevoie de o asemenea izbăvire, să nu intereseze pe nimeni, să nu-i fie nimănui ruşine că eu vînd pepeni, că lucrez la fabrică, că hoinăresc cu tălpile ghetelor ciuruite şi că manşetele pantalonilor mei sînt roase... Să nu rîdă nimeni de nasul meu coroiat, de braţele mele neputincioase !

Dar unde se putea una ca asta ? !

Priviri înţepătoare, şoapte, una-alta ; chiar de m-aş socoti un mucos şi tot în zadar. Nu-mi stă în putinţă să dezleg nodul încurcat al „naturii tainice". Văzînd că tocmai atunci cînd socoteam că sînt pe cale să-l dezleg, se înnoda iar, fără nici o speranţă, sub bolta întunecată, cu braţele atîrnînd vlăguite, gîrbovit, neajutorat, mă îndreptam către oraş, intram în chinga lui de foc.

Din cînd în cînd, îmi mai aminteam şi de şcoală... Într-una din zile, directorul, chipurile,

din cauză că jucam la alte cluburi, ne-a chemat, pe mine, pe Kürt Sermet şi pe Ayi Mümtaz şi, cu ochii pironiţi pe mine, numai pe mine, ne-a făcut o morală aspră, iar la sfîrşit a spus :

— Tu, mai ales tu, 136 !

Mi-am aplecat privirile... M-a prins ameţeala, urechile îmi vuiau. Eu, mai cu seamă eu... Un pui de barză părăsit, o pătlăgea amară, care nu mai e bună de nimic... Ce caut eu aici, în chinga lor de foc ? Ce aştept eu de la ei ? Să mă miluiască cu diploma lor ? Pentru ei, tu nu eşti decît un melc nevoit să se ascundă în propria lui crustă, ai priceput ?

Să rămînă cu diplomele lor, tu du-te la Allah !

Am părăsit şcoala.

XII

Mama a plîns îndelung aflînd că m-am lăsat de şcoală.

— Of, doamne, se jeluia ea, ai făcut tocmai de ce mi-era mai frică ! Oare copiii mei trebuie neapărat să fie nişte oameni neînsemnaţi, nevoiţi să se plece în faţa altora ? Şi eu, care nădăjduiam...

— Niciodată, m-am revoltat eu, în faţa nimănui nu mă voi pleca.

Scăpasem de o grea povară, rupsesem o margine a chingii de foc. Tata şi Niyazi parcă mă priveau din mine, iar tata avea aerul că spune :

— Bravo, fiule ! Ai renunţat să mai încerci să înalţi un palat deasupra sărăciei noastre.

Cîteva zile mai tîrziu, mama mi-a spus :

— De vreme ce tot ai părăsit şcoala şi te-nvîrteşti fără nici o treabă, ce-ar fi să te ocupi tu de pămîntul acela ?

Mama avea dreptate. Avea ea dreptate, dar pămîntul... Ploile, glodul pînă la genunchi, lanurile, care vara erau năpădite de mărăcini, uliţele murdare ale satului, dulăii întărîtaţi, Abdülfettah, cu ochii lui spălăciţi, roşu ca racul, care-i strigase bunicii „Femeie !" Dacă mă ia la goană ?

— Eşti bărbat, spunea mama, oricum ar fi, de tine s-or teme. La urma urmei, eu nu sînt decît o biată femeie.

Şi iată că într-o dimineaţă cu cerul vînăt, înghesuindu-ne vreo douăzeci de oameni într-un furgonet în care aveau loc doar zece şi care avea toate şuruburile slăbite şi scîrţîia de te asurzea, am pornit-o către tîrguşorul plin de ciori, unde văzusem lumina zilei.

Mergeam pentru prima dată, după ani şi ani, la moşie. Pe cine oi mai găsi acolo oare ? Pe mătuşa Senem, care, în nopţile nesfîrşite de iarnă, cînd ne aflam în aşternutul nostru cald, făcea să se strecoare în noi fiori plăcuţi, cu poveştile ei pline de stafii, duhuri rele, cu pasărea Phöenix, cu şerpi, cu scorpioni, cu vrăjitoare ? Pe feciorul mucos al zilierului, care ne învăţa să mîncăm pătlăgele crude ? Ori poate găinile pe care eu şi fratele meu Niyazi ne apucasem să le educăm, spînzurîndu-le de crengile dudului ?!

În camion mirosea a opinci, a usturoi şi a brînză. Nu-mi ieşea din minte Adbülfettah şi asprimea ochilor lui albaştri. Camionul se căţăra pe coline, pufăind, gemînd şi scîrţîind din toate încheieturile, lua viraje şi se întindea la drum, gîfîind. Radiatorul nu avea capac, ci un dop de lemn. Aburii furioşi ţîşneau şuierînd pe lîngă dop.

Privirile îmi întîrziau pe pietrele kilometrice... De cîte ori străbătusem acest drum cu fordul roşu al tatii ! ! Tata era la volan, eu alături. Din cînd în cînd, pentru a-şi putea aprinde ţigara, el îmi trecea volanul. Şi pînă şi-o aprindea, eu apăsam pînă la fund acceleratorul şi automobilul se pornea să gonească cu viteză nebună. Deodată, înţelegînd ce se petrece, tata îmi lua, plin de nelinişte, volanul din mînă şi după ce reducea din viteză, îmi striga :

— Smintitule, răstorni maşina !

Drumul, pietrele de kilometraj erau aceleaşi... În depărtare se conturau culmile întinse, semeţe, munţii bătrîni... În sfîrşit, a apărut în zare, ca o panglică, tîrguşorul meu de baştină. Ne apropiem... Pătrundem în oraşel, aproape atingînd coşmeliile de chirpici ale mahalalei mărginaşe. Camionul, hurducîndu-ne, străbate strada principală cu caldarîmul plin de hîrtoape şi opreşte în staţia de taxiuri. Sar jos. Mi-au amorţit picioarele. O pornesc spre centru. Ţin mîinile în buzunarele de la pantaloni, unde se mai găseşte ceva mărunţiş. Nimeni nu ia în seamă ghetele mele cu tălpile ciuruite, nasul meu coroiat, pantalonii mei cu manşetele roase, braţele mele firave şi figura mea ascuţită. Nimeni nu-şi pironeşte privirile pe mine. Aici mă aflu într-o libertate deplină. Îi iubesc pe aceşti oameni, pe oamenii

acestui tîrguşor, care nu-mi dau nici cea mai mică atenţie.

În stînga se află cafeneaua cu cerdac a Arnăutului. Fordul cel roşu, model 1927, al tatii oprea în faţa acestei cafenele cu cerdac şi, în timp ce ajutorul de şofer Araboglu, cu cheia franceză în mînă, strîngea vreun şurub, ori curăţa bujiile, tata, aici, uite, chiar aici, se aşeza alături de un paşă cu barbă lungă, pensionar. Tăifăsuiau despre grîu, orz ori bumbac, făceau tot felul de socoteli. cu creionul, pe dosul pachetelor de ţigări ; din cînd în cînd rîdeau mulţumiţi şi-şi făceau cu ochiul. Paşa era un om dur, cu barbă roşie, grosolan. Vorbea, descriind cercuri mari cu braţele lui puternice. Povestea nişte lucruri atît de interesante despre lupta naţională, încît îl ascultam toţi cu gura căscată.

Cîteodată se aducea vorba despre lucruri care nu mă interesau nici cît negru sub unghie. Plictisit la culme, mă întindeam, căscam şi din uşa înclinată, priveam cu atenţie tabloul Arabüzengi ce înfăţişa o legendă şi care atîrna pe peretele cafenelei, ori număram stîlpii cerdacului...

Păşeam fără nici o grijă pe uliţa ce trecea prin faţa cafenelei. De-o parte şi de cealaltă se înşiruiau dughene cu fructe, frizerii, cafenele... În apropierea cişmelei — un papetar. Îl ţin bine minte. Nu se poate să nu mă recunoască. Este un turkmen cu capul turtit. Pe vremea cînd noi învăţam la geamia din piaţă, din dugheana lui care mirosea a igrasie, cumpăram caiete, creioane, hîrtie şi mai ales *Cartea copilului din Anatolia*. Pe atunci, ne sileau să facem marşuri lungi, cîntînd imnul compus de Kâzîm Karabekir paşa.

Cu braţu-i de oţel,
Cu picioru-i de bronz,
Turcul nu ştie ce-i frica,
Turcul nu ştie ce-i frica.

Turcul nu se teme
Turcul nu se teme
De s-ar prăbuşi lumea
Turcul nu se teme.

Păşeam agale pe uliţă, fără nici o grijă... Pe buze mi se revarsă versurile din marş care mi se mai păstrau în minte :

Armata grecească
E ca o ploşniţă
Turcul nu ştie ce-i frica,
Turcul nu ştie ce-i frica.

Turcul nu se teme
Turcul nu se teme
De s-ar prăbuşi lumea
Turcul nu se teme.

Aveam un învăţător bondoc, smead, rotofei, care se instala în fruntea „batalionului" nostru şi, în timp ce mărşăluia bătînd tactul, se făcea

lac de sudoare, vopseaua roşie din fes i se scurgea pe frunte, de aici pe obraji, îl transforma pe om în paiaţă, iar noi ne ţineam cu mîinile de burtă de atîta rîs. Mai ales într-o zi...

Deodată, mă aud strigat pe nume. Ce-i asta, încă un cunoscut ? Mă întorc. Chiar aşa, o cunoştinţă. Şi încă ce cunoştinţă. Un vechi prieten, care-l ştia nu numai pe tata, ci chiar şi pe bunicul. Acesta era un domn, un vechi membru al tribunalului Bidayet[1], acela care, cu ani în urmă, venise la noi la moşie, bodogănise la adresa oraşelor depravate şi care, numărînd boabele dintr-un spic de grîu, exclamase : „E straşnic !"

Acum era vînzător de mărunţişuri... Mă pofteşte în dugheana lui. Mi se oferă un scaun, se comandă cafeaua... Sînt măsurat din cap pînă-n picioare. Mă examinează cu o privire prietenească, dar sînt ani de cînd eu nu mai ştiu ce e asta, nu mai credeam în aşa ceva. Mîinile şi faţa îmi sînt ca de gheaţă, mi se pare că nasul meu trebuie să se fi încovoiat, să se fi sluţit şi mai mult. Şi-apoi, dacă observă manşetele tocite ale pantalonilor mei ?!

Îmi feresc cu îndărătnicie ochii de el. Nu pot crede că privirile cu care mă studiază sînt prieteneşti. Mă retrag în cochilia mea, de unde, scoţînd din cînd în cînd capul, îl privesc cu neîncredere. Mi se pare că acum-acum va spune : „Ce plăpînd, ce slut copil ! Şi cît de arătos era taică-său !"

[1] Înaltă instanţă.

Iar el povesteşte într-una. Despre copilăria tatii, despre unchiul meu, mort de tuberculoză, despre mătuşile mele, despre căpăţînile de zahăr şi ospeţele sărbătoreşti din ramazanul vremurilor de demult, despre harem şi selamlîk şi cîte şi mai cîte...

Îmi scot uşurel capul din cochilia mea. Încet, încet parcă mă apropii, zidul dintre noi se micşorează, simt cum mă încearcă un fel de bucurie. Dar deodată îmi spune :

— Nu prea semeni cu taică-tău ; acela, slavă lui Allah, nu încăpea pe uşă. Tu ai rămas pipernicit !

Din nou mă chircesc, retrăgîndu-mă în carapacea mea. Şi zidul dintre noi se înalţă cu repeziciune. Faţa şi mîinile îmi sînt străbătute de fiori reci, ochiul stîng mi se împăienjeneşte.

O altă întrebare cade ca o lovitură :

— Ai terminat, desigur, liceul ?

Vai ! Mă gîrbovesc sub povara nimicniciei mele din acel moment. Sînt, nu mai e nici o îndoială, cel mai slut şi cel mai neputincios om din lume. Dar dacă află că nu numai liceul, ci nici măcar media n-o terminasem !

Eram uluit, neştiind ce să răspund, cînd el mă scoase din încurcătură :

— Hai să mergem la noi, să te vadă şi mătuşă-ta... Cine ştie cît s-o mai minuna cînd o vedea cît de mare te-ai făcut !

Asta mai lipsea acum...

Nu mai am timp să mă împotrivesc şi să găsesc niscaiva explicaţii. Îşi ia bastonul şi pălăria de fetru soioasă şi ieşim din dugheană.

— Prea te porți cu răceală, fiule, îmi spuse el, eu nu-ți sînt tată, sînt un prieten. De ce să te jenezi. Taică-tău, slavă lui Allah, oho !

Pășesc în stînga lui, în urmă, cu mîinile în față. Mă străduiesc să-mi potrivesc mersul meu tineresc după pasul lui de om bătrîn. Simt că mă aflu într-o situație jalnică. În minte îmi apare mama, care mă dojenește : „Of, fiule, of, iată că ai ajuns să te pleci în fața altora !"

Tresar. Descheind nasturii de la haină, măresc pasul. Mergem alături. Mama dispare. Am scăpat de o povară. Însă deodată îmi trece prin minte că nu se cade să merg în rînd cu el. Că doar el este un fost membru al tribunalului Bidayet, pe cînd eu, unul care nu terminase nici media. Rămîn mai în urmă și îmi închei nasturii.... Și iar, mama...

În sfîrșit ajungem acasă. O clădire cu două caturi, trainică, din piatră. Inelul se bate de două ori, după obiceiul boieresc. Înăuntru se aud lipăituri de papuci. Ușa se deschide. Chipul unei femei în vîrstă, legată cu o basma albă, se arată în deschizătura ușii, apoi dispare. Intrăm. Bătrîna se ține de-o parte. Unchiul rîde pe-nfundate.

— Ia să te văd, îl cunoști pe flăcăul acesta, doamnă ?

Ochii de musulman ai femeii privesc cu neliniște la namahrem [1].

— Zău, stăpîne, murmură ea, nu pot ști... Dacă aș spune că-mi pare cunoscut...

[1] Persoană străină.

În încăperea alăturată se auzi un copil neastîmpărat, legănatul unui cărucior și glasul tineresc al unei mame.

— Ei, nu-l recunoști ?

Unchiașul își pierduse răbdarea, în timp ce mătușa continua să mă privească cu uimire. Cîntecul de leagăn încetează.

— Șadiye, fata mea, strigă bătrînul, lasă copilul și vino puțin încoace !

Ei na ! Din nou mă chircesc în cochilia mea. Negreșit, tînăra doamnă ce va apare peste cîteva clipe mă va găsi tare slut. Intru în pămînt de rușine. Și unde mai pui, pantalonii mei cu manșetele roase, și ghetele mele ponosite !

— Poftim, tată !

O pereche de ochi negri, o față albă ca laptele și niște cosițe revărsate pe umeri... Inima îmi bate să se spargă. Sîngele fierbinte îmi năvălește în față... Năframa albă îi alunecase spre ceafă, sînii mari și pieptul ei abundent erau mai mult goi... Nu vedeam cum ar fi cu putință să-i fiu pe plac acestei tinere mame.

— Maică-ta nu l-a recunoscut ; ia să vedem, tu reușești ?

Această mamă era cam de vîrsta mea. Nu se simte de loc stingherită. Mă privește cu atenție. Nasul meu coroiat parcă ar fi o rană deschisă. Sînt sigur că își spune : „Vai, că tare slut mai e !"

— Zău, tată, nu știu...

— Of, și voi, făcu bătrînul. Eu l-am recunoscut de cum l-am văzut.

Și povestește...

Basmaua mătuşii, care de cîtăva vreme stă pironită în faţa unui străin, se desface.

— Vai, copile, exclamă ea. Şi eu care credeam... Ai crescut atît de mult că nici nu te mai cunoaşte omul!

Apoi se întoarse către bărbat:

— Numai că nu seamănă de loc cu taică-său, nu-i aşa?

— Nu seamănă... Taică-său, slavă lui Allah, nici nu încăpea pe uşă!

Parcă îmi fuge pămîntul de sub picioare, plutesc în aer. Ah, această neputinţă a mea, nasul meu coroiat, braţele-mi firave, faptul că n-am fost în stare să termin nici măcar media şi toate celelalte...

Nu mai pridideșc cu întrebările despre tata, mama, bunica, mătuşile mele... Şadiye, la bucătărie, pregăteşte o omletă, în timp ce noi, în sufragerie, la lumina lămpii cu gaz, tăifăsuim. Mai bine zis, sînt întrebat într-una.

Este adusă mîncarea şi ne aşezăm la masă. Încerc tot felul de manevre pentru ca Şadiye să nu-mi vadă braţele firave. Din grabă, pic mereu mîncare pe mine. Uneori, privirile noastre se întîlnesc... Cît de mult aş fi vrut să fiu cel mai chipeş bărbat din lume!

— Şi Şadiye a mea, rupe bătrînul tăcerea, a rămas văduvă, cu un copil; atît de tînără!

Pe ginerele lui, iarna trecută, îl împuşcase nu ştiu care fecior de bogătani, din cauza unui ogor. Faptul că femeia era văduvă, mi-a dat curaj. Fără îndoială, aveam o grămadă de cusururi. Dar şi ea era văduvă! Te pomeneşti că-i

plac; dacă m-aş însura cu ea?! Nu i-aş fi bătut niciodată copilul. Dar e, oare, cu putinţă? Eu, care nu cîştig nici o bucată de pîine, slutul, cel cu ghetele ciuruite, cu manşetele roase, unul care nu s-a învrednicit să termine nici măcar media... E oare cu putinţă?!

Privirile îmi alunecă — pentru a cîta oară? — către braţele mele neputincioase. Le trag de pe masă şi le ascund pe genunchi, apoi mă ridic.

— De ce pleci, fiule? mă întreabă bătrînul. Că doar fără mîncare îţi dai suflarea. Ia te uită la el, cum s-a ascuns în cochilie!

Am tresărit, de parcă aş fi primit o lovitură în cea mai sensibilă parte. De faţă cu Şadiye... Cum se poate? De n-aş fi ştiut că nu se cade, m-aş fi ridicat de la masă şi aş fi plecat. Simt cum îmi zvîcnesc tîmplele...

Tocmai atunci, femeia i-a şoptit ceva soţului.

— N-a putut termina, i-a răspuns acesta. Nici măcar liceul nu l-a putut termina!

Ah, cîtă importanţă acordau aceşti oameni unui petec de hîrtie!

— Dar media? întrebă nevasta.

— Media a terminat-o, dragă, se-nţelege.

Privirile s-au întors către mine. Cu orice preţ trebuia să i se pună capăt acestei discuţii. De data aceasta întreb eu:

— Unchiule!... Aţi citit *Călătoria celor doi copii în jurul lumii?*

Bătrînul mă priveşte nedumerit, iar apoi răspunde:

— Nu, n-am citit-o... Dar tu cu ce te îndeletnicești? Lucrezi pe undeva? Dacă ți-am găsi aici o slujbă? Că doar nu se poate așa, să tai cîinilor frunză. Cînd ai să vii data viitoare, adu și diploma de absolvire și aranjăm noi ceva la primărie...

Destul, am fost zdrobit!

— O slujbă ați spus? îmi ridic eu brusc capul. Foarte mulțumesc... Am dat examen la o bancă... Peste cîteva zile încep lucrul...

— Zău? se miră omul. Să-ți ajute Allah. Va să zică, ei, dacă-i așa...

— Așa-i, desigur...

— La bancă spuneai?

— Da, la bancă...

— În acest caz, înseamnă că la examen nu s-au prezentat și absolvenți de liceu...

— Am fost douăzeci de oameni; cinci dintre noi erau absolvenți de liceu, iar trei, niște contabili...

— Bravo ție! Și eu care credeam că...

El credea că un absolvent de școală medie, firav, slut și sfios... Pe cînd eu... Eh, măi omule! Dacă te-ai prins în horă, trebuie să joci!

— Am venit încoace pentru a mă ocupa de moșia noastră. Avem o grămadă de pămînt luat cu japca. Am să fac ordine... De fapt, arenda pe care o primim este destul de mare... Iar de lucrat nici n-ar fi nevoie, numai că eu, pentru a nu-mi pierde vremea... Și-apoi, mai este și unul Abdülfettah... S-a purtat ca un necioplit cu bunica, am să-i cer socoteală... De aceea, dinadins am venit cu hainele mele cele vechi, cu ghetele ponosite...

Altminteri... Ce mai haine, ce mai ghete noi-nouțe am!

Și cîte nu mai născoceam! Examenul de la bancă era un fleac!

— Anul acesta am să-mi dau bacalaureatul, apoi universitatea... Mai tîrziu, probabil, concursuri europene...

— Ei bravo, că tare mai e deștept și ambițios!

Bătrînul îi face cu ochiul nevestei.

— Leit taică-său! întărește femeia.

Privesc țanțoș la Șadiye. Mi se pare că i-am plăcut și cutezanța mea crește văzînd cu ochii.

După aceea, trecem în încăperea alăturată. În jur, perdele albe, un pat cu o cuvertură albă, un leagăn de nuc, o laviță cu capacul prins în tablă galbenă, veșminte atîrnate pe pereți... Șadiye îi dă copilului să sugă... Din cînd în cînd ridică privirea și zîmbește. Îmi iau inima-n dinți. De-acum pot să privesc cu îndrăzneală la ea. În suflet mi se furișează ceva cald. În cele din urmă, taică-său iese, spunînd că merge la cafenea. Răsuflu pe deplin ușurat. Cîte nu le îndrugasem!

În timp ce eu am scos din buzunar o revistă de cinema, Șadiye a venit lîngă mine și s-a așezat pe sofa. Din vreme în vreme, cînd capetele noastre se ating, simt cum mă trec fiorii. Privim cu atenție fotografia unei artiste, în costum de baie. Maică-sa, tocmai în celălalt capăt al sofalei, a început să sforăie. Mă dau mai aproape de Șadiye și mai aproape... Mîna

îmi zăboveşte pe sînul ei mare. Parcă sînt în flăcări. Tremur, cuprins de înfrigurare, ochii îmi ard ca văpaia... Deodată, revista îmi scapă din mînă şi îi trec braţul după mijloc...

Îmi alunecă din îmbrăţişare ca un peşte, fuge lîngă leagănul copilului şi îmi aruncă cu ciudă :

— Bădăranule !

Palatul de cristal din sufletul meu se năruie brusc. De îndată mă retrag în cochilia mea, mă chircesc. Şi iar, zidul dintre noi se înalţă cu repeziciune. Nasul meu coroiat, ghetele mele ciuruite, braţele-mi firave, faţa ascuţită şi pantalonii mei cu manşetele roase... Mama îmi apare din nou în închipuire.

— Of, puiul meu, of, copilul meu !

Şadiye şi-a întors cu totul spatele către mine şi nici măcar nu mă priveşte. Ce trebuie să fac ? Să plec ? Nu se poate ! Dacă o întreabă taică-său de ce am plecat şi ea îi spune toată tărăşenia ? ! Dacă nu plec... Ce-am să fac ? Dar dacă-i spune maică-si ? Dacă se plînge că „acest neruşinat mi-a făcut aşa şi pe dincolo ?" Dacă maică-sa îi spune tatălui : „Ştii ce i-a făcut fetei tale acest tînăr neobrăzat ?"

Mi s-a dus toată liniştea. De-acum eram muncit de gînduri. Între timp, mama ei se trezeşte şi se ridică, frecîndu-se la ochi. Fata se întoarce brusc şi mă priveşte cu mînie. Mă rog lui Allah să nu-i spună maică-si. Urc împreună cu femeia la catul de sus. Îmi pregăteşte degrabă patul şi mă pofteşte la culcare. Apoi, după ce îmi urează noapte tihnită, pleacă.

Mai poate, oare, fi vorba de noapte tihnită ? !

În faţa ferestrei care dă spre stradă, cu degetul în gură, gîndindu-mă la nişte lucruri îngrozitoare, privesc afară. E o lună ca de gheaţă. Mulţimea de case umede... Felinarele cu lumină galbenă de la colţurile străzilor... O tăcere îngheţată.

Dacă-i spune mamei ? Dacă mamă-sa îi dă de veste tatălui : „Ştii tu ce-a făcut băiatul ăsta al tău ? Aduci în casă tot felul de pierde-vară !" Parcă văd cum bătrînul va asculta toate acestea cu uimire, va clătina din cap întristat, va spune că vremurile s-au schimbat, copiii nu mai seamănă cu părinţii, cu bunicii lor.

Dar, gîndesc eu, fata se va plînge, oare, mamei ?

Poate se plînge, poate nu. De unde să ştii toate acestea ? Scot din buzunar o monedă de cinci kuruşi. Dacă-i spune, cade yazî[1], dacă nu, tugra[2]. Îl învîrtesc şi îl arunc. Cade yazî. Va să zică, o să-i spună. Dacă-i aşa, i-a spus deja... Şi maică-sa îl aşteaptă pe bătrîn. Dar, numai o dată, nu se poate... Să mai încerc o dată. Din nou yazî.

Nu mai este nici o îndoială... Fata i-a spus, negreşit, mamei. Iar mama... De două ori a căzut yazî...

Deodată, îmi vine în minte Allah şi cele ce-ţi scrie el pe frunte. Fără îndoială că Allah mi-a

[1] Faţa monedei pe care este notată cifra, reprezentînd valoarea acesteia.

[2] Reversul monedei. Denumirea vine de la vechile monede care aveau monograma sultanului (tugra).

scris pe frunte ca astă seară să se petreacă toate acestea. Şi aşa a şi fost. Pe fruntea mea scrie aşa ceva, pe fruntea lui Şadiye, altceva... Cu alte cuvinte, fiecăruia ce i se cuvine!

Dar, să-l lăsăm acum pe Allah şi cele scrise de el pe frunte... Voi fi făcut de ocară şi încă rău de tot... Ce să mă fac? Ce-ar fi să cobor uşurel scările, să-mi lipesc urechea de uşă, să aud ce vorbesc? Bine, bine, dar dacă Şadiye ori maică-sa ies brusc şi te prind astfel?!

De două ori a căzut yazî, fata i-a spus, negreşit! Iar maică-sa... Maică-sa îşi aşteaptă bărbatul. Cum va afla, omul o să te facă de ocară dimineaţa: „Te-am crezut om, te-am adus în casă, iar tu..."

Încă mai stau la fereastră. În lumina rece a lunii, liliecii zboară ca glonţul, undeva cîntă o pasăre fermecată iar mulţimea de case din chirpici, acoperite cu stuf, moţăie...

Mă dezbrac şi mă strecor în aşternut. Dar, cum să dormi?! De două ori a căzut yazî, înseamnă că i-a spus. Ce-i de făcut?

Îmi trag pătura peste cap; mai rău. Cum mi se închid pleoapele, privirile mi se întorc parcă înăuntru şi încep discuţia cu mine însumi.

— Ia spune ce se va întîmpla?

— A căzut yazî, îi spune, poate chiar i-a spus deja.

— Oare să-i fi spus?

— Ar trebui să-i fi spus...

— De unde ştii?

— De două ori a căzut yazî...

— Ei şi tu, mai pui paie pe foc?

— Cine te-a pus să te legi de femeie?

— A fost o faptă urîtă?

— Mai mult decît urîtă...

— Acum, s-a întîmplat, ce să fac!

— Dacă s-a-ntîmplat, primeşte-ţi osînda... Te-au adus în casă de hatîrul familiei tale. Ce repede ai uitat acest lucru! Adică, cine eşti tu? Cîte parale faci? Nu te vezi cum arăţi? Pe ce merit te-oi fi bizuit? Şi-apoi, cînd ai dat tu examen la bancă şi l-ai trecut? Ai turnat la scorneli fără pic de ruşine!

— ...!

— Dacă într-o bună zi ei o întîlnesc pe bunica ta şi-i spun: „Bravo, nepotu-tău a trecut examenul la bancă", ori o întreabă: „Acum lucrează acolo?", bunica ce le va răspunde? Nu crezi că se va mira: „Ce fel de bancă?! Cine lucrează la bancă? Se poate? V-a tras pe sfoară. S-a lăudat, a făcut pe grozavul. Dacă şi ăsta se va face om, cîinii de pe stradă se vor face şi ei..."

— ...?

— Şi-atunci, bătrînul va spune: „Aşaa? Noi l-am primit în casă de hatîrul vostru, l-am ospătat, i-am dat să bea, l-am găzduit, iar el s-a legat de fata mea..." Şi aşa şi pe dincolo... Crezi că atunci bunica nu te va face de rîsul lumii? Ai? De ce taci? Răspunde!

— ...

Cînd am deschis ochii, prin fereastră se strecura o lumină argintie. Numai că nu părea să fie dimineaţă. În sufletul meu a început din nou disputa:

— Femeia, de mult a dezvăluit!

— Ce ?
— Chestiunea aceasta...
— Iar începi ?
— Încep, fiindcă femeia i-a spus bărbatului... Că aşa şi pe dincolo... Bătrînul mai întîi a rămas înmărmurit, apoi s-a făcut foc şi pară. „Ah, neobrăzatul, ah, netrebnicul, ah, desfrînatul !" a exclamat el. Ceasuri în şir n-a putut închide un ochi, a fumat ţigară după ţigară, şi-a făcut tot felul de socoteli... Şi de-ar fi fost numai asta, treacă-meargă... Omul aşteaptă zorii. E aşa de înfuriat, aşa de înfuriat, încît...
— Adevărat ?
— Pe cinstea mea !
— Ce trebuie să fac ?
— După mine, trage-ţi hainele pe tine şi şterge-o !
— Încă nu s-a luminat de ziuă. Doar aşa se pare...
— Cu atît mai bine. Cînd se va lumina n-ai să mai poţi fugi, bătrînul te şi ia în primire...
— Va să zică, trebuie să dispar ?
— De îndată, fără să mai stai pe gînduri...
— Aşadar...
— Nu-ţi mai pierde vremea cu întrebări fără rost, şterge-o fără zăbavă. Altminteri...
Cuprins de friguri, mă dau jos din pat şi mă îmbrac în grabă. Mîinile, faţa, fiecare mădular îmi tremură ca o frunză în vînt. E teama de a fi prins şi făcut de ocară... Apăsînd cu băgare de seamă clanţa uşii, mă strecor în tindă. Pereţii albi parcă oftează din rărunchi. În timp ce cobor încetişor treptele, privirea mi se opreşte pe balustradă. Se uită la mine cu repros. Clanţele uşilor de la primul cat, ungherele, ferestrele, toate lucrurile parcă au prins viaţă şi mă privesc cu mînie ; ca şi cum acum — acum, vor începe să împroaşte cu ocări... Cuprins de agitaţie, deschid uşa de la stradă şi, lăsînd-o dată de perete, mă strecor afară. Aici e un frig tăios, e glod, iar pe cerul fără lună cade o lumină palidă. Mă îndepărtez de casă cu paşi grăbiţi ; dau colţul. Străzi înguste, mici, întortocheate, pline de noroi. Apa mocirloasă îmi pătrunde în ghete prin tălpile găurite. Dau atîtea colţuri, străbat străzi atît de întortocheate, încît mă pierd în tîrguşorul pe care şi aşa nu-l cunoşteam prea bine. Mă tem de moarte să nu dau ochii cu vreun paznic. Acesta mă poate întreba de unde vin, unde mă duc, de ce hoinăresc la o asemenea oră tîrzie. Ce i-aş putea răspunde ? I-aş putea, oare, spune la ce hotel am tras ? M-ar lua drept un răufăcător, drept un fugar din temniţă şi m-ar duce la poliţie. Iar pînă la urmă, aici, lucrurile se vor lămuri. I se va da de veste unchiaşului nostru, care şi aşa este foc de supărat... Vine într-o suflare : „Iată-l, spune el, ăsta este... Pe el îl caut şi eu... Îl cunoaşteţi ? Este feciorul lui cutare... L-am luat drept om de treabă, l-am adus în casă... Iar el... Pe fata mea..." Ce i-aş putea răspunde ? E cu putinţă să mă arunce în temniţă. Mama, bunica, rudele, domnul care i-a trîntit mamei uşa în nas, apoi tata, întreaga ţară, lumea toată va afla că am fost pus la răcoare, voi fi făcut de ocară. Iar bunica nu va pierde prilejul să repete : „Nu v-am spus eu ? Dacă acest flăcău

vă intră în rîndul oamenilor, cîinii de pe stradă... Nu v-am spus eu ?" Iar pe mine mă vor face de două parale : „Păcătosule ! Mişelule !" şi cîte şi mai cîte...

În celălalt capăt al străzii zăresc silueta unui paznic uriaş. Mă întorc degrabă şi iuţesc pasul. Sînt cuprins de teamă. Te pomeneşti că mă ajunge din urmă, mă înhaţă şi mă duce la poliţie ! Dau un colţ şi încă unul... Dar, deodată, şuierături de ţignal... Se aud din dreapta, din stînga, din faţă, din spate. Simt că-mi pierd minţile. De parcă toţi paznicii orăşelului au aflat despre ce e vorba şi sînt pe urmele criminalului... Trec prin faţa unei case din chirpici, cu gard de nuiele şi deodată sare un dulău ciobănesc, cît toate zilele. Se repede cu hămăitul lui puternic, cu colţii albi, ascuţiţi. De-o parte şuieratul paznicilor, de cealaltă cîinii din curţile învecinate, al căror număr creşte neîncetat... În cele din urmă nimeresc pe ogoarele de la marginea tîrguşorului. Pămîntul e brăzdat proaspăt, afînat, mocirlos chiar. La fiecare pas, piciorul mi se înfundă pînă la gleznă. Cîinii sînt pe urmele mele. Şuieratul paznicilor... Alerg, alerg în întuneric. În depărtare, zăresc o lumină gălbuie, un felinar dintr-o gară. O iau într-acolo. Cîinii sînt la doi paşi în urma mea... Chiar atunci, cărarea dă într-un cimitir. Mi se face părul măciucă. E un cimitir înfricoşător, cu crucile aplecate, răsturnate ori drepte. Cîte nu-mi trec prin minte ! Sînt lac de sudoare...

Brusc îmi amintesc un descîntec ; un descîntec pe care îl învăţasem pe cînd eram copil. Rostesc

aproape strigînd acest descîntec de zece, de douăzeci, poate de cincizeci de ori, suflînd spre cîini :

Sümmün, bükmün, umiyün fehüm la yerciun !

Acesta este descîntecul cîinilor. Îl învăţasem pentru că, se spune, le închide boturile şi le leagă limbile. Dar, ei, ţi-ai găsit ! Fără scăpare, m-am lăsat la pămînt, şi mi-am prins capul în mîini. Trece astfel o bucată de vreme. Apoi, încerc din nou să alerg, dar în zadar. Intrasem în glod pînă la genunchi. Nămolul mi-a pătruns în ghete. Le descalţ şi scot cu mare greutate noroiul din ele. Tocmai atunci, cerul, norii negri, au fost străbătuţi de fulgere. Se stîrneşte un vînt rece şi începe să toarne cu găleata. O ploaie cu stropi mari, repezită. Mă udă pînă la piele... Furtuna se înteţeşte. Apoi, norii negri, zdrenţuiţi, se împrăştie şi apare luna. În jur, lacuri ce răsar ca din pămînt, bălţi argintii, strălucitoare...

Între timp, fără măcar să iau seama, cîinii au plecat. Străbătusem o bună bucată de drum, ieşisem din cimitir. Puţin mai tîrziu dau de şosea ; o iau din nou la picior, îndreptîndu-mă către gară. Lumina care ardea palid vine de la o baracă de lemn din faţa gării. Mă apropii de baracă şi privesc înăuntru prin ferestrele murdare : în sfîrşit, oameni ! Doi slujbaşi ai gării joacă table... Pentru oamenii aceştia aş fi în stare de orice. De bucurie, mă podideşte plînsul. De nu mi-ar fi ruşine, aş intra înăuntru şi, aruncîndu-mă de gîtul lor, i-aş săruta zgomotos.

Intru.

Apoi, iar e dimineață. O zi din sud, luminoasă, cu soare strălucitor, cald. Trenul vine exact cu șase ore întîrziere. În ciuda soarelui puternic, dîrdîi din toate încheieturile. Îmi clănțăne dinții în gură. Îmi iau biletul de la ghișeu și tocmai cînd dau să mă-ntorc, în ușă, pe cine crezi că întîlnesc? Pe bătrînul prieten. Biletul îmi cade din mînă. Dar...

— Fiule, mi se adresează el, ce-i cu tine în halul acesta? Ai? Oi fi căzut în noroi? Te-a prins ploaia? Cum se poate să ieși din casă așa, cu noaptea-n cap? Mătușei tale îi pare atît de rău! „Dacă știam că pleacă așa degrabă, îi pregăteam mîncarea decuseară și i-o duceam în odaie", tot spunea ea... Ai luat bilet? Așteaptă, să-mi iau și eu...

Rămîn înmărmurit.

— Haide, mă poftește el. Stăm de vorbă în compartiment... Sînt chemat de o treabă grabnică...

În compartiment continuă:

— Dă-ți neapărat examenele la liceu... Ia-ți diploma. Cîte nu se petrec pe lumea asta? De-ar fi după mine, te-aș îndemna să mergi și la studii mai înalte... Fiindcă tatăl tău...

De bucurie, nu-mi găseam locul.

— Firește, mai încape vorbă! Nu numai universitatea, dar chiar și examene europene...

— Bravo ție! Asta trebuie să-ți fie ținta. Fiindcă familia din care faci parte...

Acasă, mama mi-a dat o cămașă uscată, mi-a pregătit o fiertură de tei, mi-a pus ventuze. Apoi, m-a întrebat:

— Ei, cel puțin ai reușit să faci ceva? L-ai văzut pe Abdülfettah?

Tii, chiar așa! Că doar eu mă dusesem să-l văd pe Abdülfettah...

— L-am văzut, i-am răspuns eu, dar degeaba. Mi-a spus: „Dacă dreptatea e de partea voastră, chemați-mă în judecată!"

În privirile mamei s-a aprins speranța. Surorile mele și-au plecat capetele. Cea mai mică a întrebat-o în șoaptă pe sora ei mai mare:

— N-a adus nici un ban?

Sora cea mică avea șase ani.

XIII

Din nou ogoarele, din nou Allah și toate ale lui... Allah, cel care îți hărăzește o soartă amară, Allah, care te izbăvește de ea; Allah, care îți dăruiește o viață frumoasă, Allah, care te lipsește de ea; Allah cel milostiv, Allah cel neîndurător; Allah, care îți stoarce lacrimi, Allah care nimicește, Allah care n-o scoate la capăt cu satana și bietul lui rob, o simplă jucărie!

Capul meu era ca o rană deschisă din cauza acestor probleme pe care nu puteam cu nici un chip să le dezleg. Număram douăzeci de ani și n-aveam altă vină în afara aceleia că eram fiul unuia de „dincolo".

Iar zilele treceau...

Într-o duminică dimineața, trei prieteni la cataramă — eu, Gazi și Hasan Hüseyin — ne-am

întîlnit la cafeneaua din cartierul în care se găsea țesătoria la războaiele căreia, pe vremuri, eram muncitori. Era o zi ca cele de demult... Au venit și țesătorii Ahmet și Reșat.

— Ești în bani, Hasan Hüseyin, fiule? îl ispiti Gazi.

— Pentru ce?

— Un ghiulbahar[1].

— Sînt. Pe cît?

— Un pachet de Serkldoriyan[2].

— De acord. Scoate biștarii...

Banii mi-au fost încredințați mie. Țigările celui care va fi învins se vor pune pe masă și vor fi fumate pînă la una.

S-au așezat față-n față. Eu, Ahmet, Reșat și ceilalți prieteni i-am înconjurat. Atenția îmi fu atrasă de un muncitor cu salopetă albastră, cu ochelari fumurii, care, tras mai de-o parte, citea ziarul.

— Omul acesta, îl întrebai eu pe Ahmet, lucrează la voi, la țesătorie?

S-a uitat la el.

— Ihî, de unde știi?

— Cel cu suveica... Pe cînd lucram și noi acolo... Cel care s-a luat la harță cu patronul. Nu este el?

— Chiar el. I se spune meșterul Izzet. În toată Turcia n-a mai rămas fabrică unde să nu fi lu-

[1] Variantă a jocului de table.
[2] De fapt, Cercle d'Orient, denumirea unor țigări, pe care autorul preferă să o prezinte în transcriere fonetică.

crat. E tare priceput... Și-apoi, are o nevastă, dată dracului muierea. E de prin părțile Bosniei. El, nu se știe ce nație e; curd, se spune...

Gazi și Hasan Hüseyin jucau cu atîta patimă, încît meșterul Izzet, care citea ziarul, a fost ispitit să-l împăturească și să-l pună în buzunar, trăgîndu-se cu scaunul mai aproape de ei. Chiar atunci, Gazi a aruncat „unu-unu". A sărit în sus de bucurie. Fiindcă era sută la sută sigur că-l va face marț pe Hasan Hüseyin. S-a ridicat și, în cinstea lui „unu-unu", a oferit celor din jur țigări. Cît privește pe Hasan Hüseyin, acesta înjura de mama focului. Gazi a jucat „unu-unu", a jucat „doi-doi", iar cînd să joace „trei-trei", meșterul Izzet, cel cu salopetă albastră, îi atrase atenția:

— Ce faci, măi băiete, cum se poate? Ai jucat greșit!

Gazi refuză să mai joace „trei-trei" și întrebă:

— Cum așa?

— Ai jucat o dată... După trei de „cinci-cinci" nu mai ai ce juca și s-a dus marțul!

Meșterul Izzet a scos pachetul de tutun și a început să-și răsucească o țigară, fără să mai arate vreun interes pentru table.

Gazi, după o îndelungă șovăire continuă:

— „Trei-trei" de trei ori, „trei-trei" de patru ori. Și-acum, „patru-patru"... „Patru-patru" o dată, „patru-patru" de două ori, „patru-patru" de încă două ori — de patru ori. De patru ori, Hasan, de patru ori, fiule, de patru ori!

Hasan Hüseyin s-a făcut verde.

— Ce spui, băiete, de patru ori... Linie!

Cei din jur se ţineau cu mîinile de burtă de atîta rîs. Chipiul cu tresă roşie de şcoală medie comercială a lui Hasan Hüseyin a alunecat într-o parte. Îl înjură de mamă pe Gazi.

— Ţine-ţi gura, bă, pui de şacal ! Nu te lega de mama şi nici de neam...

— Nu mai joc ! Dacă joci, atunci joacă cinstit !

— Dacă nu vrei, nu mai juca, fiule, paralele sînt puse bine... Pe mine vrei tu să mă sperii ? Acum, ia seama, trecem la „cinci-cinci". „Cinci-cinci" o dată, încă o dată — de două ori, „cinci-cinci" de trei ori, „cinci-cinci"... De cîte ori, măi, Hasan ? De trei ori, aşa spune, băiete, de trei ori...

Meşterul Izzet era mereu ocupat cu ţigara lui.

Gazi, după „cinci-cinci" de trei ori n-a mai avut ce să joace.

Hasan Hüseyin privi cu ochiul cel sănătos în direcţia focului, unde se pregătea cafeaua :

— Cafegiu, strigă el, adu-i domnului cel de al patrulea „cinci-cinci" !

Gazi se întoarse mînios către cel cu salopetă albastră :

— Frate, îl repezi el, de ce-ţi bagi nasul unde nu-ţi fierbe oala ? Ţi-am dat noi bineţe ? Ai grijă, că acu' te fac albie de porci !

— Ai dreptate, îi răspunse omul, iartă-mă. N-ar fi trebuit să mă amestec.

Şi-a aprins ţigara, apoi ne-a întins şi nouă tabachera. Numai Gazi a rămas cu buza umflată. Închizînd tablele înfuriat, se făcu nevăzut.

Din duminica aceea, am început să dau tot mai des pe la cafenea şi am legat prieteşug cu meşterul Izzet, care îmi atrăsese atenţia încă din fabrică.

Într-una din zile, mi-a ascultat îndelung nemulţumirea care tălăzuia în mine.

— Mai departe ! îmi ceru el.

Şi cîte nu i-am povestit ! Despre rînduieli nedrepte, injustiţie, despre Allah, despre satana, despre oameni şi cîte şi mai cîte...

— Va să zică, spuse el, toţi oamenii, dimpreună cu Allah, şi-au lăsat de-o parte treburile numai şi numai ca să te doboare pe tine...

— Vă bateţi joc ?

— Ferească sfîntul ! N-am obiceiul să-mi bat joc de oameni.

Numai că tu ai povestit nişte lucruri, că şi în mine s-a trezit aceeaşi impresie. Slavă lui Allah însă că am greşit. Fiindcă nu-mi place să văd pe nimeni atît de egoist.

— Ce înseamnă egoist ?

— Unul care se gîndeşte numai la sine.

— Numai la sine ?

— Unul care se crede buricul pămîntului, care vrea ca totul să se aranjeze după voinţa lui !

— Aşa sînt eu ?

— Îţi doresc să te izbăveşti de aşa ceva !

— Aşadar, sînt unul din ăştia ?

— Îţi doresc să te izbăveşti de aşa ceva, prietene !

A fost ca o lovitură straşnică. Ce să fac ? Să mă ridic şi să dispar cît mai repede de lîngă omul acesta, ori să rămîn şi să mă războiesc ?

N-am mai avut timp să hotărăsc.

— Îl ştiu pe tatăl tău ca şi aventurile lui politice, continuă el. Restul, l-am aflat de la tine. Nu e nici o îndoială că înduraţi destule şi la fel cu cei care pătimesc, aveţi dreptul să vă răzvrătiţi... Numai că, ascultaţi-mi povaţa, nu vă ridicaţi glasul vorbind despre necazurile voastre, tocmai aici, în mahalaua celor care au mult mai mult drept la răzvrătire decît voi!

Eram copleşit de o impresie puternică. Tocmai cînd vroiam să-i răspund, el îşi urmă şirul gîndurilor:

— Fiecare om suferă. Nu există în această lume om fără necazuri... Şi-apoi, necazurile mahalalei noastre... Astea sînt adevăratele suferinţe. Suferinţa pîinii, suferinţa arşiţei, suferinţa nesomnului, suferinţa tuberculozei, suferinţa malariei... Şi cîte şi mai cîte! O spun cu vorbele tale: „Aceasta este mahalaua oamenilor uitaţi de Allah!" Aici sînt oameni care au dreptul să fie nemulţumiţi cu mult înaintea voastră!

Şi-a aprins din nou ţigara care se stinsese. Avea aerul că uitase cu totul de mine.

Astfel, a trecut ziua aceea, următoarea şi încă una... Am flecărit despre una, despre alta. Nu părea să ardă de dorinţa de a sta de vorbă cu mine. Cam la vreo zece zile după aceasta, mi-a spus deodată:

— De ce nu-ţi găseşti ceva de lucru?

L-am întrebat cine, unde şi cu ce cutezanţă ar putea să-mi dea de lucru.

— Dacă-i aşa, a spus el, eşti milionar!

— Da' de unde!

— De nu, vă ajută rudele ori altcineva?

— Rudele nu ne ajută...

— De fapt, nici nu sînt obligate...

— Nu sînt obligate?

— Nu sînt, fireşte... Dacă împărtăşesc părerile tatălui tău...

— Nu poate fi vorba despre aşa ceva...

— Atunci?

— Zău aşa, habar n-am din ce trăim, cu ce o scoatem la capăt!

— Aşa? Va să zică, habar n-ai? Dar ai simţit nevoia să ştii?

— O ducem aşa de greu...

— Cu atît mai bine. Mama se ocupă de toate. Dar cum o face nu te-ai întrebat niciodată? N-ai vrut să ştii?

— Ciudat fel de a vorbi!

— Zău?

Şi aşa s-a scurs şi ziua aceea. A doua zi eram încă furios. M-am dus la cafenea, dar nu l-am găsit. Pînă tîrziu am hoinărit singur, mi-am făcut tot felul de socoteli. Cu toate acestea, a doua zi, m-am dus din nou. Era acolo, îşi citea ziarul. Mi-a răspuns la bineţe, şi-a împăturit ziarul, l-a vîrît în buzunarul interior şi m-a întrebat pe unde am fost ieri.

— Nicăieri, i-am răspuns, am avut treabă...

— Ce fel de treabă? Ai căutat de lucru, ori...

— Nu... Am mai spus-o şi zilele trecute. N-am nici măcar diplomă de şcoală medie. Şi-apoi, feciorul unuia care se află „dincolo"...

— Prin slujbă înţelegi doar să fii funcţionar?

— Altceva ce-aş putea să fac ?

— Lumea asta nu e făcută numai din funcţionari. Funcţionarii nu sînt decît o biată picătură în ocean. În afară de aceasta, o bună parte din oameni nu au diplomă de şcoală medie, în schimb lucrează cu spor, cîştigă, le poartă de grijă celor cu diplomă şi trăiesc şi ei, ba mai şi luptă !

N-am putut pricepe ce-a vrut să spună.

— Nu-i aşa ? stărui el. Dacă-i aşa, te povăţuiesc două lucruri : mai întîi, găseşte-ţi ceva în afara funcţionărimii şi apucă-te neapărat de lucru. Apoi, deprinde-te să-i asculţi pe oameni, atunci cînd le ceri să vorbească ! La Beirut ai spălat vasele, foarte bine... Şi aici poţi face acest lucru... Ori, de pildă, de ce nu te-ai face vînzător ambulant...

Am izbucnit în rîs.

— De ce rîzi ? Vorbesc foarte serios.

— Dac-aş fi fost în altă parte, aş fi putut vinde, dar...

— Aici nu poţi. Fiindcă asta te atinge în nobleţea ta... Ce va spune lumea, nu-i aşa ? Vor spune că acesta nu poate fi feciorul unui om ca taică-tău ? Vor rîde de voi !

— ... ?

— Prea îţi dai aere... Socoţi că oamenii îşi lasă treburile lor şi se ocupă numai şi numai de tine. Asta e meteahna acelora care coboară de pe cai şi urcă pe asini ; mai bine zis, a acelora care negăsind nici măcar un asin, o pornesc pe jos... Trebuie, neapărat, să-ţi birui, să înlături această meteahnă. Izbăveşte-te, prietene, de asemenea mofturi, orice-ar fi, izbăveşte-te ! Altfel... Pesemne, ţi se pare ciudat că mă ocup aşa de mult de tine. Dar o fac pentru că ai o minte ageră. Trebuie să-ţi cadă legătura de pe ochi. Oamenii au nevoie de capete luminate, nu de unele decorative. De aceea mă interesez...

De-acum, începusem să ne întîlnim nu la cafenea, ci pe ogoare, să respirăm aerul curat.

— Aş vrea să le dai încolo mofturile astea păcătoase. Această trăsătură de caracter te va face să te închizi în tine, te vei condamna singur, te poţi distruge !

— Cum aş putea să scap ?

— Numai biruind-o ! Încearcă... Găseşte-ţi o treabă oarecare, munceşte, pentru început fie şi undeva în afara oraşului... Cum ar fi săpatul pămîntului ori ceva de felul acesta. S-ar putea să n-o scoţi la capăt prea uşor, dar strînge din dinţi... Străduieşte-te să izbuteşti. Nu e treabă care să nu poată fi făcută. Şi dacă n-o scoţi la capăt cu o treabă pe care alţi oameni o fac cu uşurinţă, asta se trage numai de la neputinţa ta. Învinge-ţi această neputinţă. Iar apoi, din afara oraşului, intră din nou în mijlocul lui. Şi într-o bună zi ai să observi că oamenii nu se ocupă numai de tine şi că ai năruit pentru totdeauna zidurile temniţei !

I-am povestit cum am şters-o din casa fostului membru al tribunalului Bidayet şi cum era cît pe-aci să fiu sfîrtecat de cîini. După ce a rîs cu hohote, mi-a spus :

— Tii, că tare ai mai înflorit-o, frate !

— De ce, nu sînt slut ?

— Nu prea...

— Dar nasul meu coroiat, degetele mele uscate ?

— S-ar putea...

Apoi, a adăugat cu toată seriozitatea :

— Foarte mulţi îşi dau seama de cusururile lor, dar se codesc s-o arate. Să-ţi vezi propriile cusururi este un mare merit ; să le recunoşti — un alt merit, dar să-ţi rîzi de tine însuţi... Bravo ţie, bravo !

— Aşadar, nu sînt chiar atît de slut ?

— Nici vorbă ! Ai o culoare care te arată plin de viaţă. În această privinţă, poţi fi liniştit ! Dar... Nu s-ar putea, totuşi, să-ţi găseşti o slujbă şi să te apuci de lucru ?

La trei zile după aceasta, am găsit de lucru la o construcţie într-una din suburbiile oraşului. Căram pietriş, cu camionul, cale de trei ceasuri şi un sfert. La cinci dimineaţa, împreună cu alţi douăzeci şi doi de muncitori, cu cazmalele şi lopeţile în mînă, ne strîngeam lîngă radiatorul camionului, un Dodge uriaş, cu anvelope duble. Mă aflam în mijlocul unor muncitori pe care nu-i cunoşteam, ale căror nume nu le ştiam, cu feţele arse, cu straie groase şi numai petice. Mi-am aprins o ţigară în camionul care zbura, despicînd aerul dimineţii, proaspăt şi rece ca gheaţa. Camionul nostru zbura cu adevărat. Stăteam drept, cu lopata pe umăr şi încercam o mare plăcere să suflu fumul ţigării către vilele şi conacele care încă mai erau cufundate în somn. Unul dintre noi a prins să îngîne o melodie din Anatolia centrală. Eram atît de emoţionat... O bucurie ce semăna cu aceea din dimineaţa în care, împreună cu Gazi, am mers prima dată la fabrică. Îmi venea să strig, să-mi arăt dispreţul faţă de vilele şi conacele adormite, să se ştie că merg să-mi cîştig pîinea cu sudoarea frunţii, să fac toate acestea cunoscute lumii întregi. Voiam să le spun : „Spălaţi-vă pe cap cu diploma voastră !" Nu-mi mai sta gîndul nici la nasul meu coroiat, nici la tălpile găurite ale ghetelor mele şi nici la pantalonii mei cu manşetele roase. Tovarăşii mei de muncă nici nu mă luau în seamă. Ţineau în mînă boccelele cu de-ale gurii, iar cei mai mulţi dintre ei aveau ţigara între buze...

Camionul a făcut un viraj brusc şi înaintea noastră s-a căscat o prăpastie adîncă. Cu un nou viraj, camionul a tras în stînga rîpei. Prăpastia era abruptă. Din dosul unei perdele subţiri, roze, soarele apărea aidoma unui tul roşu ca para focului ; natura parcă se trezea, ştergîndu-se la ochi.

În cele din urmă, camionul s-a oprit la locul unde aveam să lucrăm. Am sărit jos. Ceilalţi erau nişte flăcăi cu faţa pămîntie, deprinşi cu munca, nu ca mine. Fiecare a pus mîna pe cazma sau pe lopată. La fluierul strident al supraveghetorului, ne-am apucat de lucru. O parte dintre noi scoteau pietrişul, ceilalţi îl încărcau cu lopeţile în camion. Eu eram printre încărcători. Aruncam pietrişul cu mare uşurinţă. De-acum îmi cîştigam pîinea cu sudoarea frunţii, îmi cîştigam dreptul la pîinea pe care o mîncam.

— Mai uşurel, prietene, mai uşurel, mi-a atras atenţia cel care încărca pietriş alături de mine. Dar eu, ţi-ai găsit !

Numai că forţele mele proaspete nu m-au ţinut prea mult. A început să mă săgeteze în spinare. Camionul nu putea fi umplut aşa cu una cu două, iar durerea creştea. În timp ce junghiul mă chinuia din ce în ce mai tare, am început să răsuflu tot mai anevoios. Apoi, am simţit în coşul pieptului o durere ascuţită...

În sfîrşit, camionul s-a umplut... Pînă ce va fi deşertat prundişul şi se va întoarce, ne vom mai trage sufletul. Împreună cu tînărul alături de care încărcasem pietriş, ne-am aşezat pe o stîncă.

— Care ţi-e numele ? mă întrebă el fără altă introducere.

I-am spus.

— Dar al tău ?

— Al meu ? Al meu e Şeker Veli...

— De unde eşti ?

— Eu ? Din Yildizeli... Dar tu ?

— Eu... De pe aici...

— Eu sînt din Yildizeli... Am venit anul trecut. Iată, s-a scurs un an de atunci... Mai întîi ne-am dus la Ankara. Tu abia ai început să munceşti ?

— Abia am început.

— Astea sînt treburi grele, prietene. Nu sînt pe măsura ta. Nu te-ai putut aranja pe undeva, la hîrţoage ?

— N-am putut. Va să zică, nu sînt pe măsura mea ? Dar tu cum lucrezi ?

— Cu mine e altceva. Aluatul nostru este plămădit din argăţie... Aşa ne-am pomenit din tată-n fiu, ne-am deprins...

— De unde ştii că eu nu sînt deprins ?

— Ai palme de hîrţogar, obrazul alb ca laptele... Nu le-a văzut soarele... Ce mănînci la prînz ? Nu ţi-ai adus nici măcar pîine ? Pe aici nu găseşti nici un restaurant...

Mirosea tare a sudoare.

— Om mînca laolaltă, continuă el. Prietenii împart totul între ei.

Puţin după aceea, camionul s-a întors. Braţele, spinarea, pieptul, mă dureau ca o rană deschisă. La cea de a treia încărcare a camionului mă sufocam. Ca şi cum îmi plesniseră toate venele braţelor. Mă cuprindea greaţa, o sudoare rece îmi scălda corpul, simţeam o slăbiciune, o toropeală fără seamăn... În ciuda eforturilor mele, braţele nu mă mai ascultau ; m-am oprit.

— Nu ţi-am spus eu ? mă dojeni Şeker Veli. Bietul de tine ! Oare se mai termină vreodată necazurile unor coate-goale ca noi ?

Iar supraveghetorul, numai ce vede că vreunul stă din lucru, fie măcar şi pentru o clipită, că îl şi împroaşcă de înjurături, aruncă în el cu pietre. A strigat şi la mine, m-a suduit, a azvîrlit un pietroi cît toate zilele.

— De ce stai, bă, de ce stai ? Că doar ţi se plăteşte simbrie !

Am mai făcut o sforţare, în zadar... Atunci, omul trînti o înjurătură groaznică. I-am întors-o imediat şi am aruncat lopata. Toată lumea s-a

pornit să rîdă. Supraveghetorul s-a apropiat de mine.

— Ce-i, ţi-e greu ? se zborşi el. Dacă e greu, ar fi trebuit să rămîi la conacul lui taică-tu ! Ce, aici te crezi la petrecere ?

— Nu mai lucrez ! i-am retezat-o eu.

— Ce înseamnă asta ?

— Nu mai lucrez şi basta...

— N-ai pus nimic în gură, nu-i aşa ? Ai crezut că asta este o excursie ? Auzi, nu mai lucrează ! De parcă ar fi ghiftuit... Nu mai lucrează !

Cu toate că ştiam că nu e cine ştie ce eroism din partea mea, am pornit-o pe jos spre oraş.

Asemenea muncă este mai grea chiar şi decît ţesătoria. Am înţeles că cei care fac astfel de treburi sînt plămădiţi din alt aluat decît mine şi decît cei ca mine ; sînt oameni de fier, de oţel.

XIV

— De fapt, nici nu se putea altfel, m-a prevenit prietenul meu cu salopetă albastră. Te-ai apucat de treaba cea mai grea... Nu-i nimic ! Cît despre spusele supraveghetorului, se vede că nici nu le-ai luat în seamă. De ce ? Că doar ţi-a aruncat vorbe grele...

— Adevărat...

Deodată mi-am dat seama că nu făcusem din asta o problemă.

— Aceasta, fiindcă orice-ar fi, continuă el, crezi că eşti deasupra lui... Oamenii pe care te superi, oamenii din aceeaşi clasă cu tine, care

cu nici un chip nu vrei să admiţi că-ţi sînt superiori...

Într-o bună zi, acest prieten cu salopetă albastră a dispărut. Cine era el, de fapt ? Ce fel de om era ? Cu ce se ocupa ?

Nu ştiu. Dar de la el am învăţat multe. „Deprinde-te să nu te superi pe oameni ! spunea el. Oamenii nu trebuie să se necăjească, ei au nevoie de înţelegere, de dragoste. Străduieşte-te să fii un doctor care nu se supără pe pacientul său... Cîştigă-ţi pîinea cu sudoarea frunţii, cumpără cărţi, citeşte cît mai mult... La ce ţi-ar folosi să ştii cine sînt eu ? Un om ca toţi ceilalţi..."

Nu mult după aceea, mama, adunînd cu mare greutate bani de drum şi încredinţîndu-mă pazei lui Allah şi a bunicii, într-o noapte, a plecat la tata.

XV

Apoi, drumul m-a purtat iar către fabrică. Aceeaşi, la războaiele căreia ţesusem împreună cu Gazi... Dar, de data aceasta, la contabilitate.

Primeam nici mai mult nici mai puţin decît douăzeci şi patru de lire şi nouăzeci şi cinci de kuruşi pe lună şi, fireşte, eram fericit că-i aveam. De parcă ar fi fost cu putinţă să durez cu ei o fabrică, ba chiar, dacă mi-ar trăsni prin minte, să deschid şi o bancă !

Cei mai mulţi dintre colegii mei de serviciu, în ciuda faptului că erau meşteri neîntrecuţi în alegerea celor mai bune cămăşi şi cravate şi în

a deosebi fecioarele de femei, în pofida faptului că aveau părul uns cu briantină şi hohoteau fără grijă, erau băieţi de treabă. Le plăcea să-şi ducă viaţa numai prin baruri, cîrciumi şi bordeluri. Cartea era bună cînd conţinea poveşti de amor fără perdea şi, mai cu seamă, istorii despre fete. De unde, în faţa celor mai grele vorbe ale patronului fabricii, directorului general ori contabilului ei îşi plecau privirile în pămînt şi tăceau chitic, cînd era vorba despre o femeie de bar ori un chelner, se prefăceau în lei.

Şeful meu, cam de aceeaşi vîrstă cu mine, părăsise ca şi mine şcoala medie în ultima clasă şi nervii îi erau mereu încordaţi ca o strună de oţel.

— Am să învăţ, spunea el, am să aflu totul şi într-o bună zi am să ajung departe!

Învăţătura ajunsese ca o boală la acest tînăr, pe care nu-l înghiţea nimeni de la contabilitate. Nici tu bar, nici tu crîşmă, nici tu bordel... Nu dorea nici măcar să se îmbrace mai ca lumea, nici să-şi găsească vreo iubită. El vroia doar să ştie cît mai multe, fie că-l interesa, fie că nu...

— Cînd s-a sfîrşit tata, povestea el, eu eram doar atîtica. Mama spăla podele, rufe. Am vîndut lapte, am vîndut iaurt, am vîndut çörek[1], am vîndut ziare, am fost lustragiu şi am învăţat, totodată. Mai învăţam încă, dar boala mamei... Ori ce ar fi, însă, am să-mi văd de carte. Dacă

[1] Lipii din cocă nedospită.

unii învaţă, ceilalţi de ce să n-o facă? Oare, profesorii nu sînt tot oameni, ca tine şi ca mine?

Rezolva cu o iuţeală uimitoare cele mai complicate ecuaţii. Se socotea dator să ştie tot: de la conturile tuturor direcţiilor fabricii şi pînă la randamentul maşinilor electrice, de calculat, de ţesut...

În ciuda faptului că ascundea cu multă grijă, am luat seama că scuipă sînge. Avea un singur ţel: să se ridice, să primească o simbrie mare şi să plece în Elveţia. L-am întrebat de ce ţine morţiş să meargă chiar în Elveţia, şi nu în Franţa, Italia, Anglia, sau America, de pildă.

— Pentru că, mi-a răspuns el, Elveţia, după mine, este cea mai civilizată ţară din lume. Şi-apoi, nu trebuie uitat, ceasornicele cele mai de soi aici se fac...

În ziua cînd am observat că scuipă sînge, am înţeles de ce şi-a băgat în cap Elveţia. Orice-ar fi fost, preţuiam foarte mult străduinţele acestui om de a învăţa. Ştia că şi eu am citit mult, dar cu ce m-am ales?

Nu-i puteam spune: „Vreau să fac cunoscute oamenilor numai lucruri frumoase!"

— Nu te mai ţine de fleacuri, mă îndemna el. Aţinteşte-ţi privirile în sus şi învaţă cu scopul de a ajunge acolo!

Apoi, adăuga de îndată:

Înalţă-te, nu acesta ţi-e locul,
Venirea pe lume nu este un merit.

Printre colegii de la contabilitate se afla şi fiul unui fost avocat, pe nume Himmet, bondoc,

uscat ca un morcov şi roşu în obraz. Pentru a mai pune ceva pe el bea vin pe stomacul gol. Fie iarnă, fie vară, îşi bărbierea scăfîrlia, uimindu-ne. Număra tot atîţia ani cît mine. Încă pe cînd se afla în şcoala primară, a rămas fără tată. Din această pricină n-a putut învăţa decît pînă într-a II-a medie ; apoi a fost nevoit să-şi cîştige singur pîinea.

— Eu sînt fecior de avocat, îi plăcea lui să spună. Nu mă pot condamna să rămîn veşnic un scrib oarecare. Nimeni nu mă ia în seamă. Dar tot am să aflu eu calea sigură de a deveni om.

Şi arăta că a şi găsit-o :

— Cum mă cherchelesc, sînt grozav. Încep să turui ca o mitralieră, fără punct, fără virgulă. Interlocutorii sînt paralizaţi. Cu voie, fără voie, mă ascultă. Ia aminte la mine : în acest fel, nici măcar atotputernicul Allah n-ar mai putea scoate un cuvînt. Fără punct, fără virgulă, fără paragraf, ca o mitralieră...

— Ei şi, mai departe ?

— Îţi vorbesc din experienţă, lumea îţi prinde frica. Îi dai cu gura, ca o moară ferecată, te fandoseşti, stîlceşti limba cu vorbe din dicţionare ; probabil, ce probabil, sigur, nu vor pricepe nici o iotă, dar pe tine te vor ţine minte. Fiindcă, optzeci la sută din oameni pun preţ nu pe ce spui, ci cum spui !

Era un scrib, care lucra cu o simbrie de treizeci de lire, la magazia de piese de rezervă a fabricii, primind ca şi mine, douăzeci şi patru de lire şi nouăzeci şi cinci de kuruşi pe lună,

dar ţinea minte o mie şi nu ştiu cît de piese, putea să-ţi spună fără să stea pe gînduri ce cantitate din fiecare a intrat în magazie, ce cantitate a ieşit, cît a mai rămas.

În fiecare dimineaţă venea cu tot felul de cuvîntări gata făcute, mă trăgea într-un colţ al magaziei şi, învăluiţi în mirosul de unsoare de maşini şi de curele de transmisie, începea să turuie. Cînd îşi termina discursul, rostit cu înfrigurare, mă întreba, ştergîndu-şi sudoarea :

— Ei, cum e ?

Dacă-mi plăcea, comanda ceai ; de nu :

— Tu, mă apostrofa el, nu eşti încă în stare să înţelegi spusele mele !

Dacă stăruiam, se înfuria şi mă întreba ce înseamnă vreuna din slovele cu care îşi impestriţa spusele, luată la întîmplare. Ştiam că le căuta pînă noaptea tîrziu în cărţile vechi ale tatălui său, le scotea, se uita în dicţionar să vadă ce înseamnă şi că făcea acest lucru mai cu seamă pentru a ne da gata cu cunoştinţele sale. De aceea, de cele mai multe ori, scăpam spunîndu-i :

— Este cea mai grozavă cuvîntare din cîte am auzit !

Atunci, sărea în sus de bucurie şi mă felicita pentru priceperea mea.

— În tine, spunea el, văd un om cu mari perspective !

Mă deprinsesem să-i ascult pe oameni cînd vorbesc. Acest lucru mi-a adus o grămadă de prieteni, i-a făcut să mă îndrăgească.

Printre colegii mei de la contabilitate mai erau şi alţii care mă interesau. Mai ales, Turhan şi Mustafa. Lucrau la aceeaşi masă, făceau împreună aceeaşi treabă, erau prieteni la cataramă şi totuşi, din cînd în cînd, nu pierdeau prilejul să se ciondănească.

Turhan părăsise liceul în ultima clasă. Fiul unui comerciant care dăduse faliment, el era slăbănog, avea un nas coroiat şi tare pocit. În ciuda acestui lucru, se încăpăţîna să se socotească arătos fără pereche. Sertarul mesei lui era plin cu sticluţe de colonie, briantină, cremă, vaselină. Cu oglinda în mînă, îşi studia mereu înfăţişarea, îşi potrivea sprîncenele cu penseta, iscodind fără încetare cu privirea în jur, se înfuria, se certa, se supăra.

Cît despre Mustafa, acesta era cu totul altfel. Spre deosebire de Turhan, el era cu adevărat chipeş, glumeţ, cu inima largă. Nu terminase decît şcoala primară. Se învîrtea slugarnic în jurul lui Turhan, îl aproba într-una. Cînd l-am întrebat de ce face asta, mi-a răspuns :

— Fiindcă vreau să trăiesc ; pentru că femeile de care este el amorezat mă preferă pe mine...

Totul se învîrtea în jurul barului şi femeilor de aici. Iubeau aceeaşi femeie. Mai bine zis, Turhan era prins pînă peste urechi, în timp ce femeia îl îndrăgise pe Mustafa. Acesta era cu adevărat frumos. Turhan, vrînd-nevrînd îl imita, dar nu suferea ca cineva să observe acest lucru. Într-una din zile, din te miri ce, iar s-a înfuriat pe Mustafa, a ţipat, a urlat, s-a făcut vînăt, cum îi era obiceiul. Chiar atunci, Mustafa scoţînd din buzunar oglinjoara, i-o vîrî lui Turhan sub nas :

— Ia te uită ce te-ai sluţit !

Turhan şi-a ieşit din minţi. Tot ce se afla pe masă : caiete, creioane, călimări, tampon, au zburat care încotro, a ocărît cum i-a venit la gură.

— Ascultă băiete, i-a aruncat el înainte de a ţîşni pe uşa contabilităţii, am să te ucid într-o bună zi ca pe un cîine ! De n-o fi aşa...

— Am făcut foarte rău, nu ? întrebă Mustafa. Ce-ar fi să mă duc după el să-l împac.

— De ce ?

— Fiindcă... El ştie că e slut, de aceea se înfurie...

L-am găsit pe Turhan în magazia de fire. Între baloturi, cu capul în mîini, plîngea. Cînd mi-a auzit paşii, a tresărit, s-a ridicat şi a început să se frece la ochi...

— Ia uită-te, mă rugă el, se vede treaba că mi-a intrat ceva în ochi... Suflă !

Am suflat, prefăcîndu-mă a fi convins că-i intrase ceva în ochi.

Multă vreme n-a mai vorbit cu Mustafa. Mă chema adesea la masa lui şi-mi spunea :

— Nici nu ştii cît de greu este să munceşti sub acelaşi acoperiş, la aceeaşi masă cu nişte oameni de nimic. Cu ajutorul lui Allah, îmi voi de examenele şi voi intra la universitate...

În timp ce spunea toate acestea, privea cu coada ochiului la Mustafa, se înfuria văzînd că acesta nu dă doi bani pe spusele lui şi adăuga cu ciudă :

— Analfabetul ! Om de nimic !
Altădată, Mustafa i-a strigat colegului său de vizavi :
— Ştii, curînd merg la Hollywood !
— La Hollywood ? Nu mai spune !
— Pe cinstea mea ! Merto-Goldwin-Mayer m-a invitat. Am să mă fac artist... Cică ar fi avînd nevoie de un june prim...
Turhan s-a făcut verde, a aruncat creionul, şi a ieşit. Iar Mustafa s-a pornit să hohotească...
În ziua cînd s-au împăcat, Turhan mi-a spus :
— Uite ce, în cinstea acestei zile, mergem la bar. Vino şi tu !
— Eu ? În viaţa mea n-am intrat într-un bar, nici să dansez nu mă pricep.
— Nu-i nimic. Ai să bei bere, ai să te zgîieşti la gagici. Apoi, am să-ţi fac cunoştinţă cu a mea... Să vezi ce muiere ! Pe cinste !
La terminarea lucrului, am plecat toţi trei.
Într-adevăr, puneam pentru prima dată piciorul într-un bar. Jazul, fumul de ţigară, mirosul de alcool, femeile în rochii multicolore m-au ameţit. mi-am pierdut capul. Mi-am amintit din nou de straiele mele, de nasul meu coroiat. Poate nu ca mai înainte, dar tot mi-a fost un pic de ruşine.
S-a comandat bere. În jur se făceau pregătiri febrile, patronul barului era agitat, chelnerii nu stăteau o clipă locului... Au fost aduse cîteva mese şi aşezate la marginea ringului de dans din mijlocul localului. Furculiţe, cuţite, zgomot de farfurii, mişcările unduioase ale chel-

nerilor, graba înfrigurată a patronului care, în smochingul său nou-nouţ, părea proaspăt ca un tinerel... El purta de grijă să se facă totul mai repede. Văzînd că treburile merg bine, că era totul pus la punct, strigă orchestrei :
— Dă-i drumul, un harmandali !
S-a auzit melodia şi patronul a început să se rotească, în aplauzele fetelor.
— Pesemne, iar vin grangurii ! spuse Mustafa.
— Cine sînt grangurii ăştia ?
— Ai să vezi îndată.
Puţin după aceea, uşa cu două canate a barului s-a dat de perete. O mulţime de burtoşi, cu şalvari, cu feţe smeade, a pătruns în bar, legănîndu-se. În frunte păşeau patronul barului şi maestrul de ceremonii. Toţi cei aflaţi în local, încrucişîndu-şi mîinile, i-au primit cu adînci temenele. S-au ridicat pînă chiar şi fetele...
— Ei, i-ai văzut pe granguri ? mă întrebă Mustafa.
Aceştia, erau nişte agale înstărite, care veniseră să toace parale. Erau opt la număr. Cei trei, care mergeau în frunte, în ciuda cefelor lor de oameni bine hrăniţi, arătau veştejiţi şi vlăguiţi. Trăgîndu-şi scaunele, s-au aşezat la masă, împreună cu suita lor. Au fost poftite toate femeile, s-au închis uşile ; barul era „complet" ! Rachiul, berea, vinul, vermutul, şampania au început să curgă în valuri. Nu dădeau nici cea mai mică importanţă celor din jur.

— Toacă paralele, mormăi Turhan, toacă paralele !

— Ce universitate, sări şi Mustafa, îţi poate da diplomă pentru a arunca pe fereastră atîta amar de bănet ?

— Nu ştiu nici măcar unde-i Capul Bunei Speranţe...

— Prea te-ai dus departe... Întreabă-i cît fac opt ori nouă !

Eu nu m-am amestecat în discuţia lor. Dar... Cum e cu ce ţi-e scris pe frunte ?

Deodată mi-am amintit de prietenul meu cu salopetă albastră şi de spusele lui că asemenea fel de a gîndi nu face decît să arunce praf în ochii oamenilor şi nimic altceva...

Către ora două din noapte, chercheleala granguriior ajunsese pînă la sminteală. Femeile erau îmbrăţişate, sărutate zgomotos, erau morfolite în văzul lumii. În sfîrşit, s-au săturat de toate acestea şi au cerut socoteala. Ce însemna aceasta pentru ei ? Nici nu s-au uitat măcar la nota de plată pe care a întins-o maestrul de ceremonii, care mai tot timpul îşi însemnase cu grijă totul. Mîinile încărcate cu inele de aur s-au cufundat în portofele, de unde au scos grămezi de bani. Au apărut hîrtii de cîte cinci sute, care au fost aruncate patronului. Acesta rămăsese înmărmurit. Nimeni nu vroia să arate celorlalţi nota de plată. În sfîrşit, s-a făcut şi asta. Mîna patronului, care, în smochingul său strălucitor, se lăsase în genunchi pe mozaicul barului, a strîns bancnotele de cinci sute ca pe nişte

frunze sfinte, şi a pus restul pe un platou alb, fin. Dar nimeni nu s-a atins de banii de pe platou, i-au lăsat ca fiind bacşiş, iar în bar s-au pornit aplauzele.

Orchestra a atacat un foxtrot. Barul parcă ar fi fost altul, parcă şi-ar fi amintit care-i e destinaţia... Apoi, şi-a făcut apariţia, îndreptîndu-şi sutienul, o femeie în roz, amanta comună a lui Turhan şi Mustafa. L-a sărutat pe frunte pe Turhan, iar lui Mustafa i-a făcut cu ochiul. Dar Turhan nu observa ce se petrece, mă privea ţanţoş, arătînd a fi tare mulţumit de sine, ca un bărbat care se ştie iubit.

Femeia şi-a tras scaunul şi s-a aşezat. În timp ce-şi potrivea înfăţişarea, îi spuse lui Turhan :

— Doar nu eşti supărat pe mine, nu-i aşa ?

Turhan era în al nouălea cer. Se aplecă, şi-mi şopti la ureche :

— Ai auzit ? „Nu eşti supărat pe mine ?" Ei, ce-ţi spuneam eu ? Îmi ştie de frică !

Cînd Turhan plecă la toaletă, Mustafa mă iscodi :

— Ce ţi-a şoptit la ureche ? Că femeia îl ştie de frică ? Ai să vezi puţin mai tîrziu !

Aşa a fost... Turhan s-a cherchelit în aşa hal încît, mai întîi şi-a sprijinit capul de masă, apoi a început să se clatine pe scaun. Deodată, a alunecat şi s-a prăvălit pe mozaicul barului. S-a întins pe spate cît era de lung. Rîdea în gura mare, degetul care descria spirale largi în aer îi tremura, striga într-una numele femeii în roz. Cît despre aceasta, se afla deja singură, cu Mustafa. Eram gata să-l ridic pe Turhan de jos.

— Nu vă deranjaţi, îmi spuse femeia în roz. În această clipă, este omul cel mai fericit de pe lume. Dacă i-aş mai da şi pantoful meu...

Scoţîndu-şi unul dintre pantofii ei micuţi, eleganţi, de culoare roz, i l-a aruncat lui Turhan. Acesta l-a luat şi a început să-şi mîngîie faţa cu el, să-l sărute. Trebuia, oare, să-l căinez pe acest om, ori să mă indignez ?

Femeia în roz, împreună cu Mustafa, s-a retras într-una din încăperi. Turhan încă mai zăcea la pămînt... Îşi întindea braţele către pantoful care-i fusese luat, rostind fără încetare numele femeii în roz.

— Hei, ridică-te, fecior de cîine ! îi strigă, înghiontindu-l, un chelner, care ţinea în mînă o mătură cu coada lungă.

Nu ştiu de ce, dar am sărit ca ars de la locul meu şi l-am prins de piept pe chelner. Eram şi eu afumat şi nu-mi trecea prin minte că s-ar putea ca acesta să aibă dreptate. Nu mai ştiu ce i-am îndrugat, ce mi-a răspuns. Ştiu doar că mi-a spus :

— Şi eu sînt om, şi eu am suflet. Chiar dacă mama m-a adus pe lume pentru a fi la cheremul muşteriilor, dar asta e prea de tot. M-am săturat pînă-n gît ! Pune-te în locul meu. În fiecare zi, aceeaşi poveste. Am venit aici, lăsîndu-mi femeia însărcinată în grija vecinilor !

Faţa lui zbîrcită s-a tras, ochii i s-au umezit.

Mustafa a trimis după mine. M-am dus. Femeia în roz, în îmbrăţişarea lui Mustafa, îi da să sugă unui prunc înfăşat. Am vrut să mă retrag.

— Intră o dată, ce naiba ! îmi strigă Mustafa. Că doar eu nu sînt gelos, ca Turhan. Dacă vrei, îţi pot ceda iubita !

Pereţii se clatină, podelele îmi fug de sub tălpi, tavanul se învîrteşte parcă. I-am spus că nu era nevoie de atîta mărinimie. Deodată, femeia în roz strigă :

— Mamă !

Printr-o uşă laterală, şi-a făcut apariţia, şovăind, o bătrînică puţintică la trup, negricioasă, cu basmaua legată sub bărbie. Femeia în roz îi întinse plodul, rămînînd încă în îmbrăţişarea lui Mustafa, de unde nu găsea cu cale să iasă. Bătrîna, ruşinată pentru ea, a luat copilul şi a ieşit fără zgomot.

A doua zi, Turhan îmi spuse :

— Tii, că tare m-am mai cherchelit azi noapte ! Cu toate acestea, nu ne-am distrat rău, nu-i aşa ?

— ... ?

— Cum e fata mea ? Ţi-a plăcut ?

— Mi-a plăcut !

— Nu e cum crezi tu. E o femeie atît de devotată ! Dacă-i cer să se arunce în foc, nici nu crîcneşte !

— ... ?

— Ştii ce-i place mai mult la mine ? Culoarea ochilor... „Au culoarea petrolului“ îmi spune ea. Zice că sînt fără pereche...

Ceea ce mă interesa pe mine mai mult decît orice, nu erau însă nici ochii lui Turhan de culoarea petrolului, nici femeia în roz, nici Mustafa. Nu-mi ieşea din minte bătrînica sfioasă,

care-mi amintea de faţa negricioasă a mamei ; mă cuprinsese întristarea. Din cîte am aflat de la Mustafa, ea ar fi fost învăţătoare, ieşită acum la pensie !

XVI

Ascultînd toate acestea, magazinerul Himmet mi-a spus :

— Păcat, păcat, mare păcat ! Generaţia noastră se degradează, ne îndreptăm spre pieire...

Am vrut să ştiu care e cauza. M-a privit tăios, mi-a amintit de istoria noastră, începînd cu Asia Centrală, mi-a ţinut un discurs straşnic despre strămoşii noştri. A vorbit, a vorbit, a vorbit... Şi-a deschis baierele inimii. Fără punct, fără virgulă... Gonea cît îl ţineau puterile, vorbea făcînd spume la gură, descriind cu braţele cercuri largi, lovind cu pumnul în gol. Ca şi cum în faţa lui s-ar fi aflat o mulţime de mii şi mii de suflete. Tocmai cînd a ajuns la prăbuşirea stăpînirii noastre, uşa s-a deschis încetişor şi a apărut directorul general, un vlăjgan cu nasul cît toate zilele. Braţul lui Himmet, care se ridicase în aer, ca şi pumnul lui strîns, au rămas nemişcate.

— Iar discursuri, domnule Himmet, iar discursuri ?

Apoi se întoarse către mine :

— Şi dumneavoastră, ce căutaţi din nou pe aici ? A cîta oară ? Nu v-am atras atenţia că a vă ocupa cu treburi personale în orele de serviciu

este un fel de pungăşie ? De ce nu se respectă dispoziţiile mele ?

— Registrele bilanţiere ale magaziei...

— Tăcere ! Ascult de o bună bucată de vreme. Nu vă priveşte căderea puterii otomane ! Mai bine daţi-vă silinţa să împiedicaţi propria voastră decădere. Ţineţi minte, este ultimul meu avertisment. Vă jucaţi cu pîinea voastră, copii, pe cinstea mea, vă jucaţi cu pîinea voastră. Dacă aveţi idei, proiecte, planuri înalte, trebuie să vă ocupaţi de ele în afara programului... Noi avem nevoie de slujbaşi sîrguincioşi, care nu fură din timpul de muncă al altora, de oameni cinstiţi. Nu ne trebuie oratori, şefi, lideri de partide, sociologi ! Haide, marş la treabă !

Cu toate acestea, se prea poate ca directorul general să fi avut dreptate. Cît despre mine... E sigur că nu mă ţinea nimeni. Nu mă ţinea nimeni, dar de dragul celor douăzeci şi patru de lire şi nouăzeci şi cinci de kuruşi...

XVII

A venit şi ziua cînd magazinerul Himmet ne-a părăsit, Mustafa şi Turhan au plecat în armată, şeful meu, cel care visa Elveţia, şi-a dat obştescul sfîrşit şi cînd eu, fiindcă nu ştiam prea bine ce trebuie să fac, m-am îndrăgostit.

Uliţele pavate — care, despărţindu-se în trei direcţii, din faţa porţii de fier, de culoarea plumbului, a fabricii, duceau către mahalalele muncitoreşti — se aşterneau sub paşii fetelor de la

filatură, ce ieşeau de la lucru către seară, ai băieţilor de la atelier, hamalilor din piaţa fabricii, ţesătorilor şi femeilor de la secţia mosoare, cu gleznele crăpate din cauza galenţilor.

Deşi noi sfîrşeam lucrul la ora şapte, eu mai întotdeauna ieşeam la cinci şi jumătate, trecînd în pivniţa băcăniei cooperativei de peste drum de fabrică, unde duhnea acru. Şi pentru a putea vedea mulţimea agitată a fetelor de la filatură, care urmau să iasă peste o jumătate de ceas, mă trăgeam lîngă fereastra pivniţei, turnam în paharul meu uriaş din vinul roşu ca sîngele, aflat în butoiul de lîngă mine, şi îmi aprindeam ţigara.

Primul, al doilea şi al treilea pahar le dădeam peste cap fără să stau prea mult pe gînduri. Privirile mi se înceţoşau, mă cuprindea o ameţeală plăcută. Era ameţeala unei libertăţi atît de dorită, atît de curată, atît de necuprinsă, încît nu mai putea fi vorba nici despre degetele mele uscate, nici despre nasul meu coroiat...

Ce repede se scurgea o jumătate de ceas ! Cum am putut să dau de duşcă opt pahare cu vin ?

Fetele de la filatură, cu şorţurile lor negre pline de scame, cu năframe pe cap, treceau cîte două, cîte trei, cîte cinci, cu paşi grăbiţi, temători ; din cînd în cînd trăgeau cu coada ochiului ; rîdeau şi îşi dădeau coate.

Între ele era una — chiar ea... O fată de bosnieci, frumoasă de pica, ce întotdeauna se uita, rîdea şi, după vreo cîţiva paşi, se întorcea, rîdea, iar se întorcea, privea, rîdea... Pînă cînd se pierdea după colţ.

Nici nu ştiu cum am ieşit din pivniţă şi cum am pornit-o pe urmele ei. În timp ce eu mergeam ţopăind pe uliţele întortocheate ale mahalalelor muncitoreşti, pline cu grămezi de fiare ruginite şi scînduri roase, fetele, la trei-patru paşi înaintea mea, se strînseseră una în alta... Simţeam cum în suflet tălăzuia un ocean înfuriat! Privirile îmi erau aţintite pe picioarele ei albe, puţin cam firave, încălţate în pantofi de pînză. Coapsele începuseră să prindă forme. Intrasem în mahalaua caselor dărăpănate de chirpici, a femeilor curde, cu trăsături bărbăteşti, care îşi îmbăiau copiii în faţa porţilor, curăţau ceapă, se străduiau să aţîţe mangalul ce împrăştia un fum înecăcios în jur ; pătrundeam în mahalaua cîinilor, a găinilor, a femeilor care aruncau cîte o glumă în faţa porţilor de pe străzile înguste, cu streşini încrustate, cu obloanele pe jumătate coborîte, duhnind a rachiu. Aceasta era mahalaua cretanilor. Ştiam că în dosul ferestrelor ce dau spre stradă stau fetele de cretani, care, glumind în turceasca lor stîlcită, se bucurau că le mai aud şi alţii. Cu privirile lor îmbietoare, erau nu lipsite de cutezanţă, de multe ori ispititoare chiar.

Eh, omule !... Eu am douăzeci şi doi de ani, iubita mea — paisprezece. Sînt beat şi numai ea mi-e dragă !

De la fereastra prin faţa căreia trec se revarsă un hohot de rîs molipsitor. Nu mai am timp să-mi întorc privirile. În dosul unei perdele, cusută stîngaci cu fire de aţă roz, verde, mov, şuşotesc două capete de femei, rezemate unul de

celălalt. Dacă mă uit mai cu atenţie, dispar, dacă nu mă uit, vocile lor ajung pînă la urechile mele:

— Coco ! Dervişa ! Hodi vamo dati neşto kajen ! Evo, evo ![1]

Începuse mahalaua bosniecilor sărmani. Un ţesător cu haina pe umerii lui largi dar slabi, înalt, cu faţa albă, deschisă, cu o mustaţă uriaşă, trece pe lîngă mine aruncîndu-mi o privire tăioasă. Ba chiar se opreşte şi mă măsoară din cap pînă-n picioare. Am senzaţia că a privit după mine pînă cînd am dat colţul şi m-a pierdut din ochi, dar acest lucru nu mă stinghereşte de loc. Fiindcă am douăzeci şi doi de ani, sînt îndrăgostit şi am încredere deplină în custura mea strălucitoare, de oţel, pe care o port în buzunar.

Între timp, iubita mea, printr-o poartă de scîndură, care din cauza noroiului devenise cenuşie şi stătea dată de perete, pătrunde într-o ogradă dărăpănată şi dispare. Socotind de prisos orice fel de prevedere, mă opresc brusc. În dreapta mea se întinde cît vezi cu ochii un bulevard prăfuit care leagă oraşul de suburbii. Mă reazem de colţul unei clădiri vechi, unde mişunau şopîrlele şi rămîn vreme îndelungată cu privirile pironite pe poarta ogrăzii în care intrase iubita mea.

Pe strada din dreapta, mulţimea se retrăgea către vii. Pietoni, biciclişti... Din cînd în cînd trecea ca glonţul vreo motocicletă, ori vreun Chevrolet hodorogit care se pierdea din vedere, stîrnind praful în urma lui. La ora aceasta, soarele coboară încetişor după fabrica de săpun de culoarea cenuşii. În jur — numai praf, sudoare şi nelinişte...

Deodată, iubita mea ! Apare cu picioarele proaspăt spălate, vîrîte în sandale, cu rochia ei de marchizetă, cu două prietene alături şi cu nişte pietricele.

Am uitat de toate !

Cîţiva bărbaţi înalţi, uscăţivi, cu straiele zdrenţuite, intră în ograda lor ; femei cu năframe albe ies ; prin faţa mea trec tineri care îmi aruncă priviri furişe ori furioase. Însă nimeni nu-mi spune nici du-te mai încolo.

Deodată, o fată ca un spiriduş, se apropie încetişor de mine şi după ce priveşte în dreapta şi în stînga, îmi spune :

— Nene, tanti spune că „dacă mă iubeşte, pentru numele lui Allah, să nu mă mai aştepte ; mă tem, spune, acum apare tata de la geamie, ori fratele mai mare, mi-e frică..." spune.

— Tu eşti sora ei ?

— Nu...

— Dar ?

— Vecină...

Pentru a-i dovedi că o iubesc, numai şi numai pentru asta, plec. Am apucat-o spre vii. În timp ce fac vreo sută de paşi, mintea-mi lucrează. Ar fi venit taică-său, ori fratele mai mare ! Ei şi ? Ce dacă vin ? Ce, nu o luam de nevastă ? Fac calea întoarsă.

Se înserase de-a binelea. Cei care mergeau spre vii şi întîrziaseră, treceau grăbiţi pe lîngă mine. Fabrica de săpun, cu zidurile ei cenuşii ca de

[1] Hei, Dervişe ! Vino încoace, am să-ţi spun ceva. Aşa, aşa ! (În limba sîrbă.)

zinc, era înghiţită de întuneric. M-am întors la vechiul loc, m-am rezemat de colţul clădirii dărăpănate şi mi-am aţintit privirile spre poarta ogrăzii lor.

Întrucît în odăile rînduite în această ogradă locuiau familii de muncitori, poarta nu se zăvora niciodată. Şi fiindcă de ani de zile sta deschisă, n-o mai puteai închide chiar de-ai fi vrut. Zăvorul se stricase, clanţa ruginise, scîndurile se crăpaseră tot udîndu-se în ploaie şi uscîndu-se sub soarele arzător şi arătau tare dărăpănate.

De cum coboară întunericul, la ferestrele cu perdele albe ale mahalalelor se aprind luminile. Din cînd în cînd, pe stradă, cîte un trecător tuşeşte înăbuşit, o uşă se deschide cu băgare de seamă, apoi se închide ; undeva, în apropiere, se aude scîncetul unui plod şi mahalaua, cu mişcarea ei din clipă în clipă tot mai stinsă, cu ferestrele ei străjuite de lumini palide, se învăluie în întunericul de nepătruns.

De acum, poarta ogrăzii nu se mai zăreşte. Trec pe uliţa din dos. Fereastra iubitei mele dă spre această uliţă. Strada miroase tare urît. Din vreme în vreme, în fereastra ascunsă de o perdea albă, se iveşte umbra iubitei mele, care joacă pietricele, făcînd să-i salte codiţele. Sînt cu ochii în patru. Cîte nebunii nu trec prin capul meu ameţit ! De pildă, am bătut în uşă... Am năvălit în încăpere dînd bineţe... Intram fără cea mai mică şovăială. Dacă aşa i-o fi voia, dacă ţine cu tot dinadinsul, tatăl ei cel înalt şi îndărătnic n-are decît să spună ce are pe suflet. În clipa aceea, mi se părea că pot răsturna lumea, puteam face moarte de om. Numai că toate acestea nu vor fi niciodată înfăptuite, rămîn doar proiecte. Fiindcă îmi pare rău de fată ; ceva mă reţine, mă tem să n-o fac de rîsul lumii.

În timp ce îmi trec prin minte asemenea gînduri, ea apăru din nou după perdea. Cu un gest hotărît îmi alung gîndurile, îmi îndrept întreaga atenţie către fereastră şi stau astfel minute în şir. Deodată, se aud bocancii grei ai unui paznic şi şuieratul lui care sfîşie tăcerea nopţii. Nu mă sperii. Nici nu-mi trece prin minte măcar, că paznicul poate să mă ia drept un borfaş şi să mă întrebe ce caut pe aici.

Şi ceasurile se scurg, se scurg...

Luna, cu razele-i argintii, se iţeşte de după marginea unui acoperiş şi scaldă uliţa murdară în strălucirea ei de gheaţă. Apoi, luna îşi sfîrşeşte drumul, dispare. Întunericul tainic învăluie din nou mahalaua. Dimineaţa este pe aproape. Cu ochii înceţoşaţi de băutură şi nesomn, mă întorc în singura odaie a bunicii. Somnul ei este atît de lin, încît, chiar dacă ar trece o pisică şi tot s-ar trezi. În timp ce, pentru a nu o deştepta şi a fi cicălit iar, călcam uşurel, pe vîrful picioarelor, fie că a trosnit o scîndură, fie că a scîrţîit uşor zăvorul uşii, bunica s-a şi ridicat... Începe să mă dojenească, la lumina palidă a lămpiţei.

— Of, copil netrebnic, of, copil ticălos ! M-ai băgat în sperieţi. Ce treburi ai tu pe afară pînă la ora asta ? Numai gînduri negre îmi vin în minte... Dacă s-a dus cine ştie unde şi l-au înjunghiat ? Dacă şi-a băut minţile şi a rămas adormit cine

ştie prin ce ungher? M-au trecut toate sudorile morţii, sudorile morţii!

Nu sînt în stare să-i răspund. Simt că ceva mă-mpinge să mă pornesc pe fluierat, în minte şi în suflet îmi stăruie iubita şi, proiectată pe perdeaua albă, figura iubitei mele, jucînd pietricele, cu codiţele-i groase săltînd.

Dar bunica nu-mi dă pace:

— Ba spune că n-are o para chioară, că îi este mic cîştigul, ba se-apucă şi chefuieşte noapte de noapte, pînă cînd nu mai ştie de el. Oare celui care n-are un sfanţ i se dă rachiu?

Ea socoate că te poţi îmbăta numai cu rachiu şi că se bea doar cu bani peşin. Nu încerc să-i desluşesc această taină, îmi este peste putinţă. Mi se pare că ea nu va putea pricepe nici că te poţi îmbăta şi fără bani gheaţă, nici dragostea mea pentru o fată din fabrică. Ei îi este străină această limbă şi nici nu arată mari posibilităţi de a o deprinde. Fiindcă era mama unui „domn", soacra unor „domni", nu putea concepe că un fecior de „domn" poate „coborî" pînă la o fată din fabrică. Dacă stărui, mă va privi mîniată, va ofta, ochii i se vor umezi şi va spune:

— Tu eşti leit maică-ta... Maică-ta era la fel: îi făcea mare plăcere să se amestece cu oamenii de jos!

Nici nu ştiu cum m-am trîntit în pat, cum şi cînd am aţipit.

E dimineaţă; o dimineaţă învăluită în lumina azurie a soarelui care tocmai răsărise. Mai eram încă ameţit şi în minte îmi mai stăruia figura

iubitei mele cu două codiţe groase, pe care o părăsisem după perdea...

Îmi trag hainele pe mine. Nici nu m-am dat bine jos din pat, că bunica mă şi ia în primire:

— N-ai cîţiva bănuţi? E atîta vreme de cînd n-am mai pus ceva cald în gură!

Ştiu că n-are mare nevoie de mine.

Abia am nimerit uşa de la stradă. N-am nici măcar un metelik[1]. De-aş avea bani, aş fi oare atît de fără inimă încît să nu-i dau? Dar bunica nu ştie că începuturile de lună nu sînt bune decît pentru a reînnoi datoriile!

XVIII

Într-una din seri, cînd, tot aşa, rezemat de colţul casei pe unde mişunau şopîrlele, mi-am pironit privirile înceţoşate pe poarta ogrăzii lor, o muncitoare simpatică, micuţă, bondoacă, cu faţa ciupită de vărsat, se apropie de mine, făcîndu-mi cu ochiul:

— Pe ea o aştepţi?

— Da, i-am răspuns eu, în timp ce mîna mi s-a strecurat în buzunarul în care se afla custura.

— Ce este asta? De ce ţi-ai vîrît mîna în buzunar?

— Aşa...

— Ruşine, mare ruşine... Se poate să pui mîna pe cuţit în faţa unei femei?

[1] Monedă în valoare de zece parale.

— Da de unde ? N-am pus mîna pe nici un cuţit....

Se apropie mai mult.

— O iubeşti cu adevărat pe fata aceasta ? Sau, doar aşa, ca să treacă vremea ?

— O iubesc, o iubesc din toată inima !

— Să chiorască ăl de minte ?

— Să chiorască, ba chiar să orbească !

— Bine, bine, dar pe ea o mai îndrăgesc încă mulţi afară de tine. Mă tem să nu-ţi vină de hac. E păcat de tinereţea ta !

— Cine ?

— Oricine ! O fată ca ea crezi că poate avea pace ? Asta este o mahala muncitorească !

— Dacă ea nu şi-a dăruit inima... Dragoste cu sila...

— N-am aflat, n-am văzut şi nici n-am auzit să fie îndrăgostită de careva. Are însă un tată care nu vrea să ştie nici de inimă, nici de cuţit, nici de pistol... Mai bine să nu dea ochii cu tine !

— Dacă dă, ce-o să fie ?

— Ce-o să fie, nu ştiu, dar dacă nu te vede e mai bine. Fata mai are şi un frate mai mare, muncitor la noi la fabrică, la ţesătorie. Aceşti doi copii muncesc, cîştigă bani şi la fiecare zi de cinsprezece pun paralele în palma tatălui... Omul ăsta este un adevărat stăpînitor prin partea locului... Toţi se tem de el. Am auzit de la părinţii noştri că a retezat căpăţînile cîtorva sute de ghiauri. Acum, vezi şi tu... Se pricepe la toate, dar nu prea se omoară cu firea... Şi ce mai oameni au cerut fata ! Unul dintre ei

este băcanul din colţ, imediat ce treci de cafeneaua lui Cumali, de pe Kuruköprü. Omul şi-a pierdut minţile. E destul să se-nvoiască : casă, brăţări de aur, cercei cu diamante, straie... Şi ca el sînt o mulţime. Tu ce ai ? Ce-i poţi aduce în plus ? Ce să-ţi spun, un pîrlit de conţopist. Să intru în pămînt, nu alta !

— Ei vezi ? Nu răspunzi... Conţopist la fabrică... Ce-o să fie ? Vorba aceea, sacul şi peticul... Trebuie să-ţi vezi lungul nasului. Tinereţea nu ţine de foame. Am auzit că băcanul a spus, nu o dată : „De s-ar învoi doar şi îndată mai durez cîteva acareturi, pe lîngă ditamai conacul pe care-l am !" Cu fata ai vorbit ? Te place şi ea ?

— Nu, n-am vorbit !

— Dacă n-ai vorbit, de ce te tot ţii după ea ?

— Nu ştiu, de unde vrei să ştiu ? Mă ţin şi eu... Nu pot...

— Las-o baltă, băiete, lasă-te păgubaş... Sînt foarte mulţi cei care se ţin pe urmele ei. Te-or prinde undeva, în vreun colţ neumblat şi ţi-or face seama... Păcat de tinereţea ta ! Sînt mulţi, tare mulţi cei care te pot cîntări în aur... Ehee !

Chiar atunci, fata mea, cu rochia ei de marchizetă de culoarea mierii, apăru în poarta ogrăzii. Se uită la noi fără să se apropie. M-am depărtat cu sufletul pustiit. Am dat colţul, încărcat de ruşine şi am grăbit pasul.

Rămas bun, plăsmuiri amăgitoare, lună de pe cer, tinichele ruginite, grămezi de scînduri putrede, rămas bun ! Rămas bun, pisici, dulăi, case cu ziduri de chirpici, neveste de curzi, cu chipuri bărbăteşti, uliţe întortocheate şi în sfîrşit, tu,

iubita mea, ce faci să-ţi salte cosiţele groase după perdeaua albă, rămas bun !

Fie blestemat tot aurul din lume !

Eram tare nefericit. S-a terminat cu pivniţa, cu fereastra pivniţei unde o aşteptam pe ea...

S-au scurs zile amare, întunecate, sîcîitoare. Într-o zi, către seară, la masa mea, stau năpădit de gînduri negre. Deodată, se apropie portarul şi-mi spune că la poarta fabricii mă aşteaptă o fetiţă. Era aceeaşi, din ziua cu pricina. S-a apropiat de mine.

— Nene, mi s-a adresat ea, tanti spune că astă seară tata se duce la teravi [1] şi fratele mai mare este la treabă. „Să vină la fereastra din dos, a zis ea, să-i spun ceva."

— Cine ? Ea ? Ei, lasă... Cînd ? Adevărat ?

— Să chiorăsc !

— Cînd ? La fereastra din dos a zis ?

— Da. După rugăciune !

În sufletul meu parcă s-a prăbuşit un zid enorm şi soarele strălucitor a învăluit totul de îndată. Aş fi vrut să alerg, să strig în gura mare, să ştie cu toţii !

I-am oferit portarului fabricii o ţigară, l-am miluit pe un sărman cu cinci kuruşi. Apoi, am dat fuga la băcan, de la băcan — la frizer. În timp ce mă bărbierea, ardeam de nerăbdare, mă tot fîţîiam sub brici, încît frizerul socoti cu cale să-mi atragă atenţia :

[1] Ritual religios în vremea ramazanului.

— O să vă tai, domnule, ce-i cu dumneavoastră ?

— Adevărat ? Cum adică, socoţi că e cu putinţă ?

Frizerul se uită la mine nedumerit.

— De ce, prietene ? am continuat eu. Nu-ţi pare rău de mine ? Briciul dumitale este atît de hain încît să cresteze obrazul celui mai fericit om de pe lume ? Se cade, oare, în lumea asta trecătoare ?

Frizerul s-a pornit să hohotească.

— Bravo ! exclamă el. Zburaţi... Şi sărăcia dumneavoastră de asemenea... A ieşit lozul cel mare ? Ce s-a întîmplat ?

Nici gînd să mai dea contra, să mă pudreze, să-mi dea cu cremă, ori să mă spele pe obraz...

— Toate loteriile din lume nu fac nici cît o ceapă degerată !

Am ţîşnit din frizerie. Bărbierul îmi strigă din urmă :

— Excelenţă, aţi uitat să plătiţi !

— Iertaţi-mă, majestate !

Intru în pivniţa din dosul băcăniei... Puţină pastramă, nişte murături, măsline, un sfert de pîine. Să vină vinul, adu-l degrabă, s-o facem lată ! Fireşte, treceţi-o în cont, înălţimea voastră, băcane !

Un pahar, încă unul şi încă unul... Oooo ! Tocmai cînd să duc la gură o bucată mare de pastramă, o dau de-o parte : o să-mi miroasă gura, răsuflarea mea ar putea s-o supere ! Nu voi îngădui s-o supere ceva pe lumea asta ! Peste puţin, se termină lucrul. O aştept la fereastră.

O să iasă, o să vină, o să treacă pe aici, chiar pe aici, o să privească, o să rîdă, o să privească, o să rîdă... Strîng între dinţi un castravete murat cît toate zilele. Nici gînd de nasul meu coroiat, de degetele mele firave. De altfel, de cînd m-am apucat să înfulec, parcă am mai pus pe mine un kilogram. Dar, nu mai e timp pentru aşa ceva. Zbor... Pentru prima dată văd ce ameţeală plăcută îţi dă vinul. Unde este „eul" acela din mine ? Nu mai rămăsese nici urmă. A dispărut. Sînt atît de puternic, încît nu se mai încumetă să mă înfrunte.

Peste cîtăva vreme o să iasă, o să privească, o să rîdă, o să se întoarcă, o să privească, o să rîdă, o să se-ntoarcă, o să privească... Apoi, va coborî înserarea, va străluci luna, am să merg în mahalaua lor... Uliţa învăluită în mirosul greu, fereastra ei... Să trăiască oamenii, să trăiască !

La terminarea lucrului, în timp ce trecea prin faţa ferestrei ca de obicei, a privit, a rîs, mi-a făcut semn ; am înţeles.

Credeam că nu mai vine odată seara. Cînd orologiul din turn a bătut nouă, eu intram pe uliţa învăluită în miasme. Fereastra ei este neluminată. Mă apropii. Într-un loc şi mai întunecat, o văd pe iubita mea.

— Ai întîrziat, şopti ea.

— Eu ?

— D-apoi cine ?

— E ora nouă... E tîrziu ?

— Poate că nu e tîrziu, dar... Oricum... Ce ţi-a spus femeia aceea ?

— Care ?

— Aceea, femeia aceea smintită, Güllü...

— Aceea cu care am stat de vorbă aici, la colţ ?

— Chiar ea...

— Mi-a spus că „fata aceea este foarte cerută", mi-a spus... „Tu nu te mai ţine pe urmele ei", mi-a spus... „Te împuşcă, te omoară", mi-a spus... Cei ce te cer mă pot cîntări, chipurile, în aur, în aur.

— Va să zică, aşa a spus ? Ah, ticăloasa ! Ah ! Apoi ?

— Apoi... Cei ce se ţin după tine sînt tare mulţi. Tatăl tău cică ar fi un îndărătnic. Nu se poate să te dea după mine...

— Şi cînd ea ţi-a spus asta, tu...

— Eu i-am dat crezare, socotind că e cu ştiinţa ta...

— Da de unde, eu nu ştiu nimic. Aşadar, din cauza asta te-ai supărat ?

— Ce era să fac ?

— Eu nu sînt o fată care să se dea în vînt după podoabe. Uite ce : de-acum înainte, vino din nou în fiecare zi acolo ; aşază-te la fereastra aceea şi aşteaptă-mă. Vreau să te văd acolo.

— Adevărat ?

— Vezi bine.

— Ce-ţi este femeia aceea ?

— Nimic. E prietenă... Ţine tare mult la mine... În nopţile cînd tata merge la rugă, vino aici, să stăm de vorbă... Se poate ?

— Se poate, dar de unde să ştiu cînd merge la rugă ?

— Am să-ţi dau de veste...
— Scrie-mi un bileţel.
— Dar nu ştiu carte.
— Dacă-i aşa, trimite-o pe fata aceea...
— Tu, stai neapărat la fereastră... Priveşte, rîzi ; fetele sînt aşa de invidioase ! Să mă invidieze, nesuferitele, să crape de ciudă !
— Ce-ar fi să mergem la cinema ?
— Ooo, la cinema ? Ţi-ai pierdut minţile ?
— De ce ?
— Nu e cu putinţă...
— Bine, dar de ce ?
— Tata mă înjunghie !
— Va să zică, tatăl tău, cu adevărat...
— Tu n-ai mamă ? Tatăl tău, din cît se spune, nu este aici. De ce a plecat „dincolo" ?
— E poveste lungă...
— Tu la cine stai ? De ce n-ai plecat ?
— Am plecat ; am stat acolo, apoi am venit aici. Stau la bunica.
— Să mă aştepţi în fiecare zi, la fereastra aceea. Pe urmă am să-ţi dau o veste. S-o trimiţi pe bunica ta să mă ceară.
— ... ?
— Nu se poate ?
— Se poate !
— Ei, acum du-te, te pomeneşti că vine tata ! Dar, nu uita, în fiecare zi aşteaptă-mă aici, la fereastră, bine ?
Noaptea era strălucitoare, casele aţipiseră, uliţele sînt pline de praf...
N-a trecut mult şi povestea aceasta explodă ca o bombă în fabrică. Nici nu m-am dumirit

bine, că am şi primit, una după alta, patru scrisori de ameninţare. Eram ameninţat cu moartea. Mi se cerea să-i dau pace fetei. Erau pe lume şi alte fete, funcţionare, ca şi mine. De nu... Semnătura : „Ciorile". Iar mai jos, desenul unui hanger, din vîrful căruia şiroia sîngele, un pistol fumegînd şi nişte pumni strînşi...
Dar, în ciuda tuturor acestora, către seară, la fereastra pivniţei, o aşteptam pe ea. Uneori, venea fetiţa micuţă ce aducea cu un spiriduş şi-mi spunea că ea mă aşteaptă. Trebuia să mă duc la ei acasă, pe uliţe lăturalnice. Drumul trecea prin mijlocul unei livezi mari. Dar eu nu mă temeam. Toate acestea mi se păreau un joc.
— Mi-e tare frică, mă preveni ea într-o noapte. Mă muncesc tot felul de vise urîte... Mă tem să nu te omoare !
— Bine, dar ce-aş putea să fac ?
— De acum, tu ştii mai bine... Trimite-o pe bunica ta să...
— ... ?
— De nu, mă pierzi !
— De ce, ce se petrece ?
— Se vede că l-au înduplecat pe tata. Vrea să mă trimită la Sivas, la unchiul meu... Apoi, noaptea trecută, ne-au spart geamurile cu pietre. Mi-e tare teamă... De-ar şti tata că...
— Va să zică, trebuie s-o trimit pe bunica ? Dar dacă taică-tău nu se învoieşte ?
— Tu cere-mă odată...
Altădată, la fabrică a venit Güllü.
— Astă-seară, treci pe la noi ! mi-a cerut ea.
— La voi ? Dar nici nu ştiu unde stați !

— Două uşi mai încolo de iubita ta. Vino, nu-ţi fie teamă, te aştept la poartă... Nu cumva să nu vii, este foarte important !

Seara, pe la nouă, m-am dus la ei. Mă aştepta în poartă. Am intrat şi am urcat pe o scară cu patru trepte, dărăpănată. Am pătruns într-o încăpere mică, cu geamurile cîrpite cu hîrtie, amintind de nişte zăbrele. Apoi, un muncitor de la construcţii, bărbatul femeii, cum m-am dumirit mai tîrziu, mi-a urat bun venit, mi-a strîns mîna şi mi-a întins o ţigară. Güllü ne-a făcut cafea. După care spuse :

— În ziua aceea, te-am pus la-ncercare. Dar, cu adevărat, sînt mulţi cei care o cer pe fată. Treburile au ieşit la iveală. Taică-său a primit nişte scrisori, omul o asupreşte pe biata fată, ca un ieşit din minţi. Ieri a bătut-o pînă la miezul nopţii. E toată numai vînătăi. Fata s-a ţinut tare, nu i-a mărturisit numele tău, dar îl va afla el, oricum...

— Dacă mai stai pe gînduri şi n-o ceri pe fată, adăugă bărbatul, o va trimite la Sivas, la rude. Ori de nu, fie pe tine, fie pe ea... Înţelegi tu...

Şi continuă să povestească :

— Prin partea locului, o fată de musulmani fuge cu un flăcău creştin. Ghiaurii fac petrecere mare. Musulmanii, în schimb, intră în pămînt de ruşine, cer răzbunare. Prinde de veste despre toate acestea şi tatăl iubitei tale, care, pe atunci se afla în munţi. Întinde o cursă. Fata şi flăcăul tocmai intrau în camera mirilor. Tatăl fetei se cațără pe fereastra încăperii... În timp ce ei se îmbrățișau și se iubeau, cu un singur plumb, pe amîndoi deodată...

Am ajuns acasă cu capul cît banița. Bunica se odihnea. De ce n-aș aduce vorba ? Fiindcă știam că...

— La ce te tot gîndești ? mă iscodește ea. Ți s-au înecat corăbiile ?

— Mi-e sufletul greu...

— De ce ți-e sufletul greu ? Slavă lui Allah, flămînd nu ești, desculț nu... Ce motiv ai să-ți fie sufletul greu ?

— Nu știu. Mi-e tare greu, simt că sînt gata să plesnesc...

— Iar ai băut... Lasă-te de blestemăția asta !

Venise vremea să apuc taurul de coarne.

— Ce altceva să fac, dacă nu beau ? Și-apoi, știi de ce beau așa de mult ?

Îmi aruncă o privire vicleană.

— Ia să vedem, de ce bei ? Spune, să știm și noi.

— Mă omoară singurătatea... Ziua întreagă muncești, te spetești, îți scoți sufletul, cazi lat și cum vine seara, te zăvorăști în odaia aceasta fără viață...

— Ei bine, și ce-ai vrea să facem ?

Am rîs. A rîs și ea.

— Spune, haide, spune ! mă îndemnă ea. Spune ce ai pe suflet.

Am rîs din nou.

— Mărturisește-ți deschis păsul, fiul meu... Cel care nu-și deschide inima, nu află alinare !

Am rîs iar și am început să măsor încăperea în lung și-n lat. Simțeam că nu-și lua privirile de pe mine.

— Cine e ? mă întrebă ea în cele din urmă. Măcar e o fată de familie bună ?

Simt că-mi fuge pămîntul de sub picioare.

— Eu, i-am răspuns, n-am terminat nici măcar media... Știi bine că nu pot ținti prea sus... Fata pe care am s-o iau...

— Ce-ți veni să te socotești așa de neînsemnat ? Ce cusururi ai ? Ești un om foarte de treabă... E drept, simbria ți-e cam mică, dar... Și-apoi, nici nu ți-ai făcut armata... Tatăl tău, mama... Ce crezi, ei se vor învoi ?

Spusele ei erau cît se poate de îndreptățite ; numai că...

— A cui e ? Cine-i sînt părinții ? Sînt oameni mai cu stare ? Vezi să nu te amesteci cu cine știe cine !

— Dinspre partea cinstei, nimic de spus... Apoi...

— A cui e ?

— E de pe aici, de-a noastră.

— Funcționară ?

— Nu...

— Atunci ?

— Muncitoare...

— Cum ? Muncitoare ? Vai, Allah, dă-i minte ! Ai căpiat, măi băiete ? Într-un asemenea loc ca fabrica, între bărbați... A avut de-a face cu o mulțime... Să te ferească Allah !

S-a ridicat bombănind, s-a spălat și a rostit rugăciunea de seară.

Eu am ieșit degrabă în uliță.

XIX

Zilele parcă stăteau pe loc. Cu toate stăruințele mele, bunica nici nu voia să audă.

— Însurătoarea se face cu bani. Ce parale ai tu ? Ca mîine, nevasta îți va cere cine știe ce, să te văd atunci pe unde scoți cămașa ! Și-apoi, mai e și armata... Cît ai să fii militar, nevasta unde are să stea ? Pe lîngă toate acestea, ceea ce este și mai însemnat, tatăl tău, mama, frații tăi... În timp ce ei acolo se zbat în neajunsuri, se cade, oare, ca tu să te gîndești la însurătoare ?

Nu era nici o îndoială, bunica avea dreptate.

Și iubita mea avea dreptate.

Dar eu ? Eu n-aveam, oare ?

Intrasem în niște încurcături din care nu mai știam cum să ies. Ajunsesem să nu mă mai urc în pat înainte de miezul nopții și fără să mă îmbăt pînă nu mai știam pe ce lume sînt... Și dacă, întîmplător, o făceam, „eul" din mine se răzvrătea și pînă se crăpa de ziuă se ciorovăia cu mine ; ba că așa, ba că pe dincolo ! Trebuia să-mi jertfesc tatăl, mama și frații, ori iubita ? De cele mai multe ori, tata îmi apărea în vis.

— Fecior de nimic ! În timp ce noi aici ne luptăm cu mizeria, tu acolo...

Și cît slăbiseră cu toții, cum li se duseseră ochii în fundul capului ! Cît de palizi erau !

Mă deşteptam speriat şi muncit de gînduri. „Eul” din mine punea paie pe foc: „Eşti un ticălos!” Chiar atunci îmi răsare în minte. mînioasă, iubita mea cu faţa albă ca zăpada şi cu ochii negri ca tăciunele.

— M-ai băgat în gura lumii, m-ai făcut de ocară! Ce se va întîmpla cu mine?

Da, ce se va întîmpla cu tine? Ce se va întîmpla cu tata, cu mama, cu fraţii mei, cu mine, cu tine?

Într-o noapte, iar mi-a apărut în vis. Într-o pivniţă întunecoasă, cu braţele şi picioarele legate cobză, zace întinsă la pămînt. Puţin mai încolo, o lămpiţă de noapte împrăştie o lumină palidă. Tatăl ei ascute mînios o custură cît toate zilele. Apoi, se ridică şi cu custura în mînă, o trînteşte pe fată de pămînt ca pe un berbec şi începe să o înjunghie. Braţele iubitei mele sînt întinse către mine...

Mă trezesc cu un ţipăt ascuţit. Sînt lac de sudoare.

— Ce s-a întîmplat, fiule? mă întreabă îngrijorată bunica. Ce-i cu tine?

— Nimic...

— Ai avut vreun vis urît?

— Da...

— Ce-ai visat?

— Nu mai ştiu...

— Cum nu ştii? Atunci de ce ai ţipat?

— Nu ştiu...

Scrisorile de ameninţare continuau să se înmulţească.

XX

— O s-o ucidă în bătaie taică-său! îmi spuse Güllü, bosniaca. Dacă mai stai mult pe gînduri, o trimite la Sivas; are acolo rude...

Bărbatul ei stătea jos, cu picioarele strînse sub el.

— Ascultă, de ce nu-ţi trimiţi peţitorii s-o ceară? Ce mai aştepţi? mă luă el din scurt.

Cum puteam să le vorbesc despre o sărăntoacă din fabrică şi care s-a ţinut cu o mulţime de bărbaţi. Că doar ei de aceea mă chemaseră astă seară, să se aranjeze odată această treabă. Trebuia ori să rezolv totul, ori, de nu, să-mi spun deschis ultimul cuvînt. Eram prins în mare încurcătură.

— I-am scris tatii! am aruncat eu o vorbă. Aştept răspunsul. Cam aşa stau lucrurile... am îngăimat eu.

— Ai cerut bani?

— Nu. Avem o sfoară de moşie. Am cerut încuviinţare. Pînă vine...

— Ce spui? se miră bărbatul lui Güllü. Va să zică, aveţi pămînt?

— Avem...

— Mult? Unde e? E mlăştinos?

I-arăt unde şi cît pămînt avem. Se însufleţi:

— Amman, bre! se bucură el. Ce spui? Aşadar, aveţi atîta ogor? Bine, dar de ce nu-l semănaţi?

I-am istorisit toată tărăşenia. M-a ascultat cu atenţie.

— Nu-i nimic, îmi spuse el, o scoatem noi la capăt, împreună ne descurcăm noi. Sînt eu, e nevastă-mea, eşti tu, e fata ta, taică-său, fratele ei...

Am fi putut să înjghebăm o moşioară pe cinste. Am fi avut vaci, găini, oi, capre, am fi băut lapte proaspăt, am fi mîncat ouă, şi încă pe săturate. Dacă am fi vrut, am fi putut să încropim o livadă pe un petec de pămînt. Am fi crescut cît mai multe vaci, găini, oi, am fi făcut negoţ cu unt, lapte, ouă ; afacerea ar fi mers ca pe roate.

— Să vină scrisoarea, spunea bărbatul lui Güllü. N-am să-ţi cer nici un bănuţ. Am să merg şi, cu mîna mea, dintr-o îngrăditură, înalţ un şopron... Încep cu vreo cinci-şase găini, cocoşi, sădesc puieţi de lămîi şi portocali, fac răsaduri de zarzavaturi şi îi dăm drumul... M-am săturat să tot cîrpesc ziduri...

Güllü era la fel de aprinsă ca şi el. Amîndoi se porniseră să făurească atîtea planuri, încît, deşi ştiam că niciodată nu vor putea fi împlinite, m-am lăsat şi eu prins de înflăcărarea lor şi am hotărît ca, negreşit, chiar a doua zi, să-i scriu tatii şi să-i cer hîrtia.

Pentru ei treaba era ca şi făcută. Güllü era atît de bine dispusă, că se ridică şi veni către mine cu un ac de saltea cît toate zilele :

— Ce spui ? Te prinzi ? mă întrebă ea.

— Ce vrei să spui ?

— Să ne facem fraţi de cruce !

— Să ne facem, m-am învoit eu.

— Aşa, fără nimic, nu se poate ! sări bărbatul ei. Mă duc după coniac şi sifon, să ne afumăm. După aceea...

— Să trăieşti, se repezi Güllü ca o nebună, de gîtul bărbatului, să trăieşti ! Aşteaptă, mi-a venit o idee... Ce-ar fi să mă duc să o chem şi pe fata ta ?

— Numai să nu iasă vreo încurcătură, o preveni bărbatul. Să nu se strice toată treaba !

Güllü sări de pe locul ei şi într-un suflet ajunse la poartă. A ieşit şi bărbatul ei după coniac şi sifon, iar eu am rămas singur în încăpere. De la fereastra odăii, am privit în noapte. În depărtare, luna purpurie se înălţa încet-încet : se auzea zgomotul fabricii iar motorul care nu contenea zi şi noapte bătea întocmai ca o inimă a mahalalei muncitoreşti.

Nu ştiu de ce, mi s-a strecurat în suflet o întristare, o povară chinuitoare. Şi doar peste cîteva clipe va veni iubita mea, vom sta unul lîngă celălalt, ba chiar, tot ce se poate, ne vom privi în ochi, vom rîde. Deodată, privirile mi se opresc pe dulapul din odaie, a cărui uşă era deschisă. Mă apropii şi mă uit cu atenţie. Este înţesat cu cărţi. Sînt uimit. Aceste cărţi nu pot fi nici ale lui Güllü, nici ale bărbatului ei. Oare, ale cui sînt ? Ce fel de cărţi or fi ? Cine le-a adus acolo ? Tocmai întinsesem mîna să iau una, la întîmplare, cînd poarta se deschise şi se trînti cu zgomot. M-am tras înapoi...

Güllü, care s-a întors la fel de agitată cum plecase, îmi spuse :

— S-a făcut, vine chiar acum ! Dar trebuie să stai liniştit. N-am chef de neplăceri ! I-am trîntit lui taică-său o minciună. M-a crezut. I-am spus că mergem să luăm şerbet la alde Beyto... De-ar fi fost altul, nu i-ar fi dat voie, nu era cu putinţă. Dar eu îi cunosc bine sufletul crud. Mă iubeşte tare mult, ca pe fata lui. Dacă ar fi fost fratele meu mai mare... Era altceva... Şi-ar da şi viaţa pentru el... Ah, de-ar fi fost acum aici !

— Fratele tău ? Cine e fratele tău ? am vrut eu să ştiu.

— Acum nu e aici ! Are un cap ! Spune nişte lucruri, ehe ! Să-l tot asculţi...

Deschide uşa dulapului cu pricina.

— Vezi cărţile astea ? Sînt ale lui... În fiecare noapte citea...

Curiozitatea mea sporea tot mai mult.

— Unde e acum ?

— Nu e aici, a plecat...

— Încotro ?

— De unde să ştiu eu ? S-a dus şi gata... Lucra aici, în fabrica noastră, la ţesătorie ; era meşter.

Deodată mă fulgeră un gînd :

— Cum îl cheamă ?

— Izzet ! I se spune meşterul Izzet... Aşteaptă, să vezi, avem o poză de-a lui...

Aduse din camera alăturată o fotografie a fratelui ei. Aaa ! Acesta nu era, oare, prietenul meu în salopetă albastră ?

— Bine, dar este prietenul meu ! nu mi-am putut stăpîni eu un strigăt. E prietenul meu !

Güllü, care deveni pe neaşteptate gravă, mă măsură cu privirea :

— Va să zică, aşa... Ai şi tu cărţi ?

— Am...

— Multe ?

— Destul de multe...

Clătină din cap.

— Aşadar, e prietenul tău. Dacă ţi-e prieten, de ce întrebi unde se află ?

Bărbatu-său sosi cu sticlele de sifon şi coniac.

— Ascultă, îi strigă Güllü, ăsta îl cunoaşte pe frate-meu. Cică ar fi prieteni !

Luă sticlele din mîna bărbatului.

— Adevărat ? se miră acesta. Va să zică, îi eşti prieten ?

Soţii schimbară o privire, rîseră şi îşi făcură cu ochiul.

— Ce vreţi să spuneţi ? întrebai eu. Ce e de mirare, de rîs, de ce faceţi cu ochiul ? Este chiar aşa de neobişnuit ca un om să fie prieten cu altul ?

— Nu ! răspunse Güllü. De ce să nu fie ?

Am întrebat cîte şi mai cîte despre el, dar n-am izbutit să aflu nimic mai deosebit. Ei arătau de parcă ar fi vrut să schimbe vorba, să-mi ascundă ceva.

— Bine, întrebai eu, dar meşterul Izzet nu are copii, nevastă ?

— A avut, răspunse Güllü, a avut nevastă ; lucra la fabrică, cu noi. Şi-a prins braţul la maşină. A pierdut prea mult sînge, a murit...

— A murit ?

— A murit...

— Dar copilul ?

— L-a tăiat trenul...

— Cum ?!
— L-a tăiat trenul...
— Ce spui ? Ce grovăzie !... Cum l-a tăiat ? Cîţi ani avea băiatul ?
— Avea şase ani, dar ce copil ! Avea un păr, numai zulufi, revărsat pe umeri ; era zdravăn, isteţ...
— Bine, dar cum s-a putut întîmpla aşa ceva ? Cum a fost călcat de tren ?
— Ei, uite, pe vremea aceea, maică-sa era la lucru, taică-său, la închisoare...
— La închisoare ? De ce ?
— Nu fiindcă ar fi furat găini, răspunse bărbatul lui Güllü.
Iar ea continuă :
— Trenurile făceau manevră, iar el se juca între linii. I s-a prins piciorul, a vrut să fugă, dar n-a mai putut ; l-a tăiat trenul... Uite de-aici ! L-a tăiat în două ; aşa l-au adus... două bucăţi...
În faţa ochilor îmi apăru meşterul Izzet. „Mahalaua aceasta, spunea el, este mahalaua oamenilor uitaţi de Allah. Aici trăiesc cei care ar trebui să se plîngă mult mai mult decît tine !"
— Ai văzut vreodată, interveni bărbatul lui Güllü, un braţ retezat ? Joacă, uite aşa. Degetele se deschid, se-nchid, se învineţesc...
— Eu am văzut, spuse Güllü. Era unul, Süleyman, muncea la darac ; unul cu părul ondulat, un pui de arab... Nevasta lui... Şi-a prins mîna, eram de faţă. Am înlemnit. Am ridicat braţul de jos. Juca în palma mea, era cald încă, sîngele şiroia...

Mi s-a făcut deodată greaţă. Braţele retezate, degetele care-mi apăreau în faţa ochilor, au început să joace şi auzeam cum ţîşnea sîngele cald dintr-o venă groasă, tăiată cu lama.
În sfîrşit, a venit şi iubita mea. Arăta furioasă.
— Aştept scrisoare şi hîrtie de la tata, i-am spus eu.
— De ce ? Ce să faci cu ele ? Ai cerut bani, sau...
— Hîrtie am cerut, repetai eu, hîrtie...
A ridicat din umeri.
— La ce bun ?
I-am vorbit îndelung despre viitoarea noastră moşie, pe care o pusesem atît de bine la cale cu alde Güllü. Güllü şi bărbatul ei mi-au sărit în ajutor. Pînă la urmă, iubita mea părea convinsă, dar a adăugat :
— Să ne ajute Allah. Dacă pînă atunci nu mi se va întîmpla vreo nenorocire.
Şi ne spuse că taică-său o strînsese tare cu uşa, că în drum spre fabrică îi ieşeau oamenii înainte, scoteau cuţitul, o ameninţau cu moartea, le spărgeau geamurile cu pietre...
Güllü, întinzîndu-i iubitei mele paharul cu coniac şi sifon, o îndemnă :
— Haide, fata mea, dă-l de duşcă. Tot, tot... Să nu rămînă nici un strop. Altfel, ne certăm !
Iubita mea l-a sorbit pînă la ultima picătură.
Apoi, am băut şi eu ; au băut şi Güllü cu bărbatul ei. Şi aşa, s-au umplut şi deşertat paharele unul după altul. Ne-am cherchelit binişor. Cînd ne „făcuserăm" cum se cuvine, Güllü s-a apropiat de mine cu acul de saltea.

— Uite, mai întîi mă înţep eu, apoi tu! Fii gata!

Îşi înţepă un deget, pe vîrful căruia tremura o picătură roşie de sînge. L-a întins. Am supt sîngele. Apoi mi-am înţepat eu degetul, ea a sorbit sîngele şi astfel am devenit fraţi de cruce.

Bărbatul lui Güllü se făcuse criţă. Se ridică şi, în cinstea acestei seri, puse mîna pe armonică. De cînd copilul meşterului Izzet fusese prins sub roţile trenului, armonica sta aruncată în dulap. De atunci, azi cînta pentru prima oară; în cinstea acestei seri.

Cu un cuvînt, în noaptea aceea am cîntat, ne-am înveselit, am rîs cu poftă. Güllü a cîntat nişte melodii bosniece şi a dansat, împreună cu bărbatu-său.

Iubita şi-a plecat capul pe umărul meu. I-am cuprins uşurel, dar înfrigurat, mijlocul cu braţul şi am strîns-o atît de puternic, încît ea a gemut abia auzit; arătîndu-i pe Güllü şi pe bărbatul acesteia, mă mustră:

— E ruşine, sînt şi ei pe aici...

Güllü, care observase toate acestea, a suflat în lampă. În odaia întunecată, privirile ne-au fost prinse de o lumină strălucitoare. Razele lunii, care bătea în fereastră, se frîngeau în tabla strălucitoare a laviţei de lemn, vopsită în verde, a lui Güllü.

Güllü şi bărbatul ei continuau să cînte şi să joace, învîrtindu-se cu mişcări dibace. Am îmbrăţişat-o strîns pe iubita mea şi am tras-o cu toată puterea lîngă mine. Deodată se auziră

puternice lovituri în poartă. Iubita mi se smulse brusc din îmbrăţişare. Părea tare înfricoşată. Îmi înlănţuise picioarele şi nu se mai ridica.

— Tata, bolborosea ea, e tata, negreşit... A prins de veste că nu m-am dus la şerbet... Ah, ce-am făcut! Ce se va-ntîmpla acum?

Güllü aprinse în grabă lampa iar bărbatul ei a adunat sticlele.

În sfîrşit, acesta spuse:

— Ei, ce-o fi o fi! Parcă cine ştie ce s-ar fi întîmplat! şi se duse să deschidă uşa.

Am prins în palme mîinile reci ca un sloi ale iubitei mele.

— Ce ne facem? se văicărea ea într-una. Spune... Ce ne facem? Mă omoară, nici vorbă, mă omoară!

Deodată se auziră glume rostite în sîrbeşte, hohote de rîs.

— Frate-meu, spuse Güllü. Pesemne, a venit frate-meu!

Sări de la locul ei.

Într-adevăr, era fratele ei. A pătruns în încăpere istovit şi cînd a dat cu ochii de mine nu şi-a putut stăpîni uimirea:

— Ei... Tu erai? Ia spune, ce vînt te-aduce pe aici?

Ne-am strîns mîinile. Güllü şi bărbatul ei l-au lămurit îndelung ce vînt mă aducea. Meşterul Izzet a luat deodată o înfăţişare gravă. Dar despre treburile mele n-a întrebat nimic.

— Surioară, i se adresă el, îmi poţi încălzi puţină apă?

Güllü se ridică fără zăbavă şi plecă să pună apa la foc. Meşterul Izzet abia a avut răgaz să fumeze o ţigară.

— Acum, mă iartă, sînt tare istovit şi nedormit... Vorbim mîine... Oricum, o bucată de vreme mai sînt pe aici...

Mă lăsă singur şi ieşi.

— De unde îl cunoşti ? mă iscodi iubita mea. Este un foarte bun prieten de-al tatii... Dar tu de unde...

I-am istorisit totul.

— Dacă-i aşa, bine, răspunse ea. Încearcă să-l cîştigi de partea ta. El este omul pe care tata îl îndrăgeşte cel mai mult de pe lumea asta !

Bărbatul lui Güllü puse armonica la locul ei. Fuma. Apoi, se ridică şi el şi ieşi. Am îmbrăţişat-o din nou pe iubita mea. Se împotrivi. Năframa albă îi alunecă spre ceafă ; ardea ca focul.

— Stai, lasă-mă... îmi ceru ea. Pentru numele lui Allah, dă-mi drumul. Vreau să te întreb ceva.

I-am dat pace.

— Ei, ia să vedem, ce vrei să-ntrebi ?

— Dar ai să spui adevărul ?

— Adevărul...

— Dacă nu spui adevărul, să mă vezi moartă ?

— Dacă nu spun adevărul, să te văd moartă !

— Bine. De ce nu mă ceri ?

Sîngele a început să-mi clocotească.

— Am să te cer, am încredinţat-o eu.

— În seara aceea mi-ai spus că o vei trimite pe bunica ta să mă ceară. Ce s-a-ntîmplat mai tîrziu ?

— I-am scris tatii, de aceea...

— Dar atunci n-ai scos o vorbă despre tatăl tău... „O trimit pe bunica să te ceară", aşa spuneai. Ei, de ce n-ai trimis-o ?

— ...

— De ce nu răspunzi ? I-ai spus şi n-a vrut să vină ? „Cum să iau eu o muncitoare pentru nepotul meu ?" Aşa a zis ?

Parcă mi se turnase apă clocotită în vine.

— Nici vorbă, de unde ai scos-o ?

— Nici un „de unde ai scos-o" ! Îi ştiu eu pe ăştia. Nu coboară ei pînă la o fată din fabrică, pe care nu dau nici două parale... „S-a ţinut cu o mie de bărbaţi !" spun ei. Nici nu vor să audă, nu este pentru domniile lor.

Am încercat să-i acopăr gura cu palma.

— Lasă-mă, îmi ceru ea, nu-mi închide gura ! Îi ştiu eu pe ei... Bunica ta n-a vrut şi tu... Vorbeşte-mi deschis, nu-mi ascunde nimic. Şi-apoi, în toate astea nu este ceva care să te facă să roşeşti. Aşa a spus. Nu ? Aşa a spus ?

Intram în pămînt de ruşine.

— Cu tine vorbesc, răspunde ! Nu-i aşa ? N-a spus : „O fată de fabrică nu este potrivită pentru familia noastră ; s-a ţinut cu o mie de bărbaţi" ? Răspunde odată !

Mă prinse de mînă.

— Ascultă-mă ! Să-i lăsăm pe ei... Tu mă iubeşti ?

— Mult...

— Dacă-i aşa, nu mai aştepta bani ori altceva de la tatăl tău.

— Nu bani, hîrtia...

— Totuna-i... Nu le mai ceri nimic. Tu întîlneşte-te cu tata, ori vino într-o seară la noi şi cere-mă... Tatii îi plac oamenii dintr-o bucată. E un bărbat neînfricat. Nu te sfii, vino la noi şi spune-i tot.

— Dacă mă ia la goană ?

— Nici vorbă ! Nu te uita la ce se spune. Nu este de loc un necioplit. E un om dintr-o bucată, tu cere-mă... Nu mai aştepta ba una, ba alta...

— Şi dacă nu te dă ?

— Tu cere-mă... Dacă nu mă dă, atunci vedem noi... A aflat şi frate-meu. Cică te cunoaşte de la fotbal. Tare îi eşti pe plac. Cîte nu i-a spus tatii !... Nu te teme, vino la noi, cere-mă ; mă dă cu siguranţă... Tata e un om dintr-o bucată şi îi plac oamenii la fel...

Apoi, îmi explică pe îndelete. Nici n-aveam trebuinţă de bani. Nu-mi cerea nici pantofi, nici rochie... Cît despre simbria mea... E drept, cîştigam puţin, nu ne-ar fi ajuns la amîndoi. Lucra şi ea. Am fi făcut rost de o încăpere în ograda lor, ne-am fi aranjat şi cu asta basta. Cînd două inimi bat ca una singură, toate celelalte sînt fleacuri !

— Vreau să te-ntreb ceva, îmi atrase ea atenţia. Ai mai avut vreo iubită pînă la mine ? Cu cine ţi-ai făcut de cap ?

— Cu nimeni.

— Spune adevărul.

— E foarte adevărat...

— Nu cred... Negreşit ţi-ai făcut...

Pînă la urmă i-am vorbit de grecoaica Eleni, din Beirut. M-a ascultat cu luare-aminte :

— Nici vorbă, era mai frumoasă decît mine, spuse ea.

— Ei, haide, să lăsăm... Nu-ţi mai bate gura... Ce-a fost, a trecut... În tinereţe cîte nu se pot întîmpla ! Dar, de acum... De acum n-are să se mai întîmple...

— Dar şi dacă aflu ceva...

— Ce-ai să faci ?

— Ce-am să fac ? Ai să vezi tu atunci !...

Apoi mă întrebă despre părinţii mei.

— De ce au plecat „dincolo" ? Cine le poartă de grijă. Dacă ar vrea, n-ar putea veni ?

În cîteva cuvinte i-am spus că fratele meu, Niyazi, le poartă de grijă.

— E mai mic decît tine ?

— Mai mic cu cinci ani...

— Cu cinci ani ? Bravo lui ! Cu ce se ocupă ?

— Vînzător ambulant... Mai degrabă, cu ce se nimereşte...

— E de-al nostru... se bucură ea. Eu de-aş fi fost în locul tău, nu mi-aş fi părăsit părinţii, să vin încoace...

Cum tot n-o puteam lumina ca lumea de ce am venit, m-am lăsat păgubaş.

— Eu croşetez dantele, ba chiar şi lucruri mai grele.... Împletesc... N-am să-ţi fiu povară... Vino la noi, cere-mă de la tata, nu te teme. Tata nu este un sălbatic...

Ne-am despărţit tîrziu. Eram mulţumit şi sigur pe mine, ca şi cum toată lumea ar fi fost a mea. Noaptea se înstăpînise de mult. Pe uliţă

nici ţipenie de om. Lămpile nu mai ard. Obloanele dughenelor sînt şi ele cufundate în somn.

Cu toate străduinţele mele de a nu o trezi pe bunica, sub paşii mei trosni o scîndură şi bunica... Se putea altfel ?! M-a întrebat iar de unde vin. I-am spus.

— Of ! Smintitule, ah, cap sec ! O fată care a crescut între tot felul de bărbaţi ! Ai să te loveşti cu capul de toţi pereţii, dar...

Cîte nu i-am povestit !

— Nu, nu şi nu ! se împotrivea ea. Eu nu vreau să fiu pricina unor asemenea fapte nesăbuite. Allah să hotărască... Nu e treaba mea.

Şi-a tras plapuma peste cap.

M-a cuprins şi pe mine somnul. Pentru prima dată, de săptămîni în şir, m-am cufundat într-un somn adînc, liniştit. Am visat o livadă cu portocali argintii, păsări cu aripile de aur şi un rîu în undele căruia se răsfrîngea o lumină argintie, strălucitoare.

XXI

— Bunică-ta are dreptate, îmi spuse meşterul Izzet, fiindcă...

Am sărit ca ars :

— Cum ? Are dreptate ? Dar, ştii că-mi placi ?

— Da, are dreptate ! mă întrerupse el. Mai întîi, n-ai bani pentru însurătoare ; simbria ţi-e mică — două la mînă. Cît despre a treia şi cea mai de seamă chestiune... Aceasta este mai însemnată decît celelalte două !

— Ce vrei să spui ?

— Nu mi-o lua în nume de rău... O fată care munceşte într-un asemenea loc cum e fabrica, între bărbaţi, nu poate fi una de treabă...

— Bine, dar...

— Dă-mi voie, te-am rugat doar ! ! ! Fireşte, nu pretind că lucrurile ar sta chiar aşa. Eu vorbesc din punctul lor de vedere. Ei aşa gîndesc. Ei nu înţeleg că gîndesc fals şi nici măcar nu-şi dau seama de greşeala lor. Mîine ai s-o iei pe sărmana fată şi ai s-o duci între ei. Acolo, se vor uita la ea cum te uiţi la o fată stricată, care şi-a făcut de cap, care s-a ţinut cu bărbaţii. Îi vor scoate vorbe, o vor repezi. Iar aceasta vă va amărî şi pe ea şi pe tine. O să vină vremea cînd fata, încet-încet, se va obişnui cu toate acestea, se va potrivi lor, se va îmbrăca la fel ca ei, va începe să gîndească la fel. Şi, într-o bună zi, o să-i pară rău că a lucrat la fabrică, o va chinui ruşinea...

Mă măsura atent cu privirea.

— Am să împiedic toate acestea, l-am asigurat eu.

— Destul, mă întrerupse el. Ţi-ai vîrît în cap şi nu mai e cu putinţă să dai înapoi. E limpede... Atunci să lăsăm asta fiindcă...

Îmi vorbi despre iubita mea :

— E o fată fără pereche ! Munceşte douăsprezece ore la fabrică, apoi vine acasă, lustruieşte podele, spală rufe, cîrpeşte, ţese ciorapi. Nu stă o clipă locului. Mîine îţi va purta pe umeri casa ! Cu toate acestea, va veni o asemenea zi cînd te vei căina că te-ai însurat ! Repet, tu ai

o minte ascuţită. Mai devreme ori mai tîrziu, vei înţelege cum stau lucrurile, dar...

Discuţia noastră pe tema aceasta s-a oprit aici. Cam la vreo trei zile, tot pe neobservate, a dispărut. Unde ? Nu ştiu. Însă, înainte de a pleca, nu a pregetat să-mi facă pentru ultima oară un bine. S-a întîlnit cu tatăl fetei şi i-a vorbit despre mine şi mai cu seamă despre tata. Cînd a auzit numele tatii, faţa bătrînului s-a înseninat. Se vede că îl cunoştea foarte bine de pe vremea luptei pentru independenţă... Cică ar fi spus :

— Nu una, cinci fete aş da după feciorul unui asemenea om !

Am tresărit.

— Bine, meştere, i-am spus eu, dar fata mi-o va da mie şi nu tatii ; să nu se facă vreo încurcătură !

— Tu mai bine vezi-ţi de straie, îmi ceru el. Mîine către seară mergem la ei, fii gata ! Caută-mă pe la şapte, la cafeneaua cretanilor !

A doua zi ne-am întîlnit. Eram cu chef... Cu faţa rasă ca-n palmă, cu părul uns cu briantină, cu sufletul cuprins de speranţe şi emoţie, am pornit pe uliţele pline de praf. Coborîse înserarea. Luna nu se ivise încă. Bolta era acoperită de nori grei, negri ; sufla vîntul... Lăsînd în urmă uliţele înguste şi întortocheate, ferestrele care dădeau către aceste uliţe, hohotele sparte din dosul ferestrelor, sunetele de gramofon, strigătele chefliilor şi şuieratul paznicilor, ne-am apropiat de casa iubitei mele. Ne-a întîmpinat în poartă. Ne aştepta cu braţele încrucişate la piept. Ne-a arătat drumul. Am intrat. În ograda

întunecată, din loc în loc străluceau bălţile. Mirosea tare urît. În timp ce treceam prin faţa odăilor date cu chirie una cîte una, desluşeam nişte umbre stăpînite de curiozitate, se auzeau şoapte. Era limpede că lumea din ogradă prinsese de veste !

Socrul meu ne-a întîmpinat rîzînd, cu gura lui fără nici un dinte. Am urcat pe o scară cu patru trepte. Am pătruns într-o odăiţă cu pereţii albi ca laptele, strălucind de curăţenie. Încăperea era luminată de o lampă cu gaz. Güllü şi bărbatul ei veniseră înaintea noastră şi fuseseră aşezaţi la loc de cinste. Güllü rîdea într-una.

În seara aceea, socrul meu m-a examinat îndelung cu coada ochiului. Cîte nu s-au spus despre tata, despre partidul tatii, despre discursurile care se ţineau ! Iar eu am istorisit cîte toate despre Hama, Humus, Antakya şi Beirut !

Iubita mea ne-a adus cafele. Deodată, din pricina fîstîcelii, se împiedică şi răstoarnă ceştile. Ruşinată, fuge din odaie. Şi aşa, sorbind cafele şi fumînd ţigară după ţigară, pînă ce încăperea a fost învăluită în fum, am ajuns şi la problema noastră. Socrul meu a devenit, dintr-o dată, grav. Tocmai cînd el spunea : „Feciorul unui asemenea om", l-am întrerupt :

— Un moment !

Privirile s-au aţintit asupra mea. Erau curioşi să afle ce-am să mai scornesc. Am vorbit despre lucruri atît de amare şi totodată, atît de însemnate, cum ar fi şi cele douăzeci şi patru de lire şi nouăzeci şi cinci de kuruşi, încît socrul meu,

mişcat pînă la lacrimi, s-a ridicat şi m-a sărutat pe frunte :

— Dragoste să fie, bre ! îmi spuse el. Ţi-am dat-o pe fata asta ! De acum, te descurci şi tu cum poţi. Eu nu-ţi cer nimic !

Treaba era ca şi făcută. Aveam calul şi cele trei potcoave. Cît despre cea de a patra... Ei, măi omule, măi !

XXII

Cum de s-a învoit bunica ? Încă nu mă pot dumiri. Dar, fapt e că şi-a dat încuviinţarea. I-am descris casa şi s-a dus de a văzut-o pe fată.

— Ei, ce zici de ea ? am iscodit-o eu.

— Nu e de lepădat ! a convenit ea. Merge... Îşi pusese o rochie neagră, spăla rufe. E harnică, curată, bună gospodină... Dar, mai ştiu eu...

Am făcut mai întîi nişte verighete simple să-ţi crape obrazul, nu alta. Apoi, nunta...

În cinstea acelei zile, Hasan Hüseyin a făcut rost de un costum albastru. Gazi, de o pereche de pantofi de lac, o cravată şi un brici. În buzunar aveam, nici mai mult nici mai puţin decît patruzeci şi cinci de kuruşi, o jumătate de pachet de ţigări Plugare şi o fisă de optsprezece piaştri. Trăiască libertatea !

— Măi, Hasan Hüseyin, băiete, îi spuse Gazi, eu am o liră şi jumătate, dar tu ?

Hasan Hüseyin înghiţi în sec.

— Eu ? Eu am treizeci şi cinci de kuruşi...

— Dar tu, domnule mire ?

— Patruzeci şi cinci de kuruşi...

— Fir-ar să fie ! Se vede treaba că eu sînt cel mai bogat... Acum ia aminte, fiule ! Eu am o sută cincizeci, Hasan treizeci şi cinci, asta fac o sută optzeci şi cinci. Tu mai ai patruzeci şi cinci, cît fac, măi contabile ?

— Două sute treizeci, răspunse în locul meu Hasan Hüseyin.

— Două sute treizeci ? Staţi puţin... Cei patruzeci şi cinci ai ăstuia să nu-i punem la socoteală. De, se însoară ; nătărăului o să-i fie de trebuinţă. Scade patruzeci şi cinci din două sute treizeci !

— O sută optzeci şi cinci !

— Exact o sută optzeci şi cinci ! Acum ştii ce o să facem ? Ne înfundăm în hruba Cretanului şi ne îmbătăm criţă în cinstea unui nătăfleţ, care în seara asta face cea mai mare nesăbuinţă !

— Tii, măi Gazi ! exclamă Hasan Hüseyin. Uneori eşti de-a dreptul genial !

Am intrat în pivniţa Cretanului care vindea paharul cu cinci kuruşi. Fiecare şi-a umplut paharul dintr-un butoi cît toate zilele. Gazi a închinat în cinstea unui nătăfleţ, care în seara asta face cea mai mare nesăbuinţă, am ciocnit şi am dat paharele peste cap dintr-o înghiţitură, fără să stăm prea mult pe gînduri.

— Ascultă ! strigă Hasan Hüseyin. Costum albastru, cravată, pantofi de lac... Arăţi a om, bre ! Ia te uită la ăsta ! Arată ca o flintă, desfrînatul ! Băiete, nu te apuca să te grozăveşti în faţa fetei. Să n-am parte ! Deschid uşa, intru,

îi spun că aşa şi pe dincolo, că hainele, cravata, pantofii de lac, toate astea sînt poveşti... Îţi stric totul !

— Vezi-ţi de treabă ! i-am spus eu. Ştie de multă vreme cu cine are de-a face...

— Ei, lasă !

— I-am vorbit despre douăzeci şi patru şi nouăzeci şi cinci şi încă de multe altele...

Gazi se aruncă de gîtul meu şi mă sărută pe obraz :

— Nu te necăji, prietene... Trece şi asta ! O să vină vremea cînd, la rîndul nostru, o să le povestim celor ce vin după noi ce mai lei am fost !

— Hai noroc şi să trăieşti ! Hai noroc...

Ne cam ajunsese băutura. În pivniţă nu se mai vedea din cauza fumului de ţigară. Hohotele noastre explodau ca nişte proiectile. Aşa că bătrînul crîşmar, cu mustaţa lui colilie, lungă, se amestecă rîzînd printre noi şi se porni să-i tragă vîrtos la măsea. Peste puţină vreme, nasul lui uriaş se înroşi, ochii i se bulbucară. Tocmai ridica în cinstea noastră un pahar, cînd în hrubă pătrunse ca o vijelie nevastă-sa, care punîndu-şi mîinile în şoldurile ei late, strigă :

— Of, of, of, şi tu eşti aici ! Frumos îţi şade ! Iar se cinsteşte cu drăguţii ăştia... Şi muşteriii aşteaptă, moşnege ! Ar trebui să-ţi fie ruşine pentru părul tău cărunt.

Ridicînd paharul în cinstea celor petrecute cu treizeci şi cinci de ani în urmă, bătrînul strigă :

— Să trăiască ! Să fiţi ca brazii, copii !

Pentru sufletul fiecăruia dintre noi reveniseră cîte şase pahare şi jumătate, dar ei mi-au dat cîte o jumătate de pahar din vinul lor. Aşa încît, eu dădusem de duşcă cel de al şaptelea pahar.

Ne-am ridicat, şi prietenii m-au dus pînă acasă. Iubita m-a întîmpinat gătită cu tot felul de panglici şi beteală. Casa se învîrtea cu mine. Orchestra cînta, femei, fete, copii... Capul îmi vuia...Am intrat în odaia gătită în cinstea acelei zile. Fotolii, canapele, pături, covoare, carpete... Pe pereţi, rînduite frumos, veşminte elegante multicolore... Odaia aceasta, covoarele, carpetele, hainele acestea, diferite şi multicolore... Nu erau lucruri pe care să le poţi lua cu avansul de cinzeci de lire, pe care abia îl putuse căpăta de la fabrică, însă...

Mă afund într-un fotoliu.

— Acum vor fi oferite darurile. Ia aminte... Uite, toate aceste covoare, carpete, haine sînt ale noastre !

— Cum aşa ?

Pe iubita mea o strigă cineva şi ea ieşi.

Nu pot pricepe nici în ruptul capului cum se face că toate acestea sînt ale noastre. Peste puţină vreme, de afară pătrunde vocea unei femei bătrîne :

— O brăţară de aur fără pereche ! De la tatăl băiatului ! Să fie într-un ceas bun !

— De la maică-sa un pandantiv ! Să fie copiii fericiţi !

— O pereche de brățări fine !
— O pereche de cercei minunați, cu diamante!
— Un covor dublu !
— ... !
— ... !
— ... !
Nu izbutesc să-mi adun gîndurile, dar mă dumiresc că toate darurile oferite erau o avuție fără seamăn. Așadar, tata, mama și celelalte rubedenii... Și eu care...
Am ațipit. Cînd am deschis ochii, iubita mea era alături, iar capul parcă sta să-mi plesnească...
— Ia te uită ce ne-au dat ! îmi spuse ea. Privește la aceste brățări. Dar pandantivul ăsta ? Cerceii, ce zici de cercei ? Cu diamante... Toate astea fac cel puțin cinci-șase sute de lire... Güllü spune că...
— Ce spune ?
— „După ce mai trece puțină vreme, vinde-le pe toate astea, să aibă bărbatu-tău ceva parale să se apuce de vreo afacere", spune ea... Are dreptate... Ne facem și noi un rost, nu-i așa ?
— Firește, firește... Am să deschid un restaurant, ori...
— Ori o cafenea sau o băcănie arătoasă... Cel mai mult îmi plac cerceii !
— Va să zică, toate astea ne-au fost dăruite nouă ?
— Desigur ! Ce buni sînt toți ai tăi ! Iar tu spuneai...
— M-am înșelat, se vede treaba...
— Ia te uită la carpetele acestea ! Sau covoarele !

— Și hainele sînt tot ale tale ?
— Firește... Și rochiile astea... Cîțiva ani de-acum înainte n-am să-ți mai cer nimic !
— Așadar, ne-am pricopsit !
— Am scăpat de griji, precum vezi... Dar, oricum, să mai strîngem gura pungii ! Dă-o încolo și de băutură. N-am să stau nici eu cu mîinile în sîn. Luăm în rate o mașină de cusut, deprind meseria, mă fac croitoreasă, cîștig și eu ceva parale...
A doua zi, cînd am deschis ochii, nevasta mea era în fața oglinzii. M-am ridicat încetișor și am privit-o cu atenție. Își pieptăna cosițele, și le ondula, le împletea, iar le ondula, le împletea... Apoi, încercă să-și rujeze buzele, se pudră. A luat cerceii, i-a sărutat, i-a mai sărutat o dată și i-a prins la ureche. După aceea, se privi, mai întîi dintr-o parte, apoi din cealaltă, din față, din spate. Deodată, mă observă. Scoțînd un strigăt, își acoperi fața cu mîinile, veni în fugă lîngă mine și își înfundă obrazul în așternuturi. Am prins-o de mîini și am ridicat-o.
— Ce-i cu tine, ce vezi aici rușinos ?
Se înroșise pînă în vîrful urechilor.
— Spune, ce e de rușine ?
Nu răspunse, își feri privirile. După care îndreptîndu-și către mine ochii ei mari, negri, îmi spuse :
— Știi, îmi plac tare mult acești cercei ! Pe ei să-i vindem cei de pe urmă, ori chiar să nu-i vindem de loc !
— Bine, n-o să-i vindem...

— Mai întîi, dăm brățările, apoi pandantivul și în cele din urmă... Știi ce-am să fac ? Am să-mi rujez buzele, mă pudrez frumușel, mă gătesc, mă aranjez, ce mai, ca o adevărată doamnă ; te iau de braț și mergem în mahalaua noastră. Să crape de ciudă prietenele cînd m-or vedea ! Ce zici ?

— Firește !

— Să crape, nerușinatele ! La nuntă n-au putut să vină ? Güllü spune : „Fă-te frumoasă, gătește-te, ia-ți omul de braț și fă-le în ciudă, fă-le să plesnească pe desfrînatele acelea !" Am să le fac... Facem și poze, nu ? Le trimitem unchiului meu. Ah, cerceii ăștia ! Îmi vine să-i mănînc, nu alta. Îmi stă bine cu ei ?

— Cu ce nu-ți stă ție bine ?

Două zile mai tîrziu, într-o dimineață, bunica mă trage de-o parte :

— Fiule, îmi spune ea, știi doar... Obiceiurile... Ne-am gîndit la onoarea tatălui tău... Ia-o pe nevastă cu binișorul...

— Ce este ?

— Lucruri luate cu chirie...

— Ce lucruri ?

— Podoabele de aur... Cercei, brățările, pandantivele...

— Ei ?

— Să le înapoieze...

— Cum ? Acelea au fost luate cu chirie ? Le-ați cerut de la alții ?

— Ce era să facem ? Gura lumii...

Mi-am ieșit din fire :

— Blestemate fie obiceiurile voastre ! i-am strigat eu. Să vă bată Allah ! Du-te și cere-le singură. ce obraz mai am eu acum ? Ce obraz ! ? !

Am ieșit din casă ca scăpat din pușcă.

Seara, nevasta m-a întîmpinat în capul scării, fără cercei, fără brățări, fără pandantive... Am intrat în odaia noastră. În mijlocul încăperii, am stat o bucată de vreme și ne-am privit. Apoi, ea mă luă cu binișorul :

— Am să-ți spun ceva, dar dacă te superi, dacă te necăjești, ai să mă vezi moartă !

M-am prefăcut că nu știu despre ce e vorba.

— Ce s-a întîmplat ?

— Ne-am înțeles ? repetă ea. Dacă îți pare rău, dacă te supără...

— Ce e, dragă, spune odată ! Ne-am înțeles !

— Nu observi că-mi lipsește ceva ?

— Ce anume ?

— Privește la urechile mele !

— Aaa, chiar așa ! Unde-ți sînt cerceii ?

Se aruncă de gîtul meu. Ochii i se umpluseră de lacrimi.

— Pentru Allah, nu te necăji, nu te amărî. Sîntem amîndoi tineri, o să muncim, o să cîștigăm parale ; o scoaten noi la capăt. Că doar n-am venit pe lume cu cercei...

— Dar, nu mi-ai spus ce s-a petrecut !

— Bunica ta a luat totul înapoi. Le împrumutaseră de la vecini, pentru onoarea tatălui tău, de gura lumii... Le-am dat vechilor stăpîni. Să le dea, nu ? Să le dea, nu-i așa ?

Am prins-o în braţe şi am sărutat-o. Încerca să rîdă, dar ochii i se umpluseră de lacrimi. Îmi cerea fără încetare :

— Spune, aşa-i că nu-ţi pare rău ?

— Nu-mi pare...

— Niciodată n-o să-ţi pară rău ?

— Niciodată !

— Niciodată să nu-ţi pară rău. Nici nu lua în seamă... Ducă-se pe pustii...

Apoi, au luat drumul stăpînilor, una după alta, patul, straiele, covoarele, carpetele şi, după ele, costumul albastru, cravata, pantofii de lac. În clipa cînd dispăreau costumul şi cravata, izbucnind în hohote de rîs, nevasta îmi spuse :

— Nu pune la inimă, bărbăţele ! Fiecare mestecă sacîz, dar numai fata de ţigani îi află gustul ! Nu-i aşa ?

Am continuat să aflăm gustul vieţii...

SUMAR

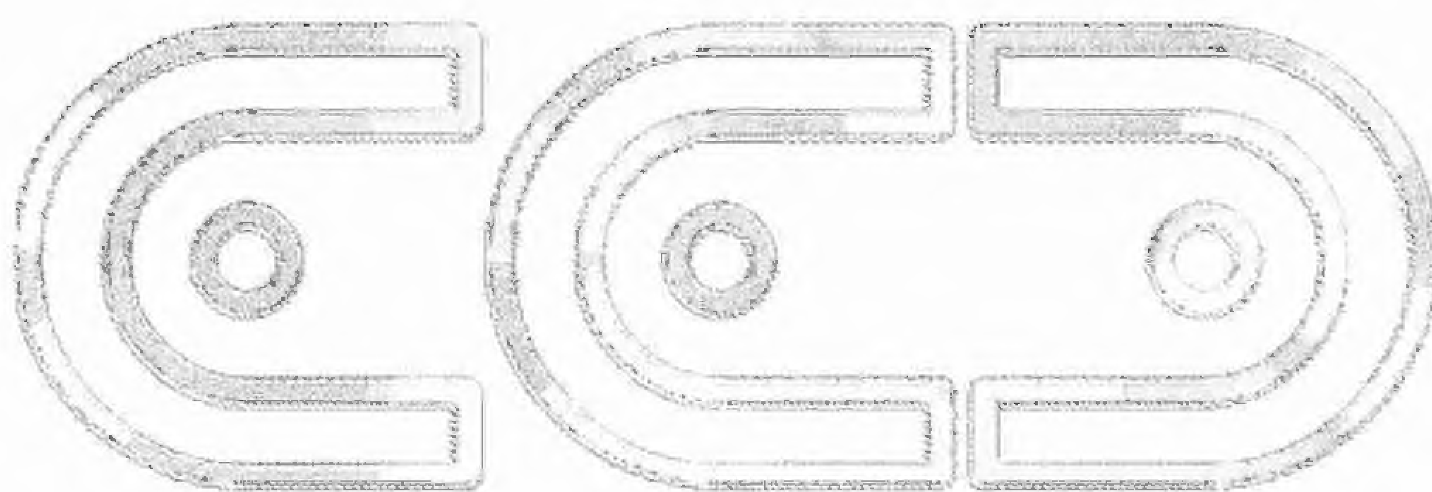
	Pag.
Prefaţă	5
Casa părintească . . .	17
Ani de pribegie . . .	161

Redactor responsabil : VALER CONEA
Tehnoredactor : VICTOR MAŞEK

Dat la cules 29.01.1968. Bun de tipar 17.06.1968. Apărut 1968. Tiraj 7,140 ex. broşate. Hîrtie tipar inalt B de 63 g/m². Format 700×900/32. Coli ed. 12,52. Coli tipar 10,5. A. nr. 2.754. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 89—31=59.

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti, Republica Socialistă România
Comanda nr. 1266.

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

